Analele Dobrogei

1924–1925

Anul V și VI 1924 și 1925

Analele Dobrogei

Revista Societății Culturale Dobrogene

Director: C. Brătescu

SUMARUL:

RECENZII:

Cernăuți 1925
Institutul de arte grafice și editură „Glasul Bucovinei"

Manuscrisele se trimit d-lui **C. Brătescu,** profesor universitar, Cernăuţi.

Redacţia nu ia sub a sa răspundere nici una din opiniunile emise de autorii articolelor publicate.

ISTORIA, OBIECTUL ŞI METODA GEOGRAFIEI

Cuvântare inaugurală a cursului de geografie dela Universitatea din Cernăuţi, în ziua de 1 Decembrie 1924

I.

Domnule Ministru,
Domnilor Colegi,
Onorat Auditoriu,

Catedra de geografie de la această Universitate, ocupată până la războiul european de înaintaşii mei, distinşii profesori *Böhm* şi *Löwl von Lenkenthal*, cari au ilustrat-o mai ales prin ştiinţa lor geologică, şi suplinită după războiu de colegul nostru, geologul *Penneke*, — mi-a fost încredinţată anul acesta în urma unui raport elogios, prea elogios poate, asupra activităţii mele geografice şi etnografice. Colegilor Facultăţii de ştiinţe dela această Universitate, cari m'au onorat cu asemenea apreciere, le exprim de la început, pe această cale, sentimentele mele de înaltă gratitudine.

Scopul urmărit a fost acela de a se creea şi în Cernăuţi un centru de activitate geografică alături de celelalte mai vechi din oraşele Bucureşti, Iaşi şi Cluj. Am primit cu bucurie această însărcinare, cedând nu numai îndemnului însufleţit de înalte preocupări culturale şi patriotice al D-lor I. Nistor, Ministrul Bucovinei, I. Simionescu, profesor în Iaşi şi mai ales al d-lui S. Mehedinţi, fostul meu profesor dela Universitatea din Bucureşti, creatorul geografiei moderne şi al generaţiei nouă de geografi din ţara noastră, ci şi unui îndemn mai intim, sufletesc, de iubire faţă de această frumoasă provincie românească, precum şi de obligaţie faţă de cultură noastră naţională.

Am părăsit, aşa dar, cu inima strânsă pământul natal al Dobrogei, unde pornisem la realizarea unui frumos program de activitate culturală, spre a răspunde tuturor acestor îndemnuri şi a începe o nouă activitate în Bucovina. Trecutul meu nu s'a simţit de loc strein faţă de noua misiune ce mi s'a încredinţat.

Inviorat la izvorul de curată simţire caldă şi sănătoasă pentru pământul şi neamul românesc, pe care în anii de pregătire ni-o înpărtăşiau profesorii N. Iorga, S. Mehedinţi, precum şi răposatul şi pe veci neuitatul D. Onciul, ale cărui rămăşiţe pământeşti odihnesc acum aproape de vatra părinţilor săi, — am venit cu evlavia în suflet în anul 1904 în Bucovina, unde se serbau 400 ani dela moartea lui Ştefan cel Mare, ca să-mi plec genuchii şi să mă închin la mormântul marelui Voevod. Intr'o vacanţă următoare, însoţit de colegul meu, filologul G. Giuglea, am străbătut pe jos aproape toată jumătatea de sud a Bucovinei, adunând material de studiu, unul în ramura filologiei, celălalt în cele geografice şi etnografice. Această iubire timpurie pentru Bucovina m'a şi îndemnat ca în ajunul războiului european să încep alcătuirea unei hărţi etnografice a acestei ţărişoare, spre a produce material care să servească la trezirea unei mai vii conştiinţe naţionale în neamul nostru. Munca aceasta s'a dovedit apoi a fi utilă, căci în anul 1918, când a fost să se susţină drepturile noastre etnice asupra acestei provincii, harta etnografică a Bucovinei, ca şi a Dobrogei, tipărite de Serviciul Geografic al Armatei, au avut onorea de a fi consultate în vederea conferinţei păcii de la Paris.

Astăzi cărările vieţii mă îndreaptă din nou spre ţara codrilor de fagi; de astădată însă ca profesor de geografie la această Universitate şi ca îndrumător al tineretului universitar. Chemarea este foarte înaltă şi destul de grea, dar cu atât mai necesară, cu cât în domeniul geografiei Bucovina este încă o ţară puţin cunoscută şi aproape neexplorată.

Onorat auditoriu,

S'a afirmat adeseori că geografia este o ştiinţă nouă. Afirmarea aceasta rămâne în marginele adevărului, dacă privim geografia ca o disciplină ştiinţifică, al cărei obiect este stabilirea de relaţii între massele celor patru învelişuri ale planetei noastre. Ca atare ea datează din sec. XIX. Şi nici nu era cu putinţă să se nască mai de vreme: în primul rând geografia modernă este în funcţiune de *experienţa spaţiului*, iar cunoştinţa întregei oikumene şi mai apoi a întregei planete nu s'a putut realiza de cât în ultimul timp; apoi de *naşterea şi progresul ştiinţelor ajutătoare*, a căror sinteză, dintr' un punct de vedere special, o face geografia.

Totuşi, această disciplină a nostră, urmărită în primele ei începuturi, este foarte veche. Ea începe, dacă voiţi, cu Homer, marele rapsod al antiquităţii şi anume ca *descriere* mai mult sau mai puţin credincioasă a locurilor, ca *experienţă a spaţiului cunoscut*, ca *concepţie cosmografică*. De sigur, orizontul geografic

al contemporanilor săi era foarte limitat, chiar după numeroasele explorări pe mare ale Fenicienilor cari, pentru lumea hellenică, încă mai mult continentală, aveau tainele lor profesionale. Pentru aceea cunoştinţele geografice ale antiquităţii până pe la anul 600 a. Cr. apar învăluite în ceaţa de aur a miturilor, de şi în tot răstimpul acesta s'au petrecut fapte care au contribuit mult la scoaterea geografiei din lumea legendei spre a-i da un caracter mai pozitiv.

Pela 900 a. Cr. Fenicienii fundară pe coasta de N. a Africei oraşul Cartagina; în preajma anului 800 ţărmurile egeice ale Asiei mici fură colonizate mai intens de Ionieni, Aeolieni şi Dorieni; peste un secol aceeaşi soartă o are Italia meridională şi Sicilia; pe la 600 Milesienii pun temeliile oraşelor comerciale din M. Neagră, devenită Pontul ospitalier, εὔξεινος din ἄξενος; între 650 şi 600 se fundară coloniile greceşti Naukratis în Egipt, Cyrene în Libia şi altele în apusul Mediteranei; în fine Fenicienii, din porunca Faraonului Neco II, plutesc, se spune, împrejurul Africei pe la anul 610.

Această experienţă a spaţiului, mărginită la ţărmurile Mediteranei, nu era însă îndestulătoare spre a trezi în minţile gânditoare ale contemporanilor o concepţie mai reală asupra pământului şi universului. La Homer, ca şi la urmaşii săi; uscatul e un disc ocolit de fluviul Ocean şi se împarte în două tărâmuri: al zilei şi al nopţii; în mijlocul său se înalţă Olimpul, pe când în mijlocul mării interne din uscat se ridică insula Ogygia. Mai târziu Thales din Milet concepe uscatul ca un cilindru ce pluteşte pe ape întocmai ca un dop de plută, pe când cerul e o boltă ce înconjoară pământul precum coaja înconjoară oul.

De sigur, geografia poate fi începută şi mai de departe de cât dela Grecii lui Homer. Reprezentări asupra cerului şi pământului se cunosc şi la Egiptenii din valea Nilului, patria geometriei, precum şi la popoarele din valea Mesopotamiei, patria astronomiei, şi la Chinejii cari au cultivat în special geografia regională, topografia; însă ştiinţa europeană a rămas streină de ele până aproape de vremea noastră şi ea porneşte, mai în toate ramurile sale, dela reprezentanţii gândirii acelui popor, aşa de mic la număr, dar aşa de vioi la inteligenţă, cari sunt Hellenii din jurul mării Egee.

Intre anul 600 şi epoca lui Dariu al lui Histaspe, obiectul geografiei începe a se afirma. Progresul acesta depinde de expediţiile răsboinice ale vremii, de explorările navigatorilor şi de speculaţiile filosofice. In urma campaniei marelui rege persan în potriva Scyţilor pe la vadul dunărean al Isaccei, ţărmurile de N. ale M. Negre ajung mai bine cunoscute. Din îndemnul acestui rege, Skylax din Caryanda face o călătorie pe M. Roşie şi Oc. Indian până la fl. Indus. De altă parte cartaginezul Hanno

(a. 500?) cercetează coasta de apus a Africei până aproape de equator şi-şi notează descoperirile într'un periplu, pe când compatriotul său Himilco (a. 470 a. Cr.) străbate oceanul dealungul Europei până la insulele Britanice.

Geografia mai pozitivă începe sub forma de *hartă*. Nevoia aceasta, de a fixa prin semne convenţionale conturul şi poziţia locurilor, pentru a avea sub ochi o reprezentarea în mic a spaţiului cunoscut, este de altfel firească şi o găsim până şi la Polinesienii Oc. Pacific cari, pe beţe sculptate, îşi fac hărţile lor rudimentare.

Progresele geografiei se evidenţiază nu numai prin extinderea orizontului geografic, dar şi prin faptul că acum *se pun bazele geografiei generale*. Thales din Milet, discipolul său Anaximandru, autorul hărţii pomenite şi Hecateu, inauguratorul periegeselor, se preocupă, ca filosofi, în deosebi de forma, dimensiunile şi poziţia pământului în spaţiu, chestiuni capitale, fără cunoaşterea cărora multe din fenomenele geografice ar rămânea neexplicate. Mai târziu Aristot le va relua şi rezuma, iar Eratosthene şi Alexandrinii le vor lărgi, atacând cele mai grele probleme din fizica globului. Astfel, prin poeţi, logografi, navigatori şi filosofi se fac începuturile geografiei, mai întâi ca cunoştinţă a spaţiului explorat, mai apoi ca speculaţie filosofică asupra corpului ceresc pe care locuim.

Cealaltă lature a geografiei, *chorografia*, sau *geografia regională*, nu începe de cât cu Herodot. Marele polyhistor grec se poate socoti ca primul geograf conştient de obiectul său. El este şi un neobosit călător. Sosit în urma unui mare războiu, care a pus pe scenă popoare mai îndepărtate Herodot urmăreşte cu un interes viu evenimentele istorice din jurul basinului răsăritean al Mediteranei; iar curiositatea inteligentă a spiritului său îl îndeamnă să atace şi probleme de geografie fizică, precum sunt: revărsările Nilului, anumite fenomene climaterice, forma uscatului, legătura mărilor, etc., pe lângă descrieri amănunţite ale locurilor despre care vorbeşte în legătură cu evenimentele politice. Herodot este în primul rând un istoric şi de aceea el dă o mai mare atenţie elementului uman, laturei etnografice.

Astfel diferenţiată dela început în *geografie generală*, care primeşte ajutor dela filosofie, astronomie şi matematică şi în *chorografie*, care se desvoltă paralel cu lărgirea orizontului geografic prin călători, navigatori şi expediţii războinice, precum şi cu progresele istoriografiei, — disciplina noastră evoluează în tot cursul antiquităţii sub aceste două feţe, care merg paralel şi izolat, fără a se contopi. Şi tocmai aci stă deosebirea capitală între geografia veche şi cea modernă.

Nu e, de sigur, fără folos să arătăm în ce stadiu se aflau cunoştinţele geografice ale antiquităţii la sfârşitul acestei perioade,

în urma progreselor realizate dela Herodot până la căderea Romei (476 d. Chr.)

Şi mai întâi ca orizont geografic.

Spaţiul mai bine cunoscut a fost lărgit spre orient de expediţiile greco-macedonene, iar spre occident de cucerirea romană. Xenofon cu cei 10.000 ai săi înaintează până la Eufrat, iar Alexandru Macedon străbate cuceritor peninsula Balcanică până la Geţii de la gurile Dunării, Asia până în India şi Africa până la oaza lui Amon. Generalii săi continuă expediţiile şi explorările în Orient până la Gange şi Malaca. In partea opusă, Romanii, prin luptele lor cu Cartaginezii, cunosc mai bine nordul Africei şi peninsula Iberică. Expediţiile lui Iulius Caesar în Galia şi Britania lărgesc orizontul spre vestul Europei; iar mai târziu, luptele Romanilor cu Germanii, sub Tiberiu, dincolo de Rin; luptele lui Traian cu Dacii în nordul Dunării de jos şi luptele cu Marcomanii mai spre apus, fac ca Europa peninsulară, până la gâtul dintre Baltica şi M. Neagră, să intre în lumina mai vie a istoriei.

Paralel cu aceste mari expediţii războinice se înfăptuesc şi explorările pe uscat şi apă ale unor călători, cari au contribuit nu cu puţin la progresul geografiei regionale. Un Ktesias străbate, pe la 400 a. Cr., Asiria, Persia şi India; Skylax pluteşte, pe la 348, de jur împrejurul Mediteranei, dând o descriere a coastelor şi apoi trece şi în Ocean până la insula Kerne; Pytheas din Marsilia ajunge până la insulele Cassiteride şi Thule, de unde observă lumina polară; Hieron, Archias şi Androsthenes navigă în jurul Arabiei (anno 330); Patrocle în Oc. Indian; istoricul Polybius (146 a. Cr.) străbate Alpii, Galia, Spania, Egiptul, Libia şi însoţeşte flota romană pe coastele de apus ale Africei; Strabo, cel mai mare geograf al antichităţii, colindă cele trei continente între Italia. Asia Mică şi Etiopia; apoi numeroşi alţi călători străbat distanţe mai mici şi dau la iveală *periple* şi descrieri, care toate contribue la înbogăţirea şi pozitivarea cunoştinţelor geografice.

Mai departe anticii n'au mers. *Orizontul lor geografic* a rămas limitat între Gibraltar şi Ganges de o parte, între insulele Britanice şi Etiopia de alta; sau, mai bine, împrejurul Mediteranei, în jurul căreia s'a desvoltat toată civilizaţia antiquităţii. Cu o asemenea experienţă a spaţiului însă era peste putinţă să se creeze o geografie în înţelesul modern al cuvântului, adecă o ştiinţă a marilor relaţii planetare dintre învelişuri, când regiunile equatoriale şi polare de o parte, iar de alta cea mai mare întindere din globul pământesc au rămas în afară de lumea explorată.

Totuşi, ajunsă în pragul evului mediu, geografia antică poate oferi o moştenire, care însemnează un câştig însemnat pentru ştiinţă.

In primul rând, cel puţin pentru o parte dintre cugetători, se stabileşte definitiv *forma sferică a pământului*. După rătăcirile şi dibuirile dela început, care asemănau planeta cu un disc, un cilindru, o piramidă, sau un con, acest adevăr îl afirmă Pythagoreii, iar Aristot îl dovedeşte cu argumente fizice şi astronomice. Dikearchos pela 310 a. Cr., Eratosthenes pe la 270 a. Cr. şi Ptolemaeu pe la 160 d. Cr., nu fac de cât să clădească mai departe pe temelia pusă de înaintaşii lor. Singuri Epicureii (a. 300 a. Cr.) se întorc la vechea greşală a concepţiei uscatului asemenea unui disc plutitor pe ape.

Al doilea fapt stabilit de antiquitate este *mişcarea de rotaţie* a pământului. La Aristot, ca şi la cei mai mulţi dintre filosofi şi geografi, pământul stă încă neclintit în centrul universului, iar cerul cu stelele se învârteşte împrejurul lui; însă Heraclide din Pont, fără a rectifica concepţia geocentrică a înaintaşilor, recunoaşte pământului o mişcare de rotaţie, pe care o îndeplineşte dela apus la răsărit. Şi mai puţini adepţi avu teoria heliocentrică susţinută de Aristarch din Samos (280 a. Cr.), după care soarele şi stelele stau nemişcate, iar pământul, pe lângă rotaţia împrejurul osiei sale, mai îndeplineşte *o mişcare de revoluţie* în jurul soarelui, pe un drum circular şi oblic. Părăsită de urmaşii săi, ideea aceasta justă a fost reluată târziu de tot de Copernic, care o încetăţeni definitiv în ştiinţă.

Un alt fapt câştigat sunt procedeele pentru *determinarea dimensiunilor globului pământesc,* iar meritul primei măsurători îl are Eratosthene, eruditul bibliotecar din Alexandria Egiptului, care pe valea Nilului, a calculat lungimea unui arc de meridian după unghiul de incidenţă al razei solare. Un procedeu tot aşa de just îl folosi Posidonius, măsurând unghiurile făcute de o stea observată în momentul culminaţiei sale, din două localităţii aşezate pe acelaş meridian.

Mai departe, — îmbrăcarea globului pământesc într'o *reţea de paralele şi meridiane* şi *determinarea poziţiei locurilor prin grade de longitudine şi latitudine*, este iarăşi un câştig al antiquităţii. Scopul urmărit a fost construirea unor hărţi mai exacte. Cea mai veche hartă cunoscută, precum s'a mai spus, este aceea a lui Anaximandru, din sec. VI. A doua se atribuie lui Hecateu din Milet. Dicaearchos trase cel dintăi pe pământ un paralel, aşa numita „diafragmă“, dusă prin Coloanele lui Hercule (Gibraltar), Sicilia şi munţii Taurus. Necesitatea determinării locurilor prin coordonate astronomice o recunoscu însă cel dintăi Eratosthene; dar Hipparch este primul autor al unei reţele de grade, al cărei prim meridian trecea prin Rhodos şi primul autor al unei proiecţiuni stereografice. Insă meritul cel mai mare în aşa numita geografie matematică îl are Ptolemaeus (sec. II. d. Cr.),

care descoperi o nouă metodă, întemeiată pe o proiecţie geometrică mai precisă, cea conică, după care să se deseneze harta globului. Opera sa rămâne în tot cursul evului mediu cea mai răspândită carte de geografie antică şi cu el geografia generală îşi atinge cea mai înaltă treaptă a evoluţiei sale în antiquitate, peste care numai epoca modernă va putea păşi mai departe. Dacă pentru determinarea latitudinei anticii au rămas la metoda precisă întrebuinţată de Eratosthene, în schimb, pentru determinarea longitudinei, ei folosiră procedee mai puţin precise, precum ar fi observarea eclipsei de lună din două puncte aşezate pe meridiane diferite.

In sfârşit, o sumă de alte probleme de geografie fizică precum: *teoria zonelor climaterice*, în care lucrează un Polybius, un Poseidonius şi alţii; *explicarea vânturilor etesiene şi a föhnului* din Thesalia, pe care o încearcă Theophrast; *contrastul între clima mediteranee şi oceanică*, de care se ocupă Minucius Felix; *influenţa reliefului asupra climei* şi *a climei asupra sănătăţii*, cu care se preocupă Strabo şi mai ales Hippocrate; chestiunea *continuităţii mărilor*, *originea fluviilor* şi *explicarea revărsărilor*, subiect de predilecţie pentru Herodot; ba chiar şi *constatarea alizeelor şi musonilor* în oceanul Indian, folosite de navigatorul Hippalos şi a *mareelor* pe coastele Indiei, observate în timpul expediţiei lui Alexandru cel Mare, dar şi de îndrăzneţul navigator Pytheas din Marsilia, care le şi pune în raport de cauzalitate cu atracţia lunei, apoi *explicarea, mai mult catastrofală, a modificării continentelor prin scufundare* — Atlantida lui Plato — *ca şi prin erosiune şi sedimentare*, chestiuni ce preocupă pe Strabo şi Seneca şi multe alte probleme din *geografia vegetală şi animală*, explicate prin climă, teren, latitudine (Aristot, Strabo, Ptolemaeu, Vitruvius etc.), de şi uneori tratate alături de experienţă, sunt puse totuşi de unii scriitori în nota justă a realităţii; dar mai ales *sforţarea spiritului omenesc de a positiva cunoştinţele* şi *dragostea nobilă de ştiinţă*, dusă în unele cazuri până la sacrificiu, cum este cazul cu Plinius cel Bătrân, care moare studiind erupţia Vezuviului (79 d. Cr.), constitue o moştenire dintre cele mai frumoase, pe care o lasă antiquitatea epocei următoare.

Evul Mediu însă nu s'a arătat vrednic de această moştenire. El reprezintă şi în geografie, ca şi în alte ştiinţe, o *decadenţă* şi un *regres*. Singuri Arabii, ajunşi prin califate la o mare înflorire politică, mai continuă preocupările ştiinţifice ale antiquităţii. In geografia generală ei pornesc dela Ptolemaeu, pe care adesea îl înţeleg greşit; în colo ei ne dau descrieri de călătorii şi geografii descriptive, în care elementul omenesc, amănuntele etnografice şi datele istorice ocupă primul loc. Mai vrednici de pomenit sunt: Massudi din Bagdat, în sec. X; Edrisi, marocanul

dela curtea regelui Roger al Siciliei în sec. XII şi neobositul călător Ibn Batutah, în sec. XIV, dela cari ne-au rămas ştiri şi asupra Ţării noastre în părţile ei din spre Mare. Evul Mediu nu cunoaşte de cât câţiva călători creştini de însemnătate. Intre ei vom cita pe călugărul minorit Rubruquis, trimis de regele Franţei în misiune la Tătari, imediat după marea invazie a acestora la 1241 şi căruia îi datorăm şi noi preţioasa ştire asupra Vlahiei lui Asan; şi mai ales pe veneţianul Marco Polo care, în sec. XIII, a străbătut Mongolia, unde a stat zece ani, China, Indochina şi insulele Mediteranei Asiatice, fără însă să ne poată transmite vreo determinare, măcar aproximativă, a poziţiei locurilor, fiind cu totul strein de procedeele astronomice. Dela Bizantini abia dacă merită a fi pomenite zădărniciile unui Cosmas Indicoplevstes, care, — părăsind „teoria barbară“ a formei sferice a pământului, pe care el o atribuie zmintelei omenirii din vremea turnului lui Babel, transmisă prin Chaldeeni şi Egipteni la filosofii greci, — se întoarce la concepţia pământului asemenea cu acoperişul dreptunghiular al unei case; şi geografia, scrisă pe la 1250, a unui Nicephorus Blemmides, în care găsim argumente juste pentru forma sferică a planetei noastre. In domeniul etnografiei, precum Arabii simţiau o firească înclinare către basm, tot asemenea creştinii medievali arătau o deosebită predilecţie pentru supranatural. Pentru aceea cărţile vremii sunt pline de închipuri despre Amazoane războinice, Căpcâni şi Ciclopi, Antropofagi şi oameni cu picioare de cai, Gymnosofişti şi oameni într'un picior, zmei, balauri, basilisci cu două capete etc., cari acopăr hărţile medievale cu imaginile lor răsărite par'că dintr'un vis urât.

In sfârşit vine *Renaşterea*.

Această strălucită perioadă a civilizaţiei omeneşti a promovat geografia aproape dintr'un salt la o înălţime la care n'au putut-o ridica secole de explorări asidue. Pentru ştiinţa noastră, ea se caracterizează prin următoarele progrese:

Mai întâi orizontul geografic, care rămăsese limitat la o întindere de aproape 60° latitudine şi la 100 de longitudine, îmbrăţişază acum aproape întregul glob.

Cristofor Columb descopere între 1492—98 lumea nouă care, prin călătoriile şi descrierile lui Amerigo Vespucci, urma să se numească America; *Ferdinand Cortez* pătrunde în inima Mexicului; *Cabot* cercetează regiunile nordice dinspre Terra-Nova şi Labrador, iar *Vasco de Gama*, urmând lui Bartolomeo Diaz, îndeplineşte periplul Africei întregi şi ajunge până în India; în fine *Maggelan*, pe la 1519, întreprinde ocolul lumii, pe care abia tovarăşii săi avură norocul a-l înfăptui şi probează definitiv, prin acest fapt material, forma sferică a planetei. Intre 1492 şi 1523, deci în 30 ani numai, orizontul geografic cuprinde tot pământul. Cu o asemenea experienţă a spaţiului se putea

păşi acum la constatarea şi stabilirea marilor relaţii planetare. Totuşi, deocamdată se făcură numai observări felurite asupra adâncimii mărilor, asupra curenţilor marini, asupra mareelor şi se încercă explicarea lor cauzală.

De altă parte, invenţia lui Gutenberg dete posibilitate tipăririi unor numeroase hărţi, începându-se cu acelea ale lui Ptolemaeu şi în această direcţie s'au distins mai ales Olandejii. Citām ca autori pe *Mercator*, autorul unui sistem nou de proiecţiune a suprafeţei sferice pe o suprafaţă plană şi *Ortelius*, care cu *Theatrum orbis* inaugurează, dela 1570 înainte, marile colecţii cartografice moderne. Paralel cu aceasta, întrebuinţarea busolei în navigaţie permite corăbiilor să construească *portulane* mult mai exacte decât hărţile lui Ptolemaeu, realizate mai ales prin transformarea distanţelor în grade de longitudine şi latitudine; iar întrebuinţarea telescopului de *Galilei* înlesneşte stabilirea latitudinei cu mai multă preciziune. In fine, *Copernic* scoate pământul din centrul universului, înlocuind concepţia geocentrică cu cea heliocentrică şi, dându-i o mişcare de revoluţie şi rotaţie, pune prin aceasta însăşi bazele climatologiei. Căci, după cum necunoaşterea întregei planete nu putea duce la stabilirea marilor relaţii cauzale între învelişurile acestui corp ceresc, tot aşa necunoaşterea mişcării de revoluţie a pământului nu putea duce la explicarea reală a succesiunii anotimpurilor şi a zonelor de climă.

Cu toate acestea geografia în această perioadă rămâne în urma ştiinţelor ajutătoare. Operele geografice sunt încă, aşa numitele *Cosmografii*: povestiri pline de miraculos. Intre ele vrednică de pomenit este cosmografia lui *Sebastian Münster*. Această operă uriaşe, care ajunse la a 44-a ediţie (între 1544—1650), — dovadă de interesul crescând al cititorilor pentru geografie, — rătăceşte cu fiecare ediţie nouă tradiţia cea bună a spiritului pozitiv şi se încarcă cu povestiri miraculoase, relatate de exploratori, spre a ajunge în cele din urmă o grămadă informă de adevăruri şi legende. Abia în sec. XVII *Varenius*, un premergător şi un inspirator al lui Humboldt, ne dărueşte o Geographia generalis, în care vedem pentru prima oară reunite într'un corp de doctrină cunoştinţele pozitive ale geografiei. Acest geograf se înalţă cu opera sa cu mult deasupra antiquităţii şi întrece veacul său prin justeţea surprinzătoare a observărilor sale. Insă geografia sa nu era în gustul vremii şi de aceea rămase fără mare influenţă, mai ales că modul său de expunere prin teoreme era înpotriva tradiţiei moştenite. Prin urmare evul mediu şi renaşterea rămân fără o operă geografică la înălţimea descoperirilor şi invenţiunilor.

In sec. XVII şi XVIII se desvoltă mai mult geografia veche sau istorică în legătură cu cartografia; iar în geografia mate-

matică se disting mai ales Francezii, cari măsoară un arc de meridian între Paris şi Amiens, apoi în Peru şi în Laponia, stabilind definitiv forma pământului, turtită la poli şi umflată la equator, precum şi dimensiunile sale. Tot în Franţa *Casini* construeşte prima hartă topografică pe scara 1 : 86.000, imitată mai apoi şi în celelalte ţări. In afară de contribuţia lui *Halley*, care dete prima hartă a vânturilor şi schiţă teoria alizeelor ; în afară de *Snellius*, care aplică procedeul triangulaţiei la ridicări topografice şi de *Pascal*, care foloseşte barometrul inventat de Toricelli, pentru ca mai târziu să servească la măsurarea înălţimilor, aceşti doi secoli se mai disting şi prin naşterea unei ştiinţe nouă : *geologia*. Ea avu ca reprezentanţi de seamă pe *Buffon*, *Hutton* şi *Leopold von Buch*. Aceştia dau o nouă faţă studiilor asupra pământului şi cu ei se pun în circulaţie cele două teorii, a plutonismului şi neptunismului, prin care se încearcă a se explica originea scoarţei terestre. O bună bucată de vreme geologia va înlocui geografia fizică cu care se află într'o relaţie aşa de strânsă.

Şi atât. Dar nu apare nici un geograf care să coordoneze toate aceste date în spiritul lui Varenius. Geografia nu renaşte de cât odată cu *Alexander von Humboldt* şi *Karl Ritter*.

Aceste două spirite superioare au pus bazele geografiei moderne. *Alexander von Humboldt* este în primul rând un mare explorator, un observator fin şi pătrunzător al naturii, un naturalist. Străbate în călătoriile sale ştiinţifice o mare pare din faţa planetei, dela regiunile equinocţiale ale Americei până în stepele Asiei centrale şi, întemeiat pe fisionomia plantelor şi relaţiile lor cu solul şi clima, pune temeliile geografiei botanice. El scoate în evidenţă contrastul între ţărmurile orientale şi occidentale ale continentelor, urmărind distribuţia temperaturii pe faţa globului şi construind prima hartă de isoterme ; în fine, el este creatorul metodelor de cercetare în toate ramurile geografiei fizice. El este cel dintâi care, cu o intuiţie genială, stabileşte marile relaţii planetare între învelişuri şi pune în evidenţă două mari principii în studiul naturii : principiul *cauzalităţii* şi principiul *coordonării*. De la el încetează paralelismul fără atingere între chorografie şi geografia generală. Cu Alexander von Humboldt geografia modernă este întemeiată.

Karl Ritter este un istoric şi un filosof şi, ca atare, el porneşte dela Herder, ale cărui concepţii teleologice au avut o însemnată influenţă asupra operei sale. Nu e nici naturalist, — şi lacuna aceasta se resimte în opera sa —, nici călător în genul lui Humboldt. El este un învăţat de cabinet, un profesor şi un pedagog, care redă în chip dogmatic ceea ce Humboldt a aplicat numai ; care clarifică în formule şi formulează principii în vederea alcătuirii unui sistem de cugetare geografică ;

este un maestru care adună în jurul său discipoli. Influenţa sa în Germania a fost foarte mare, mult mai mare de cât a lui Humboldt, care a rămas mai ales în lumea naturaliştilor. Superior lui Humboldt în laturea didactică, el este inferior lui prin experienţa mai redusă a spaţiului geografic, prin lacunele educaţiei sale ştiinţifice, prin teleologismul său, prin imposibilitatea de a aplica pretutindeni principiul cauzalităţii în geografia sa, care rămâne descriptivă şi fără relaţii cu faptele istorice sau sociale.

Humboldt şi cu Ritter sunt cei doi stâlpi ai geografiei moderne.

Ce-a urmat după dânşii până în vremea noastră nu e de cât continuarea, clarificarea, desăvârşirea principiilor şi metodelor preconizate de aceşti uriaşi ai ştiinţei geografice. In domeniul experienţii, orizontul geografic se întinde până în inima continentelor neexplorate şi până la punctele ideale ale polilor; iar în domeniul cugetării şi metodei, un *Oscar Peschel*, un *Friedrich Ratzel*, creatorul antropogeografiei, un *Ed. Suess*, un *F. von Richthoffen* în ţările germane, un *Vidal de la Blache*, şeful şcoalei franceze, un *Davis* în America şi o legiune de alţi învăţaţi, nu fac de cât să desăvârşească fericitele începuturi ale celor doi mari fundatori ai disciplinei noastre.

Geografia ajunge o ştiinţă.

Ea urmăreşte în primul rând un fenomen în toată întinderea sa pe glob, îl compară cu fenomenele analoage şi îi cercetează apoi cauzele acestei distribuţii. Atâta vreme cât un cercetător se va mulţumi să studieze un singur exemplar de plantă, de animal sau om, de rocă sau formă de teren etc, el va face pur şi simplu botanică, zoologie, antropologie, geologie etc; dar, de îndată ce va privi fenomenul în toată întinderea sa planetară, ca formaţiune vegetală, ca răspândire animală, ca modelare caracteristică a scoarţei pământeşti, — şi va cerceta cauzele acestei răspândiri în legătură cu clima, cu solul, cu celelalte vieţuitoare, — din acel moment el face geografie. Se ajunge astfel la hartă şi la graniţe. Se stabileşte d. ex. o graniţă a măslinului şi portocalului în sudul Europei, o graniţă a viţei de vie mai la nord, o graniţă a pădurei de conifere spre tundră, o graniţă a codrilor equatoriali spre savane, o graniţă a palmierului în regiunile tropicale şi aşa m. d., apoi se pune în legătură această graniţă cu o anumită isotermă, în orice caz cu clima şi, din acel moment s'a făcut trecerea dela botanica propriu zisă la geografia botanică. In acelaş sens se vorbeşte şi de o geografie zoologică, care stabileşte regiuni de răspândire ale aceluiaş sau aceloraşi animale, explicându-le prin climă, prin migrări, prin formele străvechi ale continentelor. Ba chiar se vorbeşte şi de o geografie medicală, care fixează prin graniţe răspândirea aceloraşi boli.

O bună bucată de vreme geografia fizică s'a confundat cu geologia, graţie obiectului studiat, care e aceleş: scoarţa terestră. Totuşi, între aceste două discipline este o deosebire fundamentală din punt de vedere al prismei prin care se priveşte obiectul. Pe când geologul, ca petrograf, urmăreşte să cunoască tot felul de pietre şi idealul său e atins dacă poate aduna în muzeu câte un mic exemplar din fie ce rocă, — geograful se interesează mai mult de rezistenţa rocelor la eroziune; şi pe când geologul caută să se cufunde cât mai adânc în scoarţa pământească, cu scopul de a cunoaşte până la magmă alcătuirea ei petrografică, stratigrafică şi tectonică, — geograful se urcă cât mai sus pe înălţimile dominante, de unde să poată cuprinde cu ochii orizonturi cât mai largi, spre a-şi da seama de aspectul suprafeţei terestre, care este locul de contact între cele patru învelişuri şi unde se petrec toate fenomenele geografice. Se pare că aci este greutatea cea mai mare pentru cei ce vin de la alte ramuri de ştiinţă către geografie: anume câştigarea acestui punct de vedere special din care priveşte geografia aceeaşi natură pe care o studiază şi botanistul şi zoologul şi geologul. Nu devine geograf cineva de cât numai din momentul ce şi-a asimilat în cugetarea sa acest fel special de a privi pământul şi din momentul ce îl poate aplica în lucrările sale de cabinet şi pe teren. Rezultatul final este stabilirea marilor relaţii şi armonii planetare, prezentarea pământului ca un corp organizat.

II.

De'ndată ce acest corp ceresc s'a desfăcut din soare şi, prin mişcarea de rotaţie, şi-a căpătat o formă aproape sferică, el ardea în spaţiu ca un glob de materie topită, întocmai ca un soare mic; însă, prin acţiunea frigului spaţial, în curs de milioane de ani, el şi-a pierdut încetul cu încetul strălucirea, s'a învineţit, s'a întunecat şi în cele din urmă magma, încă fierbinte, a prins o coaje la suprafaţă. Din acel moment s'a format primul înveliş al globului pământesc: scoarţa terestră, sau *litosfera*. Mai târziu aburii, cari încărcau atmosfera tulbure a planetei, s'au condensat şi au acoperit întreg globul cu un ocean universal; deci al doilea înveliş, al apelor: *hidrosfera*. De-asupra rămase aerul mai senin; al treilea înveliş: *atmosfera*. In cele din urmă apărură vieţuitoarele: plantele, animalele, omul, adecă al patrulea înveliş: *biosfera*. Aceste patru învelişuri stau într'o relaţie aşa de strânsă, încât e peste putinţă să se petreacă o modificare cât de slabă într'unul din ele, fără să aibă răsunet în toate celelalte. Pământul, prin continuă răcire, îşi modifică neîncetat aceste învelişuri, iar modificările acestea geografia le atribue la patru

mari izvoare de energie: 1. căldura centrală, 2. căldura solară, 3. mişcarea de rotaţie şi 4. mareele, determinate şi ele la rândul lor de atracţia combinată a soarelui şi a lunei.

Insăşi această înşirare a celor patru învelişuri ale planetei ne arată care vor fi ştiinţele ajutătoare ale geografiei. Geograful studiază clima unei regiuni sau a globului întreg; pentru aceasta el trebuie să folosească rezultatele *fizicei, chimiei* şi ale *meteorologiei;* pentru studiul mărilor şi oceanelor, vremurile mai nouă au creat o ştiinţă specială: *oceanografia;* în studiul scoarţei terestre, cu ajutorul geologiei, s'a creat ramura *morfologiei;* pornind dela *botanică* şi *zoologie* s'a ajuns la *geografia vegetală* şi *animală;* cu ajutorul *antropologiei, sociologiei* şi *istoriei* se ajunge la *etnografie* şi *antropogeografie.* Iată o sumă de ramuri în care geograful poate fi activ, dar pe care trebuie să le cuprindă în bloc, spre a-şi putea da seama în orice moment de raporturile între ele. Altcum, realitatea geografică, uneori destul de complexă, n'ar putea fi înţeleasă şi ştiinţa noastră ar rămânea pur descriptivă, fără a fi explicativă. In plus, geograful trebuie să fie familiarizat şi cu oarecare cultură filosofică, căci el studiază fenomenele nu numai în toată întinderea lor în spaţiu, dar şi în evoluţia lor în timp; iar spiritul său cercetător trebuie să cunoască şi istoria cugetării umane, spre a putea discerne în izvoarele trecutului acele concepţii teologice sau metafizice, care l-ar putea abate din drumul limpede şi drept al gândirii pozitive. In acest sens, geografia este o ştiinţă de sinteză a numeroase alte discipline ştiinţifice, iar geograful este la adăpost de acea unilateralitate primejdioasă a spiritului, care-l împiedică a se înălţa la o cultură generală.

Am afirmat că rezultatul final al studiilor geografice este prezentarea planetei noastre ca un corp organizat. Punctul de vedere al biologului, care studiază la orice fiinţă organele anatomice cu forma şi particularităţile lor, precum şi funcţiunile lor, poate interveni şi în geografie cu mult succes şi eu însumi l-am aplicat într'un studiu asupra deltei dunărene, ajungând la rezultate mulţumitoare. Intr'adevăr, ce sunt munţii, căldările glaciare, vulcanii, şesurile, dunele de nisip, văile cu terasele lor, insulele, grindurile, lacurile, etc. etc. decât organe ale acestui corp ceresc care e pământul nostru, dacă le privim static; şi iarăşi, ce sunt vânturile care circulă cu destulă regulă, unele pela faţa pământului, altele în sens invers pe deasupra; curenţii marini, râurile şi fluviile care duc pe jos spre mări şi oceane ceea ce vânturile au dus spre continent pe sus, — ce sunt toate aceste forme de mişcare, pe care le putem desena pe hartă cu contururi şi direcţii precise, de cât funcţiuni ale organismului pământesc asemenea cu circulaţia sângelui sau cu respiraţia dintr'un corp organizat? Există o anatomie şi o fisiologie a

planetei, după cum există şi la orice corp organizat. După ce ai ajuns să te familiarizezi cu toate aceste forme, aşa de variate şi le-ai clasificat pe categorii după agenţii care le-au produs, — observarea feţei pământului, — cu agerimea ochiului care distinge formele şi cu agerimea minţii care citeşte în ele trecutul, naşterea şi evoluţia lor, — devine una dintre preocupările spiritului care răsplăteşte din belşug. Geografia este astfel o ştiinţă de *contemplare* şi de *cugetare* într'un vast domeniu de cunoştinţe foarte variate.

In ultimele decenii preocupările geografilor s'au îndreptat mai ales în două direcţii de cercetare: cea *morfologică* şi cea *antropogeografică.*

In prima direcţie citām ca nume reprezentative pe germanul *Penk*, pe americanul *Davis* şi pe francezul *De Martonne*. Morfologia germană rămăsese mai mult descriptivă, statică; cu *Davis* ea devine o ştiinţă a evoluţiei formelor, o ştiinţă înfluenţată de o concepţie biologică; ea devine mai mult dinamică; cu *De Martonne* problema specială a platformelor terţiare se ridică într'o lumină deosebită. In a doua direcţie însă, dela *Ratzel* încoace nu mai vedem altă personalitate creatoare, care să se ridice la aceeaşi înălţime.

In scurt, obiectul morfologiei se prezintă astfel:

Graţie frigului spaţial, planeta noastră pierde căldură necontenit şi, conform unei legi fizice, ea se contractă. Coaja sa aspră şi tare însă nu poate rămânea ca o haină largă împrejurul miezului central, ci se adaptează, aderează la sâmbure, se diformează: ici se ridică în aier, dând naştere întinderilor continentale sau munţilor, dincolo se scufundă, formând depresiunile continentale, oceanice, sau marine.

Contractarea miezului intern al planetei, prin urmare, ridică în aier *blocuri informe* ale coajei terestre, în intervale mari de timp, şi desenează marile contururi geografice ale uscatului. Odată blocul înălţat, intervin apoi *agenţii* celuilalt izvor de energie, ai *Soarelui,* cari încep să sculpteze, să modeleze, să cizeleze. Intervin adecă variaţiile de temperatură, vânturile, ploile, apele curgătoare, valurile, gheţarii etc., care creează ceea ce numim, sub atâţia termeni, formele scoarţei terestre. Astfel îşi iau naştere: văile de erosiune fluvială, terasele fluviale, marine şi lacustre, văile şi căldările glaciare, morenele, grindurile, dunele continentale, marine şi fluviale, perisipurile, falezele, fenomenele carstice etc., etc. atâtea sute şi mii de forme, care dau varietate şi frumuseţe planetei noastre. Câtă vreme scoarţa terestră stă liniştită, iar agenţii soarelui îşi pot continua până la capăt opera lor de eroziune sau sedimentare, avem un *ciclu.* Ţinta finală a oricărui ciclu este nivelarea asperităţilor globului şi readucerea lui la o formă cât mai apropiată de cea sferică.

După agentul special care modelează, avem un *ciclu de eroziune normală*, îndeplinit mai ales de apele curgătoare; un *ciclu de eroziune glaciară*, un *ciclu de modelare eolică*, un *ciclu de activitate marină* şi un *ciclu de descompunere chimico-mecanică.* De îndată ce forţele interne ale planetei se trezesc şi aduc o schimbare în raporturile de altitudine ale marilor blocuri terestre, începe un nou ciclu: de eroziune în cazul când scoarţa se înalţă; de sedimentare, în cazul când se scufundă.

In multe ţinuturi ale planetei — şi în ţara noastră sunt exemple destule — formele terestre actuale sunt rezultatul a două sau mai multe cicluri de activitate, pe care ochiul deprins al geografului trebuie să le distingă şi, ajutat de cunoştinţele geologice, să le determine vârsta. Ajungem astfel la noţiunea de *stadiu.* Ajuns într'un punct dominant de unde privirea să poată cuprinde orizonturi cât mai largi, geograful contemplă mai întâi peisagiul, îi distinge trăsăturile principale şi cele secundare, îi studiază textura, încearcă a da o descriere limpede a caracterelor acestui peisagiu şi apoi trece mai departe la descoperirea agenţilor cari au modelat ţinutul, pentru ca, în cele din urmă, să distingă caracterul de tinereţe, maturitate, sau bătrâneţe al său, adecă *stadiul de evoluţie.* Cum vedem, o concepţie biologică în toată accepţiunea cea mai curată a noţiunii.

Dacă la agenţii soarelui mai adăogim şi izvorul de energie centrală, care creează formele vulcanice; mişcarea de rotaţie, căreia i se datoreşte deviarea spre dreapta în emisferul nordic, spre stânga în emisferul sădic, a elementelor mobile cum sunt vânturile, curenţii marini şi râurile; apoi atracţia combinată a soarelui şi lunei, graţie cărora se nasc mareele (fluxul şi refluxul), care înfluenţează asupra estuarelor, deltelor, ţărmurilor, ca şi asupra activităţii omeneşti, — am împlinit acest tablou luminos al tuturor forţelor naturale, pe care le cercetează geografia, ca să-şi explice formele scoarţei terestre.

Este evident că, în această înşirare de cauze şi efecte, geograful nu trebuie să uite *clima* ţinutului studiat, după care variază pe întinsul globului formele de teren şi nici influenţa *învelişului organic* fără de care înţelegerea deplină a formelor terestre ar prezinta lacune.

Astfel terenul este pregătit pentru a doua mare ramură a geografiei, *antropogeografia.*

Aceasta studiază relaţia între pământ şi om. Este clar pentru orişicine că natura nu îngăduie omenirii să ducă peste tot acelaş fel de viaţă. Intinderile ierboase îl determină spre viaţa păstorească; codrii equatoriali şi pădurile de conifere din latitudinile înalte spre viaţa de vânătoare; un sol moale şi o climă în care avem o succesiune favorabilă de anotimpuri, spre viaţa agricolă; bogăţiile miniere spre o viaţă industrială; mulţimea

golfurilor şi caracterul insular al ţării spre o viaţă de navigaţie etc. Cu cât populaţiile sunt mai primitive, cu atât determinismul geografic al lui Ratzel este mai evident. Numai în ţările temperate, de civilizaţie mai înaintată, voinţa conştientă a omului intervine ca să mai tempereze acest determinism, pe care în timpul din urmă sociologii şi istoricii încearcă a-l reduce la justele lui proporţii. Omul nu este numai un rob al naturii, dar şi un stăpânitor al ei; pentru aceea vedem şi cazuri recente în care un ţinut, lipsit cu totul de bogăţii minerale, poate totuşi desvolta o activitate industrială intensă, graţie uşurinţei mijloacelor moderne de circulaţie, şi poate creea o densitate mai mare de populaţie. Totuşi nici aci nu trebuie exagerat; căci, oricât de puternică, de conştientă şi de organizată ar fi voinţa omului civilizat, totuşi, în ultima analiză, el tot trebuie să se mlădieze condiţiilor geografice ale regiunii. Insăşi istoria popoarelor europene este în funcţie şi de natura geografică a ţării lor. De aceea cercetătorul trebuie să distingă prin analiză ceea ce e geografic de ceea ce este numai istoric în manifestările omeneşti, ceea ce e datorit influenţei naturii de ceea ce se poate atribui voinţei organizate.

Iată, Domnilor, în scurte cuvinte, câteva din problemele capitale ale geografiei moderne, aşa cum această disciplină s'a alcătuit după veacuri de activitate multiplă.

In ţara noastră avem un câmp vast de cercetări şi studii în domeniul ştiinţei noastre. *Chorografia*, sau geografia regională, care urmăreşte înlănţuirea fenomenelor geografice pe o întindere limitată a planetei, este, în unele privinţe, mult mai grea de cât geografia generală şi în studiul unei ţări, a unei regiuni, se vădeşte astăzi mai curând maestrul de cât în consideraţiile asupra întregului glob. Pentru aceea şi la această Universitate studiul României va fi termenul final al activităţii geografice. De la înaltele creste alpine ale Carpaţilor şi până la Mare, morfologul poate afla aproape întreaga serie de forme terestre ale zonei temperate; iar într'o varietate aşa de mare a naturii şi antropogeograful poate afla condiţii felurite de existenţă ale elementului uman. România ne oferă astfel un teren de experienţă geografică cum rar se poate întâlni un al doilea în Europa.

Drept în inima ţării avem podişul Transilvaniei, cu o altitudine mijlocie de 500 m peste nivelul mării. De jur împrejur el este înconjurat de cununa munţilor, cari se ridică faţă'n faţă întocmai ca zidurile unei cetăţi, în care porţile ar fi închipuite prin trecători. Numeroase probleme de geografie fizică şi umană se leagă de aceste înălţimi, unde de vre-o două decenii geograful francez De Martonne urmăreşte în special studiul platformelor terţiare. Caracterele alpine ale lor, urmele activităţii glaciare, fenomenele carstice, studiul văilor, succesiunea zonelor

de vegetaţie, viaţa păstorească, agricolă şi industrială, trecutul poporului român în munţi etc. etc. — iată o sumă de probleme care aşteaptă pe viitorii geografi, spre a fi *aprofundate*, pentru cunoaşterea mai amănunţită a patriei. — Urmează apoi depresiunile intra şi extracarpatice, centre de mai mare desime a populaţiei şi unităţi morfologice care au avut un rol istoric însemnat; apoi cununa dealurilor, codrul sau podgoria, adevăratul leagăn al poporului românesc, unde elementul uman se poate urmări până în timpurile preistorice; mai la margine şesurile largi, stepele bogate în cereale şi brăzdate de luncile mai umede ale râurilor; în fine apele mari: Dunărea, Tisa, Nistrul, Marea Neagră, ca şanţurile de apărare ale cetăţii Carpaţilor, unde studiul meandrelor la suprafaţă sau a celor adâncite, studiul faliilor şi al teraselor, al ţărmurilor şi limanelor, ne oferă o mare bogăţie de aspecte morfologice şi antropogeografice, ca obiect de studii nouă, sau ca aplicare la cunoştinţele câştigate prin studiul geografiei generale. Relaţiile între cele patru învelişuri ale planetei şi constatarea armoniilor planetare se pot urmări astăzi şi pe un spaţiu mai restrâns de cât întregul glob terestru; iar cercetarea pământului şi poporului nostru în hotarele sale fizice şi etnice, ne va duce la afirmarea marei simetrii şi armonii a acestui pământ, la înţelegerea unităţii neamului nostru, ca şi la înţelegerea necesităţii ca pe întreg acest pământ al Daciei antice să fiinţeze unul şi acelaş organism politic. In felul acesta studiul geografiei este un admirabil mijloc de educaţie naţională a tineretului.

Sufletul tinerimii are nevoie să se oţelească printr'o disciplină ştiinţifică, în vederea activităţii viitoare, nu numai de oameni de cultură, dar şi de cetăţeni ai acestui stat. Un popor fără un crez naţional este un popor pierdut, o massă amorfă care nu poate oferi de cât material de prelucrat pentru naţiunile cristalizate în jurul unui asemenea crez; o turmă zoologică, cufundată în viaţa organică şi lipsită de ceea ce dă nobleţe fiinţei unui popor; un trib, o seminţie, dar nu o naţiune. Lipsa unui asemenea crez este, şi din alt punct de vedere, o pagubă pentru omenire, o deviare dela căile evoluţiei umane, care, prin diferenţiare, reuşeşte a creea specii distincte, naţiuni cu o limbă a parte şi o cultură a parte în aceasta grădină etnografică a planetei. Pentru aceea studiul ţării noastre va forma preocuparea statornică a acestei catedre, alături de chestiunile generale impuse de program.

Domnilor,

In epoca renaşterii noastre dela începutul sec. XIX, un poet afirma cu multă însufleţire „că ori ce neam începe întâi

prin poezie fiinţa de-şi pricepe". Ieşiţi din faza începuturilor, astăzi putem afirma că un neam îşi pricepe fiinţa şi se cristalizează conştient prin studiul geografiei, al istoriei şi al limbii sale. Fără această trilogie de ştiinţe, educaţia unei naţiuni nu se poate face. Iată dar însemnătatea acestei catedre la această Universitate. Ea este cu atât mai necesară, cu cât ne găsim la o margine de ţară unde, întocmai ca la ţărmurile mărilor furtunoase, elementele se frământă mai neodihnit; iar biruinţa rămâne de partea unde cultura şi organizarea e mai mare.

Domnilor studenţi,

Cursul de geografie dela această Universitate se va preda într'un ciclu de trei ani. In trei ani însă nimeni nu poate pătrunde prea adânc în studiul unei specialităţi. In aceşti trei ani de prelegeri nu se pun decât jaloanele ştiinţei noastre; nu se face decât familiarizarea în oarecare măsură cu obiectul şi metoda geografiei. Pentru aceia dintre D-voastră cari urmăriţi nu numai formarea unei cariere lucrative, asigurarea existenţei prin profesorat, studiul pentru pâine, acel „Brotstudium" cum îl numesc Germanii, — frequentarea regulată a cursurilor nu e suficientă. D-voastră trebue să ajungeţi şi lucrători în această specialitate. In lunga carieră dăscălească pe care o veţi îmbrăţişa, sunteţi datori culturii româneşti, în afară de activitatea pedagogică şi o activitate ştiinţifică în cuprinsul regiunii în care veţi fi activi. Sunteţi datori să păşiţi spre monografii. Iar pentru pregătirea D-voastră şi în această direcţie, e nevoie să urmaţi *Seminarul de geografie*. In seminar îşi face studentul adevărata sa ucenicie; căci, în definitiv, materia prelegerilor se poate urmări şi după bibliografia ce vi se dă; dar metoda de cercetare, formarea spiritului critic, câştigarea curajului sănătos şi siguranţa în afirmarea unui adevăr urmărit, acestea nu se capătă de cât în seminar. La prelegeri sunteţi numai auditori pasivi, nişte aparate de înregistrare; la seminar însă forţele active ale spiritului D-voastră întră în joc. Acolo vă puteţi căli acest spirit şi puteţi căpăta pentru tot restul vieţii dragostea de muncă şi acea nobilă deprindere de a fi necontenit în urmărirea unui adevăr. Nu oameni liniştiţi şi mulţumiţi cu asimilarea unui curs şi a câtorva manuale, ci suflete frământate de problemele specialităţii D-voastră, de la care nici peripeţiile vieţii de mai târziu să nu vă abată, — iată ceea ce doresc să scoată din D-voastră seminarul de geografie.

Aceste lucrări de seminar, în afară de folosul aprofundării specialităţii, mai au încă un folos de un ordin general, omenesc. Există o categorie de intelectuali, chiar şi printre dăscălime, cari în viaţa lor n'au încercat să-şi fixeze o cugetare proprie într'un

rând, să descopere o fărâmă de adevăr, să scrie o pagină de gândire şi de simţire onestă, — şi totuşi, tocmai aceştia se improvizează în critici, pe atât de dispreţuitori pe cât sunt de superficiali, ai activităţii creatoare a aproapelui; sau, în cele mai multe cazuri, rămân amorfi în faţa manifestărilor culturii, care trec pe sub ochii lor. Aceştia nu au nici măcar meritul de a tresări la frumuseţea unui gând întruchipat, la noutatea unui adevăr descoperit, fiindcă nu pot şti ce e nou şi ce nu. Ei nu au cultul adevărului şi al muncii pentru adevăr şi nu pot fi acele albine creatoare, care-şi umplu mereu fagurii cu miere; ei sunt, spre marea pagubă a culturii noastre, elemente a căror evoluţie s'a oprit din mers. Cu ei nu se pot alcătui societăţi culturale în provincii şi sunt un veşnic prilej de mâhnire pentru cei cari se străduesc pentru progres. — De 'ndată însă ce vor începe a lucra şi a produce, spiritul lor se va înviora, şi, simţind greutatea creaţiunii serioase, critica lor superficială va deveni o critică echilibrată. Această deprindere frumoasă în mare măsură se capătă în seminar.

Dar nici seminarul singur încă nu e suficent. Aţi văzut din expunerea de mai nainte că progresul ştiinţei noastre se datoreşte în primul rând experienţii spaţiului, deci călătoriilor. *Excursiile geografice*, al treilea punct din programul de activitate al acestei catedre, vor înlesni, în fine, exemplificarea şi aplicarea pe teren a cunoştinţelor câştigate din prelegeri şi seminar. Ele se vor înfăptui mai întâi în Bucovina şi vecinătăţi, în scopul nu numai de a deprinde tineretul universitar cu lucrările pe teren şi cu observarea naturii, dar şi de a scoate această frumoasă provincie românească din uitarea în care a fost părăsită. Intr'adevăr, din punct de vedere morfologic, catedra de geografie dela această Universitate n'a dat nici un studiu. Acum trei ani în urmă, când excursiunea seminarului de geografie din Cluj a străbătut, sub conducerea D-lui De Martonne, şi acest colţ de ţară, lacuna aceasta a fost observată cu regret. Prin urmare şi pe tărâmul manifestărilor originale este mult de lucru şi studenţii mai răsăriţi îşi pot lua subiectele de doctorat din cuprinsul acestei ţărişoare.

Domnilor,

In cele spuse până acum vi s'a arătat cu destulă claritate istoria, obiectul şi metoda geografiei, precum şi rostul acestei catedre la această Universitate. Prin urmare aş putea încheia.

In clipa rară însă, când cineva păşeşte pentru prima oară treptele unei catedre universitare, — de unde se deschid perspective aşa de frumoase de manifestare ştiinţifică, dar şi obligaţii şi răspunderi ce se cer pe deplin conştiente, — sufletul se

simte stăpânit de simţiri felurite. Dintre toate însă floarea albă a recunoştinţei îşi leagănă creştetul luminos mai deasupra. Fie-mi dară îngăduit ca aci şi acum să-mi îndeplinesc o plăcută datorie de conştiinţă faţă de acei dascăli, al căror cuvânt l-am sorbit în anii mei de pregătire cu toată evlavia discipolului însetat de învăţătură. Gândul meu se îndreaptă însă cu cea mai mare recunoştinţă către acel pedagog neîntrecut, care în ramura specialităţii noastre va trece drept creatorul geografiei moderne în România: către *S. Mehedinţi.* Cugetarea sa limpede, energică şi frumoasă şi acţiunea sa de îndrumător al tineretului universitar, căruia, prin scris şi grai, dar mai ales prin puterea exemplului, a ştiut să-i sădească în suflet sentimentul valorii etice şi etnice a vieţii, — îl aşază printre cei mai distinşi „învăţători“ ai neamului. Pentru aceea socot că cel care în ceasurile sale de îndoială şi-a înviorat adesea sufletul la cuvântul lui măestrit şi prin influenţa sa bine făcătoare, ca şi prin sprijinul său moral şi-a limpezit mai uşor cărările vieţii, — nu are alt mijloc mai bun de a-şi arăta recunoştinţa, de cât continuând, în cercul său de activitate, munca de specialitate cu aceiaş sentiment superior al datoriei, pe care s'a obişnuit a-l admira la îndrumătorul său.

Prof. Dr. C. Brătescu

NAPOLEON II

de Victor Hugo.

I.

*Ce an măreţ! O! clipe de glorii neuitate!
Popoare fără număr sub cer îngenunchiate
Te aşteptau să vii!
Simţeau subt ele state străbune tremurând
Şi se uitau 'spre Luvrul de tunete vuind
Ca muntele Sinai!*

*Norodul, ca şi calul ce-aşteaptă 'ncovoiat
Stăpânu-i să se urce pe spatele-i plecat,
Vestea apropierea visatei mântuiri:
Spunea că mâini se naşte moştenitorul care,
Mai mare decât Roma, ca Cezarul mai mare,
Va hotărâ destinul întregei omeniri.*

*Şi cum vorbeau, tot cerul s'a luminat deodată
Şi'n faţa tuturora ieşi slăvitul tată
Senin şi fericit;
Cuprins de 'nfiorare, norodul a tăcut;
Căci braţele-i întinse atunci i-au dăruit
Copilul nou născut.
De respirarea-i caldă tot templul a vibrat;
Drapele cucerite sub bolţi au tremurat
Cum tremură o mare de spice 'n vijelie;
Şi strigătu-i, ce-o doică ştia să-l îmblânzească,
Făcu să isbucnească
Atâtea mii de tunuri în semn de veselie.*

*Iar el îşi descreţise sprincenele 'ncruntate
Şi braţele-i, deapururi pe piept încrucişate,
S'au desfăcut în fine
Spre-a 'mbrăţişa copilul atât de mult visat.
Şi nările atunci i s'au umflat
De 'ncredere în sine.*

Cu ochii ficşi şi lacomi el îşi privi odorul.
Şi, după ce-i văzură cu toţi moştenitorul,
Ca vulturul ce-ajunge pe culmi ameţitoare
Strigă s'audă 'n juru-i străvechile popoare:
— De-acum, al meu, al meu e viitorul!

II.

— Nu, viitorul nu-i al tău!
E numai al lui Dumnezeu.
Viaţa 'n fiecare ceas
Ne spune-un jalnic bun rămas.
Şi gloriile militare,
Coroanele strălucitoare,
Victoriile repurtate
Şi-ambiţiile săturate,
Stau cât o vrabie pe casă
Şi zboară iute şi ne lasă!

Nu, nimeni nu e 'n stare, cu forţa sau cu ura,
Să-ţi descleşteze pumnul sau să-ţi deschidă gura,
O! spectru ce oriunde mascat ne urmăreşti
Şi mâine *te numeşti!*

O, mâine, mâine! O, minune!
Ce mare e secretul tău!
Sămânţa omul azi o pune
Şi mâini o coace Dumnezeu.
O, mâini, e-un fulger într'un nor,
E demascatul trădător,
E-un turn zdrobit de o ghiulea,
Paris schimbat în Babylon,
O, mâini, e lemnul unui tron
Ce azi e numai catifea!

O, mâini, e calul care te lasă 'n stepa ninsă...
O, mâine, Împărate, e Moscova aprinsă
Prin care urlă vântul;
E garda 'mprăştiată, e foamea, disperarea,
O, mâine-i Vaterloo, Elena, e uitarea,
O, mâine e mormântul!

Tu poţi pătrunde prin oraşe
Căci nimenea nu-ţi stă în cale,
Desnozi războaie uriaşe
Cu ascuţişul spadei tale.

Inchizi Tamisa cu un zid.
Victoria şovăitoare
O faci să prindă drag de-ai tăi.
Şi orice porţi ţi-se deschid
Şi steaua călăuzitoare
E stema pintenilor tăi !

Poţi fi stăpân pe toate; poţi fi atât de mare
Cât poate fi o frunte de muritor sub soare.
Şi mâna ta, o, Sire, o, mâna ta de fier
Clădeşte şi dărâmă în voia fantaziei,
Răpeşte Europa şi Asia de-i ceri
Dar nici de cum pe „mâine“ din sânul veşniciei !

III.

Cum se răzbună soarta! Abia îi dăruise
Copilului coroana, întâia jucărie,
Abia îl destinase domniei viitoare
Şi fruntea lui regală abia de i-o zărise
Mulţimea minunată, că poate să devie
Un copilaş de-o şchioapă un om atât de mare, —
Când sute de războaie cucerise
Spre gloria acestui nou venit
Ce gânguria în leagăn şi-abia-l împrejmuise
Cu ziduri uriaşe de piatră; când cioplise
Cu barda lui o lume aşa cum a gândit;

Când, spre a-i stinge setea, s'a pus în pragul Franţei
Un vas cu vinul dulce al speranţei,
Când nu gustase încă din cupa-i aurită, —
De un cazac sălbatec odrasla-i fu răpită.

IV.

Da, vulturu 'ntr'o seară prea sus s'a ridicat
Şi aripele-i vântul nebun le-a sfâşiat;
In cuibul lui duşmanii voioşi se aruncară,
Din pradă cât putură cu dinţii înşfăcară:
Pe vultur Englitera şi-Austria pe pui.

V.

Dreptatea ta-i grozavă, o, Domane! Cum s'au stins!
Ai început cu omul temut, de neînvins,

L-ai ridicat în slavă ca 'n urmă să-l supui
Şi să-l arunci în groapa de oase 'ntunecată.
In zece ani ţesut-ai un giulgi şi pentru tată
Şi pentru fiul lui !

Şi glorie şi-orgoliu se spulberă în vânt !
Ci omul vrea să lase măcar ceva la poartă
Dar moartea e mai tare !
Căci totul se întoarce de unde a plecat :
In aier piere fumul, cenuşa în pământ
Şi numele 'n uitare !

Gr. Sălceanu

DELAVRANCEA LA ENIGEA

— Norocul softalei —

Părintele lui Geaba-Efendi se vede a fi fost mare amator de taxiduri şi taclale.

Odată venind dela Adam-Clissi, m'am oprit la un prieten din Enigea, pe care nu-l văzusem demult. Cum stam de vorbă în largul pridvor al casei admirând priveliştea unei părţi de câmp cu nişte orz nalt şi gras, presărat de maci roşii şi-a unui colţ din sat, cât se vedea deacolea, cu o spuză de copii mărunţi şi arşi de soare, ce se'ntrecea la „pelivănii", — prietenul aduse vorba de-o amintire ce-i era scumpă, anume că chiar acolea în pridvor a stat de multe ori de vorbă cu Delavrancea ca musafir al său.

Era un musafir tuturor plăcut. Toată casa era în mişcare cât era el la noi. Pentru copii era o petrecere fără sfărşit şi nici caii, nici câinii, nici pisicile n'aveau odihnă.

— Oamenii mari au altfel de inimă, o pun în toate, o dau tuturor . . .

— Adevărat! El, când cobora din trăsură, zicea: „Frate Vasilache, sunt necăjit, sunt obosit!" Şi de unde? Nimeni nu era mai voios ca el, — nu mai avea astâmpăr, se potrivea tuturor şi cu toţi căuta să sporească zarva.

Dar nu numai cu casa mea se'ntâmpla aşa. Satul întreg era în mişcare. La cafenea toţi se'nghesuiau împrejurul lui. Cum e obiceiul la noi, bătrânii turci sunt stâlpii cafenelei. Ei bine, bătrânii se certau pentru el cu cei tineri. Câte nu ştia să le spue? Ce de taclale turceşti şi cu ce patos! Aşa le ştia ori le iscodea că-i mira pe toţi.

Odată a spus una despre o softa, de care-au făcut haz şi cei mai habotnici dintre turci. Am să ţi-o spun şi dumitale.

Adieri din răsărit clătinau orzul aşa de lin, macii îl învârstau aşa de plăcut — o mare verde pe care pluteau roze. Copiii gălăgioşi dispăruseră, — îi chemase în mijlocul satului toba şi clarinetul daulgiului.

Era linişte. Cele două feligene de cafea tocmai apăruseră aromând împrejur şi plăcerea de a-mi închipui cum ar fi povestit

Delavrancea mă făcu să rog chiar pe prieten să înceapă. Şi el povesti:

A fost odată în Stambul o softa — un seminarist sau candidat la o slujbă bisericească, cum am zice noi — care rodea de foc cartea şi cânta pe toate glasurile din Coran. Deprins cu toate ştiinţele şi cântând ca o privighetoare, mucezea totuşi de mulţi ani în ungherile unei medresii — un fel de mănăstire turcească.

Aşteapta el să-i vie rândul între cei ce suiau scara să guste din bunătăţile lumei, căci era sărac foarte, — dar rândul nu-i mai venea. Nimeni nu-l lua în seamă, nimeni nu întreba de el, nimeni nu-l poftea la baeramul vieţei, — el n'avea pe nimeni.

Amărât şi-a zis : Luminăţia sa Sultanul ! El stă în fruntea tuturor, la el e cheea norocului, să mă plâng lui ! Alcătui dar o jalbă de suferinţa sa şi căută s'o dea Sultanului.

Intr'o zi Sultanul venea cu alaiu dela plimbare. Tocmai îşi făcuse poftă de mâncare şi se gândea la pilaf, un pilaf de coadă de berbec, de berbec caramaniu !

Softaua tocmai atunci dăduse jalba unui ciubucciu s'o dea sultanului.

Citind sultanul, înţelese de ce e vorba şi că softalei nu-i lipsea decât norocul. Trase calemul din brâu şi scrise pe jalbă:

„Norocul este ca o coadă de berbec, —
fericit cine o prinde în pilaful său!"

Şi trecu jalba ciubucciului.

Ciubucciul o napoie softalei, iar acesta citind scrisul luminăţiei sale şi mai mult se întristă: ce-aşteptase el şi ce-căzuse! Dar ajungând în medresie se mai linişti şi începu a-şi zice : nu se poate sultanul să nu fi pus ceva în vorbele astea.

Suci, învârti vorbele prin mintea lui doar s'o scutura ceva din ele. Câtva timp nimic ! Apoi deodată, o minune. In cele din urmă închee mulţumit: Dacă muntele nu vine la Mohamed, merge Mohamed la munte !

— Unde-o fi softaua ? Unde-o fi ? Se întrebau toţi câţi se împiedicaseră de el în medresie. Softaua nicăeri. Pierise într'o bună zi fără ca cineva să fi luat seama cum şi ce fel.

Tot atunci în mahalaua evreiască din Stambul se pripăşise un tânăr necunoscut, care se amesteca stăruitor în forfoteala evreimei şi căuta să deprindă tot ce l-ar fi apropiat şi amestecat cu evreii: portul, tunsura, paşii, gesturile, vorba, — mai cu seamă felul de-a vorbi turceşte al evreilor . . .

Era chiar softaua. Se pregătea să iasă în calea norocului.

După vreo lună, orice evreu din mahala ar fi jurat că e
e-ai lor şi l-ar fi tras de mânecă să ia parte la minin; şi orice
urc, chiar dintre cei ce l-au cunoscut înainte, n'ar fi putut jura
ă el a fost vre-odată turc.

Când se simţi gata, merse de-a dreptul la Şeicul Isleam,
eful credinţei şi dreptăţei mahomedane — cum ar fi la noi
iitropolitul căptuşit cu un ministru de justiţie. Ingenuchie
naintea Şeicului şi măcinând cuvintele ca evreii, zise:

— A vrut D-zeu cu mine! A pătruns în mintea şi'n inima
nea şi m'a purtat de mână până aici înaintea nălţimei tale
ă-ţi cer binecuvântatea: vreau să mă turcesc!

Şeicul Islam privi înmărmurit la îngenuchiat. Aşa lucru nu
se întâmplase să vadă în viaţa lui: un evreu . . . turc . . .
lu-şi credea ochilor.

— Da, sunt un biet evreu, întări el, mă chiamă Avrum!

— Bine fiule, să-ţi facem loc între credincioşi. Zi după
nine:

„La il lahà illa allah!
Mohamet resul ul lah!"

Presupusul Avrum rosti crezul turcesc, în care recunoştea
ă „nu e decât un singur D-zeu — Alah şi profetul său e Ma-
omet", cu o mină aşa de evlavioasă şi cu un ton aşa de ferm
n cât Şeicul Isleam nu râse de strâmbăturile lui evreieşti, ci-l
ătu pe umeri încântat.

Devenise Ibraim! Era turc acum. Evreul devine turc mai
sne ca alţii . . .

In palatul Şeicului Isleam fu mare sărbătoare în ziua accea
raim fu îmbăiat şi îmbrăcat în haine frumoase şi pus între
eseni. Şeicul Isleam era mândru de fiul său sufletesc şi vorbea
e el ca şi cum însuşi l-ar fi convertit. Toţi musafirii dăruiră
e cel turcit. Norocul luase în braţe pe bietul softa. Toată casa
imi porunci să-l servească şi să nu supere cu nimic pe omul
ı care D-zeu săvârşise aşa minune. Şeicul destină anume şi o
arte din palat pentru Ibraim al său.

Softaua trăia acum bine. Căuta să fie plăcut tuturor, dar
a retras ca om ocupat cu cele sfinte.

Peste câtva timp, într'o seară, slujitorii palatului auziră
nind din odăile lui Ibraim un cântec din Coran aşa de melodios,
atâta artă şi evlavie cântat, cum nu mai auziseră.

— Cine să cânte cu atâta măestrie?

— Turcitul de-abia îndrugă 2—3 rugăciuni!

Alergară acolo, dar nu găsiră decât pe Ibraim. Cânta cu-
ita foc, fără carte, fără note. Gâtlejul lui era parcă trâmbiţa
aur a Coranului. Slujitorii căzură în genuchi.

După ce se desmeticiră ei, cercetară pe Ibraim, unde şi când a învăţat să cânte aşa de frumos şi de unde cunoaşte el Coranul?

— Alah a făcut minune cu mine, el s'a coborât cu lumină în mintea mea şi cu mâna lui a atins strunele gâtului meu, răspunse Ibraim. Și parcă strâmba, încolţea şi sforăia şi mai urât ca un evreu, cuvintele turceşti.

— Mărite doamne, numai că minunea ta este! Altfel de unde să ştie şi să poată arătarea asta, turc de eri de-alaltăeri! Oameni cari de mici ţin Coranul în mână şi tot n'ajung să cânte aşa, iar acesta, turc de-o lună, fost evreu!

Minune a lui Alah, minune cerească! Toţi o crezură. O crezu însuşi Șeicul Isleam, căci Ibraim cânta din ce în ce mai des şi cu o voce mai plină, mai caldă — se mai îngrăşase.

Svonul despre minunea întâmplată se duse în tot Stambulul. Ibraim devenise omul sfânt de care cineva nu se putea apropia decât cu daruri şi cu temeneli. Palatul Șeicului era loc de pelerinaj. Slugile îngrijau de Ibraim ca de-un idol, căci darurile pelerinilor atingeau şi mâinile lor. Paşalele chiar alergară să-l vadă şi să-i aducă daruri. Toţi spuneau că e un trimis al lui Alah.

Auzind şi sultanul, spuse că merge şi el să vadă minunea. Șeicul Isleam era vrăjit de cinstea că sultanul însuși va păşi pragul palatului său pentru Ibraim şi, după poruncă, palatul luci ca pentru cea mai mare sărbătoare.

Venind sultanul, bătu şi el temeneaua evlavios în faţa lui Ibraim, ca în faţa trimisului lui Alah şi la un semn al sultanului, rămaseră singuri ca pentru un sfat de taină.

Sultanul se plecă iar, ca spre un om al lui Alah şi-l întrebă asupra soartei sale şi-a împărăţiei.

De pe sofaua pe care sta nestingherit, Ibraim răspunse cu glas profetic:

— „Răspunsul este de mult scris aici!“ Și foarte liniştit scoase jalba sa, pe care sultanul cu câteva luni înainte scrisese chiar cu calemul luminăţiei sale. Ibraim i-o arătă şi citi drept răspuns asupra soartei sultanului şi a împărăţiei:

„Norocul este ca o coadă de berbec, —
fericit cine-o prinde în pilaful său!“

— Mare șiret! Și sultanul râse vesel şi-l îmbrățişă spunându-i că lucrul trebue să rămână între ei, ceea ce softaua înţelese că e spre binele său.

In urmă, minunat de cele ce eşise din cuvintele sale şi mândru de talentele softalei, Sultanul îl făcu mai mare peste

cea mai mare medresie din Stambul, iar după moartea Şeicului Isleam îl puse pe Ibraim în loc.

Şi-o fi zis sultanul: Acolo trebue înşelător, nu glumă!

Mai auzisem povestea norocului softalei, ba o şi citisem între anecdotele citate de Osman-bey într'o carte (Les Imams et les Derviches) apărută la Paris pe când Delavrancea era student (1881), — dar am ascultat-o din nou cu plăcere. Prietenul o ştia dela Delavrancea, care o povestise chiar acolea!

Stoicescu D.

15 ANI DE TRANSHUMANŢĂ IN ŢĂRILE ROMÂNE (1782—1797).

„Trăeşte cine iubeşte pribegia şi schimbarea".
Wotan

I.

Despre migraţiuni în general şi despre migraţiunile păstoreşt (transhumanţă) la Români în particular.

Din locurile cu populaţie deasă şi cu posibilităţi de câştig reduse vedem mişcându-se oamenii întreprinzători spre locurile cu populaţie rară sau cu posibilităţi de traiu şi de câştig mai mari. E fenomenul universal cunoscut prin numele de migraţiune.

Din Franţa de Sud, an de an, trec câte 20.000 de lucrători Pirineii şi se duc în Spania, unde îndeplinesc toate lucrările agricole, mai ales pe timpul secerişului.

In Italia vedem acelaş fenomen. Locuitorii din munţii Abruzzi coboară pe timpul lucrărilor agricole în „campagna romana".

Tot asemenea vin, în fiecare vară, mii de secerători germani din regiunile păduroase şi stâncoase, dar improductive ale Würtembergului şi Odenwaldului, în bogata vale a Rinului.

In ţările din nemijlocită apropiere e tot la fel.

Muzicanţii cehi vara sunt pribegi; iarna stau acasă, văzându-şi de alte ocupaţiuni. Vânzătorii de sârmă slovaci de asemenea îşi câştigă existenţa, cutreierând multă lume cu marfa lor.

In Galiţia e aceeaş mişcare dela munte la şes, pe care am constatat-o în celelalte ţeri.

Fenomenul însă nu e numai european; el se repetă şi în alte părţi ale globului.

Astfel e bine cunoscut curentul de emigraţiune al Europenilor spre lumea nouă a Americei, şi acela al muncitorilor chinezi spre Indii.

In aceste din urmă cazuri e vorba de milioane de oameni, de mari mişcări populare, determinate de profunde cauze economice [1]).

---

[1]) Vezi *Johann Hintz,* Das wandernde Siebenbürgen. Eine statistische Studie. Kronstadt. Verlag der Handels- und Gewerbekammer, 1876, pag. 3—4.

Ceea ce aiurea se întâmplă, uneori, în stil mai mare, se întâmplă şi la noi, în stil mai mic.

Cine nu ştie, cum umblă Moţii noştri „cu cercuri şi cu ciubare“ şi „cu teocuri de reşină în ţară după făină“, vorba cântecului ?

Şi cine nu-şi dă seama că, dela un capăt al Carpaţilor şi până la celalalt, păstorii noştri, adunând oile în strungă, mulgându-le, strecurându-le laptele, fierbându-l, închegându-l, făcându-l caş, urdă, jintiţă, zăr şi altele, ei au lucrat sute şi sute de ani la însăşi închegarea limbii şi a neamului nostru românesc? In fiecare toamnă coborau, ca negurile din munte, turmele de oi ale Breţcanilor, Săcelenilor şi ale altor Mocani Bâr-bâr...bâr-bâr şi bâşti... rea... până îţi lua auzul şi-ţi uluia vederile forfota oilor, lătratul dulăilor şi nechezatul cailor încărcaţi cu tărhat. Veniau spre munte, ori coborau „la câmp“ toţi băetanii satelor, îndată ce se sburau de pe lângă casa părintească. Porniau la ciobănit, cu simbrie, începând dela o oaie cu un miel pe an.

— Unde e Vlad, mătuşă, că nu l-am mai văzut dela Sântă-Mărie ?

— La oi, lica mătuşii. Peste Prut, încolo... spre Bugeac...

Este, deci, adevăr pipăit până în zilele noastre că, de atâtea ori, unul şi acelaş om, într'un răstimp scurt, călca tot pământul din vârful Carpaţilor până departe în vadurile Tisei, Dunării, Nistrului, iar uneori chiar dincolo de Nistru şi de Balcani până în Caucas şi Crimeia.

Mocanii şi Ţuţuenii noştri, cari au cutreerat cu turmele lor întinderi de pământ atât de mari ori s'au aşezat, acum de curând, în Bărăgan şi în Dobrogea, sunt adevăraţii „descălicători de ţară, dătători de legi şi datini“, ca şi Sacea sau Tatul, ori ca şi Basarabii şi Muşatinii de pe vremuri.

Marele nostru poet Mihail Eminescu a avut o intuiţie în adevăr genială când a înfăţişat vechea descălecare a ţărilor româneşti sub forma unor cete de păstori, povăţuite de bătrâni, apărate de ostaşi şi întocmite sub juzi :

Din largi cărări de codru, din munţi cu vârfu'n nouri
Eşit-a Dragoş-Vodă, îmblânzitor de bouri.
Mulţimea curgătoare s'a fost întins pe vale
Şi buciumele sună şi oile-s pe cale.
Nainte merg moşnegii cu pletele bogate
Ţiind toege albe în mâinile uscate.
Astfel eşiau tot rânduri, venind de sub verzi ramuri,
Copii — ciobani de turme, moşnegi — păstori de neamuri [1]).

[1]) Vezi *S. Mehedinţi,* Politica de vorbe şi omul politic, Bucureşti, Vieaţa Românească, 1920, pag. 181—2.

Aceste neîntrerupte mişcări de populaţie, de o parte şi d alta a Carpaţilor, au contribuit, în adevăr, mai mult decât ori care alt factor, la întemeierea ţărilor şi ţărişoarelor române, pre cum şi la unificarea noastră linguistică, socială şi politică.

Ar fi o problemă din cele mai interesante şi capitale ur mărirea transhumanţei din cea mai adâncă vechime, dela începutu neamului românesc, din epoca romană sau chiar preromană, ş până în zilele noastre. Ea ar conduce, de bună seamă, la lămu rirea atâtor probleme, rămase nelămurite din istoria limbii şi neamului nostru.

Până când vom putea urmări această însemnată problem pe o întindere mai mare şi cu mijloace de informaţiune ma multiplă, să o privim deocamdată, aşa cum ni se oglindeşte e în documentele a 15 ani dela sfârşitul veacului al XVIII-lea.

E vorba de „Corespondenţa diplomatică şi rapoartele con sulare austriace 1782—1797“, publicate de d. *Ion I. Nistor* î vol. XIX, partea I a colecţiei Eudoxiu de Hurmuzaki, Document privitoare la istoria Românilor, Bucureşti, 1922.

II.

Importanţa transhumanţei româneşti în lumina documentelor

Cetind cele câteva sute de scrisori şi rapoarte din aceş 15 ani, constatăm mai mult importanţa capitală a transhumanţ în ţările române.

Aproape jumătate din ele se referă la această problemă sa la problemele economice şi comerciale în legătură cu ea.

De soluţionarea norocoasă sau nenorocoasă a acestei pro bleme vedem că atârnă soarta nu numai a câtorva păstori, sa a câtorva proprietari de vite, ci şi a altor sute de mii şi, poat milioane de locuitori.

De aceea vedem că ea formă subiectul cel mai importa al tratatelor internaţionale dintre Turcia şi Austria de pe vremu precum şi pe acela al firmanelor împărăteşti sau al regulame telor şi poruncilor domneşti, iar alteori chiar şi al atâtor proce şi discuţii interesante.

Documentul cel mai cuprinzător şi reprezentativ, în aceas privinţă, este acela referitor la privilegiile păstorilor transilvăne (No. CLXXXII pag. 204) garantate de cele două împărăţii.

Cel dintâiu document de natura aceasta pare a fi fost fi manul sultanului *Mustafa*. Acesta a fost şi cel mai avantagi pentru păstorii transilvăneni. El fixa numai opt aspri taxă d păşunat de capul de vită.

Mai pe urmă prinţul *Al. Ipsilanti* (1774—1782 şi 1796—1797) a ridicat taxa dela 8 la 12 aspri de fiecare oaie şi 33 de aspri de vitele mari.

Fiindcă firmanul lui Mustafa era atât de avantagios, el era des citat de păstorii ardeleni. Cei mari şi tari din Ţara Românească, însă, aveau tot interesul ca acest firman să se abroge sau să se dea uitării. De aceea l-au făcut pierdut şi, când Mocanii amintiau de el, ei le cereau originalul.

Documentele acestor 15 ani sunt dovadă de numeroasele încercări făcute de aceşti păstori pentru aflarea firmanului original, precum şi pentru reconfirmarea vechilor lor drepturi în baza acestui firman [1]).

Odată reaflat acest firman, deşi numai în copie şi în traducere, el a servit ca îndreptar pentru atâtea alte acte şi documente ulterioare şi, fiind foarte resumativ şi representativ, el merită să fie cunoscut şi analizat mai de aproape, în legătură, fireşte, cu celelalte acte şi documente ce servesc pentru o mai deplină înţelegere şi apreciere a lui.

III.

Libertatea persoanei şi a comerţului.

Cel dintâiu punct al firmanului din chestiune prevedea absoluta şi deplina libertate a păstorilor transilvăneni, atât pentru persoanele, cât şi pentru negoţul lor.

Autoritatea, dela care a emanat acest „privilegiu", pare a-şi fi dat seama de importanţa şi necesitatea acestei libertăţi.

[1]) Se întâmplase cu ei, ceea ce s'a întâmplat, mai nou, cu Românii din părţile Năsăudului, cari aparţinuseră, pe vremuri, regimentului al II-lea de graniţă. Fiindcă, la întemeierea regimentului, erau consemnate comunele aparţinătoare lui, cu religiunea şi ocupaţia locuitorilor, a fost firesc ca, şi la desfiinţarea lui, să se prevadă administrarea averilor grăniţereşti în beneficiul exclusiv al foştilor grăniţeri. Străinii, pripăşiţi mai târziu în aceste comune, mai cu seamă din părţile Galiţiei, nu aveau nici un drept să beneficieze de veniturile fondurilor grăniţereşti. Administraţia fondurilor acestora din Năsăud a şi refuzat să acorde ajutoare acestor străini. Totuş guvernul din Budapesta, făcând pierdut documentul original al întemeierii regimentului nu numai pe cel aflător în ţară, ci şi pe acela din arhiva ministerului de războiu din Viena, a forţat pe cei de la administraţia fondurilor să acorde burse şi ajutoare şcolare tuturor locuitorilor din aceste sate, nu numai Românilor uniţi şi celor ortodocşi, adevăraţii grăniţeri de pe vremuri. — Acelaş lucru se întâmplă şi cu diploma a doua, dată de împăratul Leopold I, la 1701, în favoarea Românilor ardeleni, uniţi cu biserica Romei. Se ştie, doar, că şi această diplomă, care admitea egala îndreptăţire cu celelalte confesiuni şi naţionalităţi din ţară a Românilor ardeleni, încă dispăruse din arhiva guvernului Transilvaniei. Cum se repetă istoria!

In adevăr, păstorii, lăsându-şi casa şi familia iubită, înfruntând primejdiile necunoscutului şi de atâtea ori intemperiile vremei, cutreierând cu turmele lor ţinuturi depărtate, îşi asigură nu numai existenţa lor şi a turmelor lor, ci aduc totodată şi atâtea venituri însemnate şi nesperate foarte multor proprietari.

Câte tragedii înfiorătoare, neînregistrate nici măcar în două rânduri de scrisoare, nu ne evocă în memorie raportul din 12 Februarie 1783 dela Bucureşti al agentului consular Metzburg către cancelarul austriac Kaunitz, în care se spune pur şi simplu că de 40 de ani nu s'a mai pomenit o iarnă atât de grea ca aceea. Cu o zi înainte îi venise vestea că au murit pe câmp deschis, îngropaţi de viscol, 2 păstori, 3 câini şi 600 de oi, deşi termometrul arăta abia 9 grade sub zero.

Unde mai punem apoi jafurile hoţilor şi ale atâtor triburi sălbatice, cu care aveau să lupte păstorii! La 28 Septembre 1797 Michael von Merkelius scrie din Bucureşti lui Herbert Rathkeal că păstorul ardelean Dumitru Popa fusese jăfuit de nişte bandiţi turci la Zimnicea (în original „Semnize") şi despăgubit cu abia 200 floreni, rămânând să i se achite restul de despăgubire după prinderea hoţilor, adică... la Sfântul-Aşteaptă.

Şi până bine de curând au rămas şi sunt în de obşte cunoscute başbuzuciile Cerchezilor din Dobrogea şi Bulgaria asupra păstorilor noştri şi a turmelor lor.

Relativ la numărul şi traficul acestor păstori, documentele din aceşti 15 ani nu ne dau prea multe indicaţiuni. Intr'o scrisoare a lui Stefan Raicevich din Bucureşti, 2 Decembre 1783, către Kaunitz, se spune că păstorii transilvăneni, an de an, aduc în cele două Principate, cam 50.000 de vite.

Comparată această cifră cu altele, o aflăm foarte redusă. 87 de ani mai târziu, conform statisticei maghiare din 1870, aceşti păstori aveau cel puţin 1,000.000 de oi, 300.000 de cai şi de viţei şi tot atâţia porci şi, după cum ne încredinţează Hintz op. cit. pag. 31, aceste cifre nu reprezintă nici a patra parte din ce cuprindea odinioară această transhumanţă.

La fel spunea, cu 20 de ani mai înainte, în 1850 *Ion Ionescu dela Brad* în a sa „Excursiune agricolă în Dobrogea" (vezi *„Analele Dobrogei"*, Constanţa 1922, a. III. No. 1 pag. 179).

Şi e firesc să fie aşa, fiincă, pe măsură ce s'a reglementat proprietatea particulară în ţările române, s'a întins şi terenul de agricultură, reducându-se, în aceeaş proporţie, locul de păşunat.

Cu cât ne coborâm, deci, mai adânc în vechime, cu atât trebue să admitem un curent de migraţiuni păstoreşti mai puternic şi, deci, şi un număr mai mare de turme de vite.

IV.

Păstorii transilvăneni în raport cu micii slujbaşi.

„Se va da poruncă vătavilor de plaiu, ispravnicilor şi altor slujbaşi să trateze pe păstori ca pe nişte prieteni şi vecini, şi să nu-i mai înjure şi bată ca în trecut".

Aşa spune punctul al doilea din privilegiile păstorilor transilvăneni, punct care e întregit şi prin alte stipulaţii ale aceluiaş firman.

Câţi şi unde erau aceşti vătavi de plaiu, ne arată o poruncă a lui Mihai Vodă Suţu, dată din Bucureşti 29 Septembre (9 Octombre) 1792 în chestia aceloraşi păstori.

In total, ei erau 17 şi se aflau în următoarele puncte:

Pe plaiul muntelui spre	Jupânic,	
„ „ „ „	Vulcan	spre Vulcan,
„ „ „ „	Novaci	
„ „ „ „	Hurez	
„ „ „ „	Cozia	
„ „ „ „	Lovişte	spre Turnu-Roşu,
„ „ „ „	Arif	
„ „ „ „	Dâmboviţa	spre Bran,
„ „ „ „	Nucşoara	
„ „ „ „	Sub Ialomiţa	
„ „ „ „	Ialomiţa	
„ „ „ „	Prahova pe Timiş,	
„ „ „ „	Teleajen către Şanţ,	
„ „ „ „	Buzău	la trecătoarea Buzău.
„ „ „ „	Slănic	
„ „ „ „	Pârscov	
„ „ „ „	Râmnic	

Aceşti vătavi de plaiu, fiind aşezaţi în regiuni atât de importante, pe unde trebuia să se facă toată comunicaţia între cele două ţeri, erau în măsură de a putea abuza de puterea lor. Şi uneori şi abuzau.

Astfel, între plângerile prezintate lui Raicevich la Bucureşti în ziua de 1 Maiu 1784 de păstorii transilvăneni, era şi următoarea: Mergând şi venind dela munte, vătavii de plaiu, mai ales vătavul Mihaiu din Câmpina, iau de toată turma 1 piastru şi 20 parale, asemenea şi de cai, lucru ne mai pomenit până acum.

In aceleaşi plângeri, păstorii transilvăneni mai spun că, altă dată, aveau voie să ducă sare şi chiag la munte, — acum îi opresc vătavii sub cuvânt că le exportă în Transilvania.

Mai departe spun iarăş că, altă dată, aveau voie să exporte lâna mieilor, — acum vătavul de plaiu din Ialomiţa le ia toată lâna cu puterea şi plăteşte cât, cum şi când îi place.

Nu ştiau păstorii nici cu ce drept le ia de toată turma $2^1/_2$ piastri Turcul care e în Râmnic (Vâlcea).

Impotriva acestor abuzuri, săvârşite de vătavii de plaiu, încă s'au luat măsuri după războiul ruso-turc din 1789. Astfel la 26 Iunie 1792 M. Merkelius scrie din Bucureşti guvernului provincial al Transilvaniei că s'a hotărît să se dea bilete de liberă circulaţie din partea agenturei cesaro-crăeşti pe seama tuturor negustorilor şi, deci, şi a păstorilor, de cari bilete vor trebui să ţină seamă şi vătavii de plaiu. Negustorii cesaro-crăeşti, însă, să fie cu băgare de seamă şi să nu trimită sub numele lor mărfuri de ale cetăţenilor turci. — Pentru înlesnirea neguţătorilor din Oltenia, un supus cesaro-crăesc va ţinea un asemenea patent la caimacamul din Craiova.

Alte plângeri sunt împotriva vameşilor, ispravnicilor, căpitanilor de panţiri, ai vadurilor Dunării, a celor de poştă, a zapciilor, a logofeţilor, precum şi a altor slujbaşi.

Vameşii luau vamă din tot ce privia turmele; luau chiar şi pentru pieile vitelor ce muriau iarna în principate.

Pentru a ne da seama mai bine de aceste vămuiri, pe care nu le făceau numai vameşii, ci şi logofeţii, căpitanii de panţiri şi uneori şi câte un vătav, ca Lupul, de care pomeneşte agentul consular austriac Merkelius într'un raport al său din Iaşi, dela 4 August 1796, către divanul domnesc, e potrivit să înşirăm aici aceste impozite şi vămuiri, aşa cum le găsim în numitul raport:

a) dela fiecare om şi vită, când merge sau vine în Moldova, sub titlu de căpitănie, 1 para;

b) de fiecare car, încărcat sau gol, sub nume de pârcălăbie, 20 de parale;

c) căpitanul, ia din fiecare car 1 funt (? în originalul german cetim „Laab“) de brânză; vameşul asemenea;

d) căpitanul, la întoarcere, ia din fiecare turmă doi miei; vameşul unul;

e) când vin păstorii călări la turme primăvara, plătesc de fiecare cal de călărit 40 denari (în originalul nemţesc: „Koniza — Gebühr“ = darea calului);

f) li se confiscă săul dela oile moarte sub cuvânt că exportul e prohibit, iar ei arestaţi;

g) după ce li se iau atâtea taxe şi vămi, nu li se liberează nici măcar un bilet sau o chitanţă, sub cuvânt că n'au nevoie de ele;

h) păstorilor li se ia vamă şi pentru vestmintele absolut indispensabile persoanei lor şi, anume, sau în bani şi ovăs sau în brânză şi caş.

Şi fiindcă am amintit aici abuzurile acestor funcţionari, credem că e nimerit să arătăm şi măsurile ce s'au luat pentru îndreptarea lor. Intr'o poruncă domnească din Iaşi 27 Iulie

(7 August) 1796 cetim să nu se ia: *a*) de om şi de vită decât 1 para; *b)* de car 1 funt („Laab“?) de caş; *c)* de fiecare turmă 2 miei. Atât şi nimic mai mult!

Ce sume storceau aceşti slujbaşi prin aceste taxe şi vămuiri, astăzi e greu să fixăm. In 1793 cetim că un căpitan, cu numele Lazar Fundul, a jăfuit pe păstori, iar doi ani mai târziu, în 1795, căpitanul Dumitrache Ispir (în original „Izbir“) a făcut acelaş lucru. Aproximativ cei doi căpitani au incassat 483 piastri, 60 de caşi şi 123 de miei.

Căpitanii poştelor, deosebit de aceştia, le prindeau caii şi boii la carele lor de transport, înapoindu-li-i stâlciţi sau ne mai înapoindu-i de loc, cum spun păstorii transilvăneni că s'a întâmplat în anul, când au prezintat ei plângerile lui Raicevich, la 1 Maiu 1784, în Bucureşti.

Tot între măsurile păgubitoare luate de slujbaşii ţării trebue să considerăm prohibirea exportului de lână, care lovia direct în interesele vitale ale păstorilor. Astfel cetim într'un raport al lui Merkelius din Bucureşti dela 28 Octombre 1797 către Herbert-Rathkeal că, sub diferite pretexte, s'a oprit exportul de lână, de piei, de ceară ş. a. In 22 Oct. Merkelius a fost în audienţă la *Vodă* C. Hangerliul (1797—1799). Acesta chemând de faţă cu cel dintâiu pe spătarul „Cadga“ (poate Canta[cuzino]?) i-a spus să permită exportul în cantităţi mai mici; aşa 200—300 piei de boi şi 1000—1500 piei de capră. Făcându-se, pe urmă, permisul de export, în loc de 9 piastri cheltueli de cancelarie, slujbaşii, sub diferite titluri, au încassat 92 piastri şi 28 parale.

Fiind vorba de exportul de lână, nu va fi fără interes să amintim că Ţara Românească, dimpreună cu „Turcia vecină“ produceau anual 1,000.000 de ocale de lână, precum scrie din Bucureşti la 27 Maiu 1794 acelaş Merkelius.

Când se opria, deci, exportul de lână, de ceară sau de alte materii prime, cu gânduri ascunse de a păgubi pe producenţi şi de a îmbogăţi în mod rapid pe unii Greci din preajma tronului, se lovia dureros nu numai în asociaţiile de păstori transilvăneni ci şi în interesele vitale ale Ţării însăşi.

Asemenea lovituri erau destul de dese. Astfel la 10 Sept. 1797 scrie Merkelius că, deşi se prohibise exportul de ceară, totuş marele postelnic Sutzu exportase prin pasul Turnu-Roşu 30.000 de ocale de ceară.

Când izbucnia câte un războiu, era şi mai rău.

Atunci pendularea obişnuită a păstorilor dela munte la baltă şi invers, înceta aproape cu desăvârşire.

Astfel vedem pe oierii ardeleni trimiţând delegaţi la Metzburg, consulul austriac din Bucureşti, în anul 1787, după izbucnirea războiului ruso-turc, să întrebe dacă mai pot ierna cu

turmele la baltă; dacă nu e primejdie să li le răpiască Turcii, fiindcă în Ardeal sunt în primejdia de a pieri de foame.

In anul următor (1788) Merkelius scrie din Sibiiu la 18 Septemvrie lui Kaunitz în ce mizerie se găsesc păstorii de vite din Ardeal, cari se mângăiau cel puţin cu speranţa că le vor putea ierna în Moldova, deşi nu în condiţii atât de avantagioase ca în Muntenia.

Dacă se întâmpla, cu toate acestea, să vină şi în timpul răsboiului turme de oi în Ţara Românească, stăpânirea le dijmuia fără de nici o despăgubire. Astfel Merkelius raportează din Braşov la 5 Iunie 1788 lui Kaunitz că oamenii prinţului N. Mavrogheni (1786—90) luau cu puterea tot din zece oi una, fără de nici o despăgubire, şi ţineau în arest pe supuşii împăratului din Viena. Cei mai mulţi nu dau nici certificate despre aceste rechiziţionări. Totuş unii liberau asemenea certificate, recunoscând că le fac din ordinul prinţului. Iar când agentul consular interveni la principe în interesul compatrioţilor săi, acesta-i spunea cu emfază: „Eu sunt tot atât de mare cât şi împăratul şi nu mă tem de nimeni decât singur de Dumnezeu“ (Ich bin eben so gross als der römische Kaiser und fürchte mich vor niemanden als Gott allein).

Tot provocat de răsboiu trebue să considerăm şi procesul dintre păstorii dela Poiana şi Rod, comune româneşti în scaunul Miercurea Sibiiului, şi dintre locuitorii din Novaci de lângă Târgu-Jiu, despre care scrie M. Merkelius din Bucureşti la 30 Maiu 1792, lui Herbert-Rathkeal.

Lucrul s'ar fi întâmplat astfel: După înaintarea trupelor împărăteşti în Ţara Românească la 1790 veniră unii oieri din numitele două comune, atăcară pe Novăceni şi le răpiră 550 de oi şi 34 de vite mari, fiindcă aceştia cu un an mai înainte (1789) le-au răpit lor, cu ajutorul Turcilor, 3550 de oi şi 13 cai [1]). Impotriva acestei samavolnicii reclamară supuşii români la administraţia provincială din Craiova, fiind president al divanului căpitanul Eperieschi. Printr'o hotărâre a acestui divan, păstorii ardeleni fură condamnaţi să restitue toate animalele răpite, fiindcă Novăcenii au dovedit prin jurăminte că ei au fost numai călăuze luate cu forţa de trupete turceşti de rechiziţie, dar de beneficiat n'au beneficiat nimic din prada de răsboiu luată dela Ardeleni. După această sentinţă, păstorii ardeleni se făcură nevăzuţi. Iarna, însă, iar veniră cu oile prin Ţară spre baltă. Atunci Novăcenii, cu hotărîrea dela Craiova în mână, au prins pe Ardeleni, cerând nu numai animalele răpite, ci şi prăsila lor din cei trei ani din

[1]) Răpiri de acestea de vite se întâmplaseră şi mai înainte. Despre una de 5000 de oi şi 100 de cai furaţi tot în regiunea aceasta vezi *N. Iorga*, Istoria comerţului românesc, Vălenii de munte, 1915, I, 198.

urmă [1]). Şi fiindcă divanul din Craiova voia, în adevăr, să-i amendeze pe păstorii ardeleni, cu suma considerabilă de 8000 de lei, aceştia apelară la divanul dela Bucureşti. Intervenind aici Merkelius, a izbutit să convingă pe Domn să reducă amenda la 320 de lei. Pentru această nevisată izbândă, Ardelenii mulţumiră lui Merkelius cu mâinile ridicate.

V.

Raporturile cu proprietarii.

Altă serie de neajunsuri şi mizerii îndurau păstorii transilvăneni dela proprietarii moşiilor.

Antagonismul dintre agricultori şi păstori e, de altfel, foarte vechiu şi nu constitue o specialitate pur românească [2]).

Intre plângerile, amintite mai înainte că au fost prezintate de oierii din Ardeal lui Raicevich, se spune că proprietarii de moşii cari, altă dată, se mulţumiau cu 1 miel de fiecare turmă, acum cer tot câte 6 şi 8 miei.

Când luau bani aceşti proprietari, luau dela fiecare păstor câte 4 şi 5 piastri, cum lua egumenul dela Slobozia, ne spun

---

[1]) O judecată asemănătoare acesteia găsim şi în povestea lui moş *Sănache Spătaru* din Cerașu, judeţul Prahova: „Aveà o judecată grea la o parte dă loc: scăpase un mocan oile într'o viĭe şi le-a prins ăl cu viĭa şi le-a închis. Ş'acuşa ăl cu viĭa cĭ-a zis? A zis că să le ĭa dă controbonţ (contrabandă), să le cotropească pă toate. Acuşa s'a dus împăratu la'nfăţoşare; nu s'a putut despica lesne judecata, hin-că ĭera grea. Mocanu nu să mulţumĭa aşa să ĭa oile dă controbonţ. Aşa s'a dat cu idilea (ideea) împăratu, s'a gândit aşa: „ĭa să ĭau pă noru-mea la judecată, să văd ĭa ce grăeşte". Merseră cu dînsa la judecată. Dăpăce a mers la judecată, ĭa a'nceput a vorbì. P'ăl cu viĭa a'ntrebat acolo ce-a stricat oile, dac'a intrat pîn viĭe. Şi ăla a zis: „A mîncat frunza dă pă viţă şi strugurii. — Dac'a mîncat frunza şi strugurii, viţa n'a mîncat-o? — N'a mîncat-o, pă viţă". Aşa nemîncîndă viţa, uite ce-a zis ĭa acolea: Viţa face alţ strugurĭ la anu; să ĭu rodul dă la oĭ ce-a rodit oile 'ntr'o vară; oile face alţ mĭei d'alt an; viţa face alţ strugurĭ. Şi s'a mulţumit şi mocanu şi ăl cu viĭa dă judecata nurorii împăratuluĭ.

D'acia 'ncolo au luat-o tot pă dînsa la judecată apoi; ĭa ştiĭa ce să vorbească. N'a mai urît-o'mpăratu, a ţinut sama dă ĭa. Iera neam dă boier, d'aia ştiĭa ce să vorbească. Neamu dă olar ştiĭa să facă numa la oale; nu să judece". (*Graiul nostru*, texte din toate părţile locuite de Români, publicate de *I. A. Candrea, Ov. Densusianu, Th. D. Sperantia*, vol. I. România, Bucureşti, Socec, 1906—1907 pag. 181).

[2]) Fiind vorba de transhumanţă, e nemerit să reţinem următoarele date din o geografie mai recentă: *Creşterea vitelor*. Spania în 1919 avea 3,970.000 capre şi 19,330.000 oi, ce constituiau bogăţia principală a ţării ca a tuturor ţărilor mediteraneene de altfel.

Se ştie ce renume au oile de merinos din Spania. Petrecând iarna în valea Ebrului, în Andalusia, în Mancha, în provinciile Valencia şi Estremadura, turmele compuse fiecare din câte 10.000 oi plecau primăvara sub con-

aceleaşi plângeri păstoreşti. Alteori îi şi bătea numitul egumen cu arnăuţii şi ţiganii mănăstirii.

Mult rău le făceau şi cu gropile şi şanţurile făcute vara pentru strângerea cerealelor, pe care însă iarna uitau să le astupe. Trecând peste aceste gropi acoperite de zăpadă, se înnecau nu odată cu turme cu tot. De aceea firmanul relativ la privilegiile păstorilor ardeleni prevede că, fiind vrednici aceşti păstori de tot sprijinul şi ajutorul guvernului, e de dorit să se impună proprietarilor şi arendatorilor de moşii să închidă sau să însemneze cu ceva gropile de grâne rămase neastupate, pentru a nu se prăbuşi în ele caii şi oile.

Dificultăţi însemnate le făceau şi proprietarii munţilor, cari le închiriau păşunatul cu preţuri din ce în ce mai urcate.

Neguţătorii greci din Constantinopol, anume, aveau monopolul „cabanli", asupra munţilor şi păşunilor din Ţara Românească, ridicând preţul păşunatului după bunul lor plac.

Alteori erau procese chiar pentru titlul de proprietate al unor anume munţi, precum erau la 1792 locuitorii din Râjnov, de lângă Braşov, cu boerii de ţară: Constantin Creţulescul, tânărul Dudescul, Gligori Chrysoscoleo, Paleologu şi Mânăstirea Sinai. Toţi aceşti proprietar, au reclamat pe Râjnoveni la Vodă că ei, sub durata ultimului răsboiu, ar fi răpit, fără de nici un drept, munţii lor: Baiul, Colţul Morarului, Poiana Treistei şi Valea Cerbului (în original e „Valea Cercului"), pe cari i-au stăpânit

---

ducerea câte unui păstor asistat de argaţi („rabadanes"). Ei traversau Spania dela Nord la Sud, dela Est la Vest pe drumuri croite largi de 80 m. („canadas reales"), unite prin nenumărate „veredos", „cordeles", „descansaderos", şi mergeau să petreacă vara în munţii Segoviei, Avilei, Cuencei, Aragoniei, Sierra Nevadei, şi chiar în Cantabri; apoi la sfârşitul lui Septembre, ei reveniau la punctul de plecare, parcurgând câteodată mai bine de 1000 km.

Această transhumanţă nu se întâmplă fără de mari inconveniente pentru vegetaţia culturilor şi arbuştilor. Inainte de 1836, puternica corporaţie Mesta (marile case princiare şi comunităţile religioase asociate) usurpase pentru aceste turme astfel de privilegii, încât orice cultură în realitate era interzisă în zona de trecere. „Păstorii făceau pustiu înaintea lor".

La 1837 însă privilegiul Mesta fu abolit. Numărul transhumanţilor se reduse repede, încât el reprezintă astăzi abia o zecime din ce era odată. Drumurile pastorale cotropite de cultivatori („labradores") dispărură în multe părţi. Totuşi condiţiile climatului fac transhumanţa încă indispensabilă pentru unele provincii (Avila, Segovia, Ternel, Salamanca, Leon, Badajoz). Dela începutul sec. XX însă transportul turmelor se făcea cu trenul. Oi, cai, catâri şi păstori dobândesc foarte repede şi ieftin păşune, unde „leones", păstorii din munţii Leon-ului, trăesc încă cu dobitoacele lor în căsuţe de pietre seci, sub coperiş de muşchiu, se culcă pe pat de iarbă, se nutresc cu lapte, caş şi pâne neagră. „Calea ferată a resolvat problema mult timp insolubilă: de a utilisa iarna păşunile stepei, landelor şi llanoselor, iar vara păşunile munţilor fără de a strica cultura terenurilor fertile".

(Nouvelle géographie universelle par *Ernest Granger* Librairie Hachette, 160 cartes, 852 gravures pp. 146—9).

de aproape 70 de ani. Ordonându-se anchetă la faţa locului, în lipsă de documente, câţiva „Valahi“ bătrâni au mărturisit că numiţii boeri folosesc de 60 de ani, neîntrerupt, munţii amintiţi.

In legătură cu acestea trebue urmărite taxele prevăzute pentru oierit şi ierbărit, precum şi alte dări impuse păstorilor de vite.

Firmanul sultanului Mustafa, precum am mai amintit, prevedea 8 aspri vieritul şi 24 de aspri ierbăritul (păşunatul vitelor mari), cu clausula de a nu se mai lua nimic, sub nici un pretext. — Raicevich intr'o scrisoare din Bucureşti, 24 Octombre 1783 către Kaunitz vorbeşte de o convenţie cu principele Ţării Româneşti, în baza căreia păstorii nu sunt datori să plătească altă vamă decât trei la sută 3%.

Prinţul *Alexandru Ipsilanti,* (1774—1782 şi 1796—1797) însă, printr'un hrisov a obligat pe păstori să dea de oaie 12 aspri, iar de vita mare 33. Aceste din urmă taxe s'au incassat de cele mai multe ori.

Mihaiu Vodă Suţu, (1783—1786; 1791—1793; 1801—1802) în porunca ce a dat din Bucureşti, la 9 Noembre 1784, face deosebire între ierbăritul sau văcăritul păstorilor din Ţara Bârsei şi acela al altor păstori. Aceştia vor trebui să plătească „conform datinei vechi“ (?) [„selon ancien usage“, zice versiunea franceză a documentului] 66 de aspri. Aceia (Bârsanii), însă, conform unui privilegiu ce-l aveau în mână, nu vor plăti decât 33 de aspri de vită (cal, bou, vacă sau bivol). — Porunca aceasta scutea cu desăvârşire de aceste taxe pe neguţătorii cari aduceau mărfuri pe cai şi rămâneau în ţară.

Acelaş Mihaiu Vodă Suţu, într'o altă poruncă domnească dată din Bucureşti la 29 August (9 Septembre) 1792 către arendaşii oieritului în Ţara Românescă spune să nu ia dela supuşii austriaci mai mult de 33 de aspri de vita mare taxă de ierbărit, iar de vitele tinere, între 1—3 ani, să ia tot pentru două cât pentru una mare.

VI.

Raporturi cu neguţătorii din Constanţa.

Fiind Dobrogea una din provinciile cele mai căutate de păstorii noştri în nesfârşitele lor rătăciri după păşune, e firesc să fi avut şi să aibă şi cu această provincie o serie întreagă de legături. Actele şi documentele acestor 15 ani nu ne spun mult în privinţa aceasta. Ele, însă, ne fac să bănuim cât de strânse

şi puternice au trebuit să fie, în toate timpurile, legăturile păstorilor ardeleni cu această ţărişoară aşa de bogată în păşuni[1]).

Firmanul sultanului relativ la privilegiile acestor păstori încă prevede oarecari înlesniri pentru dânşii şi în această regiune.

Astfel punctul al 4-lea al firmanului spune lămurit, împotriva unor neguţători interesaţi din Constanţa, că nu se va fixa înainte preţul brânzei, pe care păstorii producenţi vor fi liberi să o vânză acestor neguţatori, după învoială, resevându-şi, bine înţeles, cantitatea necesară mai întâiu lor şi familiilor lor.

Punctul următor (al cincilea) prevede fixarea înainte a cantităţii sau a timpului de consemnare a caşului şi brânzii.

Ce arată aceste hotărâri ale firmanului?

Arată că, şi atunci, anume neguţători interesaţi interveniau la administraţie să „maximeze" preţul brânzei pentru a o putea vinde mai pe urmă cu preţuri urcate.

Procedura obişnuită a speculanţilor de oricând şi de ori şi unde.

Al doilea, că se faceau abuzuri numeroase şi la consemnarea sau rechiziţionarea brânzei pe seama autorităţilor, ţinând pe producenţi în loc şi pricinuindu-le diferite pagube pe căi lăturalnice, pentruca aceştia să fie nevoiţi a-şi da marfa din mână în seama speculatorilor.

De câte ori nu s'au repetat fapte de acestea în cursul sbuciumatei noastre istorii?

VII.

Raporturile păstorilor transilvăneni cu stăpânirea turcească şi cu Voevozii români.

In cele precedente am văzut care erau raporturile cu Turcii în timp de războiu.

In timp de pace încă nu erau cu mult mai bune.

La 9 Maiu 1783, Raicevich scrie din Bucureşti lui Kaunitz despre sosirea gelepilor, adică a neguţătorilor, mai cu seamă greci, însărcinaţi, cu alimentarea saraiului şi a ienicerilor din Constantinopol cu berbeci. In capul acestor neguţători să găseşte faimosul excroc grec Chibritci. El avea o ordonanţă de plată de 80.000 de piastri, plătibili de Domnul Munteniei. Cum însă vistieria ţării era goală, Domnul a poruncit ispravnicilor să impună, peste birul obişnuit, alţi 5 piastri de fiecare familie. Acest suprabir, însă, nu se putea incassa imediat. De aceea Domnul Țării în acelaş ordin îndruma pe ispravnici să reţină pe

[1]) Vezi şi *Al P. Arbore:* O încercare de reconstruire a trecutului Românilor din Dobrogea, Analele Dobrogei III, 2 pag. 268. şi urm. unde se vede influenţa Mocanilor în toponimia provinciei.

păstorii ardeleni cu turmele pe locul unde se vor afla, până ce se vor aduna banii necesari, adică, până când, temându-se păstorii să nu le piară toate vitele de foame şi de boală, se vor învoi să le dea mai mult numai de pomană. Din această cauză, păstorii aveau pierderi enorme. Li se îmbolnăviau oile şi muriau cu zecile şi cu sutele, nici folos dela cele sănătoase; rămase în vieaţă, nu puteau să mai aibă (lapte, caş, brânză ş. a.) Agentul consular a intervenit la Domnul Ţării să nu mai fie reţinuţi păstorii cu turmele lor, nici să nu li se rechiziţioneze oile cele mai bune, capabile încă de prăsilă, pentru preţuri derizorii. Domnul a răspuns că el l-a cunoscut pe Chibritci că e om rău, de aceea s'a împotrivit venirii lui în ţară. Marele vizir, însă, i l-a trimis cu sila. Deci, el (Domnul) nu poate face nimic, fiind vorba de rechiziţionări aşa de importante. Raicevich, după ce aminteşte cum a înţeles el să-şi facă datoria, mai spune că, chiar în ultimul moment, i-au venit mai mulţi păstori din părţile Sibiiului, cari i-au declarat că se tem, pe drumul ce au să facă spre casă, de vexaţiuni din partea acestor gelepi. El i-a mângâiat că are să vină şi el la Galaţi, de unde plecau cele mai multe turme îndărăt spre Transilvania, iar până atunci ei toţi să spună că sunt supuşii Maestăţii Sale cesaro-crăeşti şi vor fi lăsăţi în pace.

Dar păstorii nu erau lăsaţi în pace. Ei *erau nevoiţi* să stea de vorbă cu geľepii şi beilicciii. (Beilicciu = slujbaş însărcinat cu strângerea beilicului; beilic = oieritul. Despre beilic vezi şi I. Ionescu dela Brad loc. cit. pag. 178). Astfel vedem pe oierii din Ţara Bârsei legătuindu-se înaintea agenţiei cesaro-crăeşti din Bucureşti la 20 Maiu 1792 că, „de bună voia lor şi nesiliţi de nimeni“, decât doar de asprimea iernii din 1789, precum şi de aceea a răsboiului, au aflat de bine să vânză oile, în deosebire de preţurile din ţară, de hatârul înaltei porţi otomane, pentru următoarele preţuri:

oaia cu miel	4.00 Lei
berbecele mare	3.30 „
oaia stearpă	3.30 „
cârlanul (berbecele de an) . . .	2.30 „

In acelaş an, oile de beilic s'au furnisat cu următoarele preţuri:

oaia cu miel	2.30 Lei
berbece mare	2.30 „
oaie fără miel	2.10 „
berbece de doi ani	2.10 „
cârlan (de un an)	1.30 „

Ciobanii, cari au semnat acest act, au fost: Ion Manole din Săcele; George Babaş detto; Giurdea Ştireci (în original

„Stirici“) din Sibiiu; Oprea Ştireci detto; Toma Tatul detto; Andreiu Vulcanu detto; Coman Vlad detto; Oprea Tatul detto.

Uneori beilicciii răpiau oile păstorilor în mod arbitrar, cum s'a întâmplat în acelaş an (1792), când aceştia îi reclamau prin agentul consular Merkelius la Vodă, iar acesta, citându-i la sine prin ciohodari (camerierii palatului), pe toţi şase i-a pedepsit în mod exemplar, făcându-i să plătească toată paguba făcută oierilor din părţile Sibiiului şi ale Miercurii şi, anume, nu în natură, ci în bani, precum au cerut păgubaşii înşişi, în total suma de 1400 Lei.

Dar nu numai păstorii erau păgubiţi şi aduşi în impasuri. Uneori păgubiau şi aduceau şi ei în impas pe alţii. In această privinţă, e interesant raportul cancelistului Andreiu Gaudi din Bucureşti, 25 Octombre 1793, despre conflictul dintre păstorii ardeleni şi gelepii turci. La 17 Octombre a acestui an, el s'a dus în satul Slujitorul, judeţul Ialomiţa, unde în ziua următoare (18 Oct.) a chemat la sfat pe cei mai bătrâni dintre păstori. Ei erau: Ieremia Ţirca, Dumitru Perşoi, Radu Petcu, Constantin Moldovan, Davidu Popii, Ion Boncota ş. a. Intrebaţi pentruce refuză să vânză cele 3000 de oi gelepilor, mai ales că reprezentanţii lor au făgăduit aceasta prinţului *Al. Moruzzi* (1793—6; 1799—801), făcând chiar un acord în această privinţă, ei au răspuns:

1. că gelepul Fette a cerut oi alese din toate turmele;
2. că la cererea gelepilor n'a fost faţă nici un funcţionar al agenţiei împărăteşti, numai subofiţerul Szabo, care nu s'a împotrivit cu destulă energie gelepilor şi beilicciilor;
3. că, în fine, acordul făcut cu Vodă nu vor să-l respecte oierii cei mai de frunte.

Acum, însă, în presenţa lui Gaudi, ei sunt învoiţi să respecte acordul încheiat oral cu Măria Sa Vodă şi să predea oile făgăduite în locurile determinate: Meteleu, Glodan, Slobozia, Săpunar şi alte locuri, unde vor fi turmele mai aproape. Gaudi a mai spus gelepului Constandin că el n'are voie să aleagă oi din turmele supuşilor cesaro-crăeşti, ci să primească pe cele oferite de aceştia, conform înţelegerii avute cu Vodă. După mai multe schimburi de idei, la 19 Octombre Gaudi s'a dus la Meteleu, unde, din cele 1125 oi prezintate de oierii ardeleni, gelepul a refuzat 120, sub cuvânt că nu sunt bune pentru Constantinopol. La 21 Oct. a fost la Glodan, la 23 la Săpunari, unde s'au predat şi plătit alte 300 de oi de acelaş gelep Constandin. Pentru celelalte afaceri mai mărunte Gaudi lasă în locul său pe caporalul Szabo.

Un acord similar, ca cel citat de cancelistul Gaudi, au încheiat păstorii transilvăneni cu gelepii din Constantinopol la

Bucureşti în 24 Aprilie (5 Maiu) 1794, înaintea Domnului Ţării, precum şi a consulului Merkelius. Acordul era ca tot din o sută de oi să vânză trei, cu următoarele preţuri:

oaia ţigae cu miel	Lei	3.25	Parale
berbecele mare cu lână	„	3.25	„
oaia stearpă cu lână	„	2.30	„
cârlanul (berbecele tânăr)	„	1.35	„
Berbecii şi oile cu miei bârsani netunse	„	3.15	„
oaia stearpă „ „	„	2.10	„
cârlanul „ „	„	1.25	„

Invoiala a fost semnată şi de gelepul Nicola Saidtsu (poate Saegiul?), care ordonă să se respecte stipulaţiile acestui act de toţi oamenii săi. Dintre oierii ardeleni iscălesc: din partea Săcelenilor: Irimie Cirtea, Stan Pană, Iuon Tomoşoiul, Radu Barbu, Neculai Rusu şi Zaharia Urs; din partea Brănenilor: Stan Nan; din partea Sibienilor: Toma şi Oprea Tatu din Sebiş; Bucur Opran şi Iuon Hondoran din Poiana; Bucur Vidrighin, Iacob Popa şi Bucur Ghiustea din Reşinar.

Angajamentele, odată luate, ei înţelegeau să le ţină cu sfinţenie.

Mai mult! Ei au dovedit nu odată că au inimă simţitoare pentru nevoile şi durerile ţării, care-i adăpostia cu atâta ospitalitate.

Când ţara era în strâmtoare, ei de bună voie ridicau taxele pentru a veni în ajutorul ei cu generositate, precum spune un raport din 1792 (. . . in dem dermaligen bedrängten Zustand des Landes gegen dasselbe grossmüthig herbeyzulassen).

VIII.

Incercări austriace de a împiedica aşezările păstorilor şi ale altor locuitori din Ardeal în Principate.

Mulţi păstori ardeleni, schimbându-şi mereu patria cu a turmelor păşune, îndrăgiau atât de mult noua ţară, încât se aşezau cu totul aici, aducându-şi cu ei şi familiile de peste munţi.

Autorităţile austriace, fireşte, încercau să împiedice cu toate mijloacele posibile îndreptarea spre „ţară“ a Ardelenilor.

De aceea vedem pe consulii din Bucureşti şi din Iaşi dând imediat alarma la guvernul central din Viena, la cel provincial din Ardeal, precum şi la comandamentul trupelor din Transilvania, să ia toate măsurile necesare pentru împiedicarea acestui curent.

Cei mai mulţi Ardeleni, deci, când veniau în „ţară“, veniau prin „vama cucului“, neştiuţi şi nevăzuţi de autorităţile cesaro-

crăeşti, şi când se aşezau aicea, se aşezau cu rizicul de a-şi pierde tot avutul lor de dincolo.

Că uneori aceşti „mocani“ şi „ţuţueni“, aşezaţi în ţară, dau mult de lucru divanurilor, ispravnicilor Ungurenilor — slujbaşi anume însărcinaţi cu aranjarea afacerilor lor — şi uneori chiar Domnilor înşişi, e prea adevărat. Şi fiindcă în mâinile lor erau bogăţii şi interese mari, de tot soiul, nici că se putea altfel.

E caracteristic, din acest punct de vedere, procesul lui Ilie Oprea din Săliştea Sibiiului cu Ilinca, văduva vameşului Ilie, proces care a durat mai bine de zece ani de zile. Mai întâiu a reclamat-o Oprea pe văduva Ilinca, la divanul din Craiova, în 15 Iunie 1782, să-i plătească 700 Lei interese pentru cele 16 pungi de bani date cu ocazia împărţirii turmelor de oi. Această reclamaţiune, după o cercetare temeinică şi minuţioasă, s'a găsit cu desăvârşire falşă. La 19 Noembre, însă, a aceluiaş an, Oprea reclamă pe Ilinca la divanul domnesc din Bucureşti, dar reclamaţia din nou a fost găsită fără de nici un temeiu serios. Ocupându-se la 14 Decembre 1782 însuşi Domnul Caragea de această chestiune s'a constatat din o scrisoare a reclamantului din Iunie 1781, prezintată de către inculpată, din care se vedea limpede că, după încheerea tuturor socotelilor avute de cei doi tovarăşi, anume de vameşul Vasile şi Ilie Oprea, cel din urmă mai rămânea dator cu câţiva galbeni celui dintâiu, datorie pe care se obliga să şi-o achite în curând. Oprea n'a tăgăduit scrisoarea. Domnul i-a iertat toate datoriile către Ilinca afară de 100 Lei. La 19 Martie 1783 Ilie Oprea a dat şi un înscris că n'are dreptate şi nu va mai pretinde nimic dela ea. După trei ani, însă, la 26 Sept. 1786, sub stăpânirea lui Mavrogheni, reia procesul, tot la divanul din Craiova, împotriva Ilincăi, cerându-i acum simbrie de 400 Lei. fără interese. A fost osândit, fireşte, şi de astă dată, ca un om de nimic, călcător de drept şi de dreptate. La 6 Octombre 1786, el aduse pe Ilinca din nou înaintea divanului domnesc al lui Mavrogheni, cu care ocaziune procesul se judecă şi de agenţia cesaro-crăiască şi de divan. Reclamantul a fost aflat falş şi mincinos. Prinţul Mavrogheni închee procesul, cu observarea că, dacă Oprea mai înnoeşte procesul, va fi îndatorat să plătească tot ce trece de cele 16 pungi de bani în acest proces şi despre care a dat înscris. In 1790, după înaintarea trupelor imperiale, acest Oprea a fost prins şi osândit ca spion turc, de feldmareşalul austriac Prinţul de Coburg, prin divanul ţării şi ţinut în ocnă timp de 11 luni. La 6 Februar 1792, el are un alt proces cu mazilitul Tufecci-başa Mavrodin. In acuză el spunea că acest Mavrodin l-a acuzat pe nedrept, ca să-l înfunde în ocnă şi să se îmbogăţească, pe urmă, cu avutul său. Oprea mai spunea, de astă dată, că el a legat de gâtul a trei oi 260 de ducaţi imperiali, pe cari i i-a luat

acest Mavrodin. Cercetându-se amănunţit şi cazul acesta, s'a constatat că Mavrodin n'are nici o vină. Dacă i-a luat odată 38 de oi şi 20 de miei, i l-ea luat din ordinul unor ofiţeri superiori. La 23 Februar acelaş an, Oprea îşi modifica reclamaţia înaintea Domnului Şutu în sensul că el ar fi legat ducaţii nu de gâtul a trei, ci numai al unei singure oi. Cercetându-se serios cazul în prezenţa Măriei Sale a Domnului, a episcopilor, a boerilor din divan şi chiar a agentului cesaro-crăesc Merkelius, s'a aflat neîntemeiată atât învinuirea adusă lui Mavrodin cât şi istoria cu ducaţii, fiindcă însuşi fostul său stăpân Mihăilă a spus că Oprea totdeauna a fost om sărac, fără de nici un ban. Mai departe s'a dovedit că acest Oprea e un om atât de rău şi de stricat, încât ar fi meritat să stea în ocnă toată vieaţa. Generalul comandant, însă, din milă, i-a redus esenţial pedeapsa. Procesul verbal al acestei şedinţe e semnat de Mihaiu-Vodă Şutu Domnul şi de Răducanu secretarul divanului.

Dintr'un act, ataşat la extrasele relativ la procesele interminabile ale lui Oprea, act semnat de medelnicerul Drăghici Grecean, clucerul Dumitrachi şi al doilea vistier Pascal, se mai vede că numitul Oprea, dela un timp încoace, nu se mai întorcea primăvara acasă, în Ardeal, ci s'a oprit „în satul Cojeni din Valahia". Şi ca el vor fi făcut şi mulţi alţii. Isbucnind mai apoi răsboiul ruso-turc, el s'a refugiat în bălţile Dunării, din jos de Giurgiu, în satul Costeni, până la apropierea trupelor austriace, când el ar fi plecat în delegaţie la Bucureşti să înlesnească venirea în ţară a tuturor consătenilor săi.

Şi dacă a avut gânduri şi preocupări de acestea şi un om rău, certat cu toată lumea şi hărţuit de autorităţi, cum a fost Ilie Oprea din Sălişte, ne putem închipui cum vor fi fost oamenii de ispravă, aceia despre cari Românul zice că tac şi fac.

Nu e mirare, deci, că vigilenţa austro-ungară era împînsă uneori până la nebunie. Se amestecau până şi în chestiunile intime ale supuşilor, oprindu-i să se căsătorească dincoace de Carpaţi, fără încuviinţarea agenturei, sub pedeapsa pierderii dreptului la avutul din Ardeal pentru copiii născuţi din aceste căsătorii.

Chiar când Voevodul îşi da uneori cuvântul că nu va primi pe Ardelenii, cari se anunţau că vor veni în număr mare, consulul tot nu se încredea, fiindcă, precum scrie Merkelius lui Kaunitz la 11 Ianuarie 1788, aici, în Principate sunt boeri şi alţii cari îl fac pe Vodă să se abată şi dela hotărârea odată luată.

Şi dacă Secuii şi Saşii încă au ajuns să numească Principatele şi în particular Muntenia „ţară" („auch die Székler und Sachsen nennen Rumänien kurzweg: „Czara". *Hintz* loc. cit. pag. 38), care va să zică: centru şi izvor de vieaţă şi bogăţie, cu atât mai mult aveau dreptul şi datoria să o numiască şi

socotească astfel păstorii ardeleni, fiii cei dintâi ai acestui pământ, cari din timpuri imemoriale, dela plămădirea neamului nostru şi, poate, chiar din timpuri anterioare epocei romane, urmau acelaş ritm, balansând toamna din munţii Ardealului spre bălţile şi câmpiile dunărene, iar primăvara, după topirea zăpezilor, făcând calea'ntoarsă, dela şes spre păşunile mătăsoase ale înălţimilor carpatine.

Această mişcare, fiind însuşi ritmul vieţii noastre, şi ducând în chip firesc la închegarea noastră ca neam şi ţară, nu e mirare că n'au putut-o împiedica nişte străini, pripăşiţi printre noi, cu toate mijloacele artificiale ce le sta la îndemână.

IX.

Incheere.

Resumând cele de până aici, constatăm următoarele:

Transhumanţa în ţările române e un crâmpeiu din cele mai însemnate ale ritmului vieţii. Ea nu e numai un fenomen social sau economic, ca în atâtea alte ţări, ci e însuşi fermentul vieţii noastre naţionale şi politice. Ea a avut consecinţe atât de grave, încât au fost nevoite să se ocupe de ea şi s'o reglementeze prin tratate internaţionale marile puteri străine de pe vremuri. Cu toate greutăţile depărtării şi ale necunoscutului, cu toate intemperiile vremii, precum şi cu toate micile şi marile răutăţi şi mizerii ale slujbaşilor de tot soiul, ba chiar şi ale proprietarilor, comercianţilor şi, de atâtea ori, şi în ciuda obstacolelor puse de trei sau patru stăpâniri vrăjmaşe, păstorii ardeleni nu numai veniau în „ţară" şi se întorceau îndărăt, ca nişte umbre rătăcitoare, ci, ori de câte ori aveau prilejul, ei îşi făceau aici şi aşezări statornice, legându-şi soarta lor pentru vecie de soarta pământului pe care trăiau, calitatea cea mai preţioasă a acestui popor, pe care o exprimă şi zicătoarea: „Apa trece, pietrele rămân".

Ioan Georgescu
profesor, Constanţa.

AD FAUNUM

— HORATIUS —

Zeule Faun, tu amantul multor nimfe uşoare,
Dacă 'n ori ce an în cinste-ţi o capră tăia-voi
Şi voiu risipi pe-altarul tău tămâie şi vin cu-a
Venerei cupă,

Vin' te rog, tu, paşnic zeu, pe-ogoarele mele
Şi pe 'ntinsele câmpii ce sunt scăldate 'n lumină,
Iar nainte de-a pleca, priveşte turma din grajd şi
Bine-cuvânt-o.

Când Decembre-aduce ziua care ţie menită-i,
Zburdă turmele şi fug pe'ntinsa păşune, —
Satul tot serbează stând în câmp de vorbă pe lângă
Boii lor leneşi.

Lupul rătăceşte printre mieluşeii sburdalnici;
Codru 'n freamăt cerne'n calea ta sălbatecă frunză,
Iar plugarul bate de trei ori ogorul pe care
Des îl blestemă.

Trad. de Mihail Pricopie

UN CÂNTEC TRIST
de ANDRÉE HÉROLD

Un cântec trist și solitar
Străbate-a toamnei trudă;
Sub cerurile ce tresar
Plâng arborii cu frunza udă.

Și florile'n câmpie mor. —
Spre țara unui alt Aprile
Popoare 'ntregi de păsări sbor,
Sbor spre căldura altor zile.

Când gândurile te-au răpus,
Tu, inimă, cu 'nfrigurare
Mai cauți, tristă călătoare,
Cântarea ce-ți plăcu nespus?

Al vieții cântec ce muri
Nu 'nvie 'n aste zile grele
Și râsul nu va risipi
Perdeaua lacrimilor mele...

Trad. de **Mihail Pricopie**

COPILA MEA

— V. HUGO —

Copila mea! Vezi tu? Eu sorţii m'am supus;
Fă tot aşa. De lume stând îndepărtată,
Să n'aştepţi fericiri, să n'aştepţi nici triumf,
Fii resemnată!

Fii bună, blândă şi-ţi ridică fruntea sus.
Cum soarele-şi revarsă tot farmecu'n April
Tu cată, draga mea, şi sufletu'n priviri
Resfrângeţi-l.

Puţini în lumea noastră sunt învingători,
Căci vremea ce la toţi e neplăcută
O umbră e, iar viaţa asta, draga mea
Din ea-i făcută.

Când soarta ni-i duşmană, crud o blestemăm;
Iar când simţim dureri, dăm vina pe destin;
O lips' avem oricând, şi dac' avem ceva,
E prea puţin.

Şi-acest puţin ni-l dă speranţa doar
Pe care o nutrim: sau aur, sau mărire,
Un nume, un surâs, o vorbă spusă blând
Sau o privire.

Iubeşte, dacă vrei plăcerea s'o cunoşti:
Un strop pierdut de rouă într'un pustiu întins!
In ori ce suflet e-un abis; pustiu 'n el
E-adânc şi 'ntins.

ŞI DACĂ EU LE ŞTIU VORBIREA

— H. HEINE —

Văzduhu-i clar. Pe ceruri stele
Tremurătoare strălucesc,
De mii de ani privesc pământul
Cu lumea lui, şi 'ncet grăiesc.

Căci au şi stelele-o vorbire,
Un grai, ceresc de 'nalt şi sfânt,
Pe care însă nu-l pricepe
Un filolog de pe pământ.

Iar dacă eu le ştiu vorbirea
Şi dacă 'n veci n'o pot uita,
E pentru c'am avut ca dascăl:
Şi ochii, şi guriţa ta.

Trad. de **Mihail Pricopie**

NURIÈ.

Eram la hatipul Ibraim.

In grădina bogată în caişi, meri şi iarbă verde din faţa casei ascunsă de privirile oamenilor uliţei prin ziduri nalte de piatră şi lut, ne aşezasem pe covoare şi beam cafea, fumam şi discutam.

Cu un hatip inteligent şi umblat prin lume ca Hagi Ibraim, câte nu se pot discuta? Buzele lui atinseseră piatra sfântă dela Meca şi ochii lui văzuseră ruinele-minuni dela Teba!

Despre Meca nu-i plăcea să vorbească unui ghiaur ca mine, dar despre Egipt aduse vorba. Spunea că are de-acolo nişte pene de struţ-frumuseţe şi regreta că soţia sa nu le poate purta.

— Credinţa, obiceiul... zise hatipul mângâindu-şi barba resemnat.

Orice-aţi spune voi mahomedanii, un lucru rămâne adevărat: Coranul a fost aspru cu femeile... insinuez eu.

— Aspru? Da, ca şi natura! Acolo vorbeşte stăpânul neînduplecat şi etern al lumii, care are grijă mai cu seamă de cei ce se vor naşte şi înaintea căruia noi, cei de azi, suntem ca pulberea trecutului. El vrea un cuib liniştit pentru cei ce vin!... sfârşi hatipul serios.

Rămaserăm un moment tăcuţi, — nici nu se putea altfel: tăcerea e singurul ecou ce-l lasă vocea adevărurilor mari. Dar cum nu venisem la Hagi Ibraim să mă convertesc, reluai glumeţ:

— Cum rămâne cu ruga lui Hafis, pe care-l admiri: „Alah, de vrei să ne dai un semn al puterei şi milei, — dă porunci, femeile s'arunce feregeaua[1])!“ Nu-i aşa că Orientul e nemulţumit? In această rugă nu strigă însăşi natura?

---

[1]) Feregeaua e vălul pe care-l *purtau* mahomedanele pe faţă.

— Astea sunt glume, — ruga se tălmăceşte aşa: „Alah, dă-ne minte şi nouă şi femeilor, ca să nu mai fie nevoe de feregea! spuse Hagi Ibraim cu haz.

Cineva ne întrerupse convorbirea deschizând portiţa grădinei. Doi tineri mahomedani intrară, un flăcău şi o fată, palizi şi tăcuţi. Fata se descoperi îndrăzneaţă, dar rămase pe loc câţiva paşi de noi. Tânărul înaintă spre hatip, îşi făcu temeneua şi-i spuse scurt, ca într'un fel de raport:

— Am răpit fata asta şi voiu să o iau în căsătorie!

Hatipul, parcă obicinuit cu asemenea lucruri, surâse binevoitor şi-l întrebă de vechili-baba — marturi. Intrebarea hatipului lăsă pe tânăr cam încurcat.

(La căsătoriile mahomedane se cer vechili-baba, reprezentanţii părinţilor fetei şi tânărului, cari dau consimţământul şi mărturie pentru publicitatea actului.)

Când Hagi Ibraim deschise ochii mari şi întrebători asupra fetei, aceasta rosti cu tărie:

— Nu pot să iau pe acest tălhar!

La această isbucnire neaşteptată pentru mine, hatipul mă privi cu un surâs semnificativ, ca şi cum mi-ar fi spus: „Să vezi cum are să zică: da!"

El începu cu ton blând o predică părintească în care preamăria pe bărbat ca pe elementul superior al acestei lumi. Că numai prin bărbat, femeea se apropie de Alah; că femeea singură, pe lume, e ca o floare rătăcită într'o pustie de nisip; că femeea e datoare să fie a unui bărbat, pe care să-l urmeze la casa lui şi să-l ţie, prin bucuriile căminului, legat de ea...

Fata nu răspunse nimic, dar două şiruri de lacrimi răspundeau cu prisos că acea predică nu-i împacă inima.

Hagi Ibraim nu disperă. Incepu să-i laude pe flăcău: tinereţe, iubire, muncă, belşug, neamuri de cinste...

— Destul, efendi, isbucni iar fata, nu pot să fiu a acestui tălhar. El m'a răpit fără voie mamei, dar şi fără voia mea. A venit înarmat cu pistoale şi iatagan, m'a smuls din casă cu tovarăşii lui lovind pe mama, ca şi cum ar fi furat o pungă cu bani. A voit apoi să mă aibă ameninţându-mă cu iataganul. Iată de aci mi-e părul smuls...

Fata îşi plecă capul şi arătă o şuviţă de păr încurcată, rătăcită ca o streină în frumoasa coroană a capului, care se răsvrătise vie, protestând odată cu stăpâna contra acestui sacrilegiu.

— A, numai atât te opreşte să zici „da“? reluă Hagi Ibraim cu volubilitate. Să ştii, Nurie, că şi mama ta şi vecina şi multe din femeile pe care le cunoşti, la timpul lor au fost şi ele răpite şi asta nu a fost piedică la fericirea lor. Este pe lumea asta un prag peste care o femee trece purtată pe sus, — atât şi nimic alt.

— Dacă aş fi un cal, câine, o vietate pe care cineva o fură şi ar putea s'o îmblânzească cu traiu bun şi mângâeri şi ar face-o să uite că ea n'a voit toate acestea, da! Dar uită-te la mine: sunt om, trăesc, simt. Eu nu voiu uita cine e alături de mine. De ce mi-aş face un chin din viaţa întreagă şi cuib de ură din inima mea?

Hagi Ibraim rămase gânditor, căutând parcă într'altă lume o deslegare.

Cât despre mine, conflictul mi se păru tragic şi sufletul meu, cu toată predica lui Hagi Ibraim, luă partea fetei cu interes. Va fi fost sau nu, — această Nurie devenise frumoasă şi puternică; poruncea sufletului.

In decorul verde al grădinei părea că personifică natura ce striga oamenilor să deschidă ochii, să n'o degradeze, amestecând ce nu poate fi amestecat, înjosind ce nu poate fi înjosit, până la meschinele lor ambiţii şi măruntele lor socoteli.

Privii la ea atent. Totul era făcut pentru iubire; şi ochii negri sclipitori, acum noroşi şi sălbateci şi obrajii rotunzi şi buzele simpatic arcuite şi sânul din care isbucnia atâta furtună şi toată faptura ei, ce vibra atât de armonic cu sufletul în revoltă... Socoteam: ce-ar fi în iubire!

Hatip efendi, deschide ochii! Intervenii eu. Trebue să vezi că orice încercare e zadarnică: ceva vital protestează în ea! Oare nu se poate interpreta altfel obiceiul acesta al răpirei? Te ştiu meşter...

— Ai dreptate! Şi îndărătnicia poate veni dela Alah!... Şopti hatipul cu un zâmbet şiret.

Apoi întorcându-se şi prinzând într'o privire rece pe tânărul ce încă aştepta hotărârea, rosti ca din carte:

— Pentru că fără voia ei ai răpit fata, să ştii, nu te pot căsători cu ea. Pentru că fără voia ei... Inţelegi?

Tânărul contrariat deschise ochii mari, apoi tăcut plecă murmurând ceva, o înjurătură sau ameninţare. Fata îşi ridică mâinele acoperindu-şi obrajii, şi buzele ei înviorate şoptiră o rugăciune. Mi s'a părut că aud: Alah e mare...

— Da, strigai eu, convins, repetând cuvintele hatipului: Alah e mare!... Pentru el cei de azi sunt ca pulberea trecutului! El vrea un cuib liniştit pentru cei ce vin!...

D. Stoicescu

BALTA IALOMIŢEI

Contribuţiuni la cunoaşterea părţii de nord a ei

După ce „marele fluviu" ajunge la Silistra, scapă într'o luncă largă, atât de largă, încât apele sale se împrăştie în o mulţime de gârle şi braţe care, înconjurând ostroavele lungăreţe, îşi poartă apele spre cele două ramuri: *Borcea*, mai mică, mărginind Bărăganul şi *Dunărea propriu zisă*, care curge pe sub malul înalt al Dobrogei. In dreptul orăşelului Hârşova aceste două braţe se unesc şi închid astfel între ele aşa zisa *Baltă a Ialomiţei.*

Imens rezervoriu de bogăţie naturală, frumuseţe cu nimic mai prejos decât piscurile Carpaţilor din care pornesc spre vale, doinind, limpezi isvoare, ţinut românesc încă dela începutul vieţii noastre istorice, Balta Ialomiţei merită — hotărât — să fie studiată cu atenţiune. Geolog, geograf, istoric, poet, biolog, arheolog, sau economist, ea îţi oferă cu nepărtinire un câmp vast de studiu. A o cuprinde şi a o cerceta sub toate aspectele sub care se prezintă nu este însă de competenţa mea şi de aceea, în cele ce urmează, mă voiu mărgini a face doar umile incursiuni care, de vor avea măcar darul de a îndemna pe valoroşii noştri specialişti să confere acestui colţ din patrie mai multă atenţiune. mă vor răsplăti cu prisosinţă de munca mea — dealtfel plăcută.

După cum arată şi titlul, lucrarea aceasta are de scop *cunoaşterea părţii de nord a bălţii, adică a porţiunii cuprinsă între drumul de fier şi confluenţa Borcei cu Dunărea.* Cu toate acestea, pentru a întări unele fapte generale, voiu cita şi din lucrările ce privesc sudul Bălţii Ialomiţa, ba chiar şi Balta Brăilei.

Descrierea fizică.

Balta Ialomiţei are între *Feteşti* şi *Cernavoda* o lăţime de 13,5 Km. De aici începe să se lăţească mereu până când între *Pârţani* şi *Boascic*, socotind şi terenul inundabil de dincolo de Borcea, capătă o lăţime de 16 km. pentru ca, îngustându-se, să ajungă la 9,5 Km. între *Făcăeni* şi *Topalu.* Apoi lăţimea se micşorează din ce în ce până la Hârşova, atingând doar între *Vlădeni* şi *Ghizdăreşti* vre-o 13 Km. (socotind iarăşi şi balta de

dincolo de Borcea, unde se află marele *Ezer al Vlădenilor* unit cu *Mocirla).*

In cercetarea fizică a bălţii vom enumera şi vom vorbi, pe scurt, despre:

1. Ostroave;
2. Lacuri, iazuri, benturi, ezere, privaluri;
3. Popine, pomostele şi grinduri.

Ostroavele. Cele mai multe sunt în Dunărea-Veche. Forma lor, în mod obişnuit, este lungăreaţă, din cauză că apa Dunărei, curgând repede, le roade coastele şi *„chiscul"*, iar aluviunile sunt depuse de curent spre *„coada ostrovului"*. Roaderea aceasta face ca poziţiunea ostrovului faţă de malurile înalte alte Dobrogei sau faţă de câmpia munteană să se schimbe. Deplasarea se poate urmări în timp scurt şi cu preciziune; de aceia cu drept cuvânt s'a zis că ostroavele „călătoresc". Tot eroziunea face ca ostrovul să se termine cu maluri abrupte — *potmoluri* — înalte de 3—4 m. spre chisc, pe când coada este o *renie* nisipoasă şi lungă.

In fiecare an renia creşte, dar vechimea adausurilor se cunoaşte uşor după vegetaţie. Aşa renia dintr'un an oarecare este lipsită complet de vegetaţie, cea cu un an mai veche este acoperită cu iarbă, cea de trei ani are lăstar de salcie şi aşa mai departe, până dăm de pădurea de salcie bătrână.

Unele ostroave dispar, altele apar, altele îşi măresc suprafaţa. Şi aceste fenomene au loc într'un timp scurt. Un exemplu dintr'o sută: toţi bătrânii din Topalu vorbesc de un ostrov, care se numia *„Luchii"* (= Lupii). Era situat în mijlocul Dunărei. Azi nu mai există din el nici un petec. In schimb ostrovul *Atârnaţi* şi-a mărit suprafaţa, iar mai în jos de *Balaban* — în dreptul căruia erau Lupii — un ostrov „încearcă" să iasă la iveală. Când scad apele, iese un „prund" care începe să fie acoperit de iarbă, dar când Dunărea îşi ridică nivelul, este iarăşi inundat. Cu timpul însă el va rămâne la suprafaţa apei şi se va acoperi de sălcii.

Cum vedem, *conturul ostroavelor este în continuă schimbare.* O hartă veche de 20 ani nu se mai potriveşte de loc cu realitatea. Aşa harta statului major ridicată între 1880—1884, arată în chiscul Balabanului o movilă de 12 m. înălţime şi depărtată de malul Dunărei cu 500 m. Astăzi — după 40 de ani — n'a rămas nici urmă.

Ostroavele mici de pe lângă malul Dobrogei s'au mai născut şi din ruperea şi spălarea capurilor, care înaintează în vâltoarea apei şi prin depunerea mâlului la o depărtare nu prea mare de depozitul lutos.

Când vin marile inundaţii, cum a fost cea din anul 1897, cele mai multe ostroave sunt acoperite de apă. Rămân totuşi uscate părţile mai înalte numite grinduri. Creşterea apei este uneori foarte repede. Animalele, îngrozìte, se adună pe tăpşane. Frica de moarte împrieteneşte animalele cele mai diferite: cai, vulpi, iepuri, etc. Vânătorul nu mai are nevoe să străbată zeci de kilometri după vânat, nu mai are nevoe nici de puşcă; ciomagul îi ajunge. Dar apa continuă să crească şi peste o zi — două, acolo unde mişuna viaţa, nu mai vezi decât o pânză gălbuie de apă. *Zăporul* curge acum vuind printre sălcii, rupând crengi şi dărămând copacii, odată cu malurile surpate.

Inundaţia, pe lângă partea rea, anume aceia că înneacă animale, distruge pădurea şi privează vitele de păşune, are şi o parte bună. Apa mâloasă, care acopere ostroavele, joacă acelaş rol pentru semănături ca şi revărsarea Nilului pentru câmpia Egiptului.

Apoi, totodată, apa încărcată cu peşte umple toate jepşile şi măreşte considerabil producţia peştelui din acel an.

Contra inundaţiei oamenii fac *„pomostele“*, adică ridică movile de pământ unde adăpostesc vitele, stupii, etc. Pentru stupi se mai obişnueşte să se facă *„pătule“* pe pari înfipţi în pământ, adevărate locuinţe lacustre.

Cele mai de seamă ostroave din albia Dunărei, începând dela Cernavoda, sunt următoarele: *Troina-Mare*, dincolo de care este o *Troină* mai mică, în faţa satului Seimenii Mici, apoi *Seimenii-Mari* în faţa satului cu acelaş nume, *Ostrovelul*, *Ostrovul Ţării*, foarte îngust şi lung — dela Seimenii-Mari până la Boascic. Urmează apoi *Ostrovul Boascicului*, *Zăvalul*, marele ostrov *Balaban*, care se desparte de *Alionte* prin braţul Balaban, care seacă adesea cu desăvârşire, *Atârnaţii*, *Zătoaca*, *Ghizdăreşti* şi alte multe.

Borcea e săracă în ostroave. Cel mai însemnat este *Ostrovul Borcei* între satele Borduşani şi Lăteni.

Lacuri, iazuri, benturi, ezere, privaluri. Balta Ialomiţei este în această privinţă o adevărată „deltă internă“ a Dunărei. Dacă Marea Neagră ar înainta până dincolo de Hârşova, atunci balta nu s'ar deosebi absolut cu nimic de delta actuală.

Dacă despre ostroave am spus că suprafaţa şi conturul lor sunt într'o continuă schimbare, cu atât mai mult trebue să repetăm această afirmare pentru jepşi, iazuri, benturi şi ezere. Suprafaţa lor depinde de nivelul Dunărei. Dacă acesta scade mult, atunci gropile în care s'au cuibărit lacurile seacă, fundul se usucă şi se poate ara.

Aceste ochiuri de apă sunt adesea unite prin gârle şi privaluri şi au ieşire la Dunăre sau Borcea. Ele sunt pline cu

peşte şi furnizează consumului cantităţi foarte mari. Pescuitul este însă adesea ori împiedicat de stuful care creşte foarte des şi de plaghia care acoperă suprafaţa apei. Lacurile adânci şi acoperite de plaghie se numesc *benturi*. Ele sunt şi mai mici.

Plaghia sau *scochina* se formează astfel: papura, ţipirigul şi trestia, putrezind, rămâne plută la suprafaţă şi continuă să putrezească. Vântul aduce praf şi-l depune pe insulă. O creangă de salcie ruptă de vânt, căzând şi înfigându-se în resturile putrezirei, prinde rădăcină, aşa că insula se acoperă şi de copaci pe lângă ierburile care cresc pe ea din abundenţă. In anul următor, papura nu-şi mai vâră rădăcina tocmai în fundul bentului ci se fixează pe insulă. Vântul poartă de colo-colo această lume călătoare, dedesubtul căreia trăieşte o alta tot aşa de plină de viaţă: lumea peştilor nesortiţi stomacurilor noastre.

Fundul jepşilor este totdeauna nămolos şi aceasta împiedică şi mai mult pescuitul, căci nimeni nu riscă să se afunde până la piept în noroiul cleios. In schimb crapul o duce foarte bine, căci îşi poate săpa „*spălături*". O spălătură este o groapă unde se adună crapul când este urmărit. De multe ori s'a întâmplat că pescarii dând într'o spălătură, s'au dus până la brâu în peşte.

Când nivelul Dunărei scade, apa jepşilor începe să se scurgă prin privaluri. Atunci se fac garduri de şipci sau nuiele la gura privalului şi peştele este astfel oprit şi destinat să satisfacă foamea celor muţi.

Cele mai de seamă benturi, jepşi şi ezere sunt următoarele: *Ezerul cel mare* şi *Lacul Rotund* continuat cu *Băboaiele* la nordul liniei ferate. Ambele îşi scurg apa prin privalul *Bâtlanului*. Apoi, în faţa satului Seimeni-Mari sunt: *Mistreaţa*, *Pietroaiele*, *Strâmbele*, *Ştiucoaia*, *Ştiuca*, *Toana*, *Lăţimea*, *Tinosul*, *Sinchetroiul mic*, *Sinchetroiul mare*, *Porculeasa*, etc. toate pline cu peşte. Ele comunică între ele prin numeroase privaluri, dintre care citâm: *Periatul*, *Cracul*, *Brigăreasa*, *etc.*

Mai la nord, dela Boascic şi până la Coada Balabanului sunt trei lacuri mari: *Iazul Căbăl*, cel mai mare din balta Ialomiţei, *Ezerul Iorga* şi *Ezerul cu Butuci*. In jurul lor sunt altele mai mici: *Bentul Cegani*, *Cucuta*, *Bentul*, *Răţoiul*, *Pârlitura*, *Leţa*, *Gâtul Stânei*, *Jorga* şi altele. Privalurile mai însemnate sunt: *Vărsătura*, *Lungul*, *Cega*, *Veriga lui Cârjan*, *Veriga lui Borjoacă*, *Vaca*, *Alăpeţul*, etc. etc. Dincolo de Borcea sunt vre-o trei lacuri.

Intre Calachioi şi Topalu sunt lacuri mici, deasemenea pline cu peşte. Enumerăm: *Japşa Batiştea*, *Ezerul Cazacului*, *Ezerul Coimătul*, *Fântânele*, *Strâmba*, *Butoiul*. Iar mai în sus: *Ezerul Frumos*, *Brunciul*, *Buzea*, *Ciocanul mic*, *Ciocanul mare*, *Japşa Lungă*, *Japşa Lată*, *Moşia*, *Cătina* etc. Privalele mai de seamă sunt: *Mateca*, *Gherghinul*, *Repejorul*, marele prival *Săltava*

(lung de peste 30 Km.) *Săltàviţa*, privalul *Calului*, *Căbeleţul*, *Zărnoaia*, *Vâlga*, *Rogoazele*, *Cameniţa*, *Moşia*, *Pleaşul*, *Robul*, etc. Jepşile sunt foarte bogate în peşte. Aici sunt marile cherhanale: *Lăteanca* şi *Făcăeni*. Unele privaluri sunt aşa de mari, încât s'au construit peste ele poduri fixe (Săltava).

Dincolo de Borcea sunt deasemenea câteva lacuri: *Ezerul Vlădenilor*, *Mocirla*, *Căţinul* şi *Lacul lui Muşat*, care îşi scurg apele prin privaluri scurte, sunt cele mai însemnate.

Popine, pomostele şi grinduri. Popinele sunt resturi din vechile terase ale Dunărei, martorii scufundării regiunei Dunărei de jos, care începe după depunerea loessului. Origina lor a fost ingenios pusă în lumină de către Dl. Prof. Dr. C. Brătescu[1].

In Balta Ialomiţei sunt următoarele popine sau grădişti: *Siliştea Trămşanii*, *Siliştea Grădiştea*, *Grădiştea Coslogenilor* şi *Grindul Dichisenilor* care, fiind la sudul liniei ferate, ies din cadrul acestor contribuţiuni. In balta cuprinsă între podul Regele Carol I şi confluenţa Dunărei cu Borcea întâlnim o singură popină, numită *Pochina*, în faţa satului Borduşani, o movilă rotundă, înaltă de 27,3 m. E un rest dintr'o terasă mai înaltă şi mai veche de cât terasa cea mai de jos dela Borduşani, care are numai 22—23 m.

Dincolo de Borcea apar iarăşi câteva popine: *Pochina Vlădenilor* de 25,4 m; *Pochina cu vii* de 24 m. şi *Blagodeasca* de 22 m., toate rămăşiţe din terasele vecine câmpiei[2]).

Pomostelele sunt ridicături de pământ făcute de oameni contra inundaţiilor. Ca şi popinele au servit şi uneori servesc încă şi astăzi, drept adăpost pentru oameni şi animale când vin apele mari. Sunt foarte numeroase. Pomenim: *La Găvane* (11 m.) la nord de jeapşa Iorga, *La sat* din ostrovul Balaban, *Vlădeanca* (11 m.), *Gura Zătoacei*, *Plopii Căpitanului* (11 m.), *Plopii lui Hârdea* din faţa satului Boascic, *Pomosteaua* din Alionte, etc.

Prin grind se înţelege un loc mai înalt, greu inundabil. Pornind dela Cernavoda spre nord, găsim următoarele grinduri mai însemnate: *Grindul Fierului* între Boascic şi Seimeni, care nu este înnecat complet niciodată (punctul cel mai înalt are 11 m.), *Grindul Bâtlanului* dealungul privalului cu acelaş nume, *al Vărsăturii*, *al Periatului*, şi al *Cegii*, care urmăreşte privalul Cega şi începe dela Bentul Ceganilor, unde nu este niciodată înnecat.

Mai la nord întâlnim *Grindul Repejorul*, al *Vacii* şi altele fără numiri proprii. In timpul marilor inundaţii grindurile sunt singurele locuri unde mai pot paşte vitele.

---

1) C. Brătescu — *Mişcări epirogenetice şi caractere morfologice în basinul Dunărei de jos*. Analele Dobr., An. I. No. 4 pg 569—597.
2) Ibid.

Mai toate au urme de aşezări omeneşti (vetre cu cenuşă, cioburi etc.); dar despre aceasta vom vorbi mai la vale. In acest capitol al descrierii fizice ar fi locul să spunem ceva şi *despre continua creştere a braţului Borcea în detrimentul Dunărei.* Această creştere se poate foarte bine urmări în timp. După spusele oamenilor bătrâni privalul *Cega* din dreptul satului muntean *Cegani* a fost un braţ care lega Borcea cu Dunărea şi pe el circulau dintr'o parte în alta caicele turceşti. Astăzi Borcea s'a depărtat cu *peste 700 de metri* de gura privalului. Din fosta albie a rămas un ghiol — Bentul — adânc ca şi Borcea, de care se desparte printr'o limbă de pământ.

Bătrânii din *Borduşani*[1]) îşi amintesc că acum 70—80 ani, sătenii scoteau lemne din baltă cu carul — fără să aibă nevoie de dubă — iar babele de azi — copile fiind pe acea vreme — ridicau poalele rochiei şi treceau „dincolo" prin apă şi adunau porumbe cu sacii.

Biserica satului Lăteni era până acum câte-va zeci de ani la 800 m. depărtare de Borcea; azi această distanţă a rămas pe jumătate şi satul va fi în scurt timp desfiinţat. Se va întâmpla cu *Lăteni* ceiace s'a întâmplat cu *Borduşanii-Mici, care acum se găseşte în albia Borcei* şi încă departe pe malul drept al ei, căci în acest punct braţul, atât de dornic după expansiune, *curgea pe lângă înălţimea numită Popina*, rămasă astăzi la o distanţă de circa *2 Km.* de Borcea.

Umfiarea acestui braţ se simte şi spre satele *Găiţa* şi *Facăeni* unde s'au făcut şi diguri de apărare[2])

Această înaintare atât de vizibilă şi rapidă a Borcei spre Bărăgan este pusă de geografi în legătură cu scufundarea înceată a câmpiei muntene, care încă nu s'a stabilizat şi aşezat complet pe sâmburele pământului.

Dacă scufundarea va continua, Dunărea va fi mereu secătuită de apă şi în cele din urmă apele sale se vor retrage toate în Borcea şi actuala baltă a Ialomiţei va fi desfiinţată[3]).

Viaţa organică.

Plante.

Vegetaţia sălbatecă. Balta îngrăşată de revărsările Dunărei şi veşnic îmbibată de apă este foarte bogată în plante. Aici natura a îmbinat aşa de curios condiţiunile de trai şi desvoltare, încât

---

[1]) Jud. Ialomiţa

[2]) Aduc şi pe această cale mulţumirile mele D-lor N. Borşaru şi C. Davidescu, cari mi-au furnizat cu multă dragoste date privitoare la creşterea Borcei.

[3]) După o relatare orală a D-lui Prof. Dr. C. Brătescu.

găsim alături de arbori măreţi, plante inferioare, care se înmulţesc prin segmentarea celulelor.

Reprezentanţii copacilor sunt: *salcia*, *plopul*, *răchita*; ai arbuştilor: *cătina*, *porumbarul*, *gherghinul*, cu fructele lui mălăioase şi *agurida*, sora sălbatecă a viţei de vie, care îşi încolăceşte curpenul mlădios pe după trupul scorburos al sălciilor. Cel mai falnic copac este plopul, înalt de 20 m., cu frunza veşnic tremurândă. Pe malul apei *sălciile plângătoare* îşi frâng trupul spre luciul Dunărei.

Pentru locuitorii de pe marginea fluviului salcia este singurul lemn de foc. Mlădiţele ei servesc la împletitul coşurilor, gardurilor şi chiar la făcutul casei.

Din timp în timp se sălăşluesc în baltă cete de rudari, cari fac albii, linguri, căuşe, fuse, furci, scripeţi şi alte oblecte de casă.

Salcia este o adevărată binefacere pentru omul din preajma bălţii. Deoparte şi de alta a Dunărei, în interior, atât în Dobrogea cât şi în Bărăgan, oamenii ard tizic, pe când „băltăganii" au lemnul la nasul lor. In anii de secetă, ca să se poată păstra nutreţul, sătenii trec vitele în baltă şi fac „dărâmături" de salcie, scăpând de nevoe. Plopul cel frumos are mai puţine întrebuinţări. Totuşi specia numită de săteni „plop ghiauş" este folosită la construcţiuni.

Ceeace caracterizează însă viaţa vegetală a bălţii sunt plantele aquatice. Nicăeri ele nu sunt mai numeroase. Mediul le-a modificat organele şi le-a adaptat vieţii de apă; aşa rădăcina a dispărut complet la unele şi tulpina absoarbe hrana cu toate părţile ei. Unele plante au încă rădăcină, dar aceasta serveşte mai mult la menţinerea echilibrului în apă decât la absorbţie. Ţesuturile tulpinei sunt slabe, pline cu spaţii intercelulare. Frunzele îndeplinesc nu numai rolul de a efectua actul respiraţiunei şi inspiraţiunei, adică de a absorbi oxigenul şi acidul carbonic, ci şi pe acela de a absorbi, în virtutea principiului endosmozei, apa cu sărurile anorganice dizolvate în ea.

Florile plantelor de apă pot fi hermafrodite, monoice şi mai rar dioice. Inmulţirea se face mai ales pe cale vegetativă, pentrucă florile nu rezistă influenţei dezastruoase a valurilor. Totuşi sunt plante care se înmulţesc şi pe cale sexuală [1]).

Dintre plantele de apă mai obişnuite pomenim: *nufărul*, cu florile mari, albe, foarte frumoase, purtate de cozi identice cu ale frunzelor, şi ale căror sepale, petale şi stamine formează un şir neîntrerupt de transformaţiuni din unele în altele; *mătasea broaştei*, o încâlcitură de fire subţiri de culoare verde; *lintiţa*, cu frunze mici, rotunde şi cu floarea atât de rară, încât mulţi

[1]) Iuliu Prodan — *Flora critică a Dobrogei*, în Analele Dobr. An. IV No. 2, pag. 227—231.

botanişti într'o viaţă întreagă n'au norocul s-o vadă; şi alte multe plante ale căror nume sunt cunoscute numai de ştiinţă [1]).

In jurul plantelor aquatice mişună animale mici ca: melcişori, viermi, etc., cari îşi depun ouăle gelatinoase pe dosul frunzelor.

Foarte întâlnite sunt încă: *trestia*, *rogozul*, *pipirigul* şi *papura*, care acoperă adesea suprafeţe întinse, adevărate păduri, patria şerpilor de apă şi a păsărilor. Ele sunt tăiate şi întrebuinţate la acoperitul caselor, bordeielor, grajdurilor, etc.

Din papură se împletesc panere şi rogojini.

Un capitol important din vegetaţia naturală a bălţii îl formează păşunile. Iarba cu rădăcina veşnic în umiditate, creşte foarte frumoasă şi dă un fân superior.

In unii ani se formează în baltă desişuri în care se împletesc rugii de mure cu papura, mlaja şi curpenii şi pe care nu le poţi străbate decât tăind în dreapta şi în stânga cu toporul. In ele mişună şerpii şi alte lighioane. Un fel de jungle indiene... Se numesc *hălăciuguri*.

Vegetaţia domestică. In timpurile vechi, când agricultura se făcea pe terenuri puţin întinse, locuitorii de pe malul Dunărei şi Borcei făceau semănâturi în baltă (mai ales de porumb, mei şi fasole). Azi obiceiul a dispărut din cauza insuficienţii locurilor şi a inundaţiilor. Numai marii proprietari mai fac plugărie, construind diguri de apărare. Furia zăporului însă nu cunoaşte obstacole (moşia Maltezeanu)...

Reuşesc de minune şi produc mult: porumbul, inul, sfecla şi leguminoasele Riscul este însă prea mare.

Animale.

Animale domestice. Iarba totdeauna proaspătă din baltă a atras pe păstori încă din vremurile de închegare ale poporului românesc. Studiul toponimiei în această privinţă este elocvent, iar numeroasele rămăşiţe din vechile târle o dovadă mai mult. Punctul final al transhumanţei în tot decursul istoriei a fost balta, căci ea oferia, între altele, şi un adăpost sigur contra duşmanilor şi a vânturilor reci.

Azi, întrucât condiţiunile de traiu nu s'au schimbat prea mult, vedem repetându-se acelaş fenomen.

Cât ar fi seceta de mare în restul ţării, balta tot păstrează minunate locuri de păşune. Iarna încă vitele trăiesc mai bine ca în grajd: li se fac „dărâmături" de salcie pe care o „misdresc" şi ies grase în Primăvară!

---

[1]) Pentru amănunte ştiinţifice vezi lucrarea citată mai sus.

In umbra sălciilor şi plopilor oile pasc în nenumărate cârduri; caii trec dintr'un ostrov în altul ca în împărăţia lor. Nu sunt rare cazurile de sălbăticire a cailor şi boilor. Chiar în momentul când autorul scrie aceste rânduri, ostrovul Balaban din faţa satului Topalu este în stăpânirea unui taur sălbăticit, care frământă pământul cu picioarele şi cu coarnele, rage ca turbat şi umflă maiestos nările în vânt când vede că un om a îndrăznit să-i calce meleagurile...

Jepşile scăzute, pline de resturi animale sau vegetale, fac foarte uşoară creşterea porcilor, al căror număr niciodată nu se poate şti cu preciziune, căci nici stăpânul lor nu-l ştie...

Nu trebuie să uităm nici pe harnicile albine. In special lor le prieşte bine balta: au flori la dispoziţiune şi „mană" înbelşugată pe vlăstarele fragede de salcie.

Viaţa animală sălbatică. Nicăeri pe faţa pământului romănesc nu se întâlneşte o mai mare îmbulzeală de animale ca în bălţile Dunărei. Dacă am nesocoti cu totul animalele mari ca: lupul, vulpea, iepurele, vidra etc. şi nu am avea în vedere decât păsările, balta ar fi încă nespus de populată. In adevăr, ea este cu adevărat raiul păsărilor. Primăvara mai ales, când cele călătoare se întorc şi îşi dau întâlnire cu cele localnice, ce viaţă, ce mişcare! Aici este împărăţia raţelor salbatice, a gâştelor, a pescarilor. Aici întâlneşti negrii cormorani, graţioşii bâtlani şi stârci, pântecoşii pelicani; aici îşi plimbă nostalgia flamingii Nilului...

Când mugurul salciei prinde a scoate, sfios, capul la căldura primăvăratică a soarelui, ce cântări, ce concerte sublime! Păşind îngândurat pe covorul de iarbă proaspătă smălţat de flori multicolore, melodia dulce a micilor cântăreţe te farmecă şi cel puţin pentru un moment îţi simţi tălpile picioarelor deslipindu-se încet-încet de rotogolul de humă, pământul nostru şi al răutăţilor... Iar seara, ore întregi, când totul pare învelit în mantia tăcerii, holbând ochii miraţi spre lună, încep broaştele... Ce concert... oribil, Doamne, pentru o ureche nedeprinsă! Cine însă a crescut de mic în preajma bălţilor găseşte şi în această avalanşă de sunete o muzică plăcută şi plină de poesie...

Jepşile sunt patrimoniul şerpilor, negri ca o curea cătrănită. Dar au şi ei de lucru — ca şi broaştele — cu berzele care îi cară cu nemiluita. Nicăeri nu vezi o mai justă aplicaţie a principiului „*struggle for life*", formulat de Charles Darwin, ca în baltă. Animalele se mănâncă unele pe altele. Se dau adesea războaie în adevăratul înţeles al cuvântului. Bătrânii povestesc de o cumplită luptă aeriană între berze şi vultani, care a durat peste zece ore... A fost un măcel groaznic şi mii de combatanţi — mai ales berze — au împânzit apele şi pământul...

Dar în lumea apelor, ce bogăţie! Câte varietăţi de peşti! In iazuri şi jepşi întâlneşti: ştiuca *(esox lucius)* un adevărat bandit al bălţilor; nu degeaba cei vechi o numesc *lupus piscis*; crapul *(cyprinus carpio)*, peşte leneş, tihnit, un „burghez burtos"; linul *(tinca vulgaris)*, verzui-strălucitor; plătica *(abramis bramo)*; caracuda *(ciprinus carassius)* care se prinde în cantităţi foarte mari.

In Dunăre şi gârle curgătoare, în afară de cei citaţi, mai întâlniţi sunt: somnul *(silurus glanis)*, care ajunge la mărimea unei lotci pescăreşti (400 kgr. şi 3 m lungime); este lupul peştilor din apele mari şi nu se sfieşte să înghită şi gâşte sau chiar oameni!

Un peşte gustos este şalăul *(lucioperca sandra)*.

Mihalţul *(lota vulgaris)* sau, cum pronunţă poporul, *mialciul*, măsliniu-verzui, este un rătăcit în apele noastre. Bibanul *(perca fluviatilis)*, arvatul *(aspius rapax)*, văduviţa *(idus melanotus)*, şalăul de piatră *(aspro streber)*, mreana *(barbus fluviatilis)*, roşioara *(scardinius erythrophtalmus)*, sunt peşti mici şi gustoşi ca şi obleţul *(alburnus lucidus)*, batca *(blicca bjorkna)*, săbioara *(pelecus cultratus)* şi ghiborţul sau moşul *(acerinus cerna)*.

Dintre peştii migratori pomenim: ţiparul *(anguilla vulgaris)* despre care s'a spus de unii că naşte pui vii şi de alţii că ia naştere prin generaţie spontanee; scrumbia *(alosa pontica* var. *Danubii* şi var. *nigrescens)*; morunul *(huso huso)*, nisetrul *(acipenser Gliidenstaedti)*, cega *(a. ruthenus)*; păstruga *(a. stellatus)*; şi viza *(a. glaber)*[1]).

Primăvara peştii încep să „iasă la bătaie", adică sunt gata să-şi depună icrele. Incepe o mare mişcare, ca în pragul unei revoluţiuni. Toţi se retrag spre locuri liniştite, cu iarbă, unde apa e puţin adâncă. Mai toţi îşi schimbă în timpul acesta culoarea solzilor. Se îmbracă în haine de sărbătoare şi forfotesc care-încotro după un culcuş mai comod. In câteva săptămâni totul se linişteşte: au depus icre cu milioanele. Are şi ce să se piardă şi ce să rămână!

In acest timp este interzis prin lege să se pescuiască.

* * *

Fiindcă am vorbit de peşti, găsesc necesar a spune ceva şi despre instrumentele de pescuit. Vom descrie numai pe cele mai des întâlnite. Nomenclatura care ţine de instrumentele de

---

[1]) O carte foarte atrăgător scrisă, care se ocupă cu viaţa peştilor este *Peştii apelor noastre* de d-l Ion Simionescu. Cine doreşte detalii le poate găsi în *Fauna ichtiologică a României* de D-l Dr. Gr. Antipa. (An. Acad. Rom. 1909).

pescuit încă nu este de neglijat, ea putând pune în lumină fapte istorice care interesează trecutul românesc.

Instrumente pescăreşti.

Obicinuit, pescarul îşi lucrează singur instrumentele de care are nevoie şi anotimpul cel mai prielnic pentru o astfel de îndeletnicire este iarna, când activitatea lui este redusă aproape la zero.

Vom da mai jos o descriere a celor mai de seamă instrumente de pescuit, indicând — pe scurt — şi modul cum sunt manipulate în vederea pescuitului.

1. *Sighinca.*

Este un instrument primitiv, poate cel mai primitiv dintre toate. Constă dintr'o *ostie* lungă de 2—2,50 m., prevăzută la unul din capete cu o suliţă de fier ascuţită. Adesea această suliţă este bi-sau trifurcată.

Când peştele *iese la bătaie,* umblând zănatic spre buruienile din *renişuri* ca să-şi depună ouăle, pescarul, din dubă sau de pe uscat, repede sighinca şi-l spintecă.

Adesea ori sighinca este înlocuită cu un topor de formă obişnuită.

2. *Undiţa.*

Este unelta populaţiei sărace, a copiilor, a amatorilor şi mai ales a ţiganilor. Instrumentul e format dintr'o nuia sau trestie lungă de 1,5—3 m. — *codiriştea undiţii* — de capătul căreia este prinsă o sfoară — *struna undiţii* — cam de aceiaşi lungime, cu un cărlig sau mai multe.

Cârligul se face din ace îndoite — *undiţă de ac* — sau se cumpără din târg. Ultimele sunt mai practice, pentrucă peştele odată agăţat, nu mai poate ieşi şi se numesc *cârlige de limbă.* Cu undiţa se pescueşte în două chipuri:

a) *La pământ;* în acest caz, de strună se leagă plumburi sau pietricele; drept *nadă* se pun râme sau capete de peştişori. La pământ se prinde mai ales peşte mare ca: somoteiu, ciortan, crap, etc.

b) *Cu pluta.* Struna este prevăzută cu o bucăţică de pipirig (5—6 cm.) sau de *inimă* de papură. Când peştele a înghiţit odată cu cocoloşul de mămăligă şi cârligul, căutând să fugă, trage pluta în apă şi după acest semn pescarul simte că s'a prins peştele.

Atunci când peştele încearcă să înghită nada, pluta *ţicneşte* şi cel ce undeşte este făcut atent.

3. *Priponul.*

Priponul este un instrument compus dintr'o sfoară principală mai groasă, de care sunt prinse, din distanţă în distanţă, strune secundare prevăzute cu cârlige.

Sfoara principală are o lungime de 20—200 m., iar cele secundare de 0,50—1 m. Priponul este de două feluri:

1. *cu ţăruş prins de mal (de fund)* şi
2. *cu tivgi sau plute (de suprafaţă).*

După ce s'au pus nade la toate cârligele, priponul este aşezat în apă. Dacă este mic, el se aruncă cu mâna, cu ajutorul unei greutăţi legate la capăt.

Pripoanele de suprafaţă, cele mai lungi, se aşează cu barca. La pripoanele de suprafaţă prinse de mal, dacă pescarul stă în permanenţă lângă instrument, pe lângă ţăruş este adaptat o mlădiţă de salcie verde, flexibilă, pe care se învârteşte de câteva ori struna.

Când s'a prins vre-un peşte, acesta, smucind să scape, îndoieşte mlădiţa şi pescarul este făcut atent.

Pripoanele de suprafaţă se lasă în apă de obiceiu o noapte întreagă şi dimineaţa se scoate. Pe măsură ce se trage sfoara afară, cârligele sunt aşezate pe marginea dubei. Dacă pescarul simte că la vre-un cârlig este peşte pune mâna pe minciog şi-l scoate cu ajutorul lui; altfel se poate ca peştele să rupă cârligul şi să scape.

Cu pripoanele se pescuieşte în Dunăre şi în gârle. Se prind cu ele peşti mari şi mai ales ciortan, crap, somn, mreană.

4. *Cloncul.*

Este format dintr'o bucată de lemn, rotundă, mai groasă la un capăt unde este scobită. La capătul celalt este legată o strună groasă cu un cârlig sau mai multe. Cârligele sunt mari şi puternice. Se pune drept nadă ô broască vie.

Pescarul pluteşte cu barca în locurile cu otmeturi (anafoare) şi bătând apa cu capătul scobit al lemnului, scoate un sunet asemănător unui ocăit de broască. Somnul — căci pentru el este pregătit instrumentul — se repede la broască şi odată cu ea înghite şi cârligul fatal.

5. *Cârlionţul.*

E instrumentul cel mai răspândit după undiţă. Este făcut dintr'o *coadă* de lemn, lungă de 2—2,5 m. Din capătul ei este prinsă o nuia groasă, care se îndoaie în formă de arc şi se leagă cu o sfoară de coadă. Două nuiele transversale, *coar-*

nele, ce pornesc tot din capătul sticiului (cozii) complectează scheletul cârlionţului, care se îmbracă cu o plasă, cu ajutorul unei sfori introdusă prin ochiurile exterioare ale plăşii.

Se pescueşte cu el de obiceiu, de pe un colţ stâncos; de pe o salcie sau din dubă, afundându-se lingura cârlionţului şi scoţându-se după ce apa a purtat-o, în josul ei, pe afundate, cât permite coada.

Cu cârlionţul se prinde peşte mic: arvat, săbioară, foaia plopului, batcă, roşioară. Este instrumentul omului sărac.

6. *Şaşmaua (prostovolul).*

Este o unealtă de pescuit foarte elegantă şi care seamănă bine cu o rochie. E formată dintr'o plasă, care, întinsă pe pământ, formează un arc perfect cu raza de 1,5—2 m. La centrul cercului este un belciug de plumb prins între ochiurile plăşii.

Circonferinţa plăşii este sfârşită cu o frânghie — numită *obăr (obor)* — pe care sunt înşirate plumburi, în dreptul fiecărui ochiu sau din două în două ochiuri.

De obăr sunt prinse nişte strune — dela 16—36 — şi care se numesc *streje*. Ele se prind câte două sau trei la un loc, dând într'o streajă principală. Acestea, în număr de 8—12, sfârşesc la *belciugul de plumb* printr'un belciug unic de fier articulat cu un altul mai mare de care se prinde o frânghie lungă de 3—4 m., terminată cu un ochiu.

Cum se vânează cu şaşmaua? Pescarul bagă mâna stângă în ochiul frânghiei (e) şi cu dreapta apucă gâtul şaşmalei din jos de belciugul de plumb şi cu stânga dela mijloc. Aduce mijlocul în mâna dreaptă, apucă un plumb în gură şi cu stânga prinde obărul în mâna dreaptă. După ce aşează poalele prostovolului, face o mişcare bruscă obărului şi după ce dă drumul plumbului din gură, şaşmaua se întinde într'o formă circulară şi cade spre fundul apei, târând odată cu ea — ca şi albuşul de ou necurăţeniile din vin — toţi peştii pe care îi întâlneşte.

In acest timp pescarul sloboade mereu frânghia până când simte că şaşmaua a atins fundul apei. Apoi, smucind de câteva ori de ea, începe să o tragă afară. Frânghia trage cu ea şi strejele şi acestea, la rândul lor, adună obărul spre gură, aşa că peştele rămâne în plasă.

Pescuitul cu prostovolul este foarte elegant, dar cere multă dibăcie. Pescarul trebue să facă exerciţii de aruncat pe uscat; altfel riscă să-l arunce grămadă în apă în loc să-l rotească cerc, să-şi rupă dinţii, sau, în fine, să se ducă şi el în apă odată cu prostovolul.

Cu şaşmana nu se pescueşte decât în locuri tradiţionale, unde pescarul ştie că sunt gropi. Altfel apucă pietroaie şi bu-

tuci care rup plasa. Pentru ca să reziste la putrezire, şaşmaua se înmoaie adesea în ulei sau catran.

7. *Oria.*

Este un instrument de plasă de forma unui sac drepunghiular, cu deschizătura pe una din laturile mari.

Ochiurile care formează *gura oriei* prind câte *un obăr* atât la marginea de sus cât şi la cea de jos. *Obărul de jos* are legate la capete câte o *ghiulea* de plumb sau fier în greutate de 6—7 kgr. Aceste ghiulele au la partea superioară câte un belciug de care sunt prinse două *funii lungi* de 20—30 m. De obărul de sus sunt legate două sfori subţiri, numite *streje*. Ele-s făcute de obiceiu din teiu.

Cum se pescueşte cu oria? Doi pescari, stând la capetele dubei, ţin în mână frânghia şi straja respectivă. Dau drumul instrumentului în apă.

Greutăţile fac ca gura lui să fie mereu deschisă.

Peştele intrat în orie loveşte pereţii plăşii şi pescarii simt loviturile după tremurăturile strejelor şi, trăgând de frânghii, închid gura oriei şi o scot afară.

Cu oria se vânează numai în Dunăre. Se prinde cu ea somn. Uneori se întrebuinţează şi aici lemnul scobit (= clocul).

8. *Tărbuful.*

Tărbuful este un instrument de pescuit asemănător, ca formă, cârlionţului, dar mult mai mare. E format tot dintr'o coadă, mai lungă şi mai groasă de astă dată, la capătul căreia sunt prinse două *coarne*. Plasa, un fel de sac, este prinsă cu gura ei de aceste coarne, iar de fundul sacului este legat un pietroiu. Cu tărbuful se pescueşte numai în Dunăre şi în gârle, şi anume pe lângă potmolurile înnalte, unde sunt sălcii aplecate cu ramurile în apă. Pescarii trec cu duba pe lângă salcie şi introduc în apă tărbuful. Apoi cu ajutorul unor sticiuri lungi sau unor instrumente identice cu cele descrise la clonc, bat incontinuu apa, făcând sgomot. Peştele speriat caută să fugă şi intră în sacul tărbufului.

Ochii plăşii fiind de 3—4 cm. pe laturi, nu se prinde decât peştele mare, mai ales crap şi uneori somn mai mic. Când nu sunt sălcii pe malul Dunării, pescarii aşează *puitoare*, adică ramuri groase, pentru a atrage peştele.

9. *Vârşa.*

Cu vârşa se pecueşte obişnuit în *jepşile închise* cu garduri, în *renişuri* pe lângă sălcii, când apa inundează ostroavele.

Vârşa este un instrument în formă de sac cu mai multe despărţituri, închis la un capăt şi cu gura întoarsă ca o călimară. Sacul este ţinut deschis prin nişte cercuri de lemn (numărul lor este de obiceiu cinci).

Gura sacului este răsfrântă şi interiorul lui este împărţit în două printr'o plasă în formă de pâlnie. La gură, vârşa are o aripă lungă, al cărei capăt se leagă de un par ce se bate în pământ. Deasemenea şi fundul sacului este legat de un astfel de par.

Peştele încercând să treacă din jepşi în Dunăre, prin *privaluri*, atinge aripa vârşii şi, întorcându-se, dă de gura sacului de unde, odată intrat, nu mai poate să iasă.

10. *Plasa (volocul).*

Este cel mai simplu istrument şi cel mai des întâlnit. Cu el se pescueşte atât în Dunăre cât şi în jepşi şi verige. Este o împletitură de o lungime foarte variabilă, dreptunghiulară, de capetele căreia sunt prinse două beţe numite *clece.* Mijlocul plăşii formează un *sân,* din cauză că clecele sunt ceva mai înguste decât lăţimea împletiturei.

Pentru a pescui cu plasa, două persoane o poartă prin apă — care nu trebue să fie mai adâncă decât 1,20 m. — pe o lungime de 20—30 metri; apoi o trag pe mal, apropiindu-se una de alta din ce în ce mai mult. Cu chipul acesta plasa târăşte peştii şi-i aruncă pe mal.

11. *Setca.*

Setca se compune din trei plăşi: două cu ochiurile mari şi una la mijloc, deasă. Lungimea ei variază dela 100—200 m. iar lăţimea variază în jurul cifrei de 2 m. Partea de sus a plăşii este prinsă de o frânghie pe care sunt înşirate, din loc în loc, dopuri de plută. Frânghia de jos are în schimb plumburi. La unul din capetele setcii se leagă o tivgă. Cum se pescueşte cu acest instrument? Pescarii aruncă în apă capătul cu tivgă şi apoi, vâslind cu putere, întind setca şi se lasă cu ea duşi de curentul Dunărei, având totdeauna în grijă ca plasa să stea în curmezişul apei. După doi—trei Km., se scoate setca cu îngrijire, pentru a nu se încurca şi se desface peştele încurcat între cele trei rânduri de plasă.

12. *Năvodul (nevodul).*

Este un fel de voloc, cu mult mai mare însă şi care permite ca să se scoată peştele prins fără ca să mai fie tras afară.

complet şi târât la mal. In acest scop nevodul esle construit astfel :

Două plăşi lungi de 200—300 m., numite *crile*, sfârşesc cu capetele lor la gura unui sac lung de 12—15 m., împletit dintr'o sfoară mai groasă decât crilele.

Acest sac poartă numirea de *matiţă*. La partea superioară a sacului este o plută, care face ca *gura matiţei* să fie mereu deschisă. La partea inferioară a gurii se atârnă un corp greu. Partea de sus a crilelor se termină cu un otgon cu plute de lemn sau papură.

Clecele crilelor sunt legate cu două funii groase.

Afară de acestea năvodul mai are şi alte multe dispozitive mărunte ca: *boii*, cari dau de veste dacă se află peşte în matiţă, etc. etc.

Pescuitul cu năvodul se face în chipul următor: Pescarii pornesc cu el în două dube. Una din crilele nevodului este pusă într'o dubă, cealaltă în altă dubă. Ajuns la locul destinat, se aruncă matiţa în apă şi apoi, vâslindu-se potrivit, se întind şi crilele. Dau apoi drumul otgoanelor şi capătul lor se leagă de o *vârtelniţă (vârtej)*. După ce au priponit bărcile, pescarii încep să învârtească vârtelniţele şi în acest mod nevodul este purtat pe fundul apei.

Când este vorba să se scoată instrumentul, se are în grijă ca crilele să formeze un cerc care să închidă o porţiune cât mai mare din suprafaţa apei. Peştele prins în acest cerc, pe măsură ce se scoate nevodul, se îngrămădeşte spre matiţă, de unde este scos cu *minciogul* sau cu mâna.

Dacă năvodul este mai mic, el se manipulează ca şi o plasă obişnuită, scoţându-se la mal. Acest instrument fiind costisitor, pescarii se întovărăşesc pentru a-l cumpăra. In schimb, dacă au norocul să dea peste o toană bogată, el răsplăteşte foarte darnic atât costul cât şi munca depusă pentru pescuit, putându-se scoate câte-va mii de Kgr. de peşte. *(Dr. Antipa)*.

In unele regiuni se vânează cu nevodul şi iarna, sub ghiaţă, spărgându-se *copci*.

13. *Odorobul.*

Odorobul este un coş fără funduri, împletit din nuiele de răchită, mai larg la o gură şi mai îngust la cealaltă. Cu acest instrument se pescueşte numai în jepşile unde apa atinge o adâncime mai mică decât înalţime coşului (40—50 cm.). Pescarul ţine odorobul de marginea superioară şi, mergând prin apă, îl repede din loc în loc. Dacă aude vre-un sgomot în coş, este semn că a prins vre-un peşte. Atunci bagă mâna şi-l scoate.

Când jepşile sunt scăzute mult, se prinde cu odorobul peşte din abundenţă (mai ales crap, ştiucă, biban).

14. *Coşul orb.*

Este un coş de nuiele cu gura întoarsă ca a unei călimări. La partea opusă întorsăturii are o deschidere pe unde se scoate peştele prins. Deschizătura este prevăzută cu un capac; uneori e închisă de capetele nuielilor, care au format *parii* împletiturii. Pentru a se pescui cu coşul orb, se unge cu mămăligă gura şi apoi se fixează în apă cu ajutorul unui par, care uneori străpunge. Mămăliga se frământă cu făină, pentru a se face mai consistentă şi mai lipicioasă, aşa ca apa să nu o poată spăla. Peştele atras de mămăligă scapă în interiorul coşului, de unde nu mai poate ieşi.

Este un instrument de jeapşă şi de gârle mici.

Oboarele sau închisorile.

O mare parte din peştele dat consumaţiunei provine din jepşile din ostroave. Când vine apa, gropile şi locurile joase sunt inundate. Odată cu năvala apei intră şi peştele. Când apele încep apoi, prin luna Maiu, să dea înapoi, ochiurile rămân pline cu peşte şi încep să se scurgă prin *privaluri* în Dunăre. Pescarii, de îndată ce simt că peştele caută să iasă din jeapşă, închid gura privalului cu un gard de nuele, stuf sau şipci. Forma gardurilor este foarte diferită. După ce apa în jeapşă n'a rămas decât de 1,50 m. adâncime, începe pescuitul, care se face cu tot felul de instrumente: vârşi, odoroabe, valoace, sighinci, topoare, etc. Ba încă şi cu mâna poţi prinde peşte bun! Un pescar îmi povestia că a prins un sac de peşte asffel: a împletit din nuiele o *leasă* pătrată cu latura de vre-un metru şi a aruncat o plută pe suprafaţa jepşii; săria apoi cu picioarele pe ea până când se afunda, o ţinea câte-va secunde, şi apoi o lăsa să iasă. Peştele, care se întâmpla să înnoate deasupra lesei, era târât de ea afară.

La gura privalurilor, deoarece printre gratii peştele mărunt scapă, vezi zeci de oameni *undind* sau dând cu cârlionţul.

De obiceiu, după ce s'a făcut oborul, pescarii îşi fac şi coliba de unde păzesc să nu se fure peşte şi unde dorm noaptea după o zi de pescuit.

* * *

Afară de întrebuinţarea instrumentelor descrise mai sus, se mai uzează pentru prinderea peştelui şi de alte mijloace nepermise de legea pescuitului. Aşa, se mai pescueşte cu „iarbă“. Ce este iarba? E o compoziţie..... misterioasă, pe care unii săteni o prepară din cocă de pâine cu diverse buruieni otrăvi-

toare. Secretul preparaţiei se moşteneşte din tată în fiu şi e foarte greu să-l afle cineva.

Iarba se aruncă prin locurile unde se bănuieşte că stă peştele şi, după câte-va minute, acesta — odată ce a înghiţit iarba — iese ameţit la suprafaţă şi este prins cu mâna sau cu minciogul.

Se poate încă pescui cu dinamită pusă în capătul unui fitil aprins. Un alt mijloc simplu — tot nepermis de lege — este pescuitul cu arma de foc. Vânătorul trage câte-va focuri de armă în apă şi dacă a avut norocul să dea de „toană", poate să-şi umple desaga. Notăm că în ambele cazuri din urmă peştele nu este rănit. Poate că *presiunea* apei produsă de detunătură îl ameţeşte, căci spun unii că peştele prins prin astfel de procedeuri nu este tocmai bun de mâncat, deoarece are carnea moale, desfibrată şi uneori fierea plesnită.

In timpul războiului soldaţii prindeau peşte aruncând grenade în apă [1].

Pescarii.

Profesiunea de pescar a trebuit să atragă populaţiunea de pe malul Dunărei din cele mai vechi timpuri.

Cei mai vechi pescari au fost *Grecii*, dar ei dispărură odată cu prosperitatea cetăţilor ai căror locuitori erau. Locul lor a fost cu siguranţă luat de agricultorii din interior, ceeace era cu atât mai cu putinţă, cu cât ei erau dunăreni prin excelenţă, cumulând cele două ocupaţiuni şi fiindcă o populaţie de pescari, de origină *tracică*, apoi *traco-romană*, se întâlneşte în fiece epocă pe malurile marelui fluviu; centrul de pescari dela Turtucaia, compus aproape exclusiv din Români, până la fundarea unui principat al Bulgariei, era un document înainte de ultimele evenimente şi de masacrele şi exodul pe care ele l-au provocat. *Prin urmare până şi în colibele pescarilor de pe maluri găsim o populaţie, care nu putea fi decât românească* [2].

Când Turcii au cucerit Dobrogea „oblonindu-ne fereastra dinspre Mare", tot Românii au fost cei ce se ocupau mai deaproape cu pescuitul. Afirmaţia aceasta o întăreşte şi D-l *Simeon Mehedinţi* care scrie:

„Păstorii, sosiţi tocmai dela munte cu turmele în Bărăgan, treceau în stepa Dobrogeană, *iar pescarii vâsleau printre ostroavele pline de stuf şi împânziau albia Dunării, ieşind cu năvoadele până*

---

[1]) Pentru mai multe amănunte în ce priveşte pescuitul şi uneltele de pescuit se poate consulta: Dr. Antipa — *Pescăria şi pescuitul în România* (Analele Acad. Rom. 1916), care ne-a servit şi nouă ca material bibliografic la acest capitol.

[2]) N. Iorga — *Drepturi naţionale şi politice ale Românilor în Dobrogea*, pag. 8—9. (Prin „ultimele evenimente" se înţelege războiul cel mare).

în mare[1]". Iar mai departe: ...„*şi Lipovenii sosiţi mai târziu în Deltă* — şi cu atât mai mult în Balta Dunărei, adăugăm noi — **au învăţat dela Români pescuitul,** *împrumutând uneltele şi obiceiurile localnicilor*[1]".

Stăpânitori de o parte şi de alta a „drumului fără pulbere", din timpurile cele mai vechi Românii au fost primii locuitori cari s'au ocupat cu pescuitul.

Astăzi tot ei sunt în majoritate, şi cei mai dibaci pescari sunt *Turtucăenii,* cari se îndeletnicesc în mare număr cu pescuitul, fiind neîntrecuţi în această artă. Afară de ei, toate satele româneşti de pe ambele maluri ale Dunării dau încă un număr considerabil de pescari.

Dintre celelalte neamuri, vrednici de pomenit sunt **Lipovenii,** în special cei din *Ghizdăreşti* — adevărate raţe sălbatfce — cari, de îndată ce aud că „la deal" s'a făcut vre-un „*limpeziş*", pornesc acolo purtându-şi dubele şi înstrumentele cu căruţa. Ei pescuesc dela Turtucaia şi până la Brăila şi chiar mai departe. Este locul aici să vorbim ceva mai mult despre aceşti „lupi de Dunăre".

Lipoveanul este în primul rând şi mai presus de toate un mare băutor de rachiu. Copii, bărbaţi, femei, flăcăi, fete mari, stau Duminica cot la cot la cârciumă unde consumă „votca" cu litrii.

Lipoveanul cu barba blondă, rară, cu ochii cam piezişi, cu pometele obrazului puţin ieşite, reprezintă destul de slab tipul fino-slav din cauza amestecului continuu. Poartă cisme lungi până peste genunchi, pantaloni impermeabili, cămaşă roşie scoasă afară şi încinsă cu brâu, „zăbun" vătuit şi căciulă. Nu rade barba şi nu bagă nimic în gură (nici rachiu!) până nu-şi face câte-va perechi de cruci; asta însă nu-l apropie cu nimic de sfinţi... Din contra, cam rar oameni mai vicleni, ascunşi, neîncrezători şi nesinceri. Din aceste puncte de vedere doar ovreii dacă-i pot concura. La cercetările autorităţilor cu greu de va putea cineva scoate vre-o vorbă din gura unui Lipovean. Cel mult îţi serveşte un „la mine nu văzut, altu spus!" şi-atâta tot! Sunt refractari ordinelor administrative şi foarte răsbunători. Dacă un agent de pescărie sau silvic i-a făcut vre-un neajuns, fie el legal sau nu, trebuie să se păzească, căci Lipoveanul nu uită... S'a întâmplat de au dat pe Români înnot, peste Dunăre, iarna...

Cine trece Duminica prin Ghizdăreşti, rămâne mirat de diversitatea culorilor bătătoare la ochi ale îmbrăcămintei femeeşti şi de mulţimea oamenilor beţi.

Prinţul Ş. D. Urussof[2]), fost guvernator al Basarabiei între

---

[1]) S. Mehedinţi — *România,* pag. 23.
[2]) Citat de Dr. Antipa în *Pescăria şi pescuitul în România* (Analele Academiei Române).

anii 1903—1904, în cartea sa, *Mémoires d'un gouverneur*, scrie despre Lipovenii din Vâlcov (întru nimic deosebiţi de cei din Ghizdăreşti):

...Notre bateau ayant stoppé, un dimanche, au debarcadère du village, nous vîmes le spectacle original d'une foule grand russienne, gaie, parée, un peu turbulente et grisée. Les hommes en blouse de cotonnade rouge, les femmes portant les robes bariolées, les fichus et les châles que Moscou leur expédie, les colliers de veroterie autour du cou, des graines de tournesol dans leurs poches, s'étaient rassamblés pour voir arriver le gouverneur...

...Il faut se rappeler que tous les hommes étaient un peu gris, grâce au commerce très actif du dépôt officiel d'eau-de-vie du village...

Afară de Români şi de Lipoveni mai sunt şi Turci cari se ocupă cu pescuitul, însă numărul lor e mai mic.

Purtat de lotca lui uşoară, pescarul îşi duce viaţa mai mult pe apă. Seara poposeşte la un loc mai adăpostit şi îşi face poloc chiar din pânza bărcii, iar dacă plouă, întoarce duba cu gura în jos şi se vâră sub ea. Traiul lor îşi are, ca orice profesiune, poezia lui. După un vânat bun, seara, la umbra unei sălcii bătrâne, pregătesc un minunat crap „la proţap" şi dacă au cu ei şi un vin bun, gura se desleagă şi povestirile minunate încep... Dunărea bătrână îi ascultă şi duce odată cu murmurul ei vestiri de voe-bună celor cari, stând pe prispa casei, vorbesc de cei plecaţi.

* * *

Pescuitul este o profesiune destul de rentabilă. Din totala valoare a peştelui vânat 80%[1]) revine pescarilor; restul rămânând statului. Majoritatea pescarilor-vânători sunt totuşi nemulţumiţi. Ei ar prefera să plătească statului o cotă anumită şi să vândă apoi peştele prin licitaţiune. Evident însă că acest sistem ar da naştere la specula în dauna publicului consumator şi de a ceia el nu este aplicabil.

Omul şi balta. Migraţiuni. Rolul bălţii în desvoltarea satelor Dunărene. Relaţii între Dobrogea şi Muntenia. Sate Dobrogene pe malul Dunărei.

Balta cu bogatele şi variatele ei daruri — păşuni întinse, lemne, peşte şi păsări de hrană, apă în apropiere — cu desişurile ei tot aşa de greu accesibile la început ca şi piscurile munţilor celor mai semeţi, a trebuit să joace, fără îndoială, un

[1]) La peştele vânat din Dunăre; la cel prins din jepşi pescarul ia 50%

rol însemnat în desvoltarea vieţi omeneşti. Deaceia, după cum lângă Olteniţa — la *Spanţov* — s'a găsit un ulcior, adică o amforă, cu pecetea de fabrică din insula *Rhodos*, adusă încoace cu uleiu sau cu vin acum două mii şi ceva de ani şi după cum dela vechiul *Carsium* (Hârşova de astăzi) s'au colecţionat chiar multe din aceste vase provenite din *Rhodos şi Cnidos*, ajunse tot cu vin ori cu uleiu la Dacii noştri — ceiace denotă că viaţa este foarte veche pe malurile „marelui fluviu" — *tot aşa în ţinutul bălţilor Dunărei şi Mostiştei, cuprinzând atât malurile înalte ale fluviului* **cât şi însăşi balta Dunărei** *cu insulele şi tăpşanele ei*, **pe toată întinderea dela Olteniţa la Gura Ialomiţei**, *întâlnim o adevărată ţară geto-greacă, plină de aşezări străvechi, începând din vremea armelor şi uneltor de piatră, adică de acum* **5000** *de ani*[1]).

In vechile „grădişti" sau „popine" (pochine) erau aşezări umane care au stăruit şi fiinţat mereu şi în prima mie de ani dinaintea lui Hristos, adică în veacul curat grecesc şi mai apoi şi în timpul posterior lui Hristos, în epoca romană[1]). Pilde de astfel de aşezări avem la Grădiştea mare şi la Pochina. In această ultimă movilă de 27,3 m. înâlţime s'au găsit multe borcane şi oale, care au fost ridicate şi trimise la Bucureşti de către actualul director al şcoli normale din Călăraşi — d-l Petre Popescu — pe când era student la facultatea de litere, secţia geografică. Deasemenea vetre cu cenuşă se întâlnesc foarte multe. Toate acestea dovedesc că Balta Ialomiţei nu a fost un ţinut lipsit de viaţă omenească. Din contra, ea a fost locuită poate mai înainte de stepa Dobrogei, dacă nu de o populaţie numeroasă, *cel puţin de păstori şi pescari*.

Mai târziu, după ce ţările româneşti se ridică, balta continuă a juca un rol de seamă. In veacul XVII, când în Muntenia tentaculele ciocoismului feroce zgrumau fără milă pe „rumân", multă populaţiune românească îşi caută un refugiu pe pământul Dobrogean unde Turcii, cu indolenţa lor administrativă. le făceau o viaţă cu mult mai suportabilă[2]); iar în veacul al XVIII, din cauza dărilor excesive pe care Domnitorii le puneau ca să-şi poată rambursa banii daţi pentru cumpărarea tronului, începe „al doilea curent de emigrare spre moşiile de peste Dunăre ale Spahiilor"[3]).

Acest curent îmbogăţi satele în populaţiune românească sau „aduse crearea de sate nouă în aceleaşi ţinuturi, în care până astăzi rasa noastră se păstrează cu caracterul ei deosebit[3]).

---

[1]) V. Pârvan, *Inceputurile vieţii romane la gurile Dunărei*, pg. 55.

[2]) Al. P. Arbore. — *O încercare de reconstruire a trecutului Românilor din Dobrogea*, Analele Dobrogei, An. III, No. pag. 257.

[3]) N. Iorga. — *Constatări istorice cu privire la viaţa agrară a Românilor* pag. 40—41. (Citat de d-l. Al. P. Arbore).

Emigrările acestea au avut şi o parte bună. Ele au fost utile afirmărei neamului românesc în Dobrogea, căci — după cum scrie D-l. N. Iorga[1]) — „totdeauna elementele cele mai dârze, mai harnice şi mai capabile, care nu puteau suferi o robie acasă la ei, luau drumul pribegiei, aşezându-se astfel în ţara Turcului, care îi primia şi-i trata mai omeneşte decât acasă, pe ogoarele pe care odinioră le stăpâneau ei. Cu ei, aceştia aduceau o cultură adâncă, străveche, rurală"....

Dar toate aceste strămutări de populaţiune făceau mai întâiu o etapă în baltă, de unde, după ce câte-va veri semănau *peste Dunăre* ceva cereale, retrăgându-se apoi în mijlocul sălciilor, se mutau în Dobrogea.

Balta Ialomiţei este plină de urme din această perioadă de transferare voluntară a acelor elemente „dârze, harnice şi capabile". Aşa la punctul zis *Hăţiş* — la jumătatea distanţei dintre Seimeni şi Boascic, pe malul Dunărei — în anul 1814, „cu 40 de ani înainte de 1854" — cum spune bătrânul Dumitru Hristache de 72 ani — se stabilesc un număr de oameni din satele muntene: Stelnica, Maltezi, Pârţani şi Borduşani. Vara cultivau mei, in, cânepă şi după ce strângeau recolta, toamna — când de obiceiu năvăleau ienicerii(?), „un neam de Turci cruzi la inimă" — se refugiau iarăşi în baltă. Abia după trecere de câţiva ani au încetat strămutările şi locuitorii fugiţi de urgia ciocoilor fondară satul Seimenii-Mari, în care amintirea vechilor sate care i-au dat naştere a dăinuit multă vreme în numiri ca: mahalaua Maltezenilor, a Borduşanilor, etc.

La *Hătiş* se găsesc şi acnm oale sparte, vetre cu cenuşă, etc. ca şi la *Plopii lui Hârdea* (unde se zice că era sediul unor haiduci) Astfel de rămăşiţe se întâlnesc şi la „*Sat*", în Ostrovul Balaban, unde a fost sediul *temporar* al locuitorilor cari au format satul Topalu. Aici se întâlnesc chiar şi cruci de morminte. Mai la Nord, între privalul *Zărnoaia* şi Dunăre s'au găsit oale întregi, cioburi, pirostrii, ba chiar şi o râşniţă de măcinat; apa roade malul şi scoate la iveală aceste resturi.

La fel s'a întâmplat şi cu Boascicul şi Seimenii Mici în care sunt foarte mulţi săteni din Cegani şi Pârţani[2]).

Cum vedem, balta a servit de suport populaţiunei româneşti din Muntenia până la stabilirea definitivă în Dobrogea. Şi dacă acest ţinut, puţin accesibil elementelor nomade, care împiedicau desvoltarea aşezărilor stabile nu ar fi existat, nu am fi avut niciodată acel şirag de sate curat româneşti de pe malul Dunărei.

---

[1]) Id. *Ce reprezentăm în Dobrogea,* pag. 18.

[2]) Numele acestui sat e pomenit şi în obscurul obiceiu al „Lazărului" Vezi Gh. N. Şerbănecu — *Monografia comunei Topalu,* Analele Dobr. Anul IV, No. 1. pag. 113.

Nu mai puţin snflu de viaţă românească au adus în Dobrogea şi *Mocanii* şi să nu uităm că, din acest punct de vedere, *şi* Balta Ialomiţei a avut punctul ei de atracţie.

Luându-se măsuri în contra păstorilor cari — zice-se — stricau cu oile lor ogoarele săseşti, ei au fost nevoiţi să se reîntoarcă la vechiul şi poeticul obiceiu al transhumanţei. Balta corespundea foarte bine necesităţilor vieţii ciobăneşti: aveau apă în apropiere şi iarbă îmbelşugată, fară să aibă nevoe să se deplaseze prea mult. Iarna deasemenea puteau ierna vitele cu multă uşurinţă la adăpostul perdelelor pentru pregătitul cărora aveau stuful şi lemnul la dispoziţie.

Necontenita mişcare a păstorilor între munte şi baltă a dat naştere la vaduri permanente, pe unde se treceau vitele. Aşa avem şi astăzi un „*Vad al oilor*“ [1]), la N. de Hârşova, în apropierea acelui vechiu şi vestit târg de lână — *Târgul de Floci* — care exista, având cel puţin două biserici şi case de cărămidă, la finele secolului XVII şi care decăzu în secolul următor, poate în folosul Silistrei [2]).

Despre transhumanţa în părţile Dobrogei vorbeşte şi *Ion Ionescu dela Brad.* Mocanii, locuitori din satele Transilvaniei: *Săcele, Sălişte, Valea, Tilişca, Galeş, Răşinari, Poenari, Rădeni* — scrie agronomul, ancien élève de Roville — vin la sfârşitul toamnei în Dobrogea, ca să-şi ierneze turmele. Primăvara, cei mai mulţi dintre ei părăsesc ţara; cei rămaşi, arendează păşuni pentru vară. Aceştia sunt Săcelenii, Săliştenii, Poenărenii, cari trăesc în Dobrogea de multă vreme [3]). Mulţi din ei „se stabilesc aici şi se însoară cu fete de Români“ imprimând şi mai puternic caracterul românesc provinciei trans-danubiene.

Deasemenea şi ţăranii ardeleni întăresc această ultimă afirmaţiune. Un sătean din Sălişte, după ce povesteşte cum se duceau cu oile în Dobrogea, spune: O 'nceput apăi oamenii de rămânea şi pĭ-acolo, apăi mulţ o rămas pĭ-acolo cu yitele, că s'o strămtat locu de n'o mai putut umbla cu ĭele pe drumuri [4]). . .

---

[1]) După cum era şi un *Vadul Cailor* lângă Călăraşi. (Al. P. Arbore).

[2]) N. Iorga — *Drepturi naţionale şi politice ale Românilor în Dobrogea.* (Trad. D-lui C. Brătescu) pag. 43.

[3]) Ion Ionescu — *Excursion agricole dans la plaine de la Dobroudja* (Trad. D-nei *F. Mihăilescu*), Analele Dobr. An III No. 1 pag. 176.

[4]) I. A. Candrea, Ov. Densuşianu, Th. D. Speraţia. — *Graiul nostru,* vol. II pg. 105.

Notă. S'au mai ocupat cu această mişcare păstorească: F. Ritter *(Briefe über Zustände und Begebenheiten in der Turkei aus den Jahren 1835 bis 1839)*; Em. de Martonne *(La vie pastorale et la transhumance dans les Carpathes méridionales)*; Simion Mehedinţi *(Die rumänische Steppe* în Zu Ratzels Gedächtniss); F. Kanitz *(La Bulgarie danubienne)*; Iohann Hintz *(Das wandernde Siebenbürgen)*; Ovid Densuşianu şi mulţi alţii scriitori Români şi streini.

Iar un Ialomiţean stabilit în Dobrogea povesteşte:

„Noi stam în Dobrugia păr la Sfinţi, ş'apoi treceam în Ţara-Românească. Ernam făr' nici un hir de pai, făr' nici un hir di orz. Oile mâncau la drog... La Măcin, la Hârşova, plăteam *treizăci di parale* di oaie. *Acolo erau punturile pi unde trecèm*" [1]...

Această dare se plătia pe la 1848. Mai înainte — la 1830 — ciobanii plătiau numai patru parale de oaie şi una din cincisprezece[2], iar la 1850 un păstor venit cu turma sa în Dobrogea datora:

1. Patentă consulului austriac, cam $1/2$ piastru de oaie;

2. Dreptul de liberă trecere prin ţară, mudirului, cam $1/2$ piastru de cap de oaie;

3. Arenda pământului de care avea nevoie pentru hrana turmei, plătită fie mudirului, fie subaşei, fie statului — dar de obiceiu la toţi trei — fie în fine arendaşului pământurilor neocupate, şi

4. Beilicul, sau dijma oilor[3]).

Transhumanţa a avut marele efect că a păstrat raporturile dintre ramurile aceluiaş trunchiu etnic şi a dat bălţii o toponimie nu se poate mai curat românească, ca şi părţile Dunărene, după cum ne afirmă harta etnografică a lui Ion Ionescu şi descrierile călătorilor streini (*Peters* şi *Allard*).

* * *

Relaţiunile economice şi sufleteşti între satele generatoare muntene şi cele dobrogene nu au încetat nici un moment. Necontenit balta a fost străbătută de Dobrogenii originari „de dincolo", din „Ţară", cari mergeau la vechile lor vetre ca să-şi reguleze afacerile sau să le lichideze, iar legăturile de rudenie făceau încă odată necesare pelerinagiile dela malul Dunărei la cel al Borcei. Mulţimea drumurilor şi cărărilor rămase până astăzi şi care străbat balta este în această privinţă elocventă.

Nu de puţin folos a fost balta în vremurile grele de războaie. „Când a început războiul dela 77 — îmi povestia adesea mama — ştiu că am trecut împreună cu tăicuţul şi cu altă lume în baltă. Aici am stat până au venit Muscalii. Da' p'atunci nu erau dube; treceam Dunărea cu cinul, un trunchiu de salcie, scobit".

In războiul cel mare lucrurile s'au petrecut la fel. Majoritatea locuitorilor de pe malul Dunărei, sub influenţa unei presiuni atavice, au scăpat de tirania barbarilor tot în binecuvântata baltă.

* * *

[1]) *Gh. Bucur*, de 65 ani în *De vorbă cu ţăranii dobrogeni* de Alex. P. Arbore (Analele Dobr. An. IV, No. 3, pg. 324).

[2]) Ritter, *Briefe über Zustände*... pg. 163:... für diese Erlaubniss wird 4 Para oder $2^1/_2$ Pfennig prokopf gezahlt und das fünfzigste Stuck Vieh...

[3]) Ion Ionescu dela Brad, *Excursiune agricolă* pg. 178 (trad. cit.)

Cercetând origina satelor dunărene, am văzut că ele sunt fondate mai toate din Români fugiţi din Muntenia.

Evident că balta dintre calea ferată şi Gura Ialomiţei, fiind mai lată, nu a putut să ne ofere fenomenul atât de clar elocvent al satelor-dublete, foarte întâlnit în sudul bălţii[1]); dar şi aici Dunărea nu a fost o piedică în răspândirea vieţii româneşti.

In cele ce urmează vom spune câteva cuvinte despre aşezările omeneşti de pe malul Dunărei, însistând mai ales asupra *satelor*, căci ele singure ne pot furniza fapte interesând tema noastră: dovada unei continue legături între Muntenia şi Dobrogea peste balta Ialomiţei, ceiace la oraşe, din pricina neîntreruptei mişcări a populaţiunei, este mai greu de urmărit.

Hârşova, în faţa Gurei Ialomiţei, un orăşel vioiu, transformat de invazia bulgară în ruine şi refăcut, ca şi Phoenix din cenuşa sa, se ridică pe vatra anticului *Carsium*, unde Traian în anul 103 a durat o cetate puternică.

Ghizdăreşti. Studiul numelui acestui sat (locuit azi în majoritate de Lipoveni pescari) ne obligă să presupunem o triplă schimbare a populaţiei sale. Rădăcina *Ghizdar* presupune un sat turcesc; sufixul *-eşti* unul românesc, care a trebuit să fie înlocuit de cel lipovenesc actual.

O legendă în legătură cu fondarea satului mi-o comunică d-l *Nicolae Borşaru*, care a auzit-o dela Tudor Chiru de 70 ani din Borduşani-Ialomiţa. Acesta spune că în apropierea Borduşanilor, mai la vale, era un sat lipovenesc numit chiar „Lipoveni". Locuitorii lui făcând nu ştiu ce neajunsuri Turcilor, aceştia trimit, pe timpul lui Grigore Ghica, un paşă cu ordin ca să-i evacueze. Românii s'au împotrivit şi facând laţuri au prins pe Lipovenii cari fugiau şi i-au adus înapoi. In cele din urmă Turcii reuşesc să ridice pe Lipoveni şi să-i treacă în Dobrogea, unde formară cu ei satul Ghizdăreşti. Legenda poate fi şi adevărată. Grigore Ghica (desigur Grigore *Dimitrie* Ghica) moare la 1835, după ce domnise neîntrerupt dela 1822. Presupunerea s'ar potrivi cu afirmaţiunea lui *Ion Ionescu dela Brad* care, deşi în tabloul întitulat „Etnografia Dobrogei" din *Excursion agricole dans la plaine de la Dobroudjea (1850)*, la kazà-ua Hârşovei nu indică nici o familie de lipoveni, totuşi în hartă menţionează Ghizdăreştii ca fiind locuit de „ruşi", în timp ce *D-l Vâlsan*[2]) socoteşte pe *Ginderestj* (Ghizdăreşti) din *Plans der Moldau, Basarabien, und Walachey nebst angräntzenden Theilen von Pohlen und Bulgarien* (lucrată între 1769—1774) ca „sat românesc indiscutabil".

---

[1]) Unde de o parte şi de alta a fluviului sunt vre-o şase sate cu acelaş nume!

[2]) G. Vâlsan — *„Bulgarii" lui Boscovich*, Analele Dobrogei 1922, pag. 321.

Prin urmare, pe la circa 1800 satul era românesc şi numai după acest an începe substituirea elementului românesc de către cel „rusesc".

Sub forma *Gisdarescht* îl întâlnim în *Kriegstheater oder Graenzkarte* şi în *Neueste Karte von der Moldau*, etc. două hărţi mai recente decât *Plans*.

Ceva despre psihologia Lipovenilor am vorbit în capitolul „Pescarii".

Topalu (turc. şchiop), sat mare românesc, îşi are obârşia în satele muntene de pe marginea Borcei. Aceştia s'au aşezat mai întâi în ostrovul Balaban de unde treceau vara în Dobrogea şi făceau ceva semănături. Ei s'au stabilit apoi în diverse locuri pe malul Dunărei cum au fost *Hăsăneştii* [1]) (în Plans etc. *Gasinestj* iar în Kriegstheater *Choseneschtj*, *Scrofeni* (în Plans *Skrofenj*), *Alvăneşti*, *Atârnaţi*, etc. Din contopirea acestor aşezări disparate s'a născut satul Topalu [2]).

Calachioiu (Calè-chioiu, General Cernat), acolo unde actualmente se desgroapă cetatea *Capidavei*, este un sat nou, locuit de veterani ca şi vechea cetate unde *veterani et cives Romani consistentes ad canabas alae* ridicaseră un altar în onoarea lui *Pius* şi a *Caesarului M. Aurelius*. Mai înainte a fost sat turcesc (Calè-chioiu = satul cetăţii); *Ion Ionescu* îl menţionează la 1850 ca fiind dispărut.

Boascic. Nu putem spune nimic despre întemeierea acestui sat. Agronomul dela Brad îl găseşte la 1850 locuit de Tătari (e de folos să amintim că Boascicul era singurul sat tătăresc pe malul Dunărei la data când Ion Ionescu a făcut excursia agricolă). Colonizarea românească începe pe la 1870. La 1879 erau 11 familii. Incepe apoi exodul populaţiunii muntene şi la 1881 mai vin vre-o 30 de familii din Cegani şi Pârţani (Jud. Ialomiţa). Astăzi Boascicul e sat românesc.

Seimenii-Mari. Cum a luat acest sat naştere, am arătat atunci când am vorbit despre migraţiuni.

După o legendă [3]) satul ar fi fost fondat de *Baba Caliţa* din Maltezi care, împreună cu cei trei gineri ai săi — un mocan şi doi Maltezeni — ar fi „bătut parul" în Seimeni.

Povestea este însă... poveste, căci după alţii Baba Caliţa este un personaj mult mai recent şi ar fi bătrâni cari au cunoscut pe ginerii şi fetele babei. — La 1850 satul „Buiuc-Seimeni" era locuit numai de Români. Afirmaţiunea aceasta este întărită şi de *Camille Allard*, care scrie că pe acea vreme (1859) malul

---

[1]) Acest sat figurează la Ion Ionescu *(Excursion agricole...)* în lista satelor dispărute.

[2]) Amănunte în Victor Morfei — *Monografia satului Topalu*, Analele Dobr., An. IV No. 4, pag, 86--88.

[3]) Comunicată nouă de D. Galeş — Seimeni.

Dunărei era populat de Români numai dela Seimeni în jos, iar în sus, până la Tulcea era pustiu[1]).

Seimenii-Mici. Legenda spune că „de mult" — nu se poate preciza — locuia în Seimenii-Mici o naţie de oameni, o amestecătură, calvinişti(?) sau luterani(?)[2]), veniţi „de departe" cu dubele şi cari se numiau *Japorojani.* Ei erau „după cum scrie în analele Turcilor" soldaţi din armata Seimenilor. A venit pe urmă o ciumă şi parte au fost decimaţi, parte au fugit, după ce şi-au ars biserica şi au aruncat în Dunăre pietrele din temelia ei[3])...

Că numele satului vine dela armata Seimenilor din secolul XVII nu rămâne îndoială; dar e greu de dovedit că în ea erau, ca mercenari, şi Japorojani, adică Zaporogeni dela pragurile Niprului.

Mai târziu au venit Români de peste Dunăre, chiar şi din părţile Corabiei şi Islazului şi prin acelaş proces ca şi la Topalu şi Seimenii-Mari, s'au pus bazele noului sat.

La 6 Km. spre răsărit de Seimenii-Mici se află urmele satului dispărut *Mongol.* Bătrânul Gheorghe Cărutaşu de 100 ani îşi aminteşte că *bunica sa* îi povestia de acest sat format din oameni „mici la statură, cârni, cu faţa ca un bot de câine". In lista satelor ce nu mai există, Ion Ionescu pomeneşte şi de Mongol.

Cerna-Voda, orăşelul cu atâta mişcare industrială, vechiul *Axiopolis, Anixoboli sau Aksunboli,* menţionat şi de geograful arab *Edrisi* dela curtea regelui Roger I [4]), are prin aşezarea sa un viitor strălucit.

La 1850 Cerna-Voda, sau mai bine zis *Bogazchioiu,* era curat turcesc. La 1770 găsim aici şi un episcop, *Neofit,* care traduce din greceşte în româneşte, ceiace indică importanţa oraşului pe acea vreme.

Incheiere.

Locuită din vremuri străvechi, Balta Ialomiţei nu a încetat un moment de a juca un rol mare în răspândirea poporului românesc. Ea a menţinut de o parte şi de alta a drumului „cel

---

[1]) C. Allard — *Mission médicale*.... pag. 164 (citat de d-l. Al. P. Arbore, *O încercare etc.*

[2]) Foarte puţin probabil.

[3]) O localitatea *Zaporojeni* se află la sud-vestul dealului Carabair (Al. P. Arbore) Patria Cazacilor Zaporojeni este la „pragurile" Niprului. Despre neajunsurile pe care le făceau ei Românilor vorbeşte şi Preotul S. V. Morozov, *Monografia Comunei Zebil* (id.) şi Al. P. Arbore, *De vorbă cu ţăranii Dobrogeni* (Analele Dobr. An. IV, No. 3, pag. 324).

[4]) Cerna-Voda este oraşul lui *Iosif Moesiodax,* care a trăit pe la 1780. Vezi N. **Iorga**-*Iosif Moesiodax, geograful dela Cerna-Voda,* Arhiva Dobr. vol. II, No. 1, pag. 6—8.

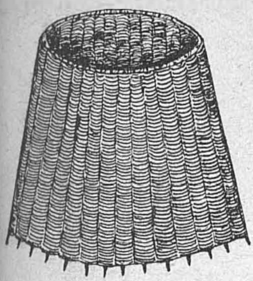
fără de pulbere" aceeaşi viaţă românească intensă şi a servit de azil în vremuri grele, când cumpăna părea că se înclină de partea duşmanilor.

Inzestrată de Dumnezeu cu daruri naturale de o valoare indiscutabilă, ea nu va înceta — de sigur — nici de acum înainte de a fi un nesecat izvor de bogăţie naţională.

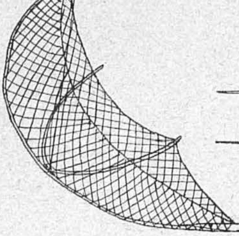
1924, Octombrie în 11
Topalu

Victor Morfei.
Membru al Soc. Regale Române de Geografie

Notă. Aducem viile noastre mulţumiri şi pe această cale persoanelor care ni-au servit lămuriri şi informaţiuni necesare la închegarea acestei lucrări şi anume: *prof. universit.* **Dr. C. Brătescu,** care ni-a sugerat ideia şi planul lucrării, apoi d-lor: **N. Borşaru**-*Borduşani*, **C. Davidescu**-*Cegani*. **D. Galeş**- *Seimenii-Mari*, **D. Chirilă**-*Seimenii-Mici*. **Stan Nicola**-*Boascic*, d-şoarei **Victoria Dinu**-*Boascic* şi d-lui **David G. Sima**-*Topalu*.

Odorob

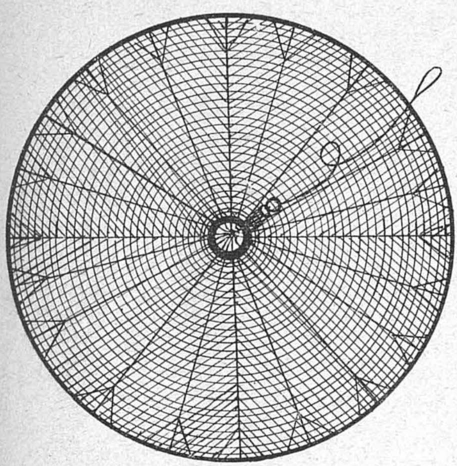

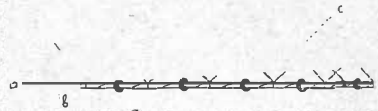
Sighinca

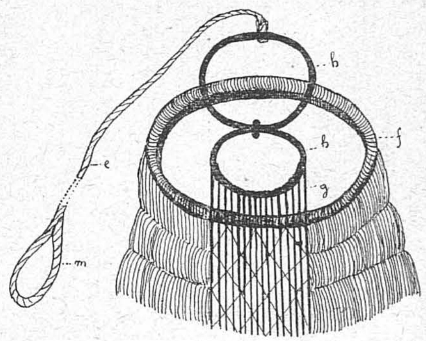
Sighinca

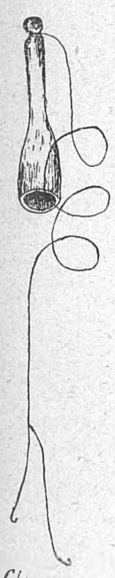
Sasma

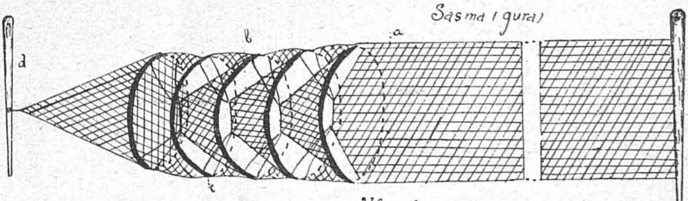
Sasma (poala)

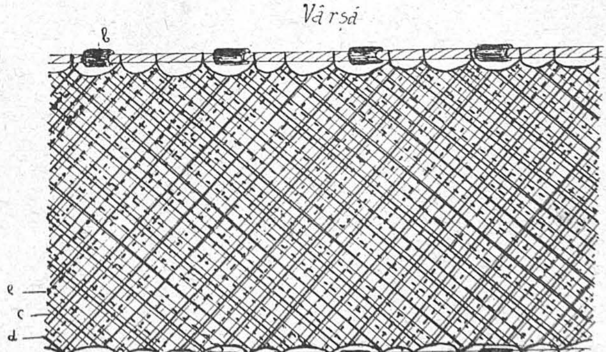
Sasma (gura)

Clonc

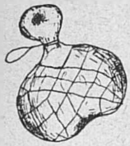

Vârsă

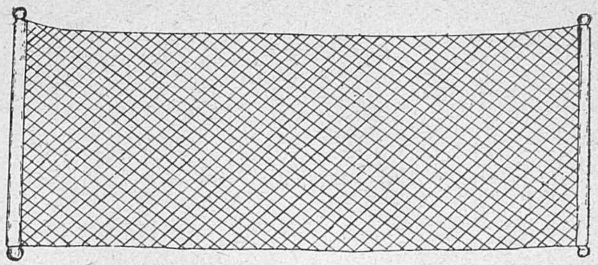

Setca

V Morfer - 924

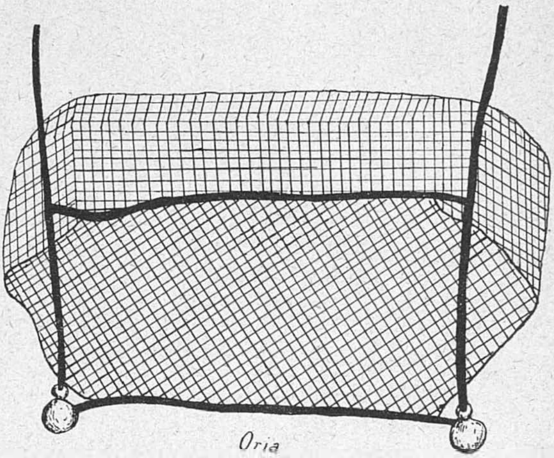
Pluta din tiugă

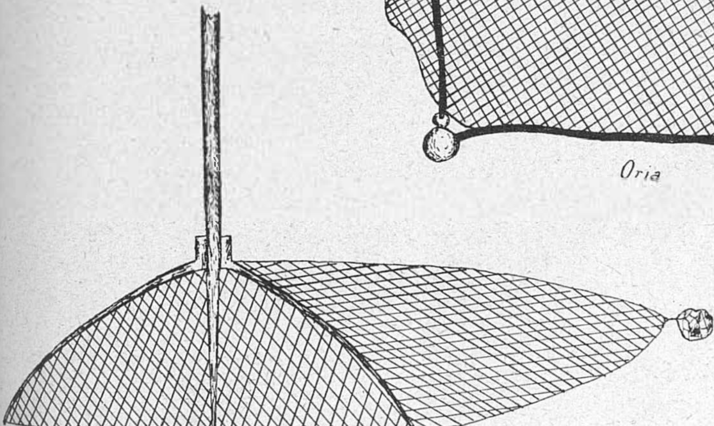
Plasa

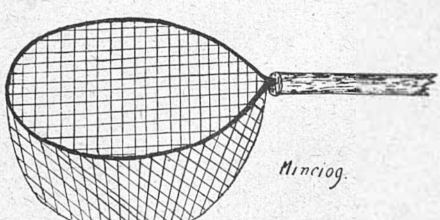
Plută din papură

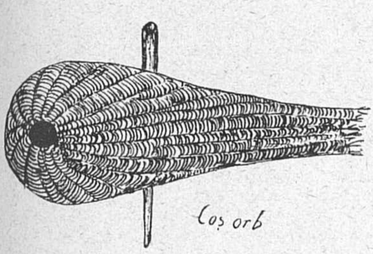
Oria

Tărbuș

Minciog.

Coș orb

Victor Morfei - 924

TĂCERE.

Am vrut de mult, frumoaso,
Să-ţi spun ce port în suflet...

Întotdeauna, însă, m'apropiam cu teamă
De gândul să rup taina ce ţi-am păstrat mereu...
Ci astăzi, când şi ceru-i ca'n alte dăţi mai greu,
Acelaş, — eu înnăbuş un glas care te cheamă...

La ce-aş voi zadarnic!... Se poate spune, oare,
Cu vorbă omenească, ce-i unic în vibrare?

Oricât ar prinde graiul în cupele-i măiastre —
Dumnezeească cum e în inimile noastre
Iubirea niciodată nu va 'nflori pe buze...

Zadarnic caut drumul cu inima la cer...
Mă ţine strâns pământul în braţele-i de fier;
Şi în zadar simţirea îmi cere haină nouă,
Deşi în Ea e lumea, cum e 'ntr'un bob de rouă...

Din toţi acei pe cari îi rânduiră Zeii
Să cucerească Forma, în marmoră, cu dalta —
Nu fu pe lume unul să nu fi spus că-i alta
După creare — Forma, ce-l tortura pe el...

Ci vorbele 'n Iubire — cu marmora-s la fel...

Slăvit fii — dar — Tu, care ne-ai dăruit Tăcerea...

Când ochii, beţi de dânsa, se caută'n neştire,
Simţim, atunci, în inimi păgâne de iubire,
Cât de ceresc e chinul când nu ţi-ai spus durerea...

Bucureşti, 19 Fevr. 1924.

Ion Conea.

CLAVIRUL.

O, suflet zbuciumat, clavir bătut
De degete stângace şi nervoase...
Te-au zdrăngănit atât şi te-a durut
Şi fildeşul strălucitor ţi-l roase.

Acorduri viforoase şi brutale
Din somnul tău profund te-au deşteptat
Şi coardele, izbite fără milă,
Au scos un gemăt lung, îndurerat.

Dar, într'o zi, o mână fermecată
Cu degetele-i palide şi fine
Te-a desmierdat cu-atâta duioşie
C'ai izbucnit în cântece divine.

Gr. Sălceanu.

IN CAFENEA.

Era târziu de tot... ploua afară.
Și-acorduri dezolate de vioară
Redeșteptau o lume îngropată
In cafeneaua veche și uitată.

Oglinzile schimbaseră 'ncăperea
Intr'un castel ciudat... ploua afară...
Și sub privirea ta de foc durerea
Se risipea ca fumul de țigară.

Și inimile noastre prin muzică unite
Pluteau în lumi sublime, fericite,
in lumi senine de odinioară...
Iți amintești? Și cum ploua afară!...

Ascult și azi acorduri de vioară
In vechiul nostru colț din cafenea,
Dar nu mai ești și tu frumoasa mea
Și simt pe buze-o lacrimă amară:
Și azi, ca și atuncea, plouă-afară!

Gr. Sălceanu.

VREAU ZGOMOT, VREAU LUMINĂ, VREAU MIŞCARE.

Lumină, viaţă, zgomot şi mişcare...
Din zări sosesc şi flueră vapoare;
Ciocanele răsună cu putere.
Lumină, viaţă, zgomot şi mişcare...
Şi eu aş vrea tăcere!

Tăcere sfântă, binecuvântată!
Tu ai atâtea farmece senine!
Tăcere, vin din lumea-ţi depărtată.
Tăcere sfântă, binecuvântată,
Coboară-te în mine!

Tăcere vreau! Tăcere nesfârşită...
Dar unde voiu găsi tăcere oare?
Căci noaptea se coboară chinuită
Şi nici în ea nu-mi pot găsi scăpare.

O, nici în ea nu-mi pot găsi scăpare!
Căci în adâncul sufletului meu
S'a deşteptat eterna întrebare:
De unde vin şi încotro merg eu?

— De unde vii şi încotro te duci?
Răsună glasuri înfiorătoare.
In lumea asta plină de năluci
De unde vii şi încotro te duci
Fantomă călătoare?

Şi am strigat cuprins de 'nfiorare?
Vreau zgomot, vreau lumină, vreau mişcare!

Gr. Sălceanu.

COASTA DE ARGINT.

DE Dr. I. LEPŞI
Directorul Gimnaziului din Cavarna.

Inainte de toate trebue să aduc călduroasele mele mulţumiri D-lui C. Kiriţescu, Director şi D-lui M. Climescu, Subdirector General al învăţământului secundar, pentru puternicul sprijin dovedit prin aprobarea detaşării mele la Cavarna.

Cu aceeaş căldură mulţumesc D-lui Dr. C. Brătescu, Profesor la Facultatea de ştiinţe din Cernăuţi, întemeietorul şi Directorul *„Analelor Dobrogei"*, pentru amabilitatea cu care mi-a primit spre publicare prezenta contribuţie la cunoaşterea ţării noastre.

Accentuez că, fără mâna de ajutor, întinsă de susnumiţii, prezenta lucrare — care este abia a treia dintr'un grup plănuit — n'ar fi văzut lumina zilei.

D-lui Dr. E. Botezat, Profesor la Facultatea de ştiinţe din Cernăuţi îi mulţumesc pentru sprijinul totdeauna acordat, mai ales prin punerea la dispoziţie a bibliotecii Institutului de zoologie.

Mulţumesc Ministerului de Domenii care, prin ordin No. 29652/924, mi-a permis pescuitul ştiinţific gratuit în regiunea Balcic—Caliacra, permis de care cu regrete nu m'am putut folosi din cauza pasivităţii — indulgent zis — cu care m'au primit pescarii.

Recunoscător sunt D-lui Agronom Regional N. Gheorghiu pentru punerea la dispoziţie a registrului său pluviometric pro 1924; tatălui meu E. Lepşi, profesor la şcoala normală din Cernăuţi, pentru culegerea multor extrase din literatură; apoi D-lui ajutor de primar al oraşului Cavarna, I. Ciomu, căruia îi datoresc legendele locuitorilor.

*

Prezenta lucrare nici decum n'are pretenţia de a aduce ceva complect sau unitar; nu este decât un conglomerat de fragmente care, aşternute pe hârtie, vor fi poate de folos altor cercetători. De un an cercetez natura Coastei de Argint, mai ales din punct de vedere faunistic; timp scurt pentru o regiune atât de puţin studiată, dar: ars longa, vita brevis.

Peste $^1/_2$ an voiu părăsi regiunea, cu regrete numai marea; poate voiu avea ocazie să mai umplu unele dintre lacunele acestei contribuţii.

Thalassa! Thalassa!

I. Morfologia regiunii.

Puţine regiuni din ţară prezintă forme de uscat atât de variate ca litoralul Coastei de Argint. Cu toate că nu l-am putut studia amănunţit, totuş, aduc aici câteva generalităţi spre atenţiunea geologilor şi geografilor, fapte ce cred că merită să fie controlate şi detailate.

Terminologia ştiinţifică românescă fiind încă incomplectă, trebue să dau şi câteva explicări asupra unor noţiuni întrebuinţate de mine în prezenta contribuţie.

Sub *„ţărm“* înţeleg fâşia, de regulă uscată, ce este expusă activităţii directe a valurilor; sub *„râpă“*, partea abruptă, subminată de mare, imediat vecină ţărmului, niciodată formată din roci autochthone, ci, de obiceiu, din breccii mai mult sau mai puţin consistente, uneori chiar numai de lut moale, altă dată — rar — de straturi paralele dislocate; sub *„pantă“*, terenul oblic, însă ascensibil, dintre ţărm sau râpă şi marginea podişului; sub *„coastă“*, acele prăpastii, mai mult sau mai puţin verticale, ce formează marginea autochthonă a podişului şi au la baza lor vizibilă sau panta, sau ţărmul, în puţine locuri direct marea; în sfârşit *„litoralul“* cuprinde cele 4 formaţiuni determinate mai sus, în plus cu o fâşie îngustă din podişul propriu zis, în genere până la începutul râurilor periodice ce, în timpul ploilor mari, se varsă direct în mare.

Am încercat o sistemizare naturală a diferitelor *tipuri principale de litoral*, desvoltate la Coasta de Argint precum urmează.[1])

A. Fără fracturi.

I. *Fără alunecări în massă*, distincte în relief, formare succesivă.

1. *Numai roci autochthone*, fără grohotiş sau breccii deasupra nivelului mării.

Tip. a. Coasta cade dela podiş direct în mare, (Fig. 8,9) este mai mult sau mai puţin verticală, absolut inascensibilă, în unele locuri lipseşte chiar şi ţărmul, încât zidul e direct udat de valuri.' Acest tip e desvoltat mai ales în apropierea capului Caliacra. Umblatul la baza coastei, adică la nivelul mării, în unele puncte, este cu neputinţă, mai ales în timpuri furtunoase. Din cauza acestui tip de litoral, accesul capului Caliacra pe lângă ţărm este imposibil fără de a întra în apă sau înotând.

---

[1]) Vezi profilurile schiţate. — Literele latine mici în harta anexată îndică punctele din litoral unde sunt desvoltate diferitele tipuri de profil, transversal pe ţărm.

Unde ţărmul este prezent, el are o lăţime până la aprotimativ 10 m, este nisipos, desvoltat mai bine la răsăritul Dalbocului,[1]) în continuare spre Caliacra din ce în ce mai pietros; apoi găsim chiar blocuri de piatră în greutate de mii de kilograme. Unde lipseşte ţărmul, la distanţe de câţiva metri dela coastă dăm de apă relativ subit adâncă. In aceste locuri unde lipseşte nisipul, unealta de abrasiune a valurilor, — marea înaintează relativ încet, cu atât mai mari şi numeroase sunt blocurile în parte sau total submerse, care opun rezistenţă valurilor, răpindu-le din puterea de distrugere. Din acest motiv promontoriul Caliacrei până în prezent a rezistat destul de bine, fiind şi format din roce tari. Unde la baza coastei sunt roce moi, ea arată o concavitate până la aproximativ 1—2 m. deasupra mării, cauzată prin acţiunea valurilor. Pe litoralul dintre Cavarna—Balcic, tipul *a.* nu se găseşte decât în faţa dealului Ciragman, lângă portul Cavarna (Fig. 7).

2. *Desvoltare de grohotiş de pantă şi breccii.* Intre marginea podişului, resp. coastă şi mare, este intercalată o pantă, mai uşor sau mai greu ascensibilă, în plus uneori şi câte o râpă (Fig. 7 la stânga). — La acest grup nu este exclus că sub grohotiş să fie ascunse partii alunecate. Fără săpături adânci în pantă sau şanţuri afunde de torenţi, clasificarea nu se poate baza decât pe înfăţişarea exterioară. Profilurile, care sub grohotiş arată masse alunecate, se înţelege că pot fi clasificate sub II; au însă şi strânse legături cu tipurile *b, c, d* sau *e,* după morfologia externă şi vor fi aşezate cu preferinţă într'unul dintre aceste 4 tipuri din urmă, dacă lipsesc depresiunile care caracterizează cu siguranţă regiunile de alunecare, sau fracturate. Trebue să ţinem seama însă că din toate profilurile arătate sub II şi B, prin umplerea cu grohotiş a depresiunilor în cursul vremii, cu încetul se pot desvolta profiluri de categoriile *b*, *c*, sau *e*, însă numai la înfăţişarea exterioară, nu şi la structura internă a pantei. — După aşezarea pantei, prezenţa sau absenţa unei râpe, putem distinge următoarele profiluri:

a. Fără râpă.

Tip. b. Panta este la începutul formării, sau incomplectă; înaintează dela ţărm până la un nivel oarecare al coastei unde începe aceasta din urmă. Desvoltarea complectă a acestui profil duce la

Tip. c. Panta se întinde dela ţărm în sus într'o linie mai mult sau puţin dreaptă până la marginea podişului, încât stratificaţiunea coastei este invizibilă. Tipul c. îl găsim desvoltat numai în puţine locuri de ex. în estul portului Cavarna. In regiunea Ciragman—Balcic lipseşte aproape cu desăvârşire.

---

[1]) Vale între Cavarna şi Caliacra, în apropierea satului Ghiaur—Suiuciuc.

Tipul *b* asemenea este foarte puţin desvoltat; se găseşte mai ales în unele locuri restrânse dintre Cavarna şi Dalboc.

b. Cu râpă, dacă partea de către mare a pantei este subt minată de valuri. Râpa e înaltă până la vreo 20 m, de regulă inascensibilă. După cum panta atacată de valuri aparţine tipului *b* sau *c*, rezultă descendenţii direcţi ai acestor profiluri şi anume:

Tip. d. cu caracterele tipului *b* plus râpă, şi

Tip. e. cu caractele tipului *c* plus râpă.

Aceste două tipuri (*d* şi *e*) uşor s'ar putea subordona şi profilurilor *b*, resp. *c*; sunt însă destul de comune, încât prefer coordonarea lor. — Tipul *d* este răspândit pe porţiunea Dalboc-Michalbei; iar *e* mai ales lângă satul din urmă, unde panta îşi ajunge înclinaţia maximală, iar râpa cea mai mare înălţime, servind chiar de locaş vulturilor spre adăpostirea cuiburilor.

II. *Cu alunecări în massă,* formarea spontanee. Aceste profiluri sunt caracterizate în marea lor majoritate prin mici depresiuni în dosul râpelor, adică înspre podiş. Micile coline ce se ridică între mare şi podiş, nu sunt altceva decât partii de roci, rupte din coastă, alunecate spre ţărm, de multe ori de sigur chiar până departe în mare, la distanţe de sute de metri, maximal până la aproximativ 1,5 km., cum s'a întâmplat în dreptul satului Suiuciuc-Turcesc. Intre Cavarna şi lacul Tuzla stăpânesc profilurile II. Râpele formate prin alunecare arată sau

Tip. f. Un singur front (dig), care uneori aminteşte de morene, sau

Tip. g. Mai multe fronturi, uneori aproximativ paralele într'olaltă (Fig 16), altădată despicate transversal într'o mulţime de coline, chaotic risipite (Fig. 2). Tinereţea acestor tipuri ne o dovedesc depresiunile, dintre cari multe încă sunt departe de a fi nivelate de apele curgătoare ce se scurg în acele gropi în timpul ploilor mari. Unele depresiuni au asemănare mare cu dolinele mici din Karst; originea lor însă este cu totul diferită. Depresiunile, fiind şi mai desvoltate în profilurile grupului următor, vom reveni asupra lor mai târziu.

B. Fracturi cu sau fără alunecări.

Formarea numai prin mişcări spontanee, cu sau fără intervale de timp. Fracturile acestui grup sunt simple sau multiple şi încep în mod natural în verticala coastei. In multe cazuri ele sunt combinate cu alunecări de partii mai mici sau mai mari, totdeauna însă grohotişul de pantă este bine desvoltat, şi acopere faliile, uneori chiar până la vârf, ascunzând astfel caracterul lor de breccii sau straturi paralele. Impărţirea grupului B în tipuri

este foarte anevoioasă din cauza multelor combinaţiuni morfologice şi a greutăţii — de cele mai multeori chiar imposibilităţii de a constata cu preciziune dacă e vorbă de fracturi sau numai de alunecări. Dar chiar şi atunci când colinele isolate dintre coastă şi mare arată stratificaţie paralelă cu denivelări faţă de stratele autochtone, de regulă nu se poate preciza dacă sunt urmările unor fracturi sau numai alunecări în bloc, paralele cu straturile coastei. De aceea accentuez că, în profilurile anexate, majoritatea liniilor de fracturi sunt presupuse, de obiceiu însă cu prezenţa lor bine motivată.

Regimul fracturilor pare a începe în litoralul satului Mihalbei şi-şi ajunge culmea de desvoltare între Tuzla şi Balcic, unde priveliştea de felul ei devină unică în ţară (Fig 1, 15).

Tip. h. O singură fractură deasupra mării. Straturile faliei sunt concordante sau discordante faţă de ale coastei; baza acesteia din urmă este acoperită de grohotiş, a cărui cantitate, în legătură cu constituţia rocelor, ne dă indicii asupra timpului relativ ce a trecut dela ruperea faliei.

Tip. i. Mai multe fracturi (Fig. 15), dealtfel ca tipul *h*.

Tip. m. Fracturi combinate cu alunecări.

Tip. n. Fracturi combinate cu cute (Fig 4), de regulă de întindere mică; cu sau fără masse alunecate. Acest tip prezintă profiluri complexe, cu multe modificaţiuni.

Tipurile *m* şi *n* nu sunt distincte, cu aceeaş alternare printre fracturi, alunecări şi cutări, ci sunt mai mult sisteme de tipuri, a căror definiţie pentru scopurile noastre este omisibilă.

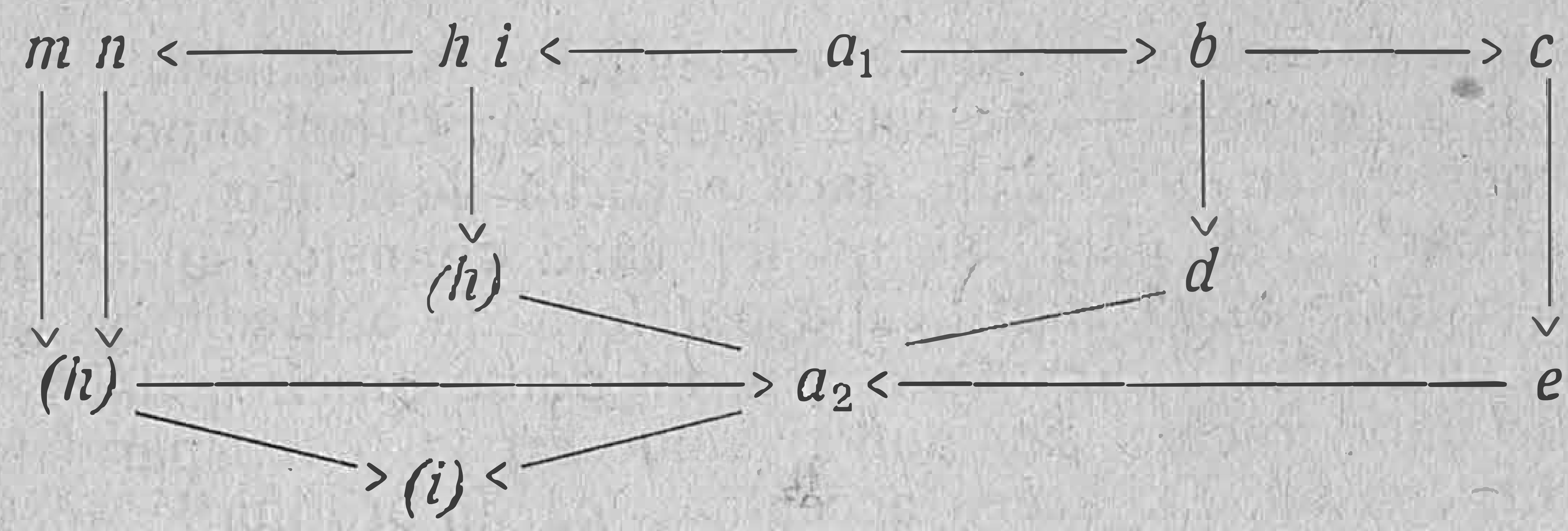
Prescurtând: ţărm $= T$, râpă $= R$, pantă $= P$, coasta $= C$, colină $= K$, depresiune $= D$, formularea diferitelor tipuri este următoarea.

Tip. *a.* C sau $C + T$.

Acest tip nu poate să fie decât cel mai vechiu sau cel mai nou dintre toate, adică începutul sau sfârşitul unui ciclu de abrasiune marină. Cel mai vechiu tip, dacă înaintea coastei n'a fost formată niciodată vreo pantă; cel mai nou dacă a fost înzestrat cu o pantă etc. care apoi prin abrasiunea marină a fost distrusă total, transformând astfel pe oricare dintre celelalte profiluri în profilul *a*.

Din acest motiv, ţărmul tipului *a* poate să fie o formaţiune de tot nouă, aşa zicând positivă, construită de valuri din fărâmiturile coastei (dacă ţărmul există) sau o formaţiune veche, negativă, unde ţărmul e construit de valuri din resturile pantelor etc. de odinioară.

Este greu de stabilit dacă tipul *a* este începutul sau sfârşitul unui ciclu. Schema unui ciclu ar fi următoarea, unde literile prezintă diferitele tipuri.

In acelaş interval de timp, la diferite puncte ale litoralului, ciclul geologic s'a putut îndeplini de diferite ori. Că în adevăr lucrul stă aşa, ne-o dovedeşte chiar existenţa variatelor profiluri, care, la început fiind formate din roci autochtone contimporane, azi au ajuns la deosebiri de profiluri atât de variate, ale căror cauze trebue să constitue ţinta principală a oricărui studiu geologic regional. Trebue să avem în vedere că în tot cuprinsul coastei de argint acţiunea de abrasiune marină a început cam în acelaş timp.

Tip *b*. T + P + C.

Tip *c*. T + P.

Tip *d*. T + R + P + C sau R + P + C.

Tip *e*. T + R + P.

Tip *f*. T + R + P + C sau T + R + D + P + C, dacă există o depresiune la care panta are două aripi, fiind concavă spre atmosferă.

Tip *g*. T + x (K + D) + P + C sau T + x (K + D) + C

Tip *h*. T + R + D + P + C sau T + R + P + C.

Tip *i*. T + R + x (D + K) + D + P + C.

Tip *m* şi *n* în genere au formula *i*, uneori fără râpă.

Aceste formule ne-arată înfăţişarea generală a diferitelor regiuni din litoral.

*

Din punct de vedere geomorfologic sau chiar tectonic, Coasta de Argint poate fi împărţită în două părţi naturale, de întindere aproape egală. Prima parte se întinde dela Caliacra până la Ciragman [1]); a doua (vezi schiţa) de aci până la Balcic. Partea răsăriteană (Caliacra-Ciragman) are puţine alunecări, probabil nici o fractură; partea apuseană (Ciragman-Balcic) e de tot accidentată printr'o mulţime de fracturi şi mai ales alunecări.

Pentru partea dinspre Caliacra fiind unitar clădită, explicări amănunţite nu sunt necesare, cu atât mai mult însă pentru partea dinspre Balcic.

---

[1]) Dealul din apusul portului Cavarnei, vezi fruntea lui în Fig 7.

Litoralul dintre Mihalbei şi Balcic este caracterizat prin mulţimea colinelor aşezate între ţărm şi podiş. Aceste coline s'au format prin ruperea marginei podişului, fie prin alunecări, fie prin fracturi, formând mici falii. Asemenea falii sunt relativ puţine şi in totdeauna în imediata apropiere a podişului (Fig. 15), mai apropiate de coastă decât de mare. Accentuez că nici într'un loc n'am putut să găsesc vreo linie de fractură desvelită, dar se ştie că peste tot şi în alte regiuni ale pământului se găsesc numai ca rare excepţii. Motivul care mă face să presupun existenţa unor fracturi reese din următoarele. Straturile rocilor autochtone în litoralul Cavarna-Balcic sunt orizontal aşezate (Fig. 1, 6, 15), deci nu poate să fie vorbă de folosirea vreunei suprafeţe ca bază pentru alunecare. In imediata apropiere a coastei găsim — mai ales lângă Tuzla — dealuri înalte, formate din straturi orizontale, denivelate însă faţă de straturile podişului (Fig. 15); se impune deci presupunerea unor mişcări spre sud şi totodată în jos, adică mişcări oblice. Dacă aceste denivelări ar fi produsul unor alunecări, este greu de admis ca massele ce au alunecat să-şi păstreze stratificaţia regulată pe care ne-o arată dealurile respective; din causa acceleraţiunii la alunecare, acele piscuri ascuţite s'ar fi prăbuşit spre mare, formând dealuri mici, bine boltite şi puţin ridicate faţă de depresiunile înconjurătoare. In realitate, presupusele falii sunt foarte înalte, înguste, dar foarte lungi, întinse dela E spre W. In dosul (= nordul) fiecăreia găsim depresiuni în forma adevăratelor şanţuri, în care, pe timpul ploilor mari, apa adunată formează bălţi stătătoare, lipsind scobitura pentru defluentul basinelor. Din motivele de mai 'nainte şi încă din altele cred că în unele locuri e vorbă de fracturi parale cu ţărmul.

Marea majoritate a colinelor, mai ales cele puţin boltite, sunt formate de breccii de alunecări în massă, prin urmare au o structură şi geneză cu totul diferită de piscurile sus descrise. Fragmentele din care se compun aceste breccii sunt de foarte diferite mărimi; în unele locuri sunt mai mari decât chiar o casă. Faţă de materialul moale, consistenţa e foarte compactă, o urmare firească a puternicilor îndesări suferite în clipa opririi din cădere. Iuţeala cu care s'au isbit rocile am calculat-o la 30—45 metri pe secundă, o putere extraordinară mai ales când ne gândim la energia kinetică a partiilor ce împingeau rocile din faţă (450—1000 ori massa), rezultând presiuni de mii de atmosfere. In unele locuri massele alunecate au format mai multe diguri, care apoi s'au despicat în coline izolate (Fig. 1, 16). Uneori colinele contimporane sunt chiar aranjate într'o linie dreaptă sau puţin curbată. Acest fenomen se vede deosebit de distinct în sudul Suiuciucului Turcesc, unde colinele sunt aranjate în două rânduri (Fig. 5). Precum la acustică există suprapoziţiuni de valuri,

asemenea şi la valurile de roci în alunecare. Arareori massele alunecă paralel dela locul lor original; de obiceiu se răsfiră în formă de evantai, despicându-se totodată într'un număr mai mare sau mai mic de blocuri. Prin suprapoziţiunea valurilor de roci, aranjarea colinelor devine neregulată, chaotică, cum arată litoralul dintre Tuzla şi Suiuciuc, unde massele rupte din podiş au alunecat spre sud în formă de evantai, înaintând până departe în mare, unde au format un fel de peninsulă lată (Fig. 2). Aici colinele sunt pitice, cu sutele la număr ca şi depresiunile intercalate. Aspectul acestui teren accidentat este unic în felul lui.

Drumul parcurs de rocile alunecate ajunge până peste 1 km., poate şi mai mult, întrucât nu se ştie ce departe au înaintat fragmentele în mare. Astăzi marea lucrează cu putere la distrugerea acelei peninsule spre a-şi îndrepta linia ţărmului. Aici avem un punct unde mării îi trebuesc secole spre a distruge ce a clădit uscatul în cel mult 10 secunde.

In locul cel mai înaintat al peninsulei (Fig. 2) este singurul punct din ţărmul Cavarna-Balcic unde — fiind chiar şi liniştită marea — nu se poate trece decât prin apă.

Depresiunile ce se formează în dosul colinelor — fie aceste falii sau masse alunecate — sunt felurite la dimensiuni, cam monotone la aspect. In multe locuri, unde sunt înconjurate de teren mai ridicat, ele sunt lipsite de defluent, încât în timpul ploilor abundente adăpostesc bălţi mici ce, după un timp oarecare, seacă. Arareori bălţile acestea resistă, mai ales când sunt alimentate de isvoare, cum este d. p. lacul Tuzla (Fig. 3). Marea majoritate a depresiunilor se vede că sunt foarte tinere, întrucât n'au avut timpul necesar spre a se umplea cu aluviuni până la acel nivel la care să nu se mai adune apă stătătoare prin ele. Totuş, în majoritate arată începuturi distincte de umplerea basinurilor; fundul lor este plan, format de aluviuni fine şi negre (Fig. 5, 16), adeseori lipsit de vegetaţie, care nu poate să ţină pas cu creşterea depozitelor aluvionare. Dacă depresiunile sunt în apropierea pantei, torenţii periodici de apă în unele locuri şi-au înaintat mici conuri de dijecţie. In apusul Tuzlei se găsesc câteva depresiuni foarte întinse, cu suprafaţă de câteva hectare, pe care s'ar putea cultiva grâu, vii etc.

In câteva locuri din răsăritul Balcicului cred că unele suprafeţe aproximativ plane s'au format, poate, prin abraziune de alunecare: rocile ce au alunecat spre mare, în drumul lor au netezit terenul, lăsând astfel mici câmpii în dosul lor.

Un fel de „pseudoterasă" marină se găseşte la micul golf din răsăritul peninsulei sus descrise. Terasa se află la vre-o 2 m. deasupra mării şi este situată direct lângă ţărm. La primul aspect s'ar crede că e vorba de o terasă marină propriu zisă; în realitate nu este decât una dintre depresiunile sus descrise, căreia

marea i-a distrus cu desăvârşire dealul, graţie căruia s'a format şi care era aşezat între mare şi depresiune. Astfel dintr'o depresiune s'a format o terasă prin distrugerea stăvilarului de odinioară.

Faciesurile petrografice sunt aproximativ similare în tot cuprinsul Coastei de Argint.

La est de portul Cavarnei găsim, începând dela nivelul mării, în aşezare orizontală, argile albastre, verzui şi galbene, în majoritate foarte des stratificate; aproximativ la fiecare milimetru i-se schimbă culoarea acestei roci, care are o grosime de vre-o 30 m. şi este întreruptă, în câteva orizonturi, de bancuri relativ subţiri (cel mult $^1/_2$ m.) de marnă vârtoasă cenuşie. In unele locuri argila amintită are culoare cafenie, a cărei răspândire orizontală însă este foarte redusă. Această argilă pare a fi depusă într'o mare puţin adâncă, dar nu este de origine litorală. In fosile e foarte săracă. Unde prin argilă sunt crăpături verticale, ele sunt adeseori negre; roca din apropiere mai deschisă decât aceeaş rocă la distanţe mai mari dela crăpătură. Structura argilei este pelitică; părticelele sunt abia de 5 μ, ici-colea una până la 80 μ mare. Roca n'are nici un miros şi se poate tăia cu cuţitul. In genere aşezarea e numai orizontală şi totuş am găsit urme de încrucişare în cuprinsul acestei argile. Părticele nisipoase lipsesc. Privite la microscop, diferitele culori de argilă nu arată deosebiri morfologice, ci în marea majoritate corpuscule dreptlineare, lungi de 3—10 μ, late de 1—2 μ, la cari nici cu imersiune ($^1/_{12}$", apert. 1,30; oc. IV) n'am putut distinge vre-o structură; poate să fie distomacee (? ?) sau cristaloide. Ici-colea se găseşte câte un fragment microscopic de mineral incolor. La gust nu se simte nimic, printre dinţi nici urmă de nisip. Amestecată cu apă, argila se face aluat foarte moale, tulburându-se apa.

La vre-o 30—50 m deasupra mării, argila trece în bancuri de piatră calcaroasă, vre-o $^1/_2$ metru groase, alternând chiar de zeci de ori cu diferite roci moi, în majoritate iarăş argile. La est de portul Cavarnei se găseşte, la o înălţime considerabilă, un strat de rocă moale ce arată ca cernoziomul şi conţine scoici de Lamellibranchiate. Particolele rocei sunt relativ mari; amestecată cu apă, aceasta nu se tulbură, spre deosebire de argila amintită mai sus. Grosimea stratului e de vre-o $^1/_2$ m. La marginea podişului găsim bancuri puternice de piatră de var, fosilifere, alternând cu lut galben ce, în unele orizonturi, e compus aproape numai din scoici. In stratele superioare apare Paludina.

Infăţişarea coastei depinde de doi factori principali: tăria şi culoarea rocilor. Sunt zeci de orizonturi formate de piatră calcaroasă foarte tare, printre care găsim intercalaţiuni de argile şi luturi, în majoritate de culoare galbenă. Piatra, fiind foarte

rezistentă, este cu mult mai ieşită în afară decât lutul, care, ros de ploi şi vânt, e mai ascuns. Argilele, sub influenţa atmosferiilor au contururi rotunjite; în unele locuri mai expuse sunt atât de frumos modelate, încât formează emisfere, stâlpi rotunjiţi (Fig. 6), sfere aproape complecte. Calcarul şi marna calcaroasă din contra arată contururi ascuţite, proeminente (Fig. 9).

Prin torenţii pantelor litoraie rocile tari formează nişte trepte sau etage printre care argilele arată cavităţi, în chip de caldări aşezate sub acele trepte. In timp de ploi torenţiale fiecare treaptă cauzează mici căderi de apă ce rod cu multă putere rocile moi dedesubt.

Unde coasta este mai înaltă, apa de ploaie ce curge peste zid duce cu sine lut, care apoi formează dungi verticale peste tot; astfel are efectul unei vopseli galbene ce, de multeori, acopere stratificaţiunea şi culoarea rocilor dedesupt.

Rocile tari sunt de regulă omogene, abstragând structura pricinuită de fosile. Culoarea prevalentă a tuturor rocilor Coastei de Argint este gălbue sau cenuşie, arareori cafenie sau roşie. Culoarea închisă a unor argile îşi are cauza în apa pe care o conţin, căci, uscate, sunt cenuşii-albastre. In sudul Ciragmanului, la vre-o 70 m înălţime absolută, se găseşte un strat subţire — cam de 2 cm — de argilă moale, aproape curat albă; nu este cretă cum cred unii, căci sub microscop nu se văd nici urme de foraminifere. Răspândirea în sens orizontal a acestei argile este foarte redusă; mai întâiu devine fibroasă, apoi dispare total.

Intre Dalboc şi Caliacra se iveşte cam la mijlocul coastei un întins orizont de argile impermeabile. Apa subterană ce se adună deasupra acestui strat apare la litoral, unde formează o mulţime de isvoare mici sau cascade pitice. Astfel, partea superioară a coastei este uscată, pe când cea inferioară, în unele locuri, permite chiar desvoltarea de trestiş. Unde se găseşte o urmă de pantă, aceasta de regulă poartă o vegetaţie foarte bogată, greu de străbătut. Aceste împrejurări hidrografice cauzează aspectul caracteristic acelei părţi a Coastei de Argint: zona inferioară de un verde închis din cauza vegetaţiunii, cea superioară alburie sau roşietică, de culoarea stâncilor goale (Fig. 8).

De mare interes sunt efectele descompunerii calcarului în orizonturile superioare, unde apa îşi poate exercita o puternică acţiune de desagregare (tempestare), atât fizică cât şi chimică. La începutul acestor transformări, calcarul arată o suprafaţă ondulată şi culoarea roză, care devine din ce în ce mai închisă. Cred că calcarul este disolvat şi transportat de apă, iar celelalte substanţe chimice conţinute în piatră rămân, transformându-se în alte minereuri, probabil cu mult hidrat de fier. Mai târziu calcarul este complect disolvat, iar în locul lui rămâne numai un schelet colţuros, găurit şi roşu-brun, ce pe urmă se despică în

mici lamele sau terra rossa. Acest pământ intensiv roşu-cafeniu se găseşte mai curat şi abundent la Caliacra, printre stâncile coastei, dându-le un caracter deosebit, aş zice trist. Unde în stâncă golurile nu sunt desvoltate, terra rossa lipseşte sau este foarte redusă.

Terra rossa de culoare mai puţin intensivă se găseşte şi pe podiş, bunăoară în apropierea satelor Ghiaur-Suiuciuc şi Mihalbei, unde de asemenea provine din descompunerea calcarului din sol. Cea mai mare parte a podişului litoral are însă ţărnă neagră, destul de bogată în humus. In unele regiuni ale podişului litoral, piatra apare de sub puţina ţărnă ce o acopere, încât nu poate fi vorba de plugărit, ca bunăoară pe peninsula Caliacra. Aici şi prin deflaţiune, adică eroziune eolică, podişul este golit de stratul de pământ, mai ales pe timpuri secetoase, când solul devine praf, iar vântul bate neîncetat.

Infăţişarea ţărmului propriu zis este foarte variată. In cea mai mare parte găsim o făşie de câţiva metri lăţime, formată din pietriş rotunjit prin activitatea valurilor (fig. 2, 4, 7, 16). Pietrişul are culoare deschisă ca şi rocile autochtone de unde este originar. Preponderează calcarul şi marnele tari; relativ rar se găsesc cuarţite albe sau cremene cafenie, primele numai ca filoane subţiri ce străbat pietre de alte faciesuri, însă deasemenea neobişnuit de tari, încât uneori nu se pot sparge nici cu ciocanul geologic. In stratele autochtone ale Coastei de Argint n'am găsit niciodată cuarţite, abstragând de puţinele noduri de cremene cafenie ce se găsesc răsleţe prin marnele calcaroase, mai ales în cel mai de jos banc de marnă vizibil la Ciragman. Mărimea acestor cremene de regulă nu ajunge nici dimensiunile unui pumn. Lipsind în regiune alte cuarţite autochtone, trebue să presupunem că pietrile de cuarţ ce se găsesc la ţărm au făcut drumuri lungi, transportate prin translaţia ţărmului, Aceste pietre, cu toată duritatea lor, sunt foarte bine rotunjite, încât arată aproape elipsoide, dovadă pentru lungimea timpului de când sunt acţionate de valuri.

Ca raritate, am găsit la ţărm şi sferoide de roci eruptive, bunăoarea un granit (?) aproape total negru, holocristalin. Cu această ocazie ţiu să amintesc de fragmentul unei pietre asemenea de origine eruptivă, care probabil a servit pentru măcinarea cerealelor, fiind cioplită rotund, găsită între ruinele Bizonei (vezi capitolul archeologic). Nu este exclus ca sferoidul amintit mai sus să fie restul unei asemenea pietre de moară, la tot cazul adusă din alte regiuni.

Printre pietrişul ţărmului se găsesc o mulţime de cioburi de lut ars, chiar caracteristice ţărmului dintre Dalboc şi Balcic. Majoritatea lor cu siguranţă este recentă; unele vor fi însă şi din mileniile precedente.

Unde ţărmul e format din pietriş rotunjit, trebue să presupunem că marea a fost stabilă un timp mai îndelungat, deci ţărmul este mai vechiu. Din măcinarea pietrişului rezultă plăji de nisip, care în regiune sunt relativ puţin răspândite, fapt nefavorabil pentru înfiinţarea stabilimentelor balneare. Luând în considerare ţărmul dintre Caliacra şi Balcic, plăji potrivite pentru baie nu se găsesc decât în portul Cavarnei şi în apropierea Balcicului. In multe locuri, unde ţărmul pare a indica plăji submarine potrivite, când intrăm în apă dăm de bolovani colţuroşi sau de adevărate păduri de alge marine, prin care numai cu greu se poate străbate şi care totdeauna ne arată prezenţa de bolovani sau stânci goale sub vegetaţie, căci plăji formate fără roci sau blocuri totdeauna sunt lipsite de plante submerse. — Mărimea particulelor de nisip marin variază între 0,15—0,5 mm diametru.

In multe locuri ale ţărmului lipseşte atât nisipul cât şi pietrişul rotunjit. Cum am apus mai nainte, într'un loc din faţa satului Suiuciucul Turcesc, marea udă direct stratele de argilă, însă nu autochtone, ci dislocate prin alunecare. Aici este singurul loc al porţiunii Cavarna-Balcic unde lipseşte ţărmul, încât trecătorul e silit să intre în mare, care submineazā direct râpa. Acest fenomen e mai bine desvoltat în regiunea Capalui Caliacra, care pe linia ţărmului nu este accesibil. La răsărit de Dalboc pietrişul rotunjit dispare cu încetul spre a face loc grohotişului şi blocurilor colţuroase ce au căzut în apă fără să poată fi învârtite de aceąsta spre rotunjire (Fig. 9). — Aici găsim blocuri de piatră în cari apa a scobit cavităţi mai mult sau mai puţin adânci, unde valurile provoacă sunete bâlbâetoare adânci. Probabil că multe dintre aceste cavităţi au început să se formeze prin ploaie şi vânt deja atunci când blocul încă nu căzuse în mare.

In multe locuri unde pietrişul litoral este abundent, el formează prin acţiunea valurilor mici terase, care în decursul anului îşi schimbă aşezarea de mai multe ori, de regulă după furtuni mari, încât fiecărei furtuni îi corespunde o nouă aranjare a teraselor. Inălţimea acestora nu întrece niciodată 1,50 m, de obiceiu deabia au 1 m deasupra mării. Intinderea orizontală a teraselor este redusă, o funcţie a direcţiei ţărmului şi a valurilor.

Algele marine, aduse de valuri la ţărm, în multe locuri formează aglomeraţiuni negre de câţiva decimetri grosime (Fig. 7). Când intră în putrefacţie, strică aerul la distanţe apreciabile. Uneori sunt acoperite de nisip sau pietriş fin, încât prezenţa lor se manifestează numai prin scufundarea piciorului ce calcă ţărmul.

Precum se formează aceste straturi vegetale în prezent, aşa

negreşit s'au format şi în trecut. Dacă apoi a intervenit o alunecare de pietriş dinspre podiş, algele au rămas îngropate. Apele subterane, străbătând aceste depozite organice, au disolvat şi au dus cu sine hidrogenul sulfurat, produsul putrezirii. In sfârşit, apele, apărând la suprafaţă, ni se prezintă ca ape sulfuroase, cum le găsim la răsăritul lacului Tuzla. Astfel îmi explic existenţa isvoarelor minerale din sudul satelor Mihalbei şi Suiuciucul-Turcesc.

Rocile Coastei de Argint aparţin miocenului marin. Marea majoritate au structură pelitică, sunt deci formate la o depărtare oarecare de ţărm. Totuş am găsit în 3 locuri dovezi sigure pentru prezenţa, sau cel puţin apropierea litoralului [1]). La răsărit de lacul Tuzla (Fig. 4, punctul de fotografiere) am găsit la nivelul mării, într'o argilă carboniferă, frunza eliptică a unei fanerogame. Frunza era aproape total carbonizată şi totuş arăta urme de nervură; lungimea era de vreo 2 cm. In aceeaş argilă, fină şi bine despicabilă, am mai găsit încă un alt fosil vegetal, tot o frunză carbonizată, însă lungă de mulţi centimetri — fragmentul avea lungimea de 10 cm — lăţimea de 2 cm, cu nervi (dungi) paraleli superficiali şi o ramificaţie laterală (falşă?). Frunza era turtită ca la Liliacee, dreaptă, şi arăta un ochiu într'un loc. — Aceste două sunt singurile fosile de plante pluricelulare, resp. fanerogame, ce am găsit în regiunea Coastei de Argint.

Argila carboniferă în chestiune, în starea udă, era aproape neagră; uscată, cenuşie-închisă, arăta urme distincte de găuri fosile (de viermi sau alte animale), ulterior umplută cu o rocă mai deschisă la culoare, foartă bogată în ace de spongieri, diatomacee (centrice şi penate) şi fragmente de scoici. Frunza fosilă, eliptică, amintită mai sus, în tot cazul dovedeşte apropierea ţărmului de locul de depunere al ei, mai ales că arată şi urme de codiţă (peţiol). — Regretabil este că argila aceasta fosiliferă nu era autochtonă, ci dislocată prin alunecare sau poate fractură. Nici într'un loc din toată regiunea n'am putut să mai găsesc aceeaş rocă fosiliferă; probabil era originară dintr'un orizont foarte jos.

Intre portul Cavarnei şi Dalboc am găsit la un orizont relativ înalt (cca. 60 m), într'un loc foarte mic, un interesant conglomerat, format de mici pietre colţuroase, fără nici o urmă de rotunjire, risipite printr'un lut galben. Acele pietre nu erau roase sau rostogolite de apă, ci arătau ca proaspăt sfărâmate. Cimentarea fragmentelor în acel lut era foarte solidă, scoaterea cu mâna goală imposibilă, cu târnacopul anevoioasă, Oricum ar fi, în mijlocul unei mări nu s'ar fi putut forma acest conglomerat,

[1]) După O. Abel (harta din 1908) golful Varna al Mării Miocenului atingea Coasta de Argint.

ci trebue presupus vreo coastă, sau în genere vreun loc uscat deasupra mării miocene, de unde acele pietre au putut să se rostogolească până au căzut pe acel lut nisipos în care au rămas cimentate. Acestei presupuneri îi obvine însă o piedică. La orizonturile inferioare nu se găsesc decât argile fine, produsele unei mări adânci, în tot cazul formate la o distanţă oarecare de uscat. Dară cum a putut să se formeze atunci acel conglomerat, lipsind în apropiere orice uscat în distrugere? — Intre argilele fine, amintite mai sus şi orizontul acelui conglomerat se găsesc intercalate diferite faciesuri ca: marne, calcaruri etc., care ne arată dese schimbări în marea miocenului, mişcări positive sau negative ale rocelor sau mării. Pentru a explica acel conglomerat, cred că după formarea argilelor şi a câtorva faciesuri vârtoase ulterioare — premergătoare însă acelui conglomerat — regiunea s'a ridicat deasupra mării, încât s'a format un uscat nou, din sfărămăturile căruia a rezultat apoi conglomeratul din chestie. Totuş ne dă de gândit faptul că în imediata apropiere nu se mai găsesc alte urme de uscat. Este posibil ca partea aceea să fie deja distrusă de mare, sau încă ascunsă în interiorul podişului; deci conglomeratul găsit e ultimul rest sau prima apariţie de formaţiuni litorale. — După formarea conglomeratului regiunea iarăş a fost acoperită de mare, căci stratele suprapuse sunt de origine marină-pelitică.

Cu mult mai bogat este conglomeratul dela Capul Caliacra. Cam la ½ km înainte de cap, straturile superioare ale podişului — toate orizontale — dispar subit, spre a fi înlocuite de sedimente litorale, conglomerate de pietriş rotunjit. Aceste conglomerate sunt înclinate cu vreo 30⁰ spre apus; nivela arată N—S. Bolovanii conglomeratului sunt în parte foarte voluminoşi, cântăresc zeci de kg şi provin din distrugerea altor roci sedimentare, probabil destul de vechi, căci se sfărâmă foarte uşor. In unele locuri găsim chiar conglomerate formate din conglomerate, întrucât bolovanul din acest conglomerat sarmatic s'a format prin distrugerea altui mai vechiu, de vârstă necunoscută. — Conglomeratele fiind aplecate spre apus, marea în care s'au format, sau a venit, sau s'a retras în această direcţie; probabil că a făcut câteva oscilaţiuni, căci printre stratele de conglomerate se găsesc faciesuri sublitorale, nisipoase ş. a. La tot cazul, în apropierea Capului Caliacra a fost timp îndelungat un vechiu ţărm de mare sarmatică.

Suprafeţele straturilor pelitice, în genere, nu arată diferenţieri. N'am găsit decât un singur bloc de piatră, căzut jos la ţărm depe un orizont necunoscut, care bloc arăta la una dintre suprafeţele de stratificaţie crăpături fosile de nămol uscat, umplute cu alt facies. Oricare ar fi orizontul din care provine acel fosil, totuş ne dovedeşte că, într'un timp al miocenului, existau supra-

feţe unde nămolul avea ocazie să se sbicească, fapt care stă în acord cu prezenţa conglomeratelor.

Se ridică regiunea sau se cufundă? Marea din regiune este o mare de transgresiune, căci soclul continental se întinde pe sub apă până la o depărtare destul de însemnată dela ţărmul actual. Regiunea e bântuită de cutremure destul de dese şi puternice, dovadă pentru mişcări recente în scoarţă. De ce oare mai ales coasta dintre Cavarna şi Balcic se dărâmă sub ochii noştri, iar sfărămăturile sunt zdrobite şi înghiţite de valuri? Dacă marea n'ar înainta, de mult s'ar fi produs litoralul de echilibru, s'ar fi stabilit ţărmul mării, iar litoralul, sub activitatea atmosferiilor, ar fi format o pantă uniformă în toată regiunea Coastei de Argint. Numai profilul de tipul *c* ar trebui să prevaleze într'un litoral unde marea nu mai înaintează. La un litoral stabil, marea după un timp îşi formează o plajă submarină atât de lată, încât valurile, chiar şi la cea mai violentă furtună, nu mai au puterea să ajungă până la coastă sau la pantă pentru a le distruge, fiindcă îşi consumă energia kinetică prin frecarea de nisipul bancului. — In cuprinsul Coastei de Argint, din contra, valurile rod şi submineazā litoralul (coasta sau râpa) aproape în continuu chiar şi atunci când marea este liniştită, cu putere uriaşă în timpul furtunos, când blocuri de sute şi mii de kg se prăbuşesc în apă, pentru ca apoi să fie măcinate până la nisip. *Din starea actuală a litoralului deduc că el se scufundă, iar marea înaintează spre uscat, distrugându-l cu încetul.*

Se naşte întrebarea: *cu ce iuţeală înaintează marea?* Se înţelege dela sine că chiar prin firea lucrului un răspuns precis este imposibil. Totuş, admiţând posibilitatea diferenţelor mari de realitate, se pot face câteva deducţii. —

In regiunea Coastei de Argint găsim o mulţime de peşteri, parte naturale, parte artificiale, sau cel puţin lărgite şi cioplite de oameni. Intr'adevăr, scriitorii vechi amintesc că regiunea Balcicului a fost ţara Troglodiţilor cari trăiau în locuinţe subpământene, adică în peşteri. Dar nu numai în regiunea Balcicului ci — cât am văzut eu — chiar şi până la Caliacra peşterile, fără îndoială, arată urme de activitate omenească. N'am literatura necesară spre a putea găsi mileniul în care să presupunem vieţuirea aşa zişilor Troglodiţi în regiune, dar nici nu pot să constat dacă într'adevăr aceştia sau Grecii — locuitori în regiune cam în secolele 2 în. Chr.—5 d. Chr. — sau poate chiar o populaţie şi mai recentă sunt autorii acelor peşteri cioplite. Am găsit într'o peşteră pe jumătate dărâmată, situată pe panta de SE a Ciragmanului, într'o cavitate laterală, sub nivelul peşterii o săpătură în forma unui vas mare de secţiune orizontală circulară, adâncă peste un metru. Acest „vas" este la bază aproape de două ori mai larg decât la deschizătura sa din sus. Pereţii sunt

relativ netezi şi foarte exact boltiţi. Deocamdată nu ne interesează scopul pentru care a servit acest vas, lucrat numai dinăuntru, făcut în stâncă; ne interesează aici numai faptul că se află într'o peşteră, cam la 6 m depărtare dela gura ei care, pe timpurile acestor săpături, desigur a fost situată cu câţiva metri mai spre sud decât astăzi. Peştera a fost deci mai lungă, să zicem că dela acel vas până la gura peşterii au fost 10 m, apoi dela gură încă o distanţă considerabilă până la mare, peştera fiind situată la câţiva metri (vreo 8) înălţime absolută.

Un asemenea vas, lucrat la fel şi de proporţii similare se găseşte în prezent în partea opusă a portului, în râpă, cam la 5 metri deasupra mării. Prin analogie trebue să presupunem că şi aici a fost o asemenea peşteră din care n'a rămas decât acel vas problematic, iar restul a fost distrus de mare, ale cărei valuri pe furtună, de fapt, pot să ajungă pân'aproape de râpă. — Să admitem că în timpul când peştera distrusă a fost întreagă, iar dela gura ei până la mare să fi fost numai 5 m, atunci marea din acele vremuri până azi a înaintat cu vreo 10 m cel puţin. Fie acele peşteri greceşti sau troglodite, vârsta lor se poate evalua la aproximativ 2000—4000 ani, în care timp marea a înaintat vreo 10 m, deci anual cel puţin 9,25—0,5 cm, probabil cu mult mai mult. Se înţelege dela sine că acest rezultat nu poate fi considerat decât cu aproximaţie de tot superficială. Marea nu înaintează la fel pe toate sectoarele; pe timpul existenţei peşterii dispărute poate să fi fost cu mult mai depărtată decât am presupus; vârsta peşterii poate să fie alta, etc., tot ocaziuni destule pentru a da un rezultat falş. Cu toate acestea, încercarea de a găsi iuţeala de înaintare marină trebuia făcută graţie existenţei acelui vas antic.

Peşteri. Coasta de Argint este destul de bogată în peşteri care — după înfăţişarea lor actuală — în marea lor majoritate au fost săpate, sau cel puţin lărgite de oameni. Aceste peşteri, deşi nu se pot compara bunăoara cu acele din podişul Karst, totuş sunt destul de interesante.

Peşterile din regiune formează 3 grupuri principale: Caliacra, Çiragman şi Mihalbei.

Cele mai mari sunt peşterile dela Caliacra. Ca şi celelalte, stau la diferite înălţimi deasupra mării şi sunt mai accesibile dinspre podiş decât dela ţărm. Inălţimea în genere nu trece de 2—3 m, lăţimea însă este cu mult mai mare, adâncimea până peste 10 metri. Solul autochton e acoperit cu lut şi cu excrementele oilor pe care le adăpostesc ciobanii aici. Din cauza focurilor, pereţii şi tavanul sunt negriţi de fum. Unele peşteri sunt în parte prăbuşite, altele ameninţătoare. Despre tunelurile

ce din interiorul peşterilor se deschid vertical până la suprafaţa podişului voiu aminti la capitolul archeologic.

Al doilea grup de peşteri este aşezat în sudestul dealului Ciragman. Aici numărul lor e mic; se vede însă bine că au fost locuite la timpul lor, probabil în antichitate (sec. 2 în. Chr.— sec. 6 d. Chr.). Două dintre aceste peşteri au o comunicaţie verticală, care poate că s'a format numai prin surparea solului peşterii de sus. Cea inferioară adăposteşte problematicul vas amintit mai nainte.

Al treilea grup de peşteri (fig. 6) e lucrat în coasta din dreptul satului Mihalbei. Sunt vreo 10 la număr, uşor accesibile, frecventate de ciobani cu turmele lor; mărimea până la 200 m^3.

Peşterile Coastei de Argint n'au concreţiuni hidatogene (stalagmite, stalactite) pronunţate, ci numai ici-colea mici începuturi în forma unor emisfere.

In stânga râului Suiuciucul Turcesc am găsit printre pietrişul ţărmului vârful unui stalagmit (stalactit?), vreo 15 cm lung şi destul de bine desvoltat. Probabil că s'a format într'o peşteră ce s'a distrus prin alunecarea partiei respective de coastă.

Isobata de 200 m, unde începe soclul continental, se află la vreo 100 km spre est de Cavarna; isobata de 50 m cam la 30 km depărtare. Isobata de 25 m însoţeşte ţărmul de la Constanţa spre sud aproximativ palalel. Rămâne vreo 5 km depărtată de ţărm şi — ceeace dă de gândit — urmează cotitura Capului Caliacra, spre deosebire de isobata 50 m. Se ştie că mările au tendinţa de a-şi îndrepta ţărmul; dar care este atunci motivul abaterei subite a coastei la Capul Caliacra spre vest, din obişnuita ei direcţia nord-sudică? Din mersul drept al isobatei 50 m şi din abaterea isobatei 25 m putem deduce că la S şi la SE de Caliacra, nivelul fundului marin la o adâncime de 25—50 m arată aberaţiuni din relieful normal; *rezultă o regiune de scufundare mai pronunţată în sudul Coastei de Argint.* Să nu fie oare vreo legătură între puternicele conglomerate dela Caliacra şi neregularitatea fundului marin?

De notat este că în prelungirea Coastei de Argint se află valea Batovsca cu terasele ei [1]), apoi golful Varna, paralel cu linia Caliacra—Balcic. Poată că coincidenţa de linii să nu fie decât întâmplătoare, însă aceasta nu-mi pare probabil, mai ales din cauză că litoralul arată cu atât mai despicat, cu cât înaintăm dela Caliacra spre Balcic, adică dintr'o regiune mai liniştită în alta mai neliniştită.

S'ar putea face obiecţiunea că litoratul spre Caliacra ar fi mai puţin dislocat, fiind mai la adăpostul vânturilor dominante de N şi E, deci mai puţin expus activităţii abrasive a mării.

[1]) N'am ajuns să pot vizita şi valea asta.

Dacă într'adevăr lucrul ar sta aşa, atunci de mult s'ar fi format un litoral de tipul *c*. Am arătat mai nainte că nici unul dintre tipurile descrise ca existente în regiunea Coastei de Argint nu poate să fie considerat ca cel mai vechiu. Se poate însă zice în genere că litorarul indică cu atât mai mult o regiune de dislocaţii cu cât este mai accidentat şi cu cât mai repede se vede că îl distruge marea. Deci: *în regiunea Cavarna—Balcic marea înaintează repede* — ceace o dovedeşte chiar existenţa golfului Cavarna — deci *regiunea se scufundă; nivelul mării a fost cu 25—50 m. mai jos decât astăzi.*

Cine a văzut dărâmarea litoralului mai ales din regiunea Tuzlei, nu va trage la îndoială că undeva în faţa acestei regiuni trebue să existe un centru de scufundare lentă, seculară, care se întinde chiar şi asupra litoralului. Cred că un studiu amănunţit asupra întregului litoral dela Constanţa până la Varna ar dovedi presupunerea mea. Puţinele observaţiuni făcute de mine sufere mai ales din motivul că mi-a lipsit un barometru altimetric pentru studierea nivelului straturilor contimporane.

Conglomeratele găsite la Caliacra sunt aplecate spre apus, deci de acolo a venit sau întracolo s'a retras marea acelor orizonturi. Cred că, după toată probabilitatea, trebue să fie o legătură genetică mai strânsă între acele conglomerate şi ipoteticul basin de scufnndare. Deocamdată însă nu se poate preciza nimic. La tot cazul cred că *existenţa golfului Cavarna—Balcic nu se poate explica mai bine decât ca regiune de scufundare mai pronunţată ca bunăoară la N de Caliacra.* In sprijinul ipotezei vine şi desimea şi întinderea redusă a cutremurelor, care cred că în majoritate sunt independente de epicentrul mării Marmara.

Scymnos din Chios[1]) ca şi Anonymus, Periplus Ponti Euxini ne istorisesc că la Balcicul actual marea a aruncat la ţărm o statuie a lui Dionysos. Această ştire arată cumcă cu mult înainte de Christos marea înghiţise deja un aşezământ antic; iar o indicaţie pentru scufundarea litoralului.

D-l Popa Lisseanu zice că între Balcic şi Caliacra singurul acces la mare ar fi numai la Cavarna. In realitate, marea este accesibilă chiar şi cu vehicule şi la Dalboc, Milhalbei şi Tuzla; pe jos în multe locuri.

II. Cutremure.

In regiunea Coastei de argint cutremure de pământ se ivesc destul de des. Faptul acesta sprijineşte întru câtva presupunerea mea că în apropiere, probabil la sud, se înfăptuesc dese mişcări tectonice. Am adunat dela locuitori ştiri asupra mişcărilor

[1]) După G. Popa-Lisseanu, Cetăţi şi oraşe greco-romane. 1921. p. 18.

seismice pe care le redau aici, deocamdată fără nici o critică sau modificare[1]), spre a da şi altor naturalişti ocaziune de control. Numerele consecutive indică diferitele persoane consultate.

1. Anul 1871, luna Mai. Localitatea Cavarna. Cutremurul avea efect dăunător asupra clădirilor.

2. Anul 1881, luna Iunie. Localitatea Cavarna. Stricăciuni la case.

3. Anul 1888, ziua şi luna necunoscute, 7h a. m. Localitatea Cavarna. Individul dormea în pat; acesta s'a mişat de două ori. S'au mişcat mobilele, s'a vărsat apă. Cutremurul a durat cam 1—2 secunde şi a venit dela Balcic.

4. Anul 1891, luna Iunie(?). Localitatea Cavarna. Cu stricăciuni la case.

5. Anul 1891, 18 Martie, Duminica Florilor, 10½h. Persoana era la curăţitul unei maşini de cusut, stătea pe o rogojină în casă. Localitatea Cavarna. Cutremurul n'a fost ca pe valurile mării, ci s'a zguduit odată pământul, apoi a început să tremure. Durata: o oară şi un sfert. Durduituri dela miazănoapte, dela Gargalâc. S'a văzut o lumină ce s'a dus spre mare. 1¼ oră zguduiri neîntrerupte, apoi alte 3 zile zguduiri cu mari întreruperi. Şi azi (Ianuarie 1925) se văd urme de cutremur. La capul Caliacra mormântul Sf. Nicolae s'a scufundat. S'a răsturnat un vas cu 20 ouă spre răsărit. Obiectele din casă şi un pom din curte s'au mişcat dela N spre S. Nu s'a observat dacă au fost schimbări la ţărm, isvoare şi fântâni.

6. Anul 1891, 25 Martie, Vinerea Mare, 10h. Localitatea Cavarna. Persoana a fost în casă, în parter, la mâncare, stând în picioare. S'a simţit de către toate persoanele. Cutremure ca pe valuri. Durata 15 minute. Durduituri, fără fenomene optice. La mahalaua turcească s'au darâmat case vechi, apoi etajul unei case. Două tinichele cu ouă s'au răsturnat spre E. Unele vase s'au spart. Nu s'a observat dacă s'au mişcat mobile. Ţărmul mării s'a retras şi din unele fântâni s'a pierdut apa.

7. Anul 1900. 20 Aprilie, orele 8—9 seară. Observatorul şedea la masă într'o casă clădită pe pământ negru, arabil. Cutremul a venit dinspre Şabla, a durat abia 1 minută, mişcările au fost tremurătoare. Hornurile au fost avariate, în case s'au răsturnat vase spre Balcic. Obiecte atârnate s'au lovit de perete.

8. Anul 1900. Mai, orele 10 a. m. Persoana ce povesteşte venise dela biserică şi se desbrăca într'o casă fără etaj. Localitatea Mangalia. Cutremurul era cu furtună, a durat un ceas, a venit dinspre sud şi era cu vâjiituri de vânt. Numărul zguduiturilor a fost mare. Urmele se văd şi azi (1924) la o geamie turcească. Multe vase s'au răsturnat, obiectele atârnate au căzut.

[1]) Relata refero.

La ape nu s'au făcut schimbări. Numai jumătate din locuitori au simţit; în case toţi. Toate mobilele au tremurat, geamurile au sunat şi s'au spart. Uşile şi duşumeaua n'au pocnit. Lichidele din vase deschise s'au legănat, din vase pline s'au vărsat. Au simţit şi oamenii dela lucru. In case s'a simţit mai tare decât decum ar trece o căruţă încărcată. Crengile arborilor s'au rupt, obiectele atârnate au căzut şi s'au spart. Toţi au fugit afară din case. S'au spart multe vase. Mobilele s'au mişcat din loc, însă n'au căzut. Pereţii caselor au crăpat. Marea a făcut ceva valuri. Clopotele n'au sunat. Fântânile nu şi-au schimbat nivelul. S'au dărâmat mai ales case mici, ziduri de curte şi turnuri.

9. Anul 1900. Intr'o Duminică la orele 9 dimineaţa. Localitatea Cavarna. Persoana era la biserică. Ceriul s'a întunecat, s'a auzit un sgomot şi după 12 secunde a început zguduitura. Cutremurul a ţinut 2—3 secunde. Acel cutremur a ţinut mult, s'a facut foarte des, aproape timp de o lună, în fiecare zi la amiază, seara şi la 12 ore noaptea. Cutremurul a venit dela Tuzghiol. Acoperişul bisericii s'a deschis încât s'a văzut ceriul; apoi s'a închis iarăş. N'au fost multe stricăciuni, dar s'au dărâmat câteva coşuri. Din vase nu s'a vărsat nimic. Mobilele se clătinau încoace şi încolo. In dosul cinematografului sunt încă semne dela cutremur. Apa mării s'a retras. La cişmele, fântâni şi isvoare apele s'au înmulţit.

10. Anul probabil 1900. Vara, într'o Duminică, la orele 9. Localitatea Caliacra. Apa din reservoriu se clătina ca valurile pe mare. S'a auzit un sgomot, ceriul s'a făcut negru şi pe urmă a început cutremurul. După puţin s'au crăpat stâncile şi s'a dărâmat stânca pe care era clădit farul.

11. Anul 1901. 9 Martie la orele 9 a. m. Localitatea Varna. Persoana a lucrat la o maşină. Au simţit toate persoanele din localitate. Două zguduiri şi a două zi iarăş. Durata 5—6 minute, direcţia dela răsărit. S'au auzit sunete vibrătoare ce veneau dela răsărit, simultan cu cutremurul. Fenomene luminoase n'au fost. Schimbări la ţărm sau isvoare nu s'au observat. S'au dărâmat(?) case.

12. Anul 1901, 13 Martie, 8h a. m. Localitatea Cavarna. Persoana citea în casă. Au simţit toţi locuitorii. Cutremurul era ca valurile, durata 2—3 secunde. Direcţia dela răsărit. Inaintea cutremurului s'a auzit un sgomot ca vântul. Depe etajeră s'au răsturnat vase şi au căzut cărţi. Toţi au fugit afară.

13. Anul 1901. 18 Martie. Localitatea Cavarna. S'a dărâmat majoritatea clădirilor din port, nu însă din oraş.

14. Anul 1901. 18 Martie st. v., Duminecă 9$^{1}/_{2}$ h a. m. Localitatea Ghiaur-Suiuciuc. Persoana era la biserică. Cutremurul a venit vibrând, a durat 2—3 minute şi a fost simţit de toţi locuitorii. Cutremurul a venit dela E şi a fost prevestit de un

vuet tare ca vântul. S'a dărâmat jumătate din sat. La Capul Caliacra şi azi se văd încă urme. După prima sguduitură s'a mai cutremurat încă de 3 sau 4 ori. Schimbări la isvoare n'au fost.

15. Anul 1901. 18 Martie. Localitatea Ilanlâc. Persoana stătea afară, pe ţărnă. Cutremurul s'a simţit de toţi locuitorii, a fost ca pe valurile mării, durata de 1 minut şi a venit dinspre Rusia. După cutremur s'a auzit un vuet. Numărul sguduirilor nu se ştie, urme nu se văd, mişcări la ţărm n'au fost.

16. Anul 1901. 28. Martie. Localitatea Cavarna. Direcţia cutremurului dela apus spre răsărit, mişcarea ca pe valuri, durata 16 secunde. Au căzut coşurile caselor, în port s'au dărâmat magaziile.

17. Anul 1901. Ziua Floriilor, pela 10—11 h a. m. Localitatea Cavarna. Persoana stătea liniştită în casă. Mai întâiu s'a auzit ca un vuet tare, după aceea au urmat 2—3 sguduituri foarte tari. Toţi locuitorii din Cavarna şi jur au simţit cutremurul. A venit dela NV. Oamenii au fugit afară crezând că se dărâmă casele peste ei. Multe lucruri au căzut şi s'au spart. La toate casele au căzut hornurile. Atunci s'a răsturnat biserica dela Şabla şi a crăpat zidul la biserica Sf. Gheorghe din Cavarna. Din Ciragman s'a surpat o bucată în mare. In unele sate din jur s'au dărâmat case întregi. Cutremurul a fost foarte tare. După acest cutremur s'au simţit în aceeaş zi încă 2—3, însă foarte slabe.

18. Anul 1901 ? Intr'o Duminecă din luna Martie, 9 h Localitatea Cavarna. Persoana a fost în biserică. Cutremurul a fost simţit de toţi, era ca pe valurile mării, s'a sguduit de mai multe ori şi a venit dela E. S'a răsturnat farul.

19. Anul 1901. Martie, Duminecă, 10 h. Localitatea Cavarna. Persoana era în etaj, citea. In toata Dobrogea s'a simţit cutremurul; în localitate de către toţi locuitorii. Pământul a tremurat timp de 5 minute. Cutremurul a venit dela Ghiaur-Suiuciuc, adică dela răsărit. Obiectele din casă s'au mişcat spre apus.

20. Anul 1901. 31 Martie, Duminecă, 9 h a. m. Localitatea Liftelnâc. Persoana a dormit în liber pe câmp. Cutremurul a venit dela E, sguduind, şi a durat 3—4 minute. S'au dărâmat case şi a crăpat pământul. Persoana fiind cu oile pe câmp, a simţit numai tremurând şi sguduindu-se pâmântul.

21. Anul 1901. Duminecă 31 Martie. Localitatea Cavarna. Cutremurul a durat 5 minute şi a trecut ca vântul. Au căzut zidurile caselor. Căruţa ce era în curte a început să se mişte. Căldări pline cu apă au început să se verse.

22. Anul 1901, primăvara. Intre Cavarna şi Ghiaur-Suiuciuc. Persoana şedea pe câmp în trăsură. Mişcarea a fost tremurând ca pe valuri. Mai multe sguduiri. Cutremurul venea dela mare, durduind.

23. Anul 1901. Intâia Duminecă din luna Martie, orele 8 a. m. Localitatea Cavarna. Cutremurul s'a simţit venind dela răsărit. De sub pâmânt s'a auzit vuet. Cutremurul a durat 2 secunde. S'au dărâmat case cu două etaje, garduri, hornuri şi farul dela Caliacra. Au murit 2 oameni ce au fost pe vârful unei prăpastii ce s'a dărâmat. Mişcarea a fost în formă de valuri. La Bolata s'a simţit miros de pucioasă. După acest cutremur timp de un an încă s'au tot simţit mici cutremure. Cel mai puternic cutremur a fost la Caiabei, Sarâmeşe şi Suiuciuc. In primul sal pământul s'a cutremurat de jos în sus. Cupola bisericii Sf. Gheorghe din Cavarna s'a despicat şi apoi iarăş s'a unit.

24. Anul 1901. Vara la orele 11 a. m. Localitatea Cavarna. Persoana şedea în casă pe scaun. Cutremurul a durat vreo 4 minute şi s'a simţit vibrând; câteva sguduiri, apoi linişte, pe urmă iarăş sguduiri şi iarăş repaos. Direcţia dinspre mare. Lumea a fugit afară din case, care s'au dărâmat. Inaintea cutremurului s'au auzit vreo 4—5 sunete ce veneau dela mare sunând ca pocniturile (din cauza dărâmării caselor). Fenomene optice n'au fost. Isvoarele au încetat să curgă şi ţărmul s'a retras.

25. Anul 1901. 24 Iunie. Localitatea Cavarna. S'au simţit 16 sguduiri cu pauze de 10—15 minute. Centrul de putere a fost la Caiabeichioi şi Calicichioi.

26. Anul 1902. Duminecă Floriilor 18 Martie st. v., 9 h a. m. Localitatea Cavarna. Persoana şedea pe pat, casa situată pe pantă. Cutremurul a început cu vuet, a ţinut o secundă, în care timp s'au simţit 3 sguduiri. A venit dinspre apus. Cu sunete de durduituri şi tremurând. Vremea a fost întunecoasă. Pe urmă încă 3 zile s'au mai auzit vuete. Şi azi (Ianuarie 1925) se văd crăpături la case de atunci. S'au răsturnat multe vase căzând spre apus, mai ales în magaziile din port. Apa isvoarelor s'a tulburat. Geamurile au sunat, uşile s'au deschis. Lichidele din vase s'au vărsat, mâncarea ce era pe foc s'a răsturnat. S'au mişcat crengile arborilor; icoane, candele au căzut jos. Râurile s'au tulburat. Multe case au crăpat, s'au dărâmat ziduri şi mai ales hornuri.

27. Anul 1902. Aprilie, Dumineca Floriilor, orele 10—11 a. m. Localitatea Varna. Persoana stătea în biserică. Mai întâiu s'a auzit ca un vânt foarte tare, după aceea două sguduiri tari care s'au simţit venind dela răsărit. Oamenii au fugit toţi din biserică, obiectele atârnate s'au mişcat. Cutremurul a durat 2 minute; a fost simţit de toţi locuitoriii oraşului. Biserica cea mai mare din Varna a crăpat în câteva locuri, asemenea şi unele ziduri.

28. Anul 1902. 26(?) August, 7 h a. m. Localitatea Balcic. Persoana dormea. S'au simţit 7—8 sguduiri, a durat 2—3 minute şi a venit dela apus (?). S'au auzit sunete fluerânde ce veneau

dela apus dimpreună cu cutremurul. Fenomene optice n'au fost. S'au răsturnat vase spre est, iar altele au căzut jos depe dulap.

29. Anul 1903. Luna Iunie-Iulie. Localitatea Şabla. Persoana şedea în casă, dar când s'a auzit bubuitul, a fugit afară. Pământul (negru) mai întâiu a tremurat şi apoi a început a se legăna. Numărul sguduirilor a fost nenumărat, au ţinut aproape un ceas şi jumătate; au venit dinspre Constanţa. S'au auzit sunete foarte îngrozitoare şi sperietoare: durduia şi fluiera. Sunetele se anunţau înaintea cutremurului. S'au răsturnat multe vase spre Varna, iar icoanele s'au lovit de pereţi.

30. Anul 1911. 21 Martie, ora 7 ziua. Localitatea Cavarna. Pământul a tremurat abia o minută. Direcţia dinspre Şabla. Inaintea cutremurului s'au auzit sunete ca vântul. Vase nu s'au răsturnat, sau mişcat puţin din locul lor; pahare aşezate lângă olaltă pe poliţă s'au ciocnit puţin.

31. Anul 1912. Miercuri 20 Iulie, orele 11 a. m. Localitatea Varna.

32. Anul 1913. Sâmbătă 14 Iunie, orele 12 amiazăzi. Localitatea Velico Târnovo. Cutremurul a venit dinspre apus ca nişte valuri. S'au dărâmat clădiri, a isbucnit apă din munţi. Au fost mari nenorociri.

33. Anul 1914. Iulie, orà 4 d. a. Localitatea Racovschi. S'a auzit ca un vânt şi s'a sguduit pământul. Un bordeiu s'a dărâmat, dealtfel nici o stricăciune. Direcţia dela Balcic.

34. Anul 1914. Intr'o noapte, vara. Localitatea Cavarna. Două oscilaţiuni la interval mai mic de 1 minută (câteva secunde). Fără urmă la clădiri; unii nici n'au simţit.

35. Anul 1916, vara, într'o amiază. Localitatea Cavarna. Cutremurul a fost scurt, numai de vreo 5 secunde şi se simţea ca pe valurile mării. La clădiri nici o pagubă.

36. Anul 1916. Luna August, noaptea pela orele 10. Localitatea Cavarna. Persoana dormea, dar s'a deşteptat. Hainele atârnate şi candela s'au mişcat. Cutremurul a fost simţit de mai multe persoane după spusele cărora a venit dinspre N. Mai întâiu a venit ca un vânt, apoi a început să tremure pământul, după aceea iarăş a fost linişte. Unii locuitori au fugit din case. Cutremurul acesta s'a simţit şi la câteva sate.

37. Anul 1919. 24 Ianuarie, pe la 5 ore a. m. Localitatea Cavarna. Au fost 3 sguduiri urmate de un vuet. Persoana care avea o lampă în mână vroia s'o pună pe masă, dar n'a putut, fiindcă să legăna masa din spre est spre vest. Duşumeaua scârţâia.

38. Anul 1919. August, ora $7^1/_2$ a. m. Localitatea Cavarna. Persoana era în pat. Cutremurul n'a fost simţit decât de puţine persoane ce nu lucrau nimic; a venit tremurând dinspre mare şi n'a durat decât 2 minute. Nu s'au observat nici fenomene optice, nici sunete.

39. Anul 1919. August. 7 h p. m. Localitatea Cavarna. Cutremurul s'a simţit tremurând, a durat 20 secunde, a venit dinspre SE şi a fost simţit numai de puţine persoane.

40. Anul 1922. 24 Ianuarie, 4 ore a. m. Localitatea Cavarna. Cutremurul s'a simţit de multe persoane, venea dela vest şi a ţinut 30 secunde. Un zid a crăpat şi a căzut coşul casei. S'a sguduit toată casa. Persoana dormea.

*

Supunând cercetării istorisirile acestor 40 persoane, putem distinge aproximativ următoarele cutremure:

a) [1] Mai 1871. Cavarna. Pagube la clădiri, deci cutremur de cel puţin gradul 6 după scala de Mercalli-Sieberg, care grad corespunde unei acceleraţiuni de 51—100 mm/sec.².

b) [2] Iunie 1881. Cavarna. Stricăciuni la case, deci gradul 6 sau 7 (accel. 101—250 mm/sec.²).

c) [3] Anul 1888. 7 h a. m. Cavarna. Gradul 5—6. Direcţia dela W (?), 2 sguduiri.

d) [4, 6; 5 se referă probabil la 1901]. Anul 1891. Vinerea Mare, 25 Martie, 10 h. Cavarna. Case dărâmate. Cutremur undulant. Gradul 7, durata 15 minute, direcţia dinspre E. Fenomene acustice: durduituri. Retragerea ţărmului mării, unele fântâni îşi pierd apa. — Precum se vede, acest cutremur a produs oarecare schimbări în scoarţă. Retragerea mării poate fi explicată ca efectul unei scufundări subite în solul mării.

e) [7] Anul 1900. 20 Aprilie, 20—21 h. Cavarna. Direcţia dela W, gradul 5—6, durata 1 minută, tremurând.

f) [11—24, 25?, 26, 27 poate şi 28, 29] Anul 1901. 18 Martie st. v. aproximativ ora 9½ a. m. Cavarna. Fapt constatat este că în port magaziile s'au dărâmat, iar în oraş casele au suferit mai puţin. Direcţia dela E. Asupra duratei cutremurului, precum se vede, afirmaţiunile sunt foarte diferite, încât nu se poate preciza aproape nimic. A se vedea diferitele răspunsuri. Au fost mai multe zguduiri, poate 16(?), la intervale de 10—15 minute. Gradul 7 în oraş, 8—9 la port. Precum se vede, clădirile din port au suferit cu mult mai mult decât cele din oraş, primele fiind aşezate pe sol aluvionar, celelalte pe roci relativ tari, autochtone. Acest cutremur a fost cel mai puternic din ultimele decenii şi a cauzat pagube mari, între altele s'a prăbuşit farul Caliacra dimpreună cu promontoriul pe care era clădit.

g) [28?] Anul 1902. 26(?) August, 7h a. m. Balcic. Direcţia dela E. Gradul 6.

h) [29?] Anul 1903. Iunie—Iulie. Şabla. Gradul 6, direcţia dela E.

i) [30] Anul 1911. 21 Martie, 7h a. m. Cavarna. Gradul 4—5. Direcţia dela NE.

j) [31] Anul 1912. 20 Iulie, 11h a. m. Varna.
k) [32] Anul 1913. 14 Iulie, 12h a. m. Velico Târnovo. Gradul 7—9.
l) [33, 34] Anul 1914. Iulie, 4h a. m. Racovschi şi Cavarna. Direcţia dela W(?). Gradul 4.
m) [35] Anul 1916, Vara, amiaza. Cavarna. Gradul 4.
n) [36] Anul 1916. August, 10h p. m. Cavarna. Gradul 4—5.
o) [37] Anul 1919. 24 Ianuarie, 5h a. m. Cavarna. Gradul 4.
p) [38; identic cu 37?] Anul 1919. August, $7^1/_2$h a. m. Cavarna.
q) [39] Anul 1919. August, 7h p. m. Cavarna. Direcţia SE. Gradul 4.
r) [40] Anul 1922. 24 Ianuarie. 2h a. m. Cavarna.

*

Precum se vede, în anii 1871—1924, în regiunea Coastei de Argint au fost vreo 18 cutremure macroseismice, în parte destul de puternice, deci dar tot cam la 3 ani unul. *Direcţia este în majoritate dinspre ipoteticul basin de scufundare din faţa Coastei de Argint.* Se poate că unele cutremure şi-au avut cauza în *surpări de peşteri subterane.*

In vara 1922 (?) marea s'a retras timp de cel puţin o zi fără nici o furtună sau cutremur.

III. Hidrografie.

Abstragând marea, Coasta de Argint este săracă în apă. Cantitatea mică de precipitaţiuni (cam 400 mm anual) şi permeabilitatea solului în unele părţi cauzează formarea stepei aride. In schimb cred că există ape subterane (râuri), poate chiar numeroase.

Ape ce curg la lumina zilei sunt puţine. Venind dela Caliacra, dăm mai întâiu de *părăul Dalboc,* mic şi neînsemnat, adeseori chiar fără apă; n'are lungime nici de 1 km. Valea părâului e destul de largă şi ascensibilă.

Râul Cavarnei este cea mai mare apă curgătoare din regiune. Isvoreşte dintr'un grup de cişmele (Fig. 14) ce se ivesc din aripa stângă a văii, cam 3 la număr, apoi lângă prima moară altele două, dintre care una primeşte apa din partea dreaptă a văii. Debitul acestor isvoare variază foarte mult, cam dela 2—15 kg pe secundă; temperatura e aproximativ constantă de 13° C, deci cât temperatura mijlocie anuală a localităţii. Spre a ajunge la nivelul cişmelelor, apa de ploaie trebue să străbată roce în grosime de 20—40 m în sens vertical.

Poziţia oraşului Cavarna, faţă de cişmele, de unde o mare parte din popolaţiune îşi aduce apa necesară pentru consum, este nenorocită. Lângă hala orăşănească este o fântână care, în timpul răsboiului, în parte a fost umplută cu pietre, apoi la 1924 — din lipsă de apă apropiată pentru construcţiuni — curăţită. La scoaterea pietrilor din fântână, apa cişmelei ce se află la o înălţime cu vreo 20 m mai mică, s'a tulburat, dovadă de legătura subterană dintre aceste două puncte. In analogie trebue să presupunem şi alte legături între cişmelele şi arealul oraşului, prin urmare filtrare insuficientă: sus latrine, jos oamenii beau apă! Adevărat, apa cişmelelor e foarte gustoasă, însă şi mai primejdioasă, cum ne învaţă unele epidemii de infecţii intestinale, din fericire rare.

După ce râul Cavarna a adunat apa cişmelelor, el dispune de un debit de 40—70 kg. secundă. Deci isvoarele produc zilnic 4000—6000 tone, anual 1,450.000 — 2,200.000 tone. Regiunea, având media anuală de precipitaţiuni 400 mm., apa cişmelelor se adună depe o suprafaţă de peste 320—550 hectare, abstracţie făcând de evaporare şi de scurgerea la suprafaţa podişului, a căror cantitate nu se poate aprecia şi, negreşit, este cu mult mai mare decât debitul isvoarelor. Cantitatea apei din râu dimpreună cu înclinaţia destul de mare a văii, dau energie destulă pentru şirul de mori ce se întind până în apropierea portului.

Care este geneza văii Cavarna? La tot cazul un produs al apelor curgătoare, căci orizonturile celor două aripi, care formează valea, nu arată denivelare. Valea Cavarnei are acelaş caracter ca şi valea Dalboc; s'a format prin eroziune regresivă. Poate că o parte a văii s'a format prin surparea unor cavităţi subterane făcute de apă, lucru ce azi nu se mai poate constata. In tot cazul, valea este opera isvoarelor, iar acestea îşi au originea în puternicele straturi de argilă impermeabilă.

Inainte de a se vărsa în mare, râul Cavarna primeşte dela dreapta *părâul Mihalbei*, care vine dintr'un grup de cascade mici din nordul satului. Aceste isvoare se ivesc la un nivel foarte înalt, abia câţiva metri sub suprafaţa podişului. Cantitatea apei variază mult, uneori deabia ajunge pentru întreţinerea părăului.

In valea Cavarnei se mai găsesc câteva isvoare, dintre care cele mai mari sunt la port şi-şi au originea în straturile dislocate din estul Ciragmanului. Temperatura acestor isvoare este aproximativ constantă de 14° C; chaosul tectonic ce domneşte aici nu permite explicaţia exactă a genezei. Poate că nu este decât un fel de captivare parţială subterană a apei ce vine dela Mihalbei.

Intre Cavarna şi Mihalbei se găseşte la ţărmul mării *un isvor* slab de apă nesărată, bogată însă în hidrogen sulfurat. Acest isvor rareori curgea şi este mai mult o groapă de apă stătătoare;

uneori seacă. Apa se poate bea fără nici un efect neplăcut, cu toate că este destul de puturoasă.

Un *alt isvor* cu hidrogen sulfurat se găseşte între Suiuciucul Turcesc şi Tuzla, la vreo 30 m. înălţime, cam la mijlocul întinsului teren alunecat (Fig. 2). Acest isvor are o temperatură de 16°C, produce pe secundă cam 0,4 kg apă ce miroasă destul de tare a H_2S. In isvor trăeşte o insectă (Nepa), deci cantitatea acelui gaz nu poate să fie mare, în cantităţi mai mari fiind otrăvitor. Apa e potabilă şi se varsă într'o mocirlă de 100 m. diametru, plină de trestiş (papură). — O altă baltă cu vegetaţie se află mai spre SW, lângă mare, aproape la nivelul zero.

Mai bogat este *isvorul din răsăritul Tuzlei*, zidit cu pietre şi două jghiaburi de scurgere. O piatră are o inscripţie bulgară. Lângă isvorul zidit mai apar altele două naturale din pământ. Apa n'are nici un gust, e bună de băut, are 15°C. Inălţimea acestui grup de isvoare e cam de 10—20 m., cantitatea apei cca 1 litru pe secundă.

Din sinclinalul al cărui front e desvelit la răsărit de Tuzla (Fig. 4) curgea într'un timp puţină apă sulfurată; în prezent (Ianuarie 1925) nu mai curge.

Cea mai cunoscută apă din regiune este *lacul Tuzla* (Fig. 3). Suprafaţa variază după anotimp; lacul stă în legătură cu marea printr'un şanţ artificial. Existenţa lacului se bazează pe faptul că apa lui — fiind cam la acelaş nivel cu marea — n'are scurgere. Probabil că depresiunea lacului e formată într'un sinclinal de roce impermeabile ce ies la iveală în răsăritul lui (Fig. 4). Apa lacului e sărată, concentrată prin evaporare, preţuită pentru băi la care servesc şi un şir de cabine. Lacul e lipsit de vegetaţie şi are un strat gros de nămol.

In apusul Tuzlei se mai găsesc câteva isvoare cu apă dulce, care uneori formează mici mocirle şi pâraie.

In viile Cavarnei: *„cîr baglar“* (=vii de câmp), în vale, spre Mihalbei, este un isvor periodic care, după credinţa populaţiunii, curge numai în preajma răsboaielor şi mai ales când urmează să calce trupe ruseşti aceste regiuni. Isvorul se chiamă *„îrgat punarè“* (=„isvorul lucrătorilor“) şi a curs în timpul răsboiului ruso—turc, după terminarea căruia a secat. In răsboiul sârbo—bulgar a curs iarăş, însă mai slab.

IV. Clima.

Clima Coastei de Argint se poate considera ca intermediară între clima continentală şi cea mediteraneană. Temperatura medie din luna Ianuarie în genere este de 0°, în anul 1924 însă a fost de — 1° C. Curba grafică alăturată ne arată mersul

mediilor lunare din anul 1924. Precum se vede, cea mai ridicată temperatură o avem în Iulie, iar cea mai scăzută în Ianuarie. Maximul observat în anul acesta a fost de 38° C la 6 Iulie, minimul de — 13,3° C la 25 Ianuarie; deci amplitudinea maximală de temperatură este 51,3° C. Media anuală în 1924 a fost de 13,7°; precum se vede, cu 1,70° mai urcată decât media anilor îndelungaţi. Salturi de temperatură în jos n'am observat; în schimb, la 5 Ianuarie 1925, termometrul arăta la amiază + 17° C, încât apărură broaştele mulţime prin mocirle, unde apa avea peste 14°. Asemenea au ieşit din ascunziş şi şopârle (Lacerta agilis şi muralis), un fenomen neobişnuit prin alte părţi ale ţării. — In genere putem zice că clima Coastei de Argint diferă de a altor regiuni româneşti mai ales prin iarna sa relativ dulce; vara e aproape la fel cu cea din nordul ţării.

Zăpada nu prea rămâne; de regulă în scurt timp se topeşte şi dispare în părţile expuse soarelui, perzistând timp mai îndelungat numai prin gropi sau pantele aplecate spre nord. In anul 1924 au fost în total 91 zile cu precipitaţiuni, dintre care 16 cu zăpadă, în marea majoritate puţin abundentă. Ultima ninsoare din iarna precendentă a fost la 12 Martie. Vreo 20 zile au fost cu ceaţă, de obiceiu foarte deasă şi umedă. Ploi abundente, parte torenţiale, am înregistrat în vreo 16 zile. După statistica D-lui agronom regional N. Gheorghiu, totalul precipaţiunilor din 1924 a fost de 384,9 mm.

Forma norilor prepondentă e stratus şi cumulus. Acoperirea ceriului a fost în termen mediu aproximativ 2,2/4; 67 zile din an ceriul a fost acoperit de nori ziua întreagă şi numai în 17 zile a fost absolut senin.

Prima descărcare electrică a fost în 29 Febr. cu durduituri, ploaie şi un fulger puternic.

Caracteristic pentru Cavarna este frecvenţa vânturilor. Numai în 4 zile aerul a fost în nemişcare; dealtfel aproape totdeauna bate vântul, de multeori cu putere mare, încât împiedecă aproape mersul în contra lui. După scala de 10 grade, media anuală a puterii vântului în 1924 a fost de 2,8 grade. Nu am putut constata cu siguranţă, care direcţie este prevalentă, probabil în ordinea grupării N, E, S, W. Frecvente sunt vânturile cauzate prin diferenţa temperaturii dintre uscat şi mare, vânturi care îşi schimbă direcţia în mod foarte neregulat, pe sărite. — Acestor vânturi, Cavarna le datoreşte răcoarea relativă a verilor, pe când Balcicul sufere mult din pricina căldurii, oraşul fiind situat într'o vale adâncă, împrejurată de înălţimi.

In strânsă legătură cu temperatura uscatului este temperatura mării apropiate. Curba din linii punctate arată temperatura mării în 1924 (vezi fig.). Se cunoaşte bine paralelismul celor două temperaturi. Din lunile calde ale anului precedent marea

îşi păstrează o cantitate de căldură, din care motiv temperatura apei până în Martie se menţine mai urcată decât temperatura atmosferei, căci aceasta din urmă depinde în primul rând de căldura uscatului, care — fiind conducător mai bun de căldură decât apa — o pierde cu mult mai curând decât marea. Vedem dară că din Octomvrie până în Martie apa mării e mai caldă decât atmosfera, cam cu 3⁰. In intervalul Oct.—Ian., marea îşi pierde din căldură, dând-o cu încetul aerului, îndulcind astfel clima iernei într'o măsură oarecare din regiunile litoralului. Marea-Neagră, fiind numai de un mic volum, această ameliorare climaterică este relativ minimală, dar totuş se simte. Din Ianuarie până în Martie, atât atmosfera cât şi marea se încălzesc deopotrivă, apa însă îşi menţine plusul de temperatură faţă de uscat. Incepând dela Aprilie, marea se încălzeşte mai încet decât aerul; acesta din urmă o întrece foarte pronunţat, deoarece uscatul, dela care primeşte căldură, este mai bun conducător şi se încălzeşte mai intensiv. In Sept. temperaturile se egalează, apoi iarăş atmosfera devine mai rece.

De remarcat este că media anuală a atmosferii stă foarte aproape de media hidrosferei, 13,7 şi 12,5 şi totuş, rezumativ, marea e mai caldă, dovadă că trebue să înfluenţeze favorabil asupra climei. Tot în apropierea acestor medii vedem şi cotituri bine pronunţate ale curbei marine, aş zice că este „equinocţiul" dintre atmosferă şi hidrosferă.

Cea mai ridicată temperatură a mării observată în 1924 era de 30⁰ C la marginea litoralului, cea mai scăzută de + 1⁰ C, aşa încât apa niciodată nu ajunge la îngheţ, ceeace mi-au afirmat şi pescarii. Cel mult la ţărm se formează puţină ghiaţă din stropii aruncaţi de valuri, răciţi la aerul de sub zero.

Anexez pe p. 120 un tablou ce ne arată mediile climaterice din 1924. Lipsesc mediile din August, deoarece, din cauza absenţei mele din Cavarna, înregistrările au suferit o întrerupere. Din acelaş motiv notez că la curbele grafice coordonatele pentru August au fost arătate ca media lunilor Iulie şi Septemvrie.

Celor eventual interesaţi, registrul zilnic al datelor climaterice le stă la dispoziţie.

In genere, clima Coastei de Argint este sănătoasă. Boli endemice provocate de climă nu sunt. Totuş ceaţa, care adeseori se iveşte în anotimpurile reci, este nefavorabilă sănătăţii; bolnavii de tuberculoză pulmonară par a fi mai puţin rezistenţi decât în alte părţi ale ţării; contribue însă şi locuinţele neigienice, apa foarte suspectă a cişmelelor şi alimentaţia primitivă a populaţiunii. In schimb, vara petrecută la ţărm este o plăcere, băile de mare sunt mult superioare celor de râu, mai ales când apa are 25—30⁰ C.

ANUL 1924, LUNA	Temperatura atmosferei în grade Celsiu			Temperatura mării	Vânt	Acoperirea cerului în sferturi	Precipitaţiuni mm	Zile cu precipitaţiuni
	media	min.	max.					
Ianuarie	— 1	— 13,3	5	1	2,8	2,1	17,7	5
Februarie	0,8	— 9	10	3,9	2,6	3	—	11
Martie	5,7	— 2,6	17,8	8,8	2,0	2,6	39	10
Aprilie	11,3	5,5	16,8	9	2,6	2,6	35,2	9
Mai	(23,1)	(17)	28	(14)	3,4	2,3	10	6
Iunie	25	19	30,8	20	3,8	2	47,5	12
Iulie	<27,5	19	38	< 23,3	2,4	1,3	35	4
Septemvrie	22,9	16,2	32,7	23,9	2,5	0,6	—	2
Octomvrie	13,6	6,3	24	14	2,5	2,5	34,3	10
Noemvrie	(8)	— 2	25,5	13	3,1	2,8	137	13
Decemvrie	2,7	— 2,5	13	6,6	2,8	3,3	—	9
Media anuală	13,7	4,9	21,9	12,5	2,8	2,2	384,9[1]	91, lunar 8,3

V. Fauna.

Nu pot să tratez aici sistematic toate vieţuitoarele găsite în regiunea Coastei de Argint. Ne vom ocupa numai cu reprezentanţii principali, pe cari îi poate observa mai uşor şi laicul, vietăţi care sunt mai bătătoare la ochi.

Fauna regiunii, în genere, este identică cu cea de dincolo de Dunăre; găsim însă şi câţiva reprezentanţi ai faunei mediteraneene, care la noi, în Dobrogea, îşi găseşte hotarul de răspândire înspre nord. Totuş, unele dintre animalele ce hibernează pe aici petrec în somnul de iarnă, un fenomen nordic, al regiunilor reci. In schimb sunt specii ce la începutul iernii vin dinspre nordul Europei şi se oprere pentru iernare în Dobrogea; marea majoritate însă îşi caută adăpost mai spre sud. Abstrăgând de animalele marine, o bună parte a faunei regionale sunt locuitoare de stepe, care este formaţiunea vegetală prevalentă. Pădurea lipseşte cu desăvârşire, deci şi animalele caracteristice acesteia. Puţinele mocirle adăpostesc câţiva iubitori de baltă.

[1]) Dintre cari 59,2 mm în August.

Dintre mamiferele răpitoare, vulpea şireată locueşte prin găuri pregătite de natură şi modelate de animal. Face din când în când invaziuni prin coteţele locuitorilor; în genere însă se furişează printre bolovanii şi tufişurile litoralului. In numeroasele mele excursiuni, n'am întâlnit decât trei indivizi; deci vulpea nu este chiar comună în regiune. Deasemenea nici lupul, despre care numai am auzit că iarna face invazii în regiune; despre el se ştie că într'o singură noapte poate parcurge zeci de kilometri în căutarea hranei. Chiar în zilele calde din Ianuarie c. lupii au sfâşiat într'o noapte trei purcei ai unui ţăran ce locueşte lângă lacul Tuzla (Fig. 3). — Mai modest este dihorul (Foetorius), care în cuprinsul Coastei de Argint apare în două specii: una, dihorul comun (F. putorius), fără pete pe spate, cealaltă, cu mult mai rară, dihorul sarmatic, (F. sarmaticus), cu pete galbene pe spinare, răspândit numai prin răsăritul Europei. — Printre bolovanii unui zid am văzut odată o nevăstuică (Mustela nivalis) înrudită cu dihorul, dar pe jumătate atât de mare, de culoare cafenie deschisă. După afirmaţiile tăbăcarilor din Cavarna, mai rar se iveşte şi vidra (Lutra lutra).

Iarna trecută, nişte copii mi-au adus 2 lilieci din peşterile Ciragmanului (Rhinolophus, probabil hipposideros). In amurgul serilor de vară numărul liliecilor ce sboară pare relativ mic, dar nici hrană destulă un prea găsesc.

Arici n'am văzut pe aici; am auzit însă că se găseşte; în tot cazul este rar. Mai des se văd muşuroaiele cârtiţei, care-şi continuă activitatea chiar şi iarna. Dintre rozătoare, bieţii iepuri sunt destul de persecutaţi, deşi puţin numeroşi, spre deosebire de popândei (Spermophilus citillus) ce mişună pe toate terenurile care nu sunt prea accidentate. Când treci peste depresiunile litoralului dintre Cavarna şi Balcic, în zile calde, poţi vedea aproape mereu câte unul galopând în căutarea refugiului. Ţipetele li se aud mereu şi se aseamănă cu ale şoarecilor de casă, însă sunt mult mai intensive şi scoase întotdeauna din ascunziş. N'am putut reuşi vreodată să văd individul care a strigat; se vede că este vreun semnal de pază. Uneori popândeiul se ridică în două picioare şi urmăreşte câteva clipe omul ce s'apropie, apoi dispare în gaură. Nu ştiu cu ce se hrăneşte acest rozător pe pantele litoralului, seci şi cu vegetaţie sărăcăcioasă. Se poate să mănânce şi insecte, cu toate că am găsit popândei în aceleaşi galerii trăind împreună cu broaşte (Bufo viridis) şi gândaci (Blaps sp.).

O mare raritate la ţărmul românesc al Mării Negre sunt focele (Foca vitulina). La a. 1924, în regiunea Coastei de Argint numai două am văzut: una, tăvălindu-se printre valuri în faţa Dalbocului, iar cealaltă, înholbându-se la noi din apele adânci ale Capului Caliacra înainte de a dispare. Mai des apar delfinii, (Delphinus delphis). Uneori în număr mare până la 10 indivizi

s'apropie de ţărm până la vreo 200—300 metri cu salturile lor cunoscute. Un cadavru de delfin, care a fost aruncat la ţărm, din cauza grăsimii abundente, n'a putrezit decât după vreo 2 săptămâni, cu toate că era vară.

Locuitorii principali al litoralului sunt paserile. Specii sunt relativ puţine, dar indivizi mulţi. Ciocârlii sunt destule pe câmp, (alauda arvensis); cea cu moţ (Galerida cristata) pe toate drumurile. Pe lângă pâraie ici-colea găsim şi Motacilla (cf. boarula), pe locuri uscate sticleţi (Carduelis carduelis), uneori numeroşi. Cel mai drăguţ oaspe ce apare primăvara de timpuriu pe casele şi arborii localităţii este graurul (Sturnus vulgaris). Vin cu sutele, îşi scutură aripele şi cântă neobosit.

Această pasăre îmi va rămâne ca o jalnică amintire din Cavarna, unde o anumită categorie de pretinşi intelectuali — nu erau din localitate — s'au arătat atât de barbari, de au împuşcat sărmanele păsărele cu sutele. Am cerut celui mai citit ziar din ţară să publice o notă asupra acestui fapt demn de combatere, dar fără succes; cu siguranţă avea alt material mai folositor „culturii", ştiri mai rentabile.

Dintre Corvide, ţarca (Pica pica) este comună mai ales prin tufişurile numite aici „pădure", apoi ciori (Lycus monedula, Corvus corone şi cornix) se văd în toate localităţile. De stâncile litoralului sunt lipite cuiburile rândunelelor (Hirundo rustica); o singură dată am văzut şi Caprimulgus europaeus.

Cea mai impunătoare pasăre din tot cuprinsul Coastei de Argint este vulturul pleş alb (Gyps fulvus). Lungimea unui individ împuşcat de mine avea 1 m iar cu aripele desfăcute era de 2,50 metri. Capul şi grumazii în tinereţe poartă puf alb, pe care cu timpul îl leapădă, aşa că la animale bătrâne pielea grumazului este golaşe, încreţită şi de culoare albastră. La baza grumazilor se găseşte un guler de pene lungi şi fine. Penele sunt cafenii-roşietice, ale aripelor şi cozii negre.

Această pasăre uriaşe îşi face cuibul pe stâncile cele mai prăpăstioare şi inaccesibile. Cuibul este aşezat prin scobituri, prea puţin adăpostit de ploi, lucrat fără îngrijire, compus din câteva cotoare de plante aruncate în neorânduială. Femelele cam în Aprilie—Mai depun un singur ou şi-l clocesc cu multă îngrijire. Un vultur de-al cărui cuib m'am putut apropia, n'a sburat decât tocmai târziu, după repeţite ghiolduri date cu o prăjină. — La un alt cuib am putut pătrunde cu ajutorul unei funii şi al unui târnăcop. Deşi era un pui în cuib, iar părinţii în sbor pe deasupra, ei n'au făcut nici o încercare de apărare. Imprejurul cuibului se simţea o putoare infernală, cu toate că nu erau urme de hoituri pe acolo, care sunt hrana obişnuită a acestei specii. Vulturul tânăr era isvorul acelui miros atât de puternic, încât prepararea cadavrului pentru conservare era imposibilă,

cu toate că sunt obişnuit cu asemenea lucrări. Dar este de admirat curăţenia cuibului care rămâne neatins prin instinctul animal, căci puiul, pentru excrementare, îşi ridică sus abdomenul, stropind departe dela sine, încât ca curăţenie numai jurul cuibului lasă de dorit. — Prins de tânăr, vulturul pleş alb se poate îmblânzi, încât primeşte mâncarea din mână, nu loveşte cu ciocul, se împacă bine cu păsările de casă, ba chiar şi cu câinii. — Vulturii adesea să adună în grupuri de până la 20, stând la ţărm, sau pe colinele litoralului. Pe uscat nu se mişcă decât în salturi greoaie.

Dintr'alte soiuri de vulturi am mai văzut un Neophron percuopterus. Relativ rar apare uliul, mai des se vede pajura.

Buha (Bubo bubo) se găseşte destul de des printre stâncile litoralului. Hrana principală i-o formează păsările, cărora — după cum am văzut la un lar omorît — mai întâiu le sfărâmă craniul, apoi le scoate penele din aripi; restul este rupt în bucăţi şi înghiţit cu pene cu tot. Intr'o noapte am văzut o buhă rătăcită chiar în oraş.

Tot printre stâncile litoralului locuesc în câteva locuri turturele; pe podiş se găsesc potârnichi, prepeliţe şi dropii (otistarda); ici-colea apare câte o barză, un cocor. Mai numeroase, cu deosebire iarna, sunt diferite soiuri de raţe, care uneori s'adună pe mare formând cete întregi; din depărtare fac impresia unui petec de insulă întunecoasă. Mai rar apar gâşte sălbatice şi lebede (Cygnus olor) dintre care iarna trecută am văzut vreo 10 exemplare. Foarte numeroşi sunt larii de diferite soiuri, adevăraţii locuitori ai ţărmului marin.

Dintre reptile găsim trei specii de broaşte ţestoase, două de uscat (Testudo ibera şi graeca), şi una de baltă (Emys orbicularis). Comună este numai Testudo ibera, care cu preferinţă locuieşte depresiunile litoralului. Din broasca ţestoasă grecească n'am găsit decât 3 animale. In albia râului Mihalbei şi prin mocirle găsim broasca ţestoasă de baltă, care-şi scoate din apă numai nasul şi ochii, iar când se apropie cineva, dispare fără urmă, inauzibil.

Foarte numeroase sunt şopârlele. Unde este verdeaţă multă, tufişuri sau pădure, bunăoară pe pante şi podiş, găsim destul de des şopârla verde (Lacerto viridis), apoi L. agilis unde nu este vegetaţie multă; numai în apropierea mării şi foarte numeros L. muralis. Rar este şarpele de sticlă (Anguis fragilis).

Şerpi sunt destui, însă soiuri puţine. După spusele locuitorilor şi şerpi veninoşi ar fi mulţi. Eu însă în cursul anului 1924 n'am aflat decât o singură viperă (Vipera ammodytes) la ţărmul dintre Dalboc şi Caliacra. — Intre şerpii neveninoşi arareori se găseşte şarpele de apă (Tropidonotus natrix), uneori în varietatea cu dungi longitudinale (var. perso). La ţărm, în vara trecută, am

prins vreo 150 exemplare de Tropidonotus tesselatus, care cu mai multă dreptate ar merita numele şarpelui de apă. Se găseşte exclusiv la ţărm. Pe podiş lipseşte cu desăvârşire. Este un pescuitor dibaciu, mai ales de guvizi, pe cari îi prinde printre bolovanii din apă. Pentru înghiţitul pradei şarpele iese din apă. Pagubele cauzate de acest reptil sunt destul de mari; am găsit indivizi cu un peşte în gură şi altul încă nedigerat în intestin. Şarpele când este speriat, de regulă dă afară peştele înghiţit, uneori în parte deja disolvat. Varietăţile acestei specii sunt atât de felurite încât vor forma un studiu special.

Relativ rar este Zamenis gemonensis var. caspius, cel mai mare şarpe din regiune. Am prins indivizi de peste 1,50 m lungime. Câte un individ este foarte sălbatec, căci sare cătră om chiar când stă mai demult închis în colivie, unde mereu se loveşte de sârmă, încât botul animalului pare retezat la vârf de multele ciocniri cu sârma. Hrana principală este şopârla mare verde (Lacerta viridis). De broaşte sau alte soiuri de şopârle nu se atinge, nici de păsări. Trăeşte numai pe locuri uscate. Un individ surprins de mine la ţărm, de frică mai întâiu a întrat în apă, înotând graţios vre-o 10 paşi la suprafaţa apei, cu capul ridicat în sus: imediat însă s'a întors şi-a ieşit pe ţărm, cu toate că nu părăsisem încă locul. Deduc că Zamenis se teme de apă, căci de altfel nu s'ar fi întors atât de repede la locul unde l-a aşteptat duşmanul.

Foarte des am găsit şerpi omorâţi de oameni neştiutori, încât trebue se cred că cel mai mare inamic al bietelor reptile este genul Homo cu „cultura“ sa. Faptul de a omorâ un animal atât de nevinovat cum este şarpele se arată foarte puţin laudabil, dacă ne gândim că nici măcar 1% dintre toţi şerpii nu este primejdios. Am vorbit mult cu localnici asupra şerpilor, dar n'am putut stabili nici un singur caz mortal prin muşcătura de şarpe.

Amfibii sunt cam puţine: le lipseşte umezeala suficientă. Unde prin depresiunile litoralului se găsesc mocirle, nu lipsesc nici broaştele de baltă. Pe podiş este comună broasca râioasă verde (Bufo variabilis), care singură îşi sapă găuri pentru locuinţă. Celelalte specii, comune dincolo de Dunăre (Hyla, R. agilis, Bombinator, Bufo vulgaris) nu le-am observat pe aici.

In peşti, marea este destul de bogată. Exploatarea acestei bogăţii însă lasă mult de dorit. Pescuitul nu se practică decât numai primăvara şi toamna cu reţele fixate între câţiva stâlpi, în apele scunde, aproape de ţărm. Scrumbia şi pălămida (Pelamys sarda) sunt soiurile principale ce se prind, apoi calcani şi icicolea câte un morun. Cu undiţa se prind mulţi guvizi (Lepadogaster), iar toamna se aduce pentru vânzare genul Belone, un peşte cu bot foarte lung. Din când în când apare calul şi acul de mare

(Hippocampus şi Syngnathus). Cam în luna August apar bancuri atât de mari de peştişori, încât nisipul alb se întunecă ca sub un nor. Atunci chiar la ţărm locuitori nepricepuţi prind cu nişte reţele foarte dese mii din aceşti peşti mici; par'că scot argint din apă.

Ne îndreptăm spre artropode. — Insecte sunt relativ puţine. In apropierea apelor găsim libelule destule. Tânţarii sunt obraznici, dar neprimejdioşi, căci în Cavarna n'am auzit decât de un singur caz de paludism la o persoană infectată în Ecrene, unde, după spusele altora, s'au îmbolnăvit şi alţii. Eu în cursul verii am dormit multe nopţi în portul Cavarnei direct sub cerul liber, în apropierea unui pârâu, şi am fost înţepat de ţânţari de nenumărate ori, însă fără de vreo urmare. Am adunat mai multe culicide despre care am să public o notă. — Furnici şi lăcuste formează majoritatea insectelor care se găsesc în abundenţă mai ales pe podiş şi pe pantele cu vegetaţie ale litoralului. Un oarecare soiu de lăcustă produce un sunet deosebit de pătrunzător şi când cauţi muzicantul nu mai este; a sburat în depărtare. Greieri încă sunt printre pietre; un soiu mai mare pe întreg corpul are nişte buburuze ca pietrele scumpe. O specie de lăcustă are forma unei crenguţe, încât numai cu greu se poate vedea prin tufiş: un bun exemplu pentru mimicri. Dintre stelniţe, una neagră cu pete roşii (Pyrrhocoris) este deosebit de răspândită. Fluturi sunt cam puţini; gândacii ceva mai numeroşi, mai ales genurile Blaps, Carabus morio, Bembidium. Spre mirarea mea, de câteva ori am găsit în mare genul Dytiscus. In pădurea de lângă Cavarna am descoperit într'un singur exemplar o specie nouă de Apion [1]). Leul furnicilor este comun lângă satul Ghiaur-Suiuciuc, unde îşi face conuri în terra rossa.

Intre paianjeni este un soiu mare de vreo 2 cm, care locueşte prin găuri; copiii îl „pescuesc" cu o aţă de care e atârnată o bucăţică de ceară. Când „undiţa" aceasta este lăsată jos în locuinţa paianjenului, el prinde ceara cu cleştele şi astfel poate fi scos la suprafaţă. Apoi tot copiii pun câte două animale într'o cutie, unde se încinge o luptă sălbatecă între cei doi adversari, până când unul este omorât.

Dintre myriapode, două specii merită deosebită atenţiune. Una este Scolopendra cingularnis, impunătoare prin lungimea de peste 10 cm, cu corpul masliniu închis, picioare galbene-portocalii şi cleşte destul de ameninţătoare. Cred că muşcarea acestui animal poate produce simptome locale dureroase. Trăeşte mai ales pe sub pietrele din valea Cavarnei. In prinsoare sunt canibali: se mânâncă unii pe alţii până când nu rămâne decât un supravieţuitor. — Un alt myriapod mare, cu picioare extrem

[1]) Det. Prof. Dr. C. A. Penecke.

de lungi, trăeşte prin locuinţele oamenilor şi apare seara pe pereţi, spre groaza oamenilor.

Raci, mai bine zis crabi (un crapi) sunt destui în mare, însă numai de vreo 5 specii. Un soiu roşu, care trăeşte la adâncimi mai mari şi se prinde uneori în reţelele pescarilor, ajunge o mărime de 15 cm. Soiurile comune sunt negre şi nu trec de 10 cm. Vara, când soarele e ascuns după nori şi atmosfera arată a ploaie, racii ies din mare şi se adună sumedenie pe bolovanii dela mal, cu cari la culoare se potrivesc admirabil. Stau liniştiţi, sau profesează canibalismul printre semenii lor, iar când se apropie cineva, o taie la fugă cu nespusă dibăcie în direcţie oblică, până în apă, refugiindu-se pe sub pietre. — Pe sub pietrele ţărmului mai găsim şi o mulţime de purici de apă (cf. Gammarus), de asemenea şi prin râuri. Ridicând câte o piatră, puricii albi sar în toate direcţiile. — Pe sub grohotişul râurilor Cavarna şi Dalboc, chiar şi în afară de apă, se găsesc uneori crabi asemănători cu cei de mare; este posibil să fie un adevărat crab de apă dulce (cf. Potamon) cum se găseşte în Italia.

Moluşte sunt cam puţine. Pe uscat găsim câteva soiuri de melci (Helix, Pupa, Tachea, Limax), în mare mai ales midii (Mytilus). Populaţia mănâncă atât midiile cât şi melcii (culbeci).

Tot pe sub pietrele râurilor găsim şi lipitori, iar în nisipul mării câte un polychaet. Mai comuni sunt nematozii şi turbelariile, care în majoritate nu se pot vedea decât cu microscopul.

Sub bolovanii mării, uneori chiar deasupra apei, găsim o mulţime de actinii, mari cât o nucă, de culoare castanie. Când răsturnăm piatra, tentaculele se retrag imediat, animalul se adună glob, se ţine însă strâns lipit de bolovan. — Cam prin luna Decemvrie apar numeroase meduze, mari până la vreo 30 cm, ca nişte clopote de sticlă plutitoare. Primăvara, pe la sfârşitul lui Mai, când apa mării începe a se încălzi de a binele, meduzele dispar iarăş; sunt avizate la apă rece.

Din când în când găsim la ţărm şi câte un burete galben, monaxon, aruncat de valuri. Grosimea nu trece de 2 cm, lungimea e de cel mult 15 cm. Trăeşte în apa mai afundă.

Ultima clasă de animale, protozoarele, sunt foarte slab reprezentate. Câteva amibe golaşe, câteva foraminifere, nici un singur radiolar. Numai infuzoriile sunt mai comune. Pân'acum am studiat vreo 50 de specii, obiectul unei publicaţiuni speciale.

Relativ bogat este planctonul marin, însă numai în timpul iernii, când apar numeroase specii de raci microscopici, rotatorii, diatomacee, etc., iar un studiu deosebit.

VI. Archeologice.

Pe Ciragman, care azi are înălţime de vreo 80 m., a fost situată o parte a oraşului antic Bizone. Ciragmanul sus formează un podiş de vreo 600 m. lungime, aproximativ triunghiular, la mijloc ceva mai ridicat, uşor aplecat spre SE unde este abrupt şi absolut inascensibil. Spre E şi N. panta e foarte înclinată, însă se poate urca. Spre W. platoul devine creastă, care, în continuare spre Mihalbei, se lărgeşte din ce în ce mai mult. Stratele Ciragmanului sunt aşezate orizontal. Pe pantele dinspre E şi N se pot urmări bine cam până la jumătatea înălţimii; mai jos sunt acoperite de grohotiş; înspre mare, spre S, prin surparea rocelor şi subminarea mării, stratificaţiunea apare în lumina zilei aproape la toate orizonturile; accesul este însă foarte anevoios, parte imposibil.

Pe podişul Ciragmanului să văd o mulţime de gropi neregulat distribuite, adânci de cel mult 1 m., de diametrul unei case mici sau chiar de abia câţiva metri. Podişul este presărat cu o mulţime de pietre neregulate ce nu arată nici urmă de cioplire. Dimensiunile acestor bolovani nu sunt mari; cei mai mulţi se pot ridica de om. Printre pietre se găsesc multe cioburi; nu am găsit însă nici unul cu vreo inscripţie. Cioburile de cele mai multeori sunt de lut ars, nesmălţuit; fragmente de vase mici, după apreciere, cu un volum de 1—5 kg. Am găsit însă şi fragmentul unui vas ce trebue să fi avut dimensiuni mai mari: cu diametrul de vreo 2 m. Se găsesc şi cioburi smălţuite la care se vede bine că provin din vase mici, mai fin lucrate, uneori cu scobituri sau coaste la suprafaţă. Culoarea smalţului e mai ales neagră, galbenă, verde şi cafenie. — Originea gropilor amintite este dubioasă. Imi pare mai probabil că în timpurile noui locuitorii vecini au scos pietrele bune pentru clădiri, sau au căutat comori, despre a căror existenţă presupusă circulă diferite versiuni prin populaţia regiunii. Nu este însă exclus ca gropile să indice poziţia caselor din autichitate. Totuş, această ipoteză nu-mi pare probabilă, mai ales din motivul că acele clădiri ar fi avut dimensiuni orizontale prea mici pentru obişnuinţa celor vechi. Cred că realitatea s'ar putea stabili cu siguranţă dacă s'ar face o încercare de săpături, lucru pentru care-mi lipsesc mijloacele necesare.

Pe panta dinspre N am găsit, cam la 40 m. înălţime absolută, fragmentul unei pietre mari, cioplită; poate va fi restul vreunui bazin pentru apă. Numărul gropilor pe podiş e cam de 100. Precum se vede, platoul Ciragmanului nici decum n'are mine distincte; totuş, nu trag la îndoială că acolo a fost situată o parte a oraşului Bizone.

Pe panta de Sud al Ciragmanului am găsit urme antice incontestabile, deşi puţine. Sunt de părere că, între altele, şi partea aceasta pe care a fost aşezat sudul Bizonei a suferit catastrofa despre care ne spun cronicarii vechi.

La un puternic cutremur — care se iveşte destul de des şi puternic în regiune — s'a rupt partea de SSW a Ciragmanului, cam pe linia ESE—WNW şi a alunecat spre S, îngropând şi o parte a nefericitului oraş. Grosimea masselor căzute era de vreo 30—80 m, măsurat pe verticală. Accelaraţiunea alunecării trebue să fi fost atât de mare, încât nu cred că a putut să scape vreun locuitor al acestei părţi. Izbirea rocelor jos a fost atât de puternică, încât — cu toată încurcarea stratelor — s'a format o adevărată breccie compactă. Această pseudocimentare e atât de strânsă şi perfectă, încât numai cu ciocanul am putut scoate câteva vase din pământ. In mai multe locuri se găsesc urme de focuri, adică cărbuni de lemn şi cenuşă. Aici cioburile sunt nenumărate. Am găsit câteva de lut ars, pe partea convexă cu câteva litere greceşti puţin distincte, apoi vase şi dinţi de animale domestice (bovide), o bucăţică de fier şi scoici (midii) ce probabil au servit ca hrană, apoi oase de peşti. Interesant este faptul că toate cioburile din jurul Ciragmanului sunt mici; niciodată nu am găsit bucăţi mai mari, fie numai $^{1}/_{4}$ din vas.

După spusele unui băştinaş bătrân din Cavarna, dealungul poalei de est a Ciragmanului, ceva spre W de actualele arături, s'ar fi găsit sub grohotiş urmele unui zid de vreo 4 m. grosime, ce începe dela mare, înconjură dealul la E şi-l urcă dinspre N spre acropolă. N'am putut să constat dacă într'adevăr a existat un asemenea zid. E posibil că zidul la E să fie îngropat; la N unde, după cele spuse, trebuia să apuce dealul, nu e nici o urmă, cu toate că apar roci autochtone. Fapt regretabil este că în ultimul timp locuitorii din apropiere şi-au însuşit toate pietrele din ruinele Bizonei. Astfel, la faţa locului astăzi nu se mai văd urme de ruine aproape de loc. Toate zidurile clădirilor recente din port le-am cercetat, însă fără să pot afla vreo urmă de inscripţie antică. Acest lucru era de aşteptat, deoarece zidarii au cioplit din nou pietrele, distrugând astfel orice inscripţie unde a existat.

Tot pe panta de E, unde inclinaţia începe să crească subit, se găseşte urma unui mormânt, probabil antic. Inălţimea mormântului e de 1 m; jos are pardoseală de piatră, pereţii sunt formaţi din pietre mari, cioplite dreptunghiular; acoperişul este orizontal, tot din pietre cioplite, foarte voluminoase. Intrarea în mormânt e cam 40×40 cm mare. Cioplirea pietrelor dovedeşte că avea şi uşe care, după cele auzite dela un bătrân bulgar, ar fi fost o lespede de piatră, fixată cu fier. In interiorul mormântului s'au găsit urme de schelet şi o vază ce conţinea ţărână.

Oasele scheletului ar fi fost foarte sfărâmicioase. Mormântul e lipsit de orice inscripţiune, poate să mai fi fost deasupra şi o piatră scrisă.

In apropierea acestui mormânt am găsit o piatră cioplită rotund ca de moară, groasă de 5 cm şi diametrul de 25 cm. Piatra aceasta e foarte tare, de origine eruptivă, culoare cenuşie închisă, probabil un porfir. A mai fost găsită o asemenea piatră, întreagă. Cred că au servit pentru măcinarea bucatelor şi au fost aduse din alte părţi, în apropiere lipsind roci eruptive cu desăvârşire.

Singura urmă distinctă de clădire ce ne-a rămas până azi este ruina de sub Ciragman, situată cam la 200 m. în apusul pontonului actual, jos, în imediata apropiere a mării; în vreme furtunoasă chiar stropită de valuri. Din punct de vedere tectonic, aşezarea acestei ruine este foarte interesantă. La o mică distanţă spre vest de ruină ies la iveală rocile autochtone şi orizontale ale Ciragmanului. Intre aceste roci orizontale şi ruină găsim o linie de dislocaţie, încât sub ruină straturile sunt discordante faţă de ale Ciragmanului. Zidurile ruinei fiind verticale, rezultă că clădirea aceea a fost construită după dislocarea straturilor de desupt. Obiecţiunea ce s'ar putea aduce cumcă blocul de ruină ar fi căzut de sus de undeva şi întâmplător s'a aşezat în poziţie normală, trebue abandonată, din cauza că ruina arată părţi proeminente — bunăoară un jgheab de $^3/_4$ m. — care la o eventuală rostogolire a blocului, cu siguranţă s'ar fi rupt din clădire. Deci rezultă o dislocaţie anterioară construirii acestei clădiri. Nu pot să precizez dacă ruina este antică sau mai recentă, probabil însă că este singurul rest dintre cădirile vechi ale Bizonei.

Ruina e zidită la bază din pietre fosilifere (Lamellibranchiate) cioplite cu mare exactitate. Restul zidului e făcut din plăci de piatră cu lăţime de vreo 20 cm, care, prin marginile lor rotunjite, dovedesc că au fost expuse activităţii valurilor, apoi intrebuinţate pentru clădit. Incăperea, al cărei colţ de vest arată existenţa ei de odinioară, are urmele unei pardoseli făcute din plăci de piatră. Zidurile acelei camere(?) sunt făcute în parte din olane arse roşii. Tencuiala clădirii are culoare roză şi e amestecată cu paie mărunţite.

Cam la un m. sub podeală se vede în mijlocul ruinei o gaură patrunghiulară, zidită jur împrejur numai din pietre mari cioplite cu multă îngrijire. Deschizătura din afară este înaltă şi largă de vreo 50 cm, spre înăuntru subit mai înaltă. In fundul acestei deschizături se văd 3 tuburi orizontale (a, b, c) divergente, în secţiune transversală dreptunghiulare. Inălţimea acestor tuburi este pretutindenea egală, de 22 cm; lăţimea (lărgimea), începând dela vest spre est, de 12, 15 şi 16 cm; ele sunt, deci,

aproape de dimensiuni egale. In prezent sunt goale şi se pot urmări cam până la 1 m adâncime spre interiorul dealului.

In sus şi la dreapta de cavitatea patrunghiulară vizibilă în fotografie începe un canal, care mai întâiu înaintează la dreapta (A) — în partea aceasta cioplit numai în piatră, apoi se urcă vertical în sus, fără ca în starea actuală a ruinei să ajungă nivelul pardoselii, întrucât chiar deasupra tuburilor pardoseala lipseşte, fiind partea aceasta acoperită de lut şi pietriş străin de clădire. Astfel nu se poate constata unde s'au vărsat tuburile. Gelalalt tub (B) are situaţie simetrică şi constituţie egală, adică: partea orizontală e cioplită în piatră, cea verticală în partea inferioară e formată de un tub cilindric de lut ars; în partea superioară diametrul tuburilor creşte considerabil. Aceste două tuburi au fost mai înâiu arse apoi băgate în clădire. Figura noastră arată sus o secţiune orizontală prin baza ruinei. Literele *a*, *b*, *c* arată situaţia divergentă a canalurilor ce, înspre deal, sunt de o adânciune necunoscută; se pot urmări abia un metru. Figura de jos arată o secţiune verticală prin cele două braţe ale tuburilor problematice. Litera j prezintă locul aproximativ al unui jgheab de piatră lung de 70 cm, lat de 20 cm şi cu un şănţuleţ de vreo 4 cm adâncime la mijloc. Se poate ca în figură aşezarea jgheabului să fie arătată prea spre stânga. In prezent nu se mai poate constata de unde a început jgheabul şi dacă a stat în legătură cu vreunul dintre tuburile *A*, *B*. In tot cazul a fost aşezat sub nivelul pardoselii, însă legătură directă între tuburi şi jgheab nu pare să fi existat.

Ne întrebăm: la ce a servit clădirea aceea? Prezenţa jgheabului ne arată o legătură oarecare cu apa; ne gândim la o baie, poate o baie de aburi... Jgheabul pare a fi în poziţie originală, dar atunci încăperea clădirii trebue să fi fost de tot îngustă, cel mult de 2 metri. Dacă prin cele 2 tuburi ar fi curs apă, ar trebui să se vadă urme de înrâurire chimică şi fizică, ceeace nu se observă; din contra, pietrele arată relativ proaspăt cioplite, neinfluenţate.

Pentru mine, ruina din portul Cavarnei deocamdată este o enigmă. Recomand archeologilor asest *monument* (?) spre cât se poate mai grabnică cercetare, fiindcă sufere din zi în zi, este subminat de valuri şi în tot momentul s'ar putea prăbuşi în mare, care apoi îşi va termina opera sa de distrugere.

Mai sus am arătat că partea de S S W a Ciragmanului s'a prăbuşit dimpreună cu o parte a oraşului Bizone. Acelaş lucru cred că s'a întâmplat şi cu clina de E a dealului, însă într'o măsură mai mică. Incepând dela ruina descrisă mai nainte, spre răsărit, găsim un fel de platou, înalt abia de vreo 10 m, format din strate foarte înclinate, parte sfărâmate, produse prin alunecare din Ciragman. Pe acest mic platou stă pichetul grănicerilor. Cred că

şi această parte dislocată purta la locul ei autochthon câteva clădiri de ale Bizonei, căci prin brecciile de alunecare se găsesc urme de activitate omenească, cărbuni şi cioburi. — In imediata apropiere, ceva mai spre apus, găsim în dealul Ciragmanului câteva peşteri, unele astupate aproape total. Una merită deosebită atenţiune, fiindcă stă în legătură cu o alta dintr'un nivel mai înalt şi adăposteşte vasul descris la aprecierea înaintării marine. Cred că a fost un rezervor pentru apă, mai ales în timpurile când oraşul era asediat de inamic şi isvoarele — fiind mai expuse — inaccesibile. Peştera în chestie este adâncă de vreo 15 m şi înaltă de 4 m, deci destul de impunătoare.

Dar catastrofa seismică a fost şi mai întinsă. Inaintând dela vărsarea pârâului Cavarna dealungul ţărmului spre răsărit, printre bărăcile pescarilor, se deschide spre mare şanţul adânc al unui torent ce duce apă numai în timpul ploilor mari. In pereţii acestui şanţ se găsesc iarăş cărbuni, cioburi şi olane de acoperiş. Nu trag la îndoială că şi la est de gura râului Cavarna a fost o parte a Bizonei, de asemenea îngropată pe sub brecciile alunecate în cantitate enormă din panta de răsărit a văii Cavarna. Aici volumul rocelor alunecate, după părerea mea, se apropie de acela din sudul Ciragmanului: în aceste două locuri cutremurul a avut cel mai întins efect de dislocaţie.

Din observaţiunile publicate aici şi din altele însă am ajuns la următoarele concluziuni.

Bizone a fost oraş destul de mare, cu o lungime de vreo 1200 m şi lăţime de vreo 500 m; deci avea suprafaţă de aproximativ 60 hectare Se întindea pe ambele laturi ale râului Cavarna şi pe'ntreg platoul Ciragmanului, unde erau clădirile mai mari decât jos la ţărm. Numărul clădirilor se poate evalua cu aproximaţie la vreo 200—500. In urma unui cutremur de pu tere neobişnuită trei părţi ale oraşului au fost îngropate, restul dărâmat.

Mai adaug câteva observaţiuni archeologice. Mi s'a afirmat de mai mulţi locuitori din Cavarna că în nisipul plăjii, dedesuptul Ciragmanului, s'au găsit monete de aur destul de numeroase. Aceasta ne dovedeşte că la acel cutremur massele au alunecat până în mare. Tot sub Ciragman s'a găsit o mică piatră comemorativă, din care n'a rămas decât partea superioară, unde se poate ceti:

Α Γ Α Θ Η Ι	Τ Υ Χ Η
U Η Τ Ρ Ι	Θ Ε Ω Ν
Λ Ε Ω Ν	Α C Α Ν Є
	. . . . . Π Ε

In anul 1922, când s'a săpat la fundamentul morii Ciragman, la poala acestui deal, în imediata apropiere a pichetului

s'au găsit schelete mari omeneşti, vase sparte de lut ars cu inscripţii greceşti şi fundamentul unei brutării (?), care avea în zid un dulăpior cu o uşe. Inăuntru era un vas de sticlă în forma unei paseri. Vasul era până la jumătate umplut cu coniac pe care l-au băut lucrătorii.

Cât mi-a comunicat D-l Ciomu, cele două isvoare de sub pichetul grănicerilor ar fi numai cele două scurgeri artificiale ale unui singur isvor ce se iveşte din temelia Ciragmanului. Dela locul acestui isvor s'ar fi întins un apeduct antic până la actuala vamă, format din tuburi cilindrice de lut ars. In stânga râului Cavarna, paralel cu dânsul s'a găsit un alt apeduct pe la poalele dealului Ceair Burun (deal peste valea dela Ciragman). La săpăturile făcute pentru construcţia unor magazii s'au găsit lespezi de piatră bine lucrată şi orz carbonizat, probabil din cauza celor 14 secole decând este îngropat.

După credinţa poporului, la postul Bizone ar fi fost 40 argintării şi 30 brutării. La furtuni de mare s'ar ivi la ţărm monete şi alte obiecte de aur.

Tot după credinţa localnicilor se zice că, după distrugerea Bizonei, au mai rămas locuitori pe Ciragman, cari apoi au trecut la locul actualei Cavarna. Dintre cei coborâţi de acolo se aminteşte Mangâr Papu (= moş Mangâr) ai cărui copii trăesc şi azi, ştiind că s'a mutat de pe Ciragman.

După o altă tradiţie se spune că, după cutremurul Bizonei, au rămas doi fraţi: Gheorghe şi Cavali cu toată averea lor. Ei au întemeiat noul oraş numit Cavarna după numele fetei *Cavali*, iar în amintirea Bizonei nimicite Gheorghe ar fi clădit o biserică în locul actualei biserici ortodoxe Sf. Gheorghe.

Pe Ciragman ar fi locuit un voevod, la a cărui cetate duceau 120 trepte, dintre care nu s'au găsit decât 3.

Un vânător, urmărind o vulpe, aceasta s'a refugiat într'o gaură din nordul Ciragmanului. Vânătorul urmărind animalul, a descoperit în interiorul dealului o serie de 6 peşteri mari aşezate una după alta.

Intr'una, a şaptea, se crede că este ascuns tezaurul Bizonei.

Din Constantinopole ar fi venit turci spre a căuta această comoară.

Nu pot afirma dacă este sau nu o realitate oarecare la baza acestor versiuni poporale. Pe panta de nord a Ciragmanului nu se găsesc nici urme de vreo peşteră. Basmul cu moşul Mangâr şi fraţii Gheorghe şi Cavali poate că se referă la vreo aşezare de pescari pe Ciragman în ultimele secole, nu însă la vechiul Bizone: când orzul s'a carbonizat, tradiţia s'a stins de mult, căci 1400 ani însemnează 50 generaţii.

Bătrânii spun că strămoşii lor au trecut cu barca dela Ciragman înspre partea opusă, pe locul acela unde azi este portul

Cavarnei. In susul actualei văi s'ar fi găsit inele de fier gros, fixate în stâncă pentru legarea bărcilor. — Această poveste e uşor de combătut, căci de altfel ar rezulta că locuitorii Bizonei făceau clădiri şi apeducte sub nivelul mării. Valea Cavarnei ca şi toată Coasta de Argint nu arată urme de vechi terase litorale şi ridicate.

Totuş, căutând o explicaţie pentru problematica trecere pe apă dela Ciragman la dealul Ceair Burun, nu este exclus că primul să fi fost cu mult mai înaintat în mare, formând astfel un mic golf în prelungirea actualei Cavarna.

Deşi în isvoarele istorice, mie accesibile, nu se găsesc date dacă au mai existat sau nu aşezăminte omeneşti între Dionysopolis (=Balcic) şi Bizone, totuş sunt convins că au fost, fie chiar mici, abia din câteva clădiri. La SW de satul Suiuciucul Turcesc, din podişul autochthon, odinioară mai înaintat spre mare, a rămas — în urma celor două alunecări divergente, una spre SSE (Fig. 5), alta spre SSW — un fel de promontoriu înaintat care, fără intercalarea vreunei depresiuni, stă in legătură directă cu podişul; este însă de mai mică înălţime. Partea aceasta a suferit pe semne o dislocaţie relativ cu mult mai mică decât alte părţi, ca de ex. colinele din Fig. 5, care sunt fotografiate chiar depe acest mic platou proeminent. La S de Suiuciuc, pe un deal mic, la depărtare de vreo 100 m dela ţărm, se văd ruinele unei case recent dărâmate, probabil în răsboiul mondial. La vreo 1400 paşi spre vest dela această ruină se află promontoriul susnumit. Mulţimea neobişnuită de pietre ce se găsesc atât pe deal cât şi pe ambele laturi ale lui, la o înălţime unde nu poate fi vorba de formare atmosferică, adică prin tempestare, mi-a atras atenţiunea. Intr'adevăr, printre pietre am văzut şi câteva cioplite, apoi cioburi de diferite vase mici de lut ars şi fragmentul unui vas enorm, cam de dimensiunile celui amintit la Ciragman. Am mai găsit şi câteva toarte de vas, cu coaste ce caracterizează pe acele de la Bizone, însă nici una cu inscripţie.

Apa care se adună în timp de ploaie în depresiunea din răsăritul promontoriului se scurge spre SW, unde şi-a format chiar la poala dealului un şanţ de scurgere spre mare. Chiar în locul acela unde începe şanţul, eroziunea începe să desvelească urma unui zid mic, aşezat transversal peste cursul apei. Zidul nu este făcut din piatră cioplită, ci din bolovani rotunjiţi prin acţiunea valurilor. Trag la îndoială că acest zid ar fi antic; îl amintesc însă, fiind făcut de mână de om şi fiindcă antichitatea nu-mi pare exclusă.

Mai mare importanţă dau altei urme de zid ce se găseşte în răsăritul promontoriului, la marginea stângă a unui torent periodic, cam la nivelul dealului, câţiva metri sub marginea

podişului. In acest loc apar stratele autochthone ale podişului pe care, precum se vede, au fost aşezate clădirile orăşelului antic, azi dispărut. Rudimentul de zid se întinde paralel cu şanţul torentului, cam N—S şi este de o construcţie ceva mai solidă decât zidul dela ţărm. Lângă zid am găsit o piatră, cioplită exact patrunghiular, în mărime de aproximativ 80×50 cm, groasă de 30 cm, pe faţă cu o scobitură patrunghiulară cam de 60×30 cm. Mijlocul pietrei, unde se aştepta o inscripţie, este stricat, ca şi când sculptorul nu şi-a terminat opul. Posibil că mijlocul pietrei să fie avut desemne în relief, care apoi au fost sparte de oameni.

Aceste urme, deşi foarte puţine, totuş cred că sunt suficiente pentru a admite existenţa de odinoară a unui orăşel la sud de actualul sat Suiuciucul—Turcesc, pe marginea podişului.

La stânga de gura pârâului ce vine din acest sat, am găsit printre pietrişul ţărmului un fragment de toartă, care arată într'un dreptunghiu presat (35×18 mm) relieful unui delfin reuşit. Acest fragment de vas făcut din lut ars n'a putut fi decât scurt timp expus activităţii valurilor, căci colţurile abia sunt începute. Deci ciobul trebue să fi stat îngropat până în ultimul timp, pe urmă desvelit de apa ploii. Locul de origine nu se poate stabili din cauza translaţiei ţărmului; totuş nu poate fi prea departe, poate chiar sub massele alunecate ce se păsesc în sudul pometului ce aparţine satului Mihalbei.

La vreo 300 paşi spre NW dela casa dărâmată ce se găseşte lângă ţărmul Suiuciucului este o mică depresiune, fără defluent, vizibilă în fig. 5. Aici găsim un bloc exagonal de piatră, lung de 75 cm, gros de 43 cm, dintr'o rocă ce conţine multe fosile (Lamellibranchiata). Piatra este exagonală; ea e cioplită, având 6 coaste şi 6 şanţuri longitudinale, încât, văzută dela bază, arată ca o roată cu dinţi. Poate să fie vorba de o urmă antică.

Tot ţărmul dintre Cavarna şi Tuzla are o mulţime de cioburi de lut ars, roşu. Majoritatea lor cred că este recentă. Totuş e posibil ca pe întregul litoral să fi fost clădiri antice răsleţe.

Caliacra. Cetatea avea 3 ziduri de apărare, fiecare cu câte un şanţ adânc în afară. Aceste linii de apărare traversează peninsula, despărţind-o astfel de continent. Distanţele dintre ziduri sunt de câteva sute de paşi; cele două exterioare sunt total distruse, numai micile movile din dosul şanţurilor aproape umplute indică situaţia, însă destul de distinct. Brâul interior în schimb s'a păstrat destul de bine. In zid se văd găurile pentru arcaşi, apoi lemne zidite înăuntru. Poarta cetăţii (Fig. 12) era destul de mare; punctele ei de fixare se văd tăiate în stâncile podişului. In afară de acest zid, alte urme distincte de clădiri

nu sunt, ci numai un haos de pietre răsleţe. Se vede că distrugerea era aproape complectă.

Foarte interesante sunt fântânile. N'au apă, dară nici nu cred că aveau acest scop. Dela suprafaţa podişului sunt tăiate vertical în jos. Tunelul de jur împrejur zidit şi în comunicaţie directă cu peşterile care se deschid spre mare, la diferite înălţimi. Fântânile cred că au servit de comunicaţie, poate cu ajutorul funiilor sau scărilor. Ideea de fântâni propriu zise trebue părăsită, căci îngustimea şi lungimea peninsulei, apoi straturile oblice de conglomerate cred că exclud prezenţa de ape subterane.

După D-l Ciomu, la poarta Caliacrei s'a găsit în primul războiu balcanic (1913) o statuie de călăreţ, care a fost luată de ofiţerii români. După distrugerea cetăţii, locuitorii ar fi întemeiat satul Suiuciucul—turcesc.

In satul promontoriului Caliacra, stâncile formează o poartă ce se deschide deasupra unei prăpastii. Este *„Poarta celor 40 fete“* (= cârc câz capusâ), de unde s'au aruncat în mare 40 fete legate cu părul lor propriu una de alta. Duşmanul întrând în cetate, fetete şi-au căutat moartea, spre a nu cădea în sclavie.

Precum vedem, litoralul Coastei de argint avea în antichitate cel puţin 4 aşezăminte omeneşti: 1. *Dionysopolis* (= Balcic), 2. *orăşelul* din litoralul Suiuciucului, 3. *Bizone* şi 4. *Tirizis* (= Caliacra). Dintre aceste, cel puţin două au fost nimicite prin mişcări seismice. Din acest motiv regiunea a fost şi este nefavorabilă pentru desvoltarea aşezămintelor mai mari.

In valea Cavarnei se găseşte ruina unei vechi băi turceşti care ar fi fost construită cam în anul 1593 pe o temelie antică romană. In această baie ar fi fost arsă de turci o femeie creştină în ajunul căsătoriei; după legendă a fost o sultancă. Stăpânul clădirii fiind creştin, baia s'a închis. Cazanele şi plăcile de marmoră au fost ridicate de armata rusă în primul războiu al ţarului Nicolae. Cazanele, abia cu 12 perechi de bivoli s'a putut scoate.

Intr'o movilă lângă Cavarna, numită *„Iarâmiuc“* (= jumătate movilă) s'au făcut pe timpul turcilor săpături şi s'a găsit un mormânt creştin.

*

Malalas şi Theophanes povestesc că în anul 543 d. Chr. în regiunea Balcicului şi a Varnei a fost o inundaţie mare cauzată de furtună, sau poate de un cutremur, care, precum am arătat mai sus, nu sunt rare în regiune. — Despre dărâmarea Bizonei prin cutremur ne amintesc Strabo (I, 30). Mela (11, 22) Plinius (IV, 44). Strabo spune că numai o parte a oraşului a fost nimicită prin cutremur, fapt pentru care am adus, cred, dovezi suficiente prin studierea situaţiei tectonice din jurul Cirag-

manului, pe al cărui podiş a rămas o parte a Bizonei, iar restul oraşului a fost îngropat de roci alunecate, unele dela Ciragman, altele dela dealul opus, numit Ceair Burun. — D-l Popa-Lisseanu crede că Bizone n'a fost situată pe platoul de sus, ci jos lângă plajă. De fapt, o parte era aşezată pe plaja din port, iar o altă parte pe podişul Ciragmanului. Cavarna e un aşezământ ulterior, situat la vreo 3 km spre nord de Bizone; deci nu putem pune: Bizone = Cavarna. Numai cele câteva clădiri din portul Cavarnei, care e la vreo 3 km depărtare de oraş, stau în locul vechiului Bizone. Cred că după catastrofa Bizonei în port au persistat sau s'au clădit din nou câteva case, poate şi pe platoul Ciragmanului. Numai în acest sens se poate vorbi de existenţa Bizonei în timpurile mai recente.

Blocurile cu inscripţii antice, despre care ne spune Popa-Lisseanu că sunt zidite în clădirea şcoalei greceşti din Cavarna, azi — durere — nu mai există, căci în 1924 aceasta şcoală s'a dărâmat, iar pietrile au fost cioplite din nou, încât cred că acele inscripţii au fost distruse. Din nenorocire, scrierea D-lui Popa-Lisseanu n'a ajuns în mâna mea decât după dispariţia acelor pietre despre a căror existenţă nu ştiusem nimic. Ne doare inima când vedem cum sunt distruse asemenea valori înalte pentru scopuri de ordine inferioară.

Cavarna, 4 Februarie 1925.

Prof. Dr. I. Lepşi

Explicarea ilustraţiilor.

Fig. 1. Aspectul litoralului cătră apus, văzut de pe un deal la circa 3 km spre est de Balcic. Se vede golful Balcicului, de după care iese litoralul dela Ecrene. In faţă apare, la dreapta, marginea podişului şi coasta, aproape verticală, orizontal stratificată, la baza ei cu grohotiş de pantă. Colinele din faţă sunt toate părţi rupte din coastă, sau prin fracturi, alunecări. Precum se vede, înşirarea acestor coline e paralelă cu coasta. Intre coama din mijlocul ilustraţiei şi pantă se vede o depresiune, lungă de aproape 1 km, parte ascunsă în umbră (soarele la stânga). Punctul de unde este făcută vederea se află pe începutul un dâmb rupt din coastă, la vreo 80 m înălţime. Unde umbra e mai deasă, stă ascunsă o depresiune fără defluent. Terenul este de tipul *m.*

Fig. 2. Vedere spre est de Tuzla. La stânga se vede podişul. Dela mijlocul fotografiei spre dreapta (sud) se vede o peninsulă, care s'a format prin alunecarea în massă a unei părţi din coastă. Peninsula e foarte înaintată în mare, puţin înaltă şi prezintă un chaos de mici dealuri şi depresiuni. Distanţa parcursă de rocile alunecate este de aproximativ 1 km. Linia din mijloc, sunt nişte pietre ieşite deasupra mării. Litoralul tip *g.*

Fig. 3. Lacul Tuzla, văzut dinspre răsărit, de pe un deal de vreo 20 m înălţime. Depresiunea în mijlocul căreia se află lacul se datoreşte sinclinalului care, în partea sa de est, ni se prezintă în fig. 4, unde apare desvelit. Intre lac şi mare se vede dealul ce formează marginea ridicată a sinclinalului. La stânga se cunoaşte comunicaţia dintre lac şi mare; dealtfel, depresiunea este închisă jur împrejur.

Fig. 4. Inceputul sinclinalului în care este aşezat lacul Tuzla. La stânga se vede şi un anticlinal. Vedere spre vest, la ţărmul mării. In dreapta, la baza blocurilor izolate, am găsit singurele fosile vegetale într'o argilă carboniferă, dislocată.

Fig. 5. Vedere luată din dealul cetăţii necunoscute, spre est. Aşezarea celor două şiruri de coline şi două depresiuni. Să se observe paralelismul între dealuri şi coasta din stânga: urmare firească a lunecării paralele. Tip *g.* Mai înapoi se vede o peninsulă formată tot prin alunecare, cu râpă înaltă.

Fig. 6. Peşterile din coastă, la sudul Cavarnei, văzute de jos în sus.

Fig. 7. Dealul Ciragman văzut dinspre est. Mai spre stânga se vede litoralul spre Balcic. Pe dealul din faţă (înălţimea 80 m) a fost situată o parte a oraşului Bizone. In dreptul Ciragmanului se vede portul Cavarna.

Fig. 8. Farul Caliacra. La stânga coasta văzută dela Caliacra spre Dalboc. Tip *a.*

Fig. 9. Capul Caliacra văzut dela vest, sub *„Poarta celor 40 fete“.*

Fig. 10. Ruina din portul Cavarnei, văzută dinspre mare.

Fig. 11. Placa comemorativă din ruinele Bizonei.

Fig. 12. Locul porţii în zidul interior al cetăţii Caliacra, văzut dela N.

Fig. 13. Ruina băii turceşti din valea Cavarnei.

Fig. 14. Primă cişmea din valea Cavarnei.

Fig. 15. Coasta cu 3 falii în nordul lacului Tuzla. Vedere dela vest.

Fig. 16. Oraşul Balcic văzut dela est. In faţă diguri (coline) formate prin alunecare. Se vede o depresiune nivelată prin aluviuni. In dosul oraşului câteva dealuri dislocate.

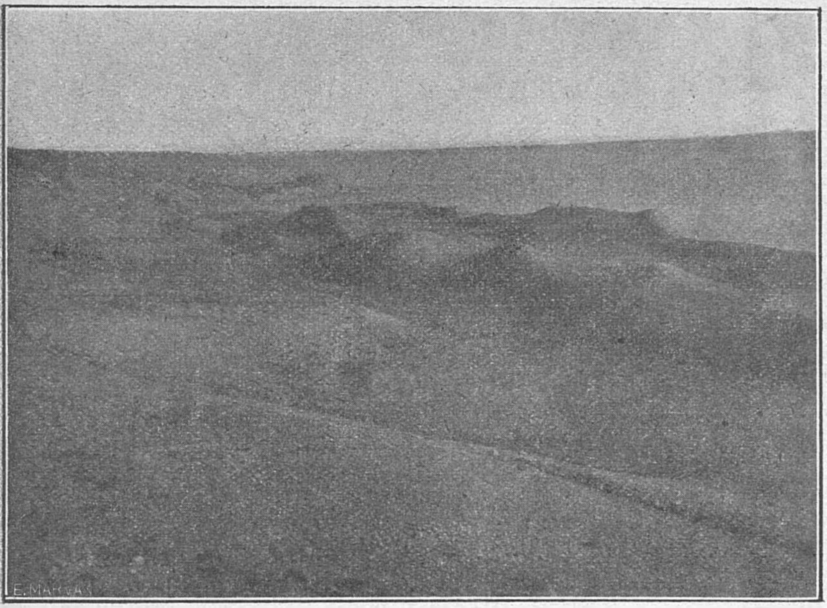

Fig. 5.

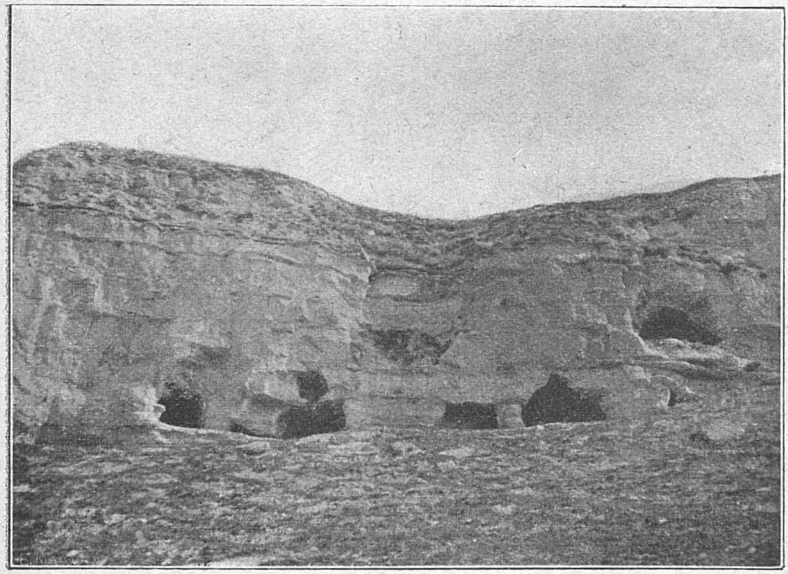

Fig. 6.

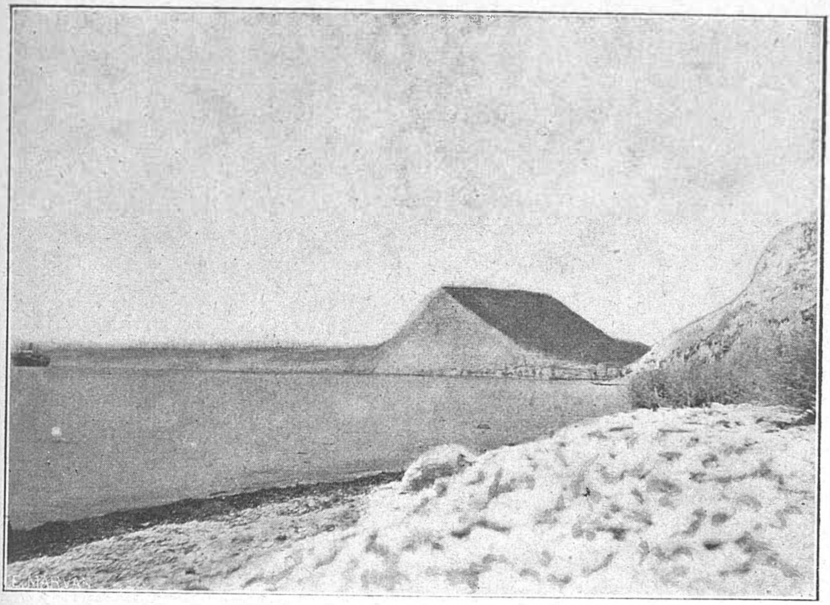

Fig. 7.

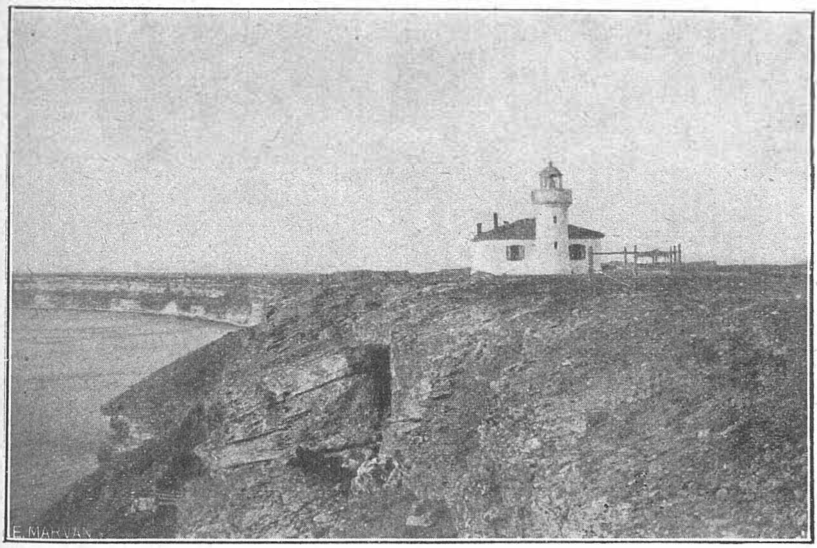

Fig. 8.

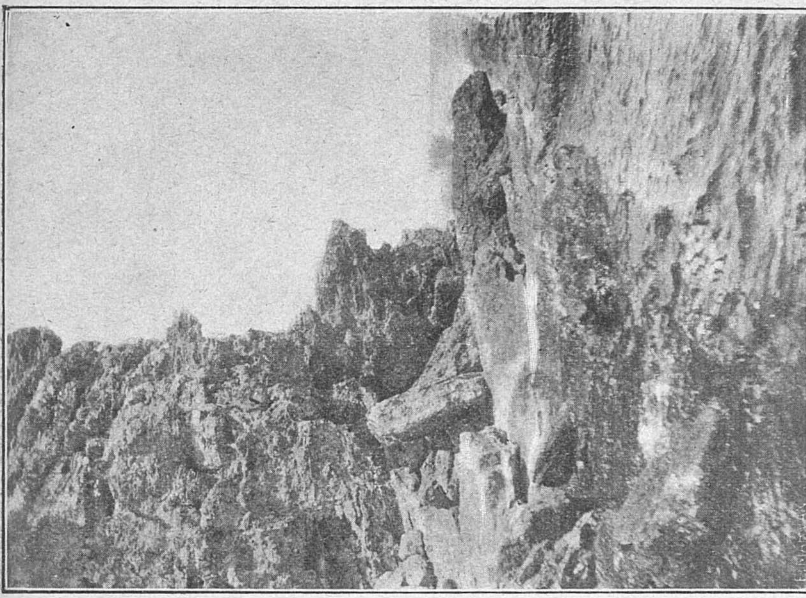

Fig. 9.

Fig. 12.

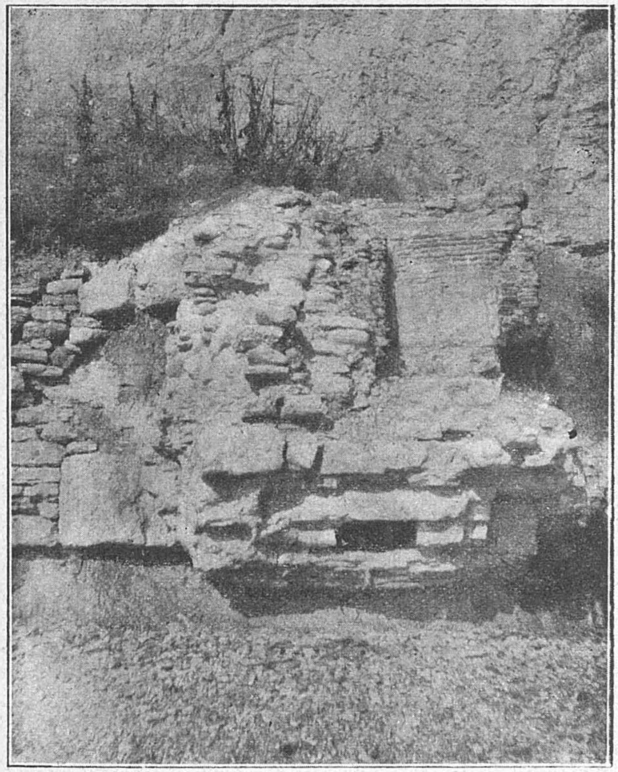

Fig. 10.

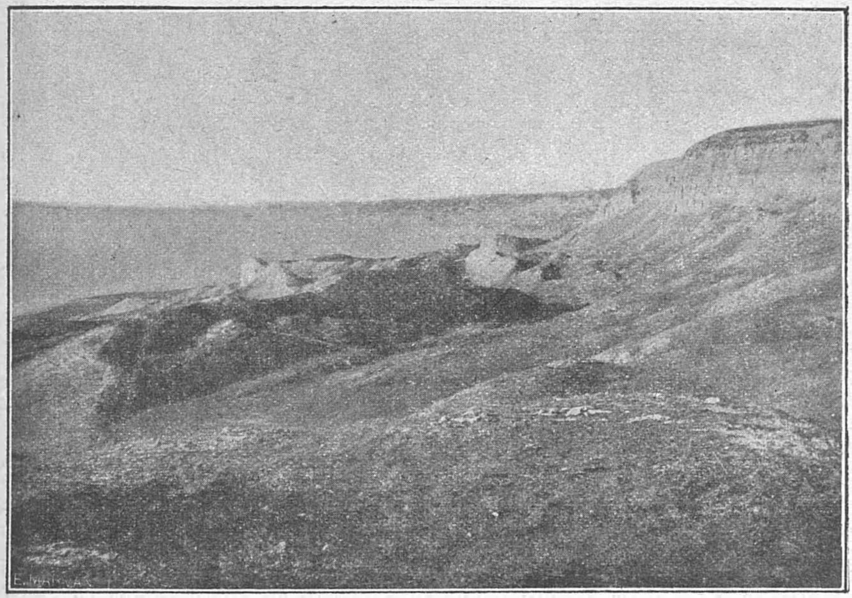

Fig. 1.

Fig. 2.

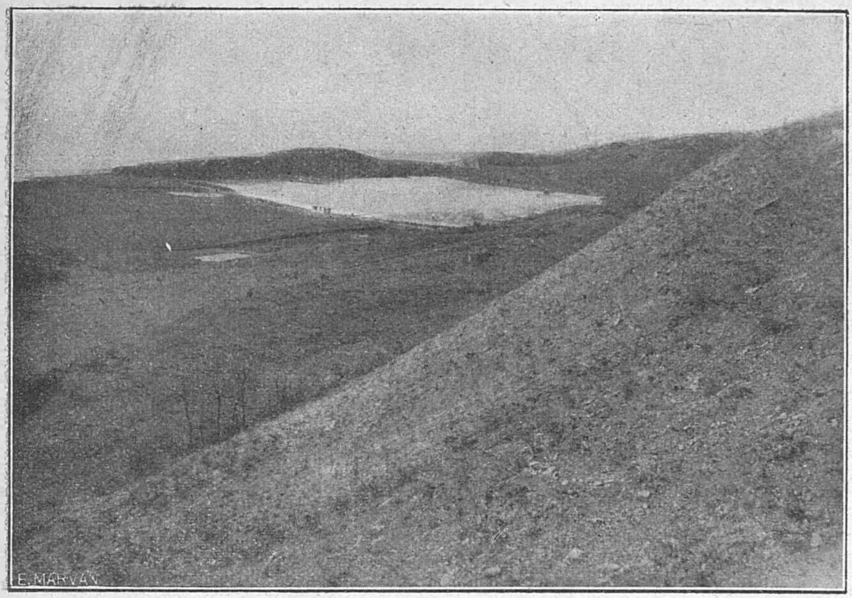

Fig. 3.

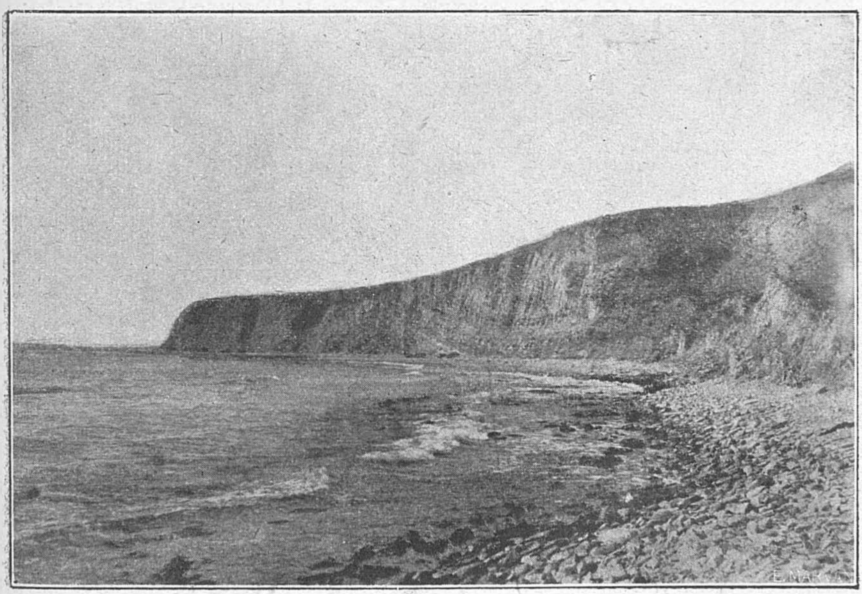

Fig. 4.

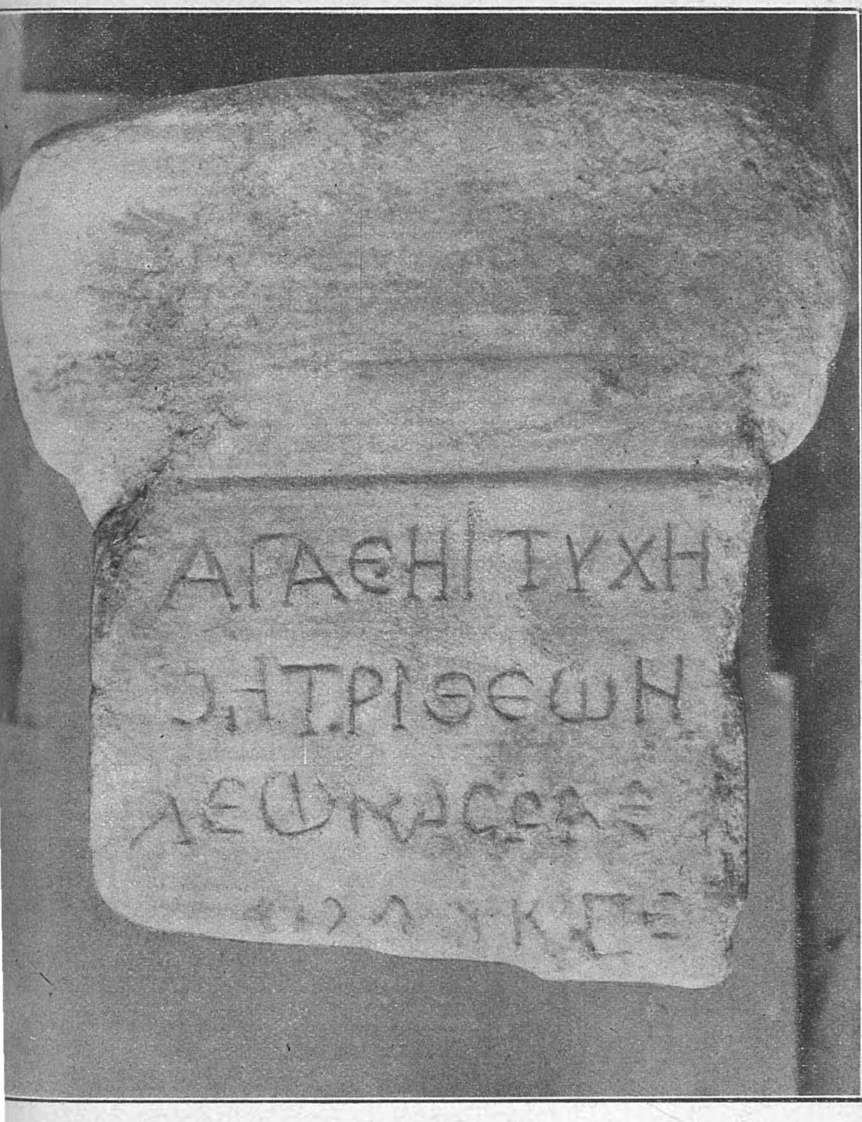

Fig. 11.

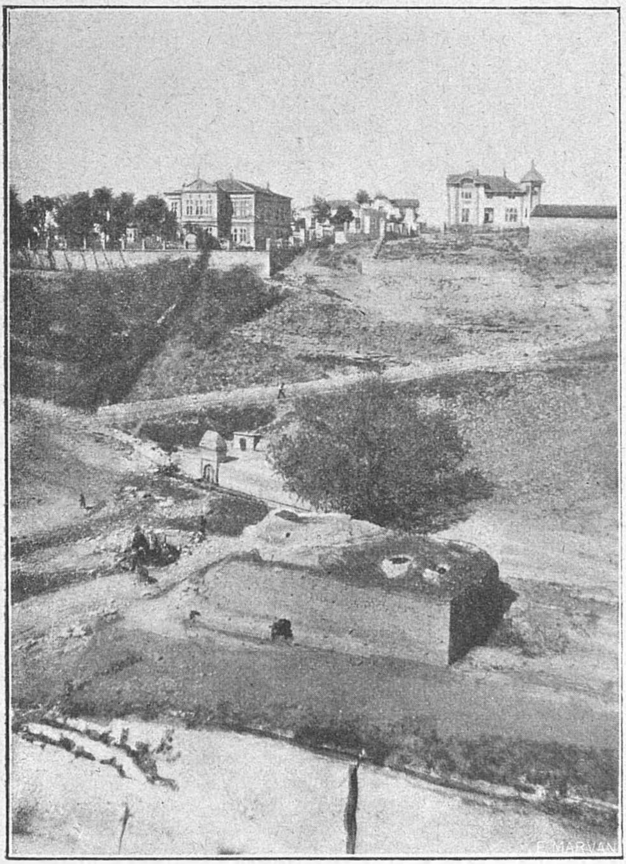

Fig. 13.

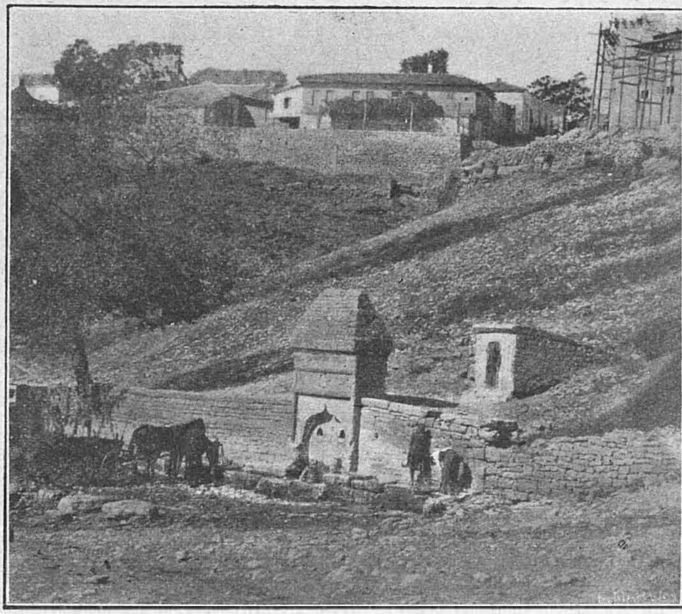

Fig. 14.

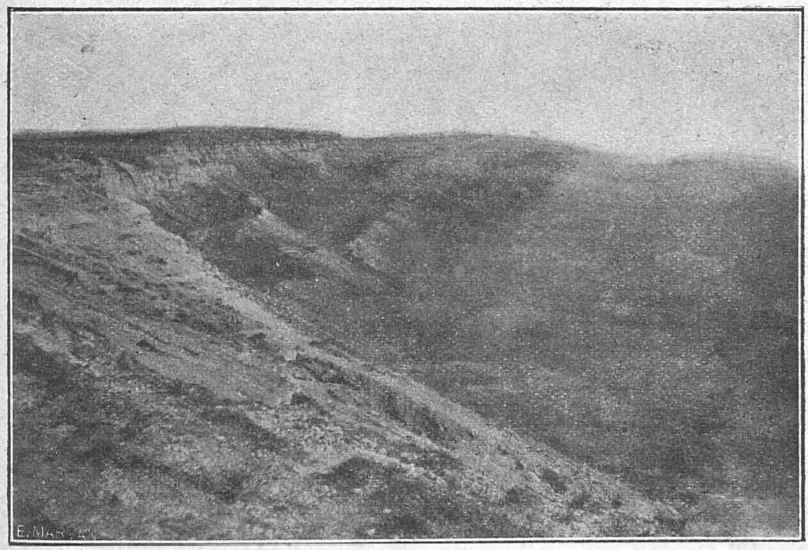

Fig. 15.

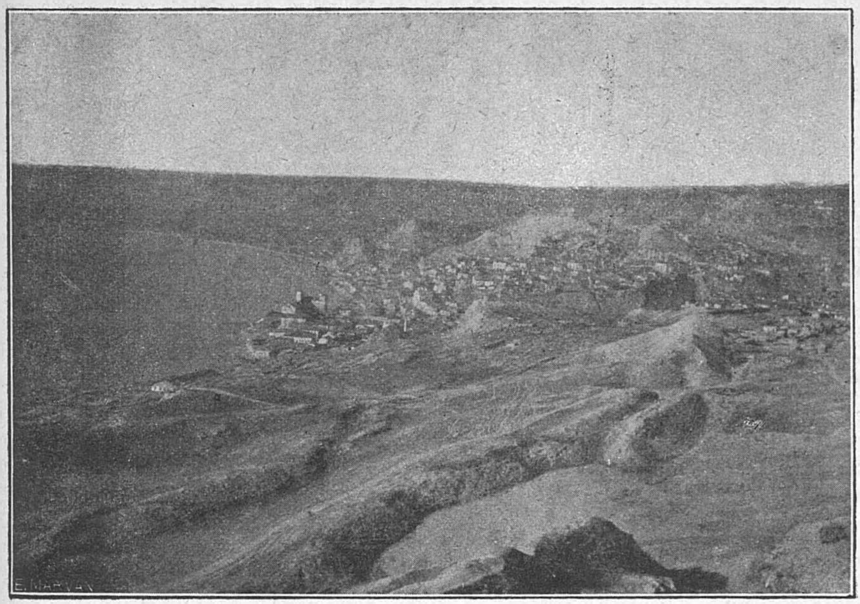
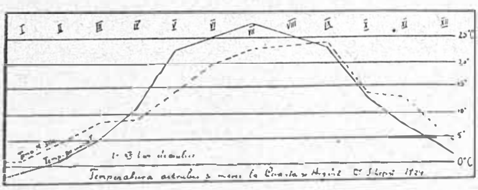
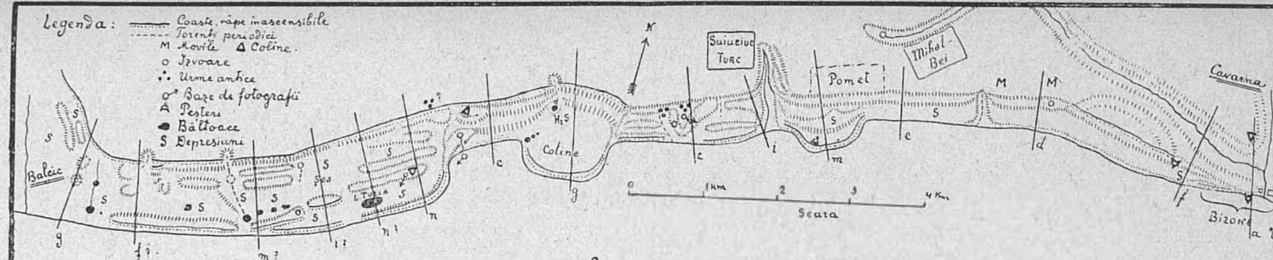
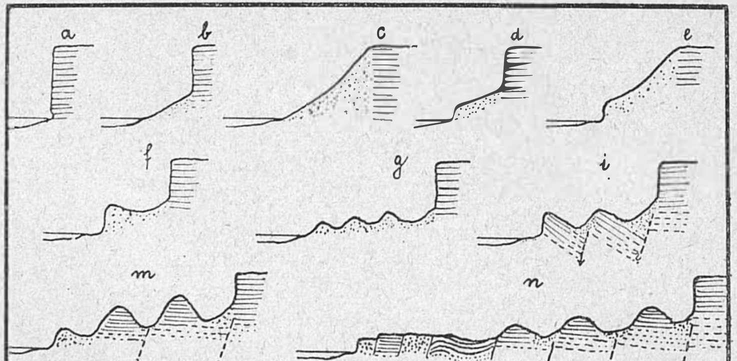

Fig. 16.

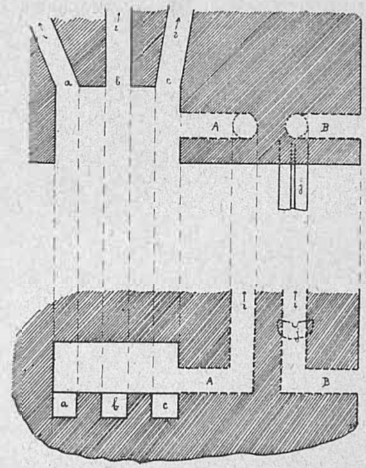

Litoralul Mării între Balcic-Cavarna

Principalele profiluri de litoral la Coasta de Argint.

NOAPTEA

— EICHENDORFF —

Stau mut în umbra din pădure
Ca'n fața unei mari pustii,
Câmpiile par negre pete,
Pâraele de-argint fâşii.

Pătrunde-un şopot prin frunzişuri
Ca şi o blândă'nfiorare,
Din somn tresare-o căprioară
Şi cade iarăş în visare.

Pădurea'ncet îşi pleacă frunza
Ca'n vis spre dealul împietrit,
Căci peste vârfu-i umblă duhul
Sfințind pământul adormit.

Trad. de **M. Pricopie**

INELUL SFĂRMAT

— EICHENDORFF —

Invârte roata morii
Al apelor tumult;
Iubita mea din moară
A dispărut de mult.

Inelul când mi-l dete,
Credinţă mi-a jurat;
Da-şi rupse jurământul
Şi darul l-am sfărmat.

Aş vrea în larga lume
Să merg rătăcitor,
Să cânt din casă'n casă
Al pieptului meu dor.

Oştean de-aş fi, m'aş duce
In sbor spre-al luptei loc,
Şi noaptea aş dormi-o
In preajma unui foc.

Ascult cum roata merge...
Nici eu nu ştiu ce-aş vrea!
Să mor, aş da de pace,
Mai bine-ar fi aşa!

Trad. de **M. Pricopie**

O OPERĂ DE ARTĂ
(CEHOV)

Ţinând sub braţ ceva învelit într'un număr al *Revistei Bursei*, Saşa Smirnov „unicul fiu al mamei sale“, luând înfăţişarea unui copil care e pe punctul de a isbucni în plâns, împinse uşa doctorului Koşelcov.

— Ah, foarte bine! — zise doctorul — Bravo! Ce mai faci? Ce veste frumoasă ai să-mi spui?

Saşa clipi din ochi, îşi duse o mână la inimă şi începu cu glasul turburat:

— Mama m'a trimis să vă salut, Ivan Nicolaevici, şi vă mulţumeşte mult... Eu sunt fiul unic al mamei mele... mi-aţi salvat viaţa... m'aţi vindecat de o boală grea... nu ştim cum să vă mulţumim.

— Lasă! Am înţeles — întrerupse doctorul, ascunzându-şi bucuria. Am făcut ceea ce oricare medic ar fi făcut în locul meu.

— Sunt unicul fiu al mamei... Suntem oameni săraci, nu suntem în stare să vă răsplătim şi ne este ruşine... Totuşi, doctore, am vrea să vă rugăm, mama şi eu... să primiţi acest semn al recunoştinţei noastre... acest mic obiect. E scump, e din bronz vechiu, o operă de artă foarte rară...

— Nu-mi place că... protestă doctorul cu nemulţumire.

— Nu, nu refuzaţi, vă rog, urmă Saşa bâlbâind şi desfăcând pachetul. Cu refuzul D-voastră aţi ofensa pe mama şi chiar pe mine... E un obiect artistic, din bronz vechiu... o moştenire dela tatăl meu. Il păstram ca o scumpă aducere aminte... Căci tatăl meu cumpăra obiecte de bronz vechiu şi le vindea la amatori... Şi acum mama şi eu, singurul ei fiu, continuăm acelaş comerţ...

Saşa desfăcuse în acest timp pachetul; scoase din el şi puse pe masă un mic candelabru de bronz, artistic lucrat;

forma un grup: două chipuri de femei în costumul Evei şi într'o aşa atitudine, că eu n'aş avea nici curajul, nici talentul trebuincios ca s'o descriu. Cele două chipuri surâdeau cu cochetărie şi, în scurt, făceau impresia că sunt gata, dacă n'ar fi avut de susţinut candelabrul, să sară de pe piedestal şi să facă odaia teatrul unor scene aşa de desfrânate, încât, iubite cititorule, ar fi ruşine numai gândindu-te.

Doctorul examină un moment obiectul dăruit, se scărpină uşor după ureche, îşi suflă nasul.

— Ai dreptate! Frumos! Cu adevărat frumos! — încuviinţă el confuz. Dar... nu ştiu cum aş spune... nu se poate zice că ar fi prea mult... Asta nu mai este *decolleté*, ci dracul ştie ce este...

— Dece?

Pentrucă şarpele ispititor în persoană nu ar fi putut să-şi imagineze ceva mai oribil... Să expui această fantazie îndrăcită!... Dar asta ar fi să-ţi necinsteşti casa!

— Ce ciudată concepţie aveţi despre artă! — esclamă Saşa ofensat. Dar e o lucrare de artă! Observaţi-o bine! Atâta frumuseţe, atâta graţie, vă umple sufletul de sentimente de evlavie şi vă mişcă până la lacrimi. Inaintea unor astfel de manifestaţiuni ale frumuseţii uiţi tot ce e pământesc... Uitaţi-vă, ce mişcare, ce viaţă, ce expresie!

— Toate bune şi înţeleg bine astea, dragul meu, — replică doctorul; dar am soţie şi copii şi pe aici vin multe domnişoare.

— Neapărat că dacă o judecaţi din punctul de vedere al mulţimei, zise Saşa — opera de artă vi se va prezinta în altă lumină... Dar, doctore, ridicaţi-vă deasupra vulgului, mai ales că refuzul D-voastră ar mâhni adânc pe mama şi pe mine... mi-aţi salvat viaţa... e adevărat că vă facem dar obiectul care ne e cel mai scump... Imi pare rău numai că sfeşnicul e desperechiat... şi nu putem să vă oferim perechea...

— Mulţumesc, dragă. Vă rămân foarte recunoscător. Complimente mamei. Dar nu ştiu cum aş face... pe aici vin copii, doamne... Ei, lasă-mi-l în sfârşit, e imposibil să mă fac înţeles...

— Nu e vorba de înţeles! — exclamă Saşa împăcat. Puteţi să-l puneţi aici, lângă vasul ăsta... Păcat că n'are perechea! La revedere, doctore.

După ce ieşi Saşa, doctorul se puse să privească candelabrul şi, pe când se scărpina după ureche, se gândia:

— N'am ce zice! E un lucruşor minunat şi ar fi păcat să-l arunci pe fereastră... Dar pe de altă parte, aici e imposibil să rămână... Hm!... Iată o problemă grea: cui să-l dăruiesc?

Se gândi, se răsgândi şi-şi aminti în fine de prietenul său, avocatul Uhov, căruia avea să-i dea un rest de bani.

— Minunat! — se hotărâ doctorul. — Ca amic ştiu că nu i-ar conveni să primească bani dela mine; în schimb e mai delicat să-i ofer un dar.

Ii voiu duce drăcia asta... Cu atât mai mult că e burlac şi fluşturatec!

Şi fără să mai stea la gânduri, doctorul se îmbrăcă, luă cu el candelabrul şi se îndreptă spre locuinţa lui Uhov.

— Ce fericire că te văd, iubitule, zise el găsind pe avocat acasă. Viu anume la tine... Iţi mulţumesc pentru împrumut... Şi pentrucă nu vrei să primeşti bani, primeşte cel puţin această mică amintire... Priveşte, dragă, o capo-d'operă!

Avocatul fu entusiasmat când văzu candelabrul.

— Ah, ce lucru! — râse el. Ai naibii, nu ştiu ce să mai imagineze! Minunat! Sublim! Dar unde ai găsit frumuseţea asta?

Apoi, epuizându-şi entusiasmul, privi cu frică uşa şi adăugă:

— Numai că, dragul meu, trebue să-ţi iei înapoi darul. Imposibil să-l pot primi...

— Şi de ce? — întrebă doctorul speriat.

— O, doamne, înţelegi-mă! Inainte de toate am mamă, care vine din când în când să mă vadă; apoi clienţi şi chiar servitorii... Crede-mă, mi-ar fi ruşine!

— Nu, nu, nu! Nu trebue, Doamne fereşte, să-l refuzi! — exclamă doctorul gesticulând. Ar fi o porcărie din partea ta! O operă de artă aşa de fină! Taci! Nu vreu să ştiu!... Mă insulţi!...

— Dacă ar fi fost cel puţin frunzele de viţă!

Dar doctorul începu să gesticuleze cu însufleţire; şi gesticulând mereu, ieşi furios din casa lui Uhov, bucuros c'a scăpat de supărătorul dar.

Rămas singur, avocatul examină lung candelabrul, îl pipăi pe toate părţile; nici el, ca şi doctorul, nu ştia să rezolve problema: ce te faci cu un aşa cadou?

— E o adevărată bijuterie — zise el în sine — şi-mi pare rău că trebue să mă despart de el; dar nici nu pot să-l ţin în casă... Mai nimerit e să-l dăruiesc!... A, iată! Am găsit. Astă seară avem serată în onoarea lui Şaskin; i-l fac cadou... Canaliei îi plac astfel de lucruri!

Zis şi făcut. Seara candelabrul scandalos, bine învelit şi împăchetat, fu prezentat ca omagiu actorului... Şi toată seara, odaia lui Şaskin fu un dute-vino de oameni, cari alergau să admire curiosul dar; era un râs necurmat, care din depărtare aducea cu un nechezat de cai. Când o actriţă bătea la uşă şi cerea voie să intre, se auzia vocea răguşită a actorului:

— Nu, nu! Sunt în cămaşă!

După terminarea spectacolului, Şaskin înălţă din umeri şi zise:

— Hm! Unde dracu să pun acum porcăria asta? Stau la gazdă... aici vin actriţe. Nu e o fotografie pe care s'o poţi ascunde în saltarul mesei!

— Vindeţi-o, domnule, — îl sfătui bărbierul, pe când îl ajuta să se desbrace. Este aici, aproape, un fel de magazin de vechituri unde se cumpără obiecte de bronz vechiu. Intrebaţi de bătrâna Smirnov... Toţi o cunosc.

Actorul urmă sfatul... După două zile doctorul Koşelcov, în biuroul său, cu pumnii la tâmple, medita asupra umoarelor bilioase.

De odată se deschise uşa şi năvăli în odae Saşa Smirnov, roşu, surâzător, radiind de fericire... In dreapta ţinea un obiect învelit într'un jurnal.

— Doctore! — exclamă cu vocea sufocată —, doctore, ce fericire! Ce noroc!... Puteţi face perechea... Am mai găsit unul... un alt candelabru.... Mama e aşa de fericită... Eu sunt unicul fiu al mamei mele... Dumneavoastră mi-aţi salvat viaţa!...

Şi tremurând de recunoştinţă, depuse candelabrul în faţa doctorului.

Acesta mişcă buzele, deschise gura, voi să spună ceva; dar nu reuşi să scoată un cuvânt; surpriza părea că i-a paralizat limba...

Trad. de **Victor Morfei**

PECENEGII

Pagini de istorie medievală (sec. XI)

traduse din GEORGIOS KEDRENOS

Neamul Pecenegilor este scitic, dintre Sciţii numiţi regali şi e mare şi numeros şi împotriva lui nu poate sta nici un alt neam scitic. El se împarte în treisprezece seminţii care, pe de o parte, toate se numesc cu acelaş nume comun, iar de alta fiecare îşi are şi o poreclă deosebită după strămoşul şi conducătorul său. Pecenegii stăpânesc câmpiile ce se întind dincolo de Dunăre, de la fluviul Borysthene[1]) până la Panonia[2]), fiind nomazi şi petrecându-şi viaţa sub corturi. Lor le era pe atunci stăpânitor *Tyrah*, fiul lui *Kilter*, de neam foarte ales, dar de altfel slab şi iubitor de tihnă. Dar mai era şi un altul în neamul acesta, pe nume *Keghen*, fiul lui *Baltzar*, de neam de rând şi aproape necunoscut, însă în războaie şi la comandă foarte vrednic, carele adesea ridicându-se, bătu şi risipi pe *Uzii*[3]) ce atacau pe Pecenegi, [iar Uzii sunt un neam hunic]; pe când Tyrah nu numai că nu avea curajul să iasă împotriva lor, dar chiar se ascundea prin bălţile şi mlaştinele de lângă Dunăre[4]). Deci pe Tyrah îl cinsteau Pecenegii pentru neamul său, iar pe Keghen îl iubeau mai ales pentru bărbăţia şi priceperea lui în lupte.

Acestea auzindu-le şi văzându-le Tyrah, îşi rodea inima, tremurând pentru domnie şi căuta fel şi chip cum ar scăpa de Keghen. Deci îi întinse curse multe ori, dar toate fură în zadar; iar după ce văzu că nu-l poate dovedi pe ascuns, înţelese că nu trebuie să mai şovăiască, ci să-l doboare pe faţă. Pentru aceea trimiţând o ceată, porunci să-l prindă şi să-l omoare. Dar acesta, prinzând de veste, scăpă cu fuga în bălţile lui Borysthene şi astfel se mântui dela pieire. Şi acolo stând ascuns şi trimiţând în taină vestitori la neamuri şi la seminţia lui, care se numia *Belemarnis*,

---

[1]) Nipru.

[2]) Pusta Ungariei.

[3]) De la Uzi ne-a rămas numele Uzul, râu şi trecătoare, în munţii Moldovei.

[4]) In delta Dunărei mai ales. In text Dunărea e numită statornic: *Istros*.

o înduplecă să se înstreineze de hanul lor şi-şi câştigă afară de aceasta şi o altă seminţie, *Paguman*. Adunându-şi apoi puterile, el porni cu cele două seminţii împotriva lui Tyrah, căruia îi rămăseseră unsprezece. Deci, luptându-se mai multe ceasuri, covârşit de mulţime, fu învins. Şi rătăcind prin bălţi şi căutându-şi mântuirea pentru sine şi ai săi, o află în fuga la împăratul Romeilor.

Drept aceea, sosind lângă Durostor şi închizându-se într'o insulă a fluviului [1]) spre a se feri de atac, el şi cei ce erau cu sine [şi erau ca la 20.000] [2]), trimise vorbă *arhontelui ţării, lui Mihail, fiul lui Anastase,* arătându-i cine este şi ce vânt al soartei îl aduce, şi că fiind fugar, voeşte să fie dus la împăratul căruia, dacă îl va primi, îi va fi de mare folos. Iar arhontele, împărtăşind numai decât aceste cuvinte împăratului, primi poruncă iute să-l primească pe bărbat împreună cu ai lui şi să le îngrijiască de cele trebuincioase; iar pe şef să-l pornească cu cinste spre Byzanţ.

Deci arhontele făcu precum i s'a poruncit; iar Keghen, fiind dus la împărăţie şi venind la cuvânt, a fost primit cu bunăvoinţă şi cu cinste şi, promiţând că va primi sfântul botez şi va îndupleca şi pe însoţitorii săi să facă la fel, fu înălţat la rangul de patrician şi *căpătă trei cetăţi dintre cele de pe malul Dunărei şi multă întindere de pământ* [3]) şi fu scris printre prietenii şi aliaţii Romeilor. Şi cum el însuşi a cerut sfântul botez pentru sine şi ai săi, li s'a trimis un călugăr cucernic, un oare care *Iftimie*, care să facă slujba dumnezeiască la malul Dunărei şi să le dea tuturor botezul.

Aşa dar adjungând Keghen la adăpost şi fiind asigurat de atacuri neaşteptate, el plănui să se răzbune pe duşmanul său şi, trecând Dunărea, când cu o mie, când cu două mii, şi iarăşi cu mai mulţi sau mai puţini, el izbea pe negândite în Pecenegii lui Tyrah, ucizând pe bărbaţi, iar pe femei şi copii luându-i în robie şi vânzându-i Romeilor. Iar Tirah, ne mai îndurând aceste atacuri ale lui Keghen, trimise soli la împăratul ca să-i atragă luarea aminte că, de oarece a încheiat un tratat cu neamul Pecenegilor, n'ar trebui să dea adăpost unui răzvrătit al lor; sau, după ce l-a primit, să-l oprească de a mai trece Dunărea şi a păgubi pe nişte aliaţi; prin urmare, sau să fie împiedicat Keghen

[1]) Balta dintre Borcea şi Dunăre, la Călăraşi.

[2]) Cifrele sunt toate exagerate.

[3]) Καὶ φρούρια τρία ἀπὸ τῶν ἐν ταῖς ὄχθαις ἱδρυμένων τοῦ Ἴστρου εἰλήφει καὶ γῆς πολλὰ στάδια. De bună seamă, cetăţile acestea trebuie să fi fost mai ales în nordul şi vestul Dobrogei. Din vremea acestor Pecenegi a rămas până astăzi în jud. Tulcea numele satului *Peceneaga*, iar în jud. Muscel numele muntelui *Picinegul*. Tot la ei se referă şi documentul în care se vorbeşte de o „silva Blachorum et Pissenorum“ în sudul Transilvaniei, adecă de o „pădure a Românilor şi Pecenegilor“.

de a mai făptui asemenea lucruri, sau să nu-i dea nici un sprijin; altcum, afle împăratul că-şi va atrage asupra lui şi a ţării sale cel mai greu războiu.

Ascultând împăratul aceste veşti, râse cu hohot şi, socotind că i s'ar trece drept o ruşine dacă, din cauza ameninţărilor unui Peceneg, l-ar preda pe cel fugit la dânsul, sau l-ar opri să se răzbune împotriva celor ce l-au năpăstuit, — trimise solii înapoi fără folos. Apoi repezi scrisori lui *Mihail, arhontele oraşelor de lângă Dunăre,* şi lui Keghen însuşi ca să păzească cu străşnicie malurile fluviului; iar dacă s'ar apropia vreo oaste mare, să-l înştiinţeze prin scrisoare, ca să le poată trimite ajutor dintre oştile din occident care, unindu-se cu ei, să-i oprească pe Pecenegi de la trecerea Dunărei. Mai trimise şi o sută de trireme cu poruncă să plutească pe Dunăre şi să respingă pe acei Pecenegi cari ar voi să treacă de această parte.

Iar solii, întorcându-se fără nici un folos, greu îi căzu în suflet lui Tirah şi se mânie şi doria să vie iarna mai curând. Deci, când vremile de toamnă fură pe sfârşite şi începu iarna şi soarele se afla la cornul caprei, începu să sufle un vânt de la miazănoapte, aşa că fluviul îngheţă până la o adâncime de 15 degete. Aşa dar, orice pază fiind zadarnică şi drumul dorit fiind deschis, Tyrah trecu Dunărea cu toţi Pecenegii, cari erau, precum se spune, ca la 800.000 şi năvăli în ţară, prădând şi pustiind tot ce întâlnia [1]).

Atunci porniră scrisori către împăratul după grabnic ajutor; iar acesta, de'ndată ce citi scrisoarea, porunci ducelui din Adrianopole, [care era magistrul Constantin Arianita], să-şi adune oştile macedonene şi lui Vasile Monahul, ighemonul Bulgariei, să-şi adune pe cele bulgăreşti, şi să se întrunească la olaltă şi să dea mână de ajutor lui Mihail şi lui Keghen în lupta cu Pecenegii.

Aşa dar, îndeplinind ei porunca împărătească şi împreunându-se toţi la olaltă, iar Keghen conducând falangele Romeilor şi tăbărând în câmp, păgubiau nu uşor pe Pecenegi prin zilnice atacuri.

Iar aceştia, *după ce trecură fluviul, dădură peste o mare bogăţie de vite şi de vin şi de băuturi făcute cu miere* [2]), de care nici nu auziseră mai înainte şi desfătându-se cu lăcomie, îi cuprinse o molimă de pântece şi muriau în fiecare zi mulţime mare.

---

[1]) Cât de exagerată este această cifră, se vede şi din aceea că astăzi, în toată Dobrogea până la hotarul dinspre Bulgaria, nu trăesc atâţia locuitori. Nici Napoleon cel Mare n'a avut atâta armată în sec. XIX! Credem că întreg neamul Pecenegilor, cu bărbaţi, femei şi copii, nu atingea această cifră, necum numai războinicii.

[2]) Date preţioase pentru starea economică înfloritoare a ţinutului în sec. XI.

Acestea aflându-le Keghen dela un oare care fugar şi socotind că acum e timpul potrivit ca să cadă asupra duşmanului strâmtorat şi de iarnă şi de boală şi câştigând de partea sa şi pe Romeii cari trăgănau şi se temeau să se măsoare cu atâta puhoi, — năvăli în duşmani. Iar aceştia, spăimântaţi de atacul cel iute şi înfricoşându-se de luptă, aruncară armele, nu numai Tyrah, dar şi toate căpeteniile şi toată mulţimea şi se predară.

Atunci Keghen dete sfatul şi chiar cerea stăruitor ca să-i omoare până la unul şi mai adăoga şi proverbul, având mult gând barbar, că şarpele trebuie ucis iarna, când nu-şi poate mişca coada, ca nu cumva desmorţindu-se la soare să aducă apoi chinuri şi necazuri. Dar aceasta nu fu pe voia Romeilor, căci ziceau că e lucru barbar şi nelegiuit şi nevrednic de blândeţea romeică. Deci, socotiră mai degrabă să-i risipească prin câmpiile goale ale Bulgariei şi să-i aşeze în toate părţile şi să-i împlinească cu dări, căci astfel vor avea dela ei un mic folos; iar dacă împăratul va avea nevoie de armată împotriva Turcilor şi altor neamuri streine, atunci îi va înarma. Deci făcându-se destulă vorbă, birui părerea Romeilor. Insă Keghen, după ce ucise pe toţi prinşii săi, afară de aceia pe cari-i vându, se întoarse acasă, în timp ce pe celelalte mulţimi de Pecenegi, luându-le Vasile Monahul, arhontele Bulgariei, le risipi prin câmpiile *Sardicei* şi *Naissului* şi *Eutzapelului*[1]), după ce le luă toate armele, ca să nu poată face vre-un rău. Iar Tyrah şi cu el 140 bărbaţi fură duşi la împăratul. Acesta îi primi cu bunăvoinţă şi botezându-i şi înzestrându-i cu cele mai mari onoruri, îi lăsă să trăiască în bucurie.

In timpul aceasta Sultanul[2]), nesuferind răspunsul solilor Impăratului şi adunându-şi la olaltă toate oştile din Persia şi Babilon, porni cu războiu împotriva Romeilor. Acestea deci aflându-le Monomahul şi hotărând să scoată oştile sale la luptă împotriva duşmanului, înarmă şi dela Pecenegi 15.000 dintre ei şi le dete ca conducători pe patru dintre ighemonii lor cari locuiau în Constantinopol: pe *Sulciu*, *Seltea*, *Caraman* şi *Cătălin*[3]), pe cari dăruindu-i cu daruri mari şi dându-le arme mândre şi cai frumoşi, îi trimise la *Hrysopole*,[4]) dându-le drept călăuză pe patricianul Constantin, poreclit Hadrobalanus, care să-i ducă

---

[1]) Sardica = Sofia Bulgariei; Naissus = Niş în Jugoslavia; Eutzapel = ?

[2]) Sultanul Turcilor, cu care Bizantinii de asemenea purtau lupte în Asia.

[3]) Numele *Seltea* apare la noi mai ales spre Oltenia, *Caraman* în răsăritul Munteniei, Dobrogea şi sudul Moldovei, iar *Cătălin* prin nordul Moldovei. In cronică: Τὸν Σουλτζοῦν, τὸν Σελτέ, τον Καραμᾶν καὶ τὸν Καταλείμ. In afară de Caraman, toate celelalte nume, la care se mai adaogă şi *Galin* şi *Gulin*, nu au de loc înfăţişare turanică.

[4]) Hrysopole, azi Scutari din faţa Constantinopolei.

spre *Iberia*[1]). Aşa dar trecând ei marea[2]) şi încălecând pe cai şi apucând drumul spre răsărit şi apropiindu-se vre-o mie dintre ei de Damatrys, făcură acolo un popas şi stând în drum, *făcură sfat, care la ei se numeşte „comènton“*[3]). Şi unii erau de părere că trebuie să meargă înainte şi că nu se cade să nu dea ascultare poruncilor împărăteşti în chiar ţara împăratului, mai ales că sunt răsleţiţi de neamul lor şi singuri nu pot ţine piept puterii romeice şi nici nu au vreun adăpost împotriva nenorocirilor soartei; alţii, dinpotrivă, erau de părere să ia în stăpânire nişte munţi ai Bithyniei şi să râmâie în ei şi de acolo să respingă pe cei ce i-ar atacă şi să nu meargă de loc în Iberia, ţară depărtată şi streină, unde vor trebui să lupte nu numai cu duşmanii Romeilor, dar chiar şi cu Romeii. Singur Cătălin fu de părere să se întoarcă acasă şi să se unească cu cei de un neam cu ei. Iar cineva întrebând: „Dar cum vom trece marea?“, el nu răspunse nici un cuvânt, ci porunci să fie urmat.

Aşa dar, după ce în zadar cercară să-l omoare pe Hadrobalan — căci le-a scăpat fugind într'o clădire cu trei caturi dintre palatele din Damatrys —, ei îl urmară pe Cătălin şi se'ndreptară spre mare, de şi nu aveau nici o speranţă că el ar avea corăbii pregătite ca să-i treacă peste apă, ci numai ca să ştie care va fi felul trecerii. Iar după ce ajunseră la mare[4]), Cătălin nu spuse nimic altceva, ci numai: „cine vrea să se mântuiască pe sine şi pe toţi Pecenegii, să mă urmeze!“ şi dând pinteni calului, intră în mare. Văzând aceasta, la fel făcu şi un altul şi după el altul şi la urmă toată ceata. Şi înotând ei, trecură dincolo la Sf. Tarasie, unii cu armele, alţii aruncându-şi armele. Şi trecând înnot şi ieşind la malul celălalt, porniră la drum către casele lor, spre Triadiţa[5]), fără ca cineva să îndrăznească a li se împotrivi, sau a-i opri. Căci sosirea lor neaşteptată le-a înlesnit trecerea.

Aşa dar, unindu-se cu Pecenegii dela Triadiţa, ei chemară şi pe cei ce locuiau prin alte locuri. Deci, după ce se întruniră toţii la o laltă şi apucând, drept arme, securi ţărăneşti şi coase

---

1) Iberia, ţinut în podişul Armeniei.

2) Adecă Bosporul.

3) In text: ἥτις παρ' αὐτοῖς κομέντον ὠνόμασται = care *la ei* se numeşte *comenton*. (Ed. Bonn pag, 588, rând 12. De altă parte, în Leon Diaconul (ed. Bonn, pag. 150, rând 22) se spune că sfatul fruntaşilor adunaţi de Sviatoslav în Silistra se numeşte, *în limba lor comenton*: βουλὴν ὁ Σφενδοσθλάβος τῶν ἀρίστων ἐκάθιζεν, ἣν καξὶ κομέντον τῇ σφετέρῳ διαλέκτῳ φασίν! Dar Pecenegii erau un neam de Turci; Sviatoslav cu ai săi erau Ruşi; iar *comentum* dacă nu *conventum*, pare cuvânt latinesc! Nu cumva el este un indiciu de prezenţa elementului românesc în sec. X şi XI la Dunărea de jos? Filologii şi istoricii au cuvântul.

4) La Bospor adică.

5) Triadiţa, mai nainte Sardica, azi Sofia.

şi alte unelte de fier, ei se înarmară şi ajungând la Filipopole şi trecând Haemul [1]), toată mulţimea tăbărâ în câmpia dunăreană lângă râul *Osma* [2]). Singur Seltea rămase să se odihnească în *Loviţa* [3]). Dar şi Arianites, adunându-şi oştile macedonene, se porni în contra lor. Şi surprinzându-l pe Seltea tăbărât în Loviţa, nu putu pune mâna pe el, căci i-a scăpat cu fuga şi îşi întoarse armata acasă spre odihnă. Acestea s'au petrecut în părţile occidentului.

— — — — — — — — — — — — — — — — — — —

Deci Pecenegii, trecând Haemul, după cum am spus, şi văzând *o câmpia întinsă între munţi şi Dunăre şi Mare* [4]) *şi aflând locul cu păşune şi crânguri şi păduri de tot soiul şi cu apă* — iar locuitorii de acolo numesc acel ţinut *„O sută de movile“* [5]) — se aşezară în acele părţi şi făcând mereu incursiuni, nu cu puţin păgubiau pe supuşii Romeilor.

Atunci împăratul trimise să-l cheme pe Keghen la palat la sfat. Şi aceasta veni cu toată oastea sa şi tăbărâ într'un şes lângă Bizanţ, al cărui nume este Maitas. Şi înainte de a se întâlni cu împăratul şi neştiind încă pentru ce este chemat, în noaptea aceea el cade în cursa a trei Pecenegi, cari cu săbiile scoase, năvălind asupra lui pe când dormia, îl rănesc, însă nu de moarte; căci fiind numai de cât descoperiţi de către străji, ei n'au făcut de cât răni uşoare; şi'ncercând să fugă, ei fură prinşi de mulţimea, care alergă împreună cu *Baltzar*, fiul lui Keghen. Iar a doua zi de dimineaţă Balţzar, punând pe tatăl său într'un car cu patru roate şi târând în urmă-i şi pe criminalii prinşi — căci nu îndrăznise să ia nici o măsură în potriva lor, fiindcă invocaseră pe împăratul — porni spre palat cu toată oastea călăreaţă, în timp ce el însuşi si cu fratele său *Gulin* urmau pe jos carul tras de doi cai. Şi ajungând la hipodrom, el lăsă carul acolo şi se duse la împăratul, care aflase vestea de mai înainte. Iar împăratul îl întrebă pentru ce n'a pedepsit pe loc pe ucigaşii tatălui său? Şi răspunzându-i: „fiindcă invocau numele Tău“, — împăratul căzu la bănueli ciudate şi trimiţând în grabă să-i aducă pe vinovaţi, îi întrebă ce pricină i-a îndemnat să-l atace pe patrician? Iar aceştia îi răspunseră că era necredincios împărăţiei şi oraşului şi că plănuia să intre în zori de zi în oraş şi, după ce va fi ucis pe toţi din lăuntru, să-l prade şi să se întoarcă la Pecenegi. Deci împăratul, în loc să cerceteze şi să afle adevărul, nu făcu nimic din acestea, ci pu-

---

[1]) Balcanii.
[2]) Care se varsă în Dunăre lângă Nicopole.
[3]) Azi Loveci, oraş pe Osma.
[4]) Ar fi prin jud. Durostor, Caliacra şi Constanţa; deci în Dobrogea.
[5]) O sută de movile, ἑκατὸν βουνοὺς τὸν τόπον ὀνομάζουσι, ar fi Mangalia, lângă care se află foarte numeroşi tumuli.

nând temei pe nişte bârfeli neîntemeiate, îl închise pe Keghen în *Elefantină*, în palat, sub pretextul de a-l vindeca; pe fii lui îi despărţi de dânsul în diverse locuri, iar mulţimea Pecenegilor, cinstind-o cu mâncări şi băuturi de tot soiul, după ce îi luă armele şi caii, o puse sub gardă. Cât despre ucigaşi, el îi lăsă să meargă'n voie ori unde ar voi. Şi socotia împăratul că toate acestea vor sta neştiute; însă nu putu înşela pe poporul Pecenegilor. Căci văzând pe Hanul lor închis, iar pe fii lui despărţiţi, ei socotiau că nu-i a bine; şi iarăşi, slobozirea ucigaşilor o socotiau drept semn de gând rău.

Drept aceea ei primiau cu mulţumire tot ceea ce li se trimitea şi-l grăiau de bine pe împăratul; însă, de'ndată ce căzu noaptea, fără ca cineva să bănuiască măcar, ei părăsiră tabără şi aşternându-se drumului toată noaptea, în ziua a treia trecând Haemul, se uniră cu grosul Pecenegilor. Şi după ce toţi se adunară la olaltă şi-şi pregătiră arme din belşug, ei trecură munţii Haemului înapoi şi-şi aşezară tabăra la *Aula* [iar Aula este o cetăţuie la o trecătoare a Haemului, nu departe de Adrianopole] şi apoi se porniră la pradă şi la jaf.

Aflând de aceasta magistrul Constantin Arianites, ducele occidentului, îşi pregăti şi el oştile ce erau pe lângă dânsul şi porni din Adrianopole în potriva lor; căzând asupra unora cari erau risipiţi, avu izbândă bună, dar mai apoi, alergând spre numita cetate *Dampolis*, el este dovedit de mulţimea duşmanilor şi mulţi Macedoneni şi Traci căzură în luptă şi chiar Teodor Strabomytu şi Polys, din neamul strălucit al bărbaţilor ajunşi cu faimă în urma necredinţei faţă de Tornicius. Aşa dar magistrul se întoarse la Adrianopole şi-l înştiinţă pe împăratul prin scrisori de înfrângerea sa şi-i ceru ajutoare nouă, de oarece cu oastea sa nu putea isprăvi nimic în potriva unei mulţimi aşa de mari de duşmani. Iar împăratul, aflând de vestea înfrângerii înainte de a primi scrisorile lui, câştigă prin daruri şi haruri pe Tyrah şi pe ighemonii Pecenegilor, cari se aflau în capitală, şi, după ce le luă jurământul, îi trimise să liniştească neamul lor; dar de altă parte el chemă prin scrisori legiunile din orient. Iar acestea sosind şi trecând (marea) pe la *Abydos* şi *Hrysopole* [1]), el le dete ca comandant pe rectorul Nichifor şi le trimise în potriva Pecenegilor; şi tot odată îl trimise şi pe Catalalon Kekaumenos, ducele răsăritului şi pe Erebius Frangopol, arhontele de atunci al celor de un neam cu el şi le porunci să-l însoţească pe rector şi să-l ajute în hotărârile şi poruncile sale. Iar acesta, luându-şi oştile, şi trecând munţii Haemului prin pasul numit de Fier [2]), se îndreptă în potriva Pecenegilor; şi ajungând într'un ţinut nu

---

[1]) Adecă pe la Bospor şi Dardanele.
[2]) Pasul Sidera, azi Demir-Capu în Balcani.

departe de cele *O sută de movile*, cu numele *Diakene*, el îşi aşeză tabăra în locul acela şi o întări cu un val, având de gând ca a doua zi să-şi lase acolo toate lucrurile grele şi tot ce era de prisos pentru armată, iar el cu oastea uşoară să pornească spre protivnic şi să-l atace. Şi se legăna cu gândul că-l va pune pe fugă de la întâia ciocnire, ba chiar îl muncia grija să nu-i scape nici unul. Şi nu numai el, dar chiar întreaga armată gândia la fel; pentru aceia ei aduseră cu dânşii şi funii şi lanţuri cu care să-i lege pe cei prinşi. Aceste măsuri luate de la început faţă de Pecenegi şi întâmplarea lui Keghen le dete acestora de gândit. In sfârşit Pecenegii luară cunoştinţă de sosirea Romeilor [căci şi Tyrah, sosind înpreună cu arhonţii săi cu cari părăsise capitala, se înpreunase cu ei şi le purta grija, spunându-le că nu se bucură de promisiunile Monomahului] şi se adunară cei ce erau mai puternici. Iară Kekaumenos, strigând cu glas tare şi îndemnând că acum e timpul bun de atac, fiindcă duşmanii sunt risipiţi şi împrăştiaţi şi să nu aştepte până se adună grămadă, — mulţimea Romeilor îi lăuda sfatul; însă rectorul râse pe faţă, spunându-i: „ia seama, generale, câtă vreme comand eu, să nu-mi faci înpotrivă; căci nu trebue să atacăm pe Pecenegi când sunt risipiţi, ca nu cumva, înfricoşându-se, să se ascundă prin păduri; căci nu am copoi de vânătoare cari să-i scoată din ascunzişuri". Şi astfel se petreceau lucrurile la Romei.

Iară oştile din frunte ale Pecenegilor, apropiindu-se de tabăra Romeilor, se abătură mai la o parte şi făcură şi ele tabără acolo; iar celor ce urmau, le trimiseră vorbă să sosească cât mai în grabă. Şi după ce sosiră toţi şi se adunară la olaltă, precum am spus, rectorul îşi scoase şi el oştile — el însuşi comandând mijlocul falangei Romeilor, iar aripa dreaptă Kekaumenos, pe când stânga Frangopol — şi ajungând la atac, Romeii fură risipiţi, însuşi comandanţii rupând-o la fugă mai întâi; căci, după cum se spune, înfricoşându-se de ropotul copitelor cailor, ei se risipiră. Singur Kekaumenos împreună cu slujitorii săi şi cu câteva rude, stând pe loc şi luptându-se cu vitejie, căzură în luptă. Iar pe ceilalţi Pecenegii nu îndrăzniră să-i mai urmărească, temându-se de vreo cursă şi astfel Romeii scăpară nevătămaţi. Apoi, dupăce Pecenegii prădară pe cei căzuţi şi se făcură stăpâni pe multe arme şi bagaje, îşi ridicară corturile lângă valul de pământ al Romeilor. Iar un oarecare Peceneg cu numele de *Galin*, ştiindu-l pe Kekaumenos cine era, din aceea că fusese comandantul cetăţilor dela Dunăre, unde neamurile erau amestecate [1]), şi descoperindu-l printre morţi rănit, îl recunoscu când îl întoarse cu faţa în sus şi ridicându-l încă

[1]) εἰδὼς τὸν Κεκαυμένον οἷός ἐστιν ἐξ ὅτου περ ἦρχε τῶν παρὰ τῷ Ἴστρῳ φρουρίων καὶ ἀνεμίγνυτο ἀλλήλοις τὰ γένη...

răsuflând, îl aşeză pe un cal, [căci zăcea fără cuvânt din cauza rănilor grele, dintre care una din creştetul capului, căci îi căzuse coiful din cap, şi până la sprinceană, iar cealaltă în gât, la rădăcina limbii, străpungându-i gura până la os] şi-l duse la cortul său şi, îngrijindu-l cu băgare de seamă, îl mântui. Iar Pecenegii, dupăce au alungat aşa de uşor oastea inamică, începură se prade fără teamă ţara Romeilor. Iar împăratul, aflând dela fugari nenorocirea, se îndureră, dar iarăşi strânse oşti, luând şi pe cele ce scăpaseră şi, în anul următor, se grăbi să spele ruşinea suferită. Iar la indictionul al treilea al anului 6558 împăratul, numindu-l pe heteriarhul Constantin general atotputernic, îl trimise înpotriva Pecenegilor [1]). Şi acesta, luându-şi oştile care de curând sosiseră din orient şi adunând pe acelea care iernau în occident, se îndreptă spre Adrianopole şi acolo, dupăce săpă un val adânc, el cercetă înpreună cu ceilalţi comandanţi din ce parte ar putea face ieşirea. Pe când cugeta acestea, iată că Pecenegii, trecând Haemul în ziua a opta a lunii lui Iunie apărură în faţa Adrianopolei. Iar Constantin, aflând de învazia aceasta prin iscoade, făcu un sfat dacă trebuie să iasă la luptă cu ei sau nu. Dar, pe când căpeteniile se sfătuiau în cortul heteriarhului, patricianul Samuel Burtzes, un bărbat mândru şi îndrăzneţ, care pe atunci se afla în fruntea oştilor pedestre şi căruia i se încredinţase toată grija valului, fără să aştepte porunca ducelui, părăsind ordinea şi stricând valul, ieşi şi năvăli asupra Pecenegilor. Fiind însă atacul greu, Samuel trimitea mereu după ajutor la heteriarh, aşa că acesta fu nevoit să dea fără voia sa semnalul bătăliei. Deci ieşind toată oastea în locul acela, care se numeşte *Livada împărătească* [2]) şi încingându-se războiul pe toată linia, fiind atacul nepregătit şi oastea morânduită şi pedestrimea strâmtorată, Pecenegii prinseră curaj, iar Romeii fură înfrânţi şi fugăriţi şi fără multe pierderi se închiseră ruşinos între valuri. Totuşi căzură patricianul Mihail Dokeianul, iar magistrul Constantin Arianites, căpătând o rană de moarte în măruntaie, răposă în ziua a treia; şi mai căzură şi alţi câţiva dintre cei mai fără faimă; iar toată oastea rămasă, închizându-se fără cinste între valuri, fu atacată de Pecenegii cari, umplând şanţurile cu pietre şi cu arme şi năzuind a cuceri şi valul, ar fi isbutit iute, iar întreaga oaste ar fi pierit, dacă o suliţă svârlită de o catapultă nu l-ar fi străpuns pe *Sulciu* cu cal cu tot şi n'ar fi răspândit spaima printre Pecenegi. Mai sosi în ajutor de la Adrianopole şi protospătarul Glava Nichita, înputernicitul tagmei „şcolarilor"; pe care văzându-l şi socotind că soseşte

[1]) Anul 6558 (dela facerea lumii), corespunde cu anul *1050* dela naşterea lui Cristos.

[2]) κατὰ τὴν λεγομένην βασιλικὴν Λιβάδα.

Vasilie Sygcellul cu oştile bulgăreşti, căci şi acesta era aşteptat, şi spăimtându-se Pecenegii cei răspândiţi, o rupseră la fugă care încotro şi se înprăştiară.

— — — — — — — — — — — — — — — — — — —

Iar împăratul, gândindu-se cum ar duce la biruinţă pe Romei asupra Pecenegilor, îl scoase din închisoare pe Keghen şi-l trimise la Pecenegi, dupăce acesta îi promise că-i va aduce la credinţă faţă de împăratul. Apoi adunându-şi la olaltă toate oştile, pe Frânci zic şi pe Barangi, şi chemând şi călărimea dela Teluh şi Mavromonte şi Carcar, cam la vreo 20.000 şi numind câte un şef dintre bărbaţii vestiţi ai tuturor acestor neamuri, iar peste toţi ca comandant pe patricianul Nichifor Bryennius, pe care-l numi etnarh, îi trimise să înpiedice şi să respingă pe Pecenegi. Căci aceştia din urmă, după lupta de la Adrianopole, despreţuind pe Romei, prădau fără teamă şi pârjoliau Macedonia şi Tracia, omorând fără milă chiar şi copii şi pruncii de ţâţă, aşa în cât o ceată dintre ei ajunseră până la *Catasyrte* — iar Catasyrtele sunt foarte aproape de capitală. Dar aceştia suferiră cea mai grabnică catastrofă. Căci împăratul, înarmând poporul şi adunând dintre gărzile palatului şi dintre alţii cari rămăseseră neîntrebuinţaţi, şi dându-le şef pe patricianul Ioan, numit şi filosoful, unul dintre eunucii înpărătesei Zoe, îi trimise în grabă, iar aceştia, ieşind în timpul nopţii şi aflându-i pe toţi duşmanii beţi şi somnoroşi, îi uciseră fără vorbă; iar căpăţânile lor, încărcându-le în nişte care ţărăneşti, le aduseră împăratului.

Aşa dar Keghen, ieşind din închisoare, fu trimis ca sol la Pecenegi şi, după ce le luă jurământul că-i vor face voia sa, increzându-se în asemenea jurăminte, fu ucis şi tăiat în bucăţele. Iar Bryennius, luându-şi forţele încredinţate lui şi ajungând în Adrianopole, se însărcină şi cu paza ţării. Tot acolo fu trimis şi comandantul întregii armate, patricianul Mihail Acoluthus, căruia de asemenea i se poruncise să nu se măsoare într'o luptă generală, ci numai să sfărâme şi să opriască învaziile duşmane. Iar acesta, unindu-se cu Bryennius, porni la faptă; şi mai întâi căzând asupra unei cete de Pecenegi la Goloe şi atacând-o, o nimici; apoi la fel, la Topliţa, un castel aşezat lângă Hebru, descoperind o alta ceată de Pecenegi răsleţi, o nimici. Văzând acestea, Pecenegii încetară de a mai jefui ţinutul dela poalele Haemului şi îşi îndreptară atacul în spre Macedonia.

(Urmează apoi şi alte lupte până la catastrofa dela Lebunion, unde Pecenegii fură distruşi; însă toate aceste lupte nu mai interezează regiunile dela Dunărea de jos).

C. Brătescu

DIN GRAIUL DOBROGEAN[1]).

a noji = a prăsi, a înmulţi vitele; s. ex. *Nu pot cu nici un chip să-mi nojèsc oile, n'am noroc!*
strumânare[2]) = o prăjină lungă, adesea cu un cuiu la capăt, cu care se mână boii la plug.
conteman[3]) = suman.
şop = om nesimţitor, calic, rob al stomacului; s. ex. *Stă toată ziua şi mânâncă şopul!*
olac[4]) = nume propriu: „*drumul Olacului*".
dâhăinat, dâăinat[5]) = epuizat de puteri, sleit.
încălat[6]) = Ex: gras încălat (= foarte gras).
zăbăuc = smintit, nebun; s. ex. *Cu zăbăucul àla nu te înţelegi uşor.*
coţană = sticiul la care se prinde pânza bărcii.
erken = turcism: vintre, pânzele dubei.
(h)amnic = de veci, propriu, în deplină stăpânire; ex. *A cumpărat zece pogoane dâ hamnic.*

---

[1]) In ultimul număr al revistei de faţă am publicat câteva cuvinte şi expresii în legătură cu ele, culese din gura sătenilor din com. *Topalu*, jud. Constanţa. Din îndemnul D-lui *Profesor C. Brătescu*, care le găseşte interesante pentru cei ce se ocupă cu studii de filologie, transcriu mai jos alte câteva.

[2]) *I. Neculce* (O samă de cuvinte, ed. Socec 1909, pg. 15) scrie *„strămurare"*: ... cu Leşii, i-a fost împungând *cu strămurările* ca pe boi, să tragă...

[3]) Cuvântul e f. rar; chiar oameni de 40 ani nu-l cunosc. L'am auzit dela *Ilie Marcu* de 70 ani.

[4]) Sătenii nu-l pot explica. L-am găsit şi în *Neculce* (O samă, etc. pg. 37): Şi îndată a repezit *de olac* şi l-au dus la Petre Alecsievici, împăratul Moskului... Editorul pune în notă: olac = în grabă = diligenţă de poştă. Drumul Olacului ar fi *drumul diligenţei.*

[5]) Sinonim cu *doolat;* v. An. Dobr., an IV, No. 4, pg. 102.

[6]) Acest cuvânt nu se întreb. decât în expresia citată.

nădae = Ex. *„Copchilul face rău câtă vreme are nădae dâ la părinţi"* sau *„Dacă-i dai nădae vezi ce păţeşti?"*
zuvă = dezordine, gălăgie, zarvă; *„Dâ când cu zuva dâ la şaptazeci şi şapte"* sau *„Da ce erà zuva ala la voi?"*
zată = un fel de gărduţ pe lângă şanturi sau la frunţii bordeiului, ca să împiedece spălarea pământului de apă.
volnic [1]) = vrednic, în stare; ex. *Nu-i volnic să facă nici atâta treabă.*
vlog = ploaie măruntă şi deasă; ex. *Un vlog de ploaie.*
ao [2]) = da.
rancote = crengi uscate, pentru foc.
a ostei = a înceta.
dolie = vale, râpă; ex. *Nu-l mai vezi, c'a dat în dolie* (despre cineva care a scoborât din deal în vale).
uznă = marginea dubei (bărcii).
otmet = anafor (= curent circular de apă).
scochină = plaur, plăghie.
storişte = locul unde au iernat oile.
tiriplic [3]) = aţă albă de cusut.
tipilic [3]) = ornament de metal (în formă de stea, semi lună, etc.), care se prindea de tichia copiilor mici (în vremea Turcului).
bozgun = turc. răsboiu.
a scociorî = a scormonì.
fâştoacă = făşâie; ex.: *O fâştoacă de pământ.*
a bărătà = a certà, a face morală; ex. *m-a bărătat maica.*
rene, renis [4]) = loc întins peste care apa Dunării se poate prelinge la cea mai mică ridicare de nivel.
sturi = sloiuri de ghiaţă îngrămădite, avalanşa de sloiuri.
adet [5]) = turc. datină, obiceiu; ex.: *Aşa-i adetu la noi.*

[1]) Cu înţeles de *împuternicire* în *I. Neculce: şi a pus capete dintre dânşii pe Zaharia şi pe Sandul şi le-a dat cărţi de volnicie* (O samă de cuvinte, pg.).

[2]) Cuvântul, foarte frecvent odinioară, tinde să dispară; întrebuinţarea lui, astăzi, este socotită ca un indiciu de inferioritate intelectuală.

[3]) Ambele dispărute azi.

[4]) Nu cunosc făptura locului la oraşul *Reni;* nu cumva numele i se trage dela *rene?* — D-l S. Mehedinti derivă, *„renie"* din *„arena"* (Rustica Natură în Către noua generaţie, pg. 327).

[5]) Cuvântul e turcesc; l-am mai întâlnit la *N. Iorga — Ist. Rom. în chipuri şi icoane* pg. 304: *„Adetul vămii"* schelii de la Căineani, de povarăle

chisc = capătul de la vale al unui ostrov; ex. *chiscul Balabanului.*“
chiciu = capătul de la deal al ostrovului.
târhat = *samarul* măgarului.
chilos = domol, moale; ex.: *Aşa-i el chilos, să-i faci orice, nu se schimbă.*
ciulit = pârguit (despre fructe).
chiler[1]) = camera pentru merinde.
tobol = sac mic, traistă.
ţurţoiu = moviliţă.
temel = temelie.
a se teşì = a se sinchisi; ex.: *Nu prea se teşeşte el de ori cine.*
zaanat = turc. meserie, ocupaţiune.
abèr = veste; ştire; ex. *Eu i-am adus abèr dâ asta.*
priocă = herghelie; ex.: *O priocă de cai.*
coscanie = gânganie.
mârţios = supărăcios, melicos.
nadaz = turc. arătură de toamnă.

Topalu
6 Sep. 1924

Victor Morfei

şi de bucatele ce trec prin scală, de ce marfă câte cît să se ia vamă, care s'au scos după catastih(ul) schilii de la Duca Vodă, la leatul 7184 (1676). — Adet aici este un fel de *tarif vamal.*

[1]) Are vre-o legătură cu nemţescul *Keller?*

UN MARTIR AL DATORIEI CĂTRE ŢARĂ: EPISCOPUL DEMETRIU RADU

de **IOAN GEORGESCU**, profesor.

Motto: Şi ce-i să cazi, când viaţa n'o pierdem în zadar,
Când trupurile noastre sunt pietre de altar, —
Când fiecare ştim,
Că făurim o lume ce-o vor primi ca dar
Acei ce nu sunt încă şi totuş îi iubim?

P. Cerna, Către Pace.

Introducere.

In 8 Decemvrie 1920 firul telegrafic ducea în toate părţile României întregite sguduitoarea veste, că Miercuri, la data numită, episcopul Demetriu Radu al Orăzii a căzut jertfă unui atentat mişelesc, în sala senatului. Mâni necunoscute au pus o maşină infernală, în apropierea scaunului presidial, care, explodând, a ucis în modul cel mai îngrozitor pe Prea Sfinţia Sa episcopul dela Orade şi a rănit de moarte pe ministrul justiţiei, Dimitrie Greceanu, care nu peste mult a murit şi el. Asemenea şi pe senatorul Spirea Gheorghiu, mort şi el.

Fapta aceasta, fără păreche în istoria blândului nostru popor românesc, care nici în timpul celor mai cumplite prigoniri şi apăsări vrăjmaşe nu s'a dedat la sălbătăcii de acestea, investmântă cu purpura martiriului pe cei chemaţi la senat să-şi facă datoria de legiuitori ai ţărei.

Fiindcă au căzut, ca adevăraţi ostaşi ai datoriei către ţară, ei au meritat funerariile naţionale care li s'au făcut, precum şi vieaţa şi faptele lor merită să fie cunoscute de toţi bunii Români.

Să ia însă la cunoştinţă vrăjmaşii noştri, că se înşală amar, dacă gândesc că, stingând câteva vieţi nevinovate, ne pot înspăimânta, ori chiar răsturna cu totul statul românesc, închegat cu atâtea jertfe. Patria trăeşte şi dincolo de vieţile noastre ale tuturora, precum cu atâta dreptate a spus preşedintele adunărei deputaţilor, Duiliu Zamfirescu, în cuvântarea cu care a înfierat odiosul atentat dela senat.

Vrăjmaşii noştri ar trebui să-şi dea seamă că, astfel de fapte strică pe atât de mult cauzei lor, pe cât ne folosesc nouă.

Ele, departe de a distruge în poporul nostru disciplina mentală, idea de stat, de ierarhie socială, bisericească și armată, fără de cari un popor nu poate fiinţa, le întăresc cu atât mai mult, cu cât vor fi atacate mai violent.

Intunece pământul pustiitoarea gloată
Şi spargă, devasteze, în oarba ei mânie,
Lăcaşuri şi biserici: omoare iar la roată
Pe marii noştri preoţi — ei iarăşi or să 'nvie.

Căci veşnică-i Dreptatea şi veşnici sunt martirii
Care-şi jertfesc vieaţa pentru triumful ei.
In sbuciumul de lupte şi'n noaptea asupririi
Renasc semănătorii eternelor idei!

(A. Vlahuţă, Eroilor-Martiri).

Cu gândul aceste s'au scris şi aceste câteva pagini în amintirea episcopului Demetriu Radu.

Fiind scrise în grabă, sub impresiunea durerosului moment al morţii sale atât de sguduitoare, ele n'au nici o pretenţie, decât să aducă unele lămuriri care, poate, nu sunt la îndemâna tuturora, asupra uneia din cele mai reprezentative figuri ale Ardealului nostru.

Atât şi nimic mai mult.

Izvoarele folosite sunt citate în textul sau în notele lucrării de faţă.

Sibiiu, 16. Decemvrie 1920. **Autorul.**

Copilăria şi anii de studii.

„Ziua bună se cunoaşte de dimineaţă".

(Proverb popular).

Născut în ziua sfântului Dumitru la 26 Octomvrie vechiu sau 7 Noemvrie nou 1861 — de aici numele de Demetriu! — în comuna Uifalău (astăzi Rădeşti) de lângă Aiud, judeţul Alba dejos[1]).

Părinţi săi, ţărani, Ioan şi Paraschiva născută Maior, l-au dat la învăţătură mai întâi la Ajud, apoi la Blaj, unde i-a fost profesor de latineşte, între alţii, agerul Micu Moldovanu, prepozitul de mai târziu dela Blaj şi membru al Academiei Române.

Din timpul copilăriei şi a primilor săi ani de studiu însemnăm următoarea întâmplare caracteristică, auzită dela un prieten din copilărie al episcopului.

In nişte vacanţe de Paşti veni acasă tânărul Demetriu Radu cu colegul său, Ion Maior, fostul protopop al Ajudului, care era cântăreţ bun şi stârnia admiraţia tuturora cu glasul său îngeresc. Toţi ziceau: „Cântă, de par'că te sfinţeşte! Bună învăţătură mai are! Dumnezeu să-l ţină pe el şi pe părinţii lui, să se bucure de el! Mai rar aşa podoabă de băiat!" Tânărul Radu, care învăţa cu mult mai bine ca Maior, dar n'avea glas ca el, ca să arate oamenilor, că şi el e cineva şi poate ceva, a învăţat o predică de Paşti scrisă de Iustin Popfiu, vestitul predicator român dela Orade şi a rostit-o cu atâta însufleţire şi pricepere, încât au rămas toţi poporenii în frunte cu părintele, uimiţi de talentul de cuvântător al tânărului Demetriu Radu. Nu era oare această întâie păşire în public o prevestire a marelui său talent oratoric de mai târziu? Destul, că de atunci nu s'a mai îndoit nimeni, în cele două comune româneşti de pe malul Mureşului, cine este cel mai învăţat om al lor.

Mai ales nu mai putea fi vorbă de aşa ceva, dupăce pe tânărul Demetriu l-a ales mitropolitul Ioan Vancea dela Blaj şi l-a trimis în 1879 la Roma în colegiul grecesc al Sfântului Atanasiu, unde timp de şase ani a învăţat filosofia şi teologia şi a luat doctoratul în amândouă ştiinţele acestea, fiind totdeauna printre cei dintâi elevi.

---

[1]) Pentru datele acestea şi alte date biografice vezi: *„Biserica S. Uniri din Tâmpăhaza-Uifalău. Satele şi poporul. Monografie istorică de Dr. Iacob Radu, canonic".*

Din timpul studiilor sale dela Roma amintim că el a învins pe adversari într'o discuţie teologică publică, ţinută în prezenţa marelui pontifice Leon XIII care l-a şi decorat cu o medalie de aur.

Iată ce scriau ziarele de atunci, despre succesul tânărului teolog Demetriu Radu, sub titlul: *„Un duel teologic“*. In fiecare an, la Roma, când soseşte vremea examenelor teologice, se dau în desbaterea elevilor teze, a căror discuţiuni se fac în prezenţa supremului pontifice, azi Papa Leon XIII, care de multe ori pune şi el unele întrebări.

Pentru acest fel de duel teologic, se aleg patru din cei mai de frunte elevi, dintre cari doi apărători („defendentes“) şi doi combatanţi („arguentes“) ai tesei.

Tesa pusă anul acesta în discuţiune a fost: Lucrările lui Dumnezeu în făpturile sale („De operationibus divinis circa creaturas“). Intre susţinători erau un Canadian şi un German, elevi ai colegiului Urban pontifical, iar între combatanţi tânărul *Demetriu Radu*, Român transilvănean, după cum e trecut în lista disputanţilor, elev al colegiului grecesc, şi un Spaniol.

Aceşti din urmă au combătut atât de bine argumentele adversarilor lor, încât pontificele, pe deplin mulţumit, oferi fiecăruia câte o medalie de aur.

Acest triumf al tânărului teolog Demetriu Radu face onoare tinerilor studenţi din străinătate, cari prin succesele ce obţin fac numele de Român să se pună în vază şi să fie pronunţat cu admiraţiune, atrăgând şi asupra lor şi asupra ţărei, ce i-a văzut născându-se, atenţiunea şi stima tuturor.

Cât despre meritele studenţilor în teologie români la Roma, în scrisoarea care ne aduce ştirea de mai sus, găsim următoarele rânduri caracteristice scrise de un distins bărbat, al cărui interes pentru tot ce priveşte pe Românii de pretutindeni e îndestul de cunoscut:

„In colegiul unit de aci (Roma), elevii români sunt renumiţi prin inteligenţa, aplicaţiunea şi instrucţiunea lor. Sunt întotdeauna cei dintâi la învăţătură, spun directorii colegiilor“. (Vezi *„Romanulu“* red. C. A. Rosetti, reprodus şi în *„Observatorul“ redactat de G. Bariţiu* Sibiiu No. 93 din 5 Decemvrie 1883, pag. 475/6.)

„Ziua bună se cunoaşte de dimineaţă“ zice proverbul românesc.

Am amintit cazul tânărului student în teologie dela Roma, fiindcă el nu e unicul. Cinstea pe care clericul Demetriu Radu a făcut-o neamului românesc la Roma, au făcut-o şi alţii în alte centre mari ale Apusului, la Viena, Budapesta, Innsbruck şi în alte părţi, unde i-a dus soarta pe tinerii noştri clerici.

Preot la Bucureşti.

„Preoţii cari-şi ţin bine diregătoria, de îndoită cinste să se învrednicească; mai ales cei ce se ostenesc în cuvânt şi întru învăţătură".
(S. Apostol Pavel I Timotei 5, 17)

In ziua de 26 Iulie 1885 tânărul Demetriu Radu a fost hirotonit întru preot de episcopul colegiului grecesc din Roma, Ştefan Ştefanopoli. Dupăce s'a reîntors în patrie, către sfârşitul aceluiaşi an mitropolitul Vancea l-a aplicat în cancelaria mitropolitană din Blaj, unde a petrecut până în Maiu 1886. Atunci, la porunca Sfântului Scaun Apostolic al Romei şi cu binecuvântarea mitropolitului Vancea, a trecut la arhiepiscopia catolică din Bucureşti, în calitate de preot pentru numeroşii credincioşi români uniţi de acolo, pe a căror seamă se proiectase încă de atunci şi clădirea unei biserici.

Misiunea aceasta în sine era foarte frumoasă şi însemnată, dar, faţă cu mulţimea greutăţilor de tot felul, anevoie de realizat. Trebuiau nu numai mijloace materiale, ci şi timp, ca mai întâi ideile să-şi facă cursul lor şi ele să pregătească mai întâi terenul pentru zidirea unei biserici româneşti unite în Bucureşti.

Astfel stând lucrurile, tânărul Dr. Demetriu Radu a fost încredinţat din partea arhiepiscopiei catolice cu împlinirea funcţiunilor de predicator român la catedrala Sfântul Iosif din Bucureşti, de profesor de teologie şi în scurtă vreme şi de director al seminarului catolic de acolo. Mai pe urmă a fost numit şi econom general al aceleiaşi arhiepiscopii, iar mitropolitul Vancea l-a numit asesor consistorial la scaunul mitropolitan din Blaj. In calitatea de principal consilier al episcopului catolic, el duce o viguroasă luptă în contra caracterului strein ce avea pe atunci dieceza catolică a Bucureştilor şi, cu concursul episcopilor italieni, nu numai că transformase seminarul catolic într'o adevărată şcoală românească, dar sili pe preoţii cei mai recalcitranţi chiar să ridice de pe zidurile bărăţiilor şi caselor parohiale stema austriacă ce se agăţase acolo spre a face văzut tutulor protectoratul ce-şi însuşise Austria asupra bisericei catolice din România.

Din Bucureşti a făcut mai multe călătorii în străinătate. In două rânduri a fost la Roma.

In Bucureşti i-a fost de mare folos societatea „părintelui Vasile", cum era numit preotul italian Vasile Laureri, dela arhiepiscopia catolică, un om stăpân pe toată teologia şi filosofia, o minte clară şi admirabil disciplinată, care nu putea suferi

tautologiile şi frazele îmbâcsite, atât de dese în scrierile noastre; de aceea i le sublinia la tot pasul.

In anii aceştia, petrecuţi în societatea „părintelui Vasile", tânărul Demetriu Radu a profitat mai mult decât în cei şase ani de învăţătură înaltă la Roma.

Da! Pentrucă acolo a învăţat numai cum trebue, aici însă a văzut şi cum nu trebuie să gândeşti şi să scrii. Claritate şi precisiune de stil şi de gândire se cheamă: să nu spui nici mai mult, nici mai puţin decât ce voieşti să spui.

Din contactul cu „părintele Vasile" a rezultat şi ceva pozitiv: un catechism pentru şcolile catolice primare, admirabil conceput şi executat de cei doi autori.

Tot în timpul petrecerei sale la Bucureşti a ţinut serii întregi de predeci strălucite, — cele dintâi predici româneşti ţinute în catedrala Sf. Iosif — despre care s'a vorbit foarte mult bine; asemenea a rostit şi un mare număr de discursuri ocazionale.

Intr'un rând a fost invitat şi de regretatul *C. Esarcu*, creatorul Ateneului român din Bucureşti, să ţină o conferinţă filosofică. N'a putut-o ţinea, însă, din pricina nnei manifestaţiuni provocată nu atât pe chestii de principii şi de idei, cât în scop de a face dificultăţi guvernului bănuit că simpatizează pe părintele Radu. Tot din timpul acesta sunt a se aminti şi frumoasele sale corespondenţe, trimise, din capitala României, foaiei bisericeşti dela Blaj, „*Unirea*", întemeiată şi condusă cu rară destoinicie din partea unor personalităţi ca: Dr. Alexandru Grama, Dr. Augustin Bunea, Dr. Vasile Hossu, Dr. Isidor Marcu, şi alţii, profesori de teologie, mai apoi canonici sau vlădici şi ei.

Episcop la Lugoj.

După zece ani petrecuţi la Bucureşti, a fost chemat în scaunul episcopal al Lugojului, devenit vacant prin trecerea episcopului *Dr. Victor Mihalyi* la scaunul mitropolitan din Blaj. Astfel apoi la 9 Maiu 1897, Dr. Demetriu Radu a fost consacrat întru episcop în catedrala din Blaj prin mânile mitropolitului Mihalyi, asistat de marele Mecenat român, Mihail Pavel, episcopul român unit dela Orade şi de Monseniorul de Hornstein, arhiepiscopul latin al Bucureştilor.

Cu prilejul acesta a rostit Dr. Demetriu Radu una din cele mai strălucite cuvântări, din care ne facem o plăcere să reţinem şi acum următoarele părţi caracteristice pentru felul cum înţelegea el datoriile unui păstor: „Nici mărirea tronului, pe care mă văd ridicat, nici frumuseţea coroanei apostolice care îmi împodobeşte capul, nici puterea toiagului care îmi întăreşte braţul, nici strălucirea demnităţii, nici solemnitatea momentului

nu-mi pot împiedeca gândul, ba încă toate mi-l silesc, şi trebue să mă silească să sboare cu iuţeala fulgerului peste lungile ori scurtele zile ce-mi ascunde viitorul până drept în faţa Inaltului Judecător al vieţii şi faptelor noastre pământeşti. Şi atunci secate să fie izvoarele lacrimilor mele şi ele totuşi trebue să-mi înnece sufletul la meditarea sorţii mele; amorţită să fie conştiinţa din pieptul meu, şi ea totuşi trebue să se sguduie în vibrările mişcărilor sale; şi de peatră să fie inima mea, şi ea totuşi trebue să se înmoaie sub greutatea acestui gând înfricoşat. Pentrucă dacă acest gând mare al judecăţii dumnezeeşti a ştiut înspăimânta întotdeauna pe aleşii lui Dumnezeu, şi încă până întru atâta, încât ziua-noaptea n'a încetat glasul rugăciunei din buzele lor, iar trupul şi-au chinuit şi în robie l-au pus, şi în cojoace au umblat şi în piei de capre, lipsiţi fiind, necăjiţi, de rău supăraţi, cărora lumea nu era vrednică, în pustii rătăcind şi în peşteri şi în crepăturile pământului, numai ca să poată sta de a dreapta în ziua sa, numai ca să-şi poată mântui sufletul: atunci ce voiu zice eu, când toate aceste semne strălucitoare alta nu fac, fără numai a-mi arăta datorinţa ce mi s'a impus de a veghia nu numai peste mine însumi, ci peste o întreagă turmă cuvântătoare, când ştiu, că nu voiu avea să dau seama numai de sufletul meu, ci de sufletele nenumărate încredinţate păstoriei mele, care de s'ar pierde din negrija mea, sângele lor din mânile mele îl va cere, cela ce viu este, Domnul Dumnezeul lui Israil?

O, temere şi cutremur au venit asupra mea, zice-voiu cu Psalmistul, aşezatu-m'a întru întunerec ca pe morţii veacului, şi s'a mâhnit întru mine spiritul meu, întru mine s'a turburat inima mea; pentrucă atâta osteneală s'a dat celui neputincios, atâta mărire celui umilit, atâta demnitate celui ce nu o merită, atâta răspundere celui ce şi numai întru cât îşi cunoaşte slăbiciunea şi defectele sale, ar avea destul motiv, care să-l hotărească a se îmbrăca în sacul pocăinţei, a-şi acoperi capul cu cenuşa amărăciunei şi a se ascunde într'o peşteră adâncă, aşteptând acolo în lacrimi şi suspine, ca Domnul venind să-l scape de moarte şi să-i mântuească sufletul său. Temere şi cutremur au venit asupra mea, şi cine va da mie aripi ca de porumb, şi voiu sbura şi mă voiu odihni?

Adusu-mi-am însă aminte — continuă tânărul episcop cu avânt şi măreţie, cum numai în Biblie şi la marii oratori ai Apusului se mai pomeneşte — că mila Domnului din veac este şi până în veac spre cei ce se tem de dânsul. Adusu-mi-am aminte că temerea inspirată de bunătatea lui, când deşteaptă în noi îngrijiri nemăsurate, nu ne aruncă în desperare, după ce desperarea, cu toate ale ei îngroziri loc nu-şi are în împărăţia milei sale, — şi că sfânt este cutremurul născut din meditarea învăţăturilor

sale, căci pe cale sigură ne îndreptează spre începutul adevăratei înţelepciuni. Adusu-mi-am aminte că Domnul este cela ce sărac face şi îmbogăţeşte, cela ce umileşte şi înalţă.

Şi atunci o rază de lumină strălucitoare a împrăştiat întunerecul, în care se cufundase sufletul meu la gândul înfricoşat al judecăţii sale; o scânteie cerească a aprins întru inima mea focul sacru, care mă va mistui întru vestirea lui Isus Hristos înaintea oamenilor; o tainică şoptire a darului de sus a întărit neputinţele mele, şi plin s'a trezit pieptul meu de curajul neînfricat al credinţei întru purtarea sarcinei sale. Atunci nedumeririle mele au dispărut dinaintea neclătinatei mele speranţe întru nemărginita bunătate a lui Isus Hristos...“

Şi aşa urmează mai departe cuvântul acesta însufleţit, ca o rapsodie, şi scânteietor de credinţă şi de optimism ca un imn. Are, bine înţeles, şi părţile sale de şablon, obişnuite în astfel de discursuri (mulţumirile cuvenite stăpânirei bisericeşti şi lumeşti), dar ce perle de gândire şi simţire aflăm şi aici!

Ascultaţi ce cuvinte frumoase are pentru cetatea eternă, unde şi-a făcut autorul studiile: „Roma, o, nume mare şi cu adevărat înălţător de suflete! Acolo în sinul tău, la picioarele pontificelui tău şi din graţia sa, avut-am şi eu rara fericire a-mi adăpa sufletul însetat cu limpedele ape ale înţelepciunei omeneşti şi dumnezeeşti, ce curg în armonie din curatele isvoare deschise cu mâna lui Petru de Mântuitorul lumii în stânca măreaţă şi neclătinată a Vaticanului creştinesc. Acolo mica mea inimă simţindu-se liniştită ca la vatra strămoşească, darul a avut de a-şi deschide palpitările spre tot ce e mare, nobil, adevărat şi mângăitor; acolo ca nicăirea ochiul meu a văzut săpat, nu atât de mâna omului, cât mai vârtos de degetul Domnului, în granitul din faţa maiestosului templu al catolicismului, şi, ochiul văzând, în însaş inima mea neşters s'a întipărit scurtul cuvânt, dar care e un program întreg pentru muncitorul din via Domnului şi stindardul glorios pentru oşteanul miliţiei sacre: cuvântul nepieritor: *Hristos domneşte, Hristos birueşte* (Christus regnat, Christus imperat)“.

La sfârşitul acestui clasic discurs, îndreptându-se către mireasa sufletului său, către eparhia Lugojului, făcea această juruinţă frumoasă cu cuvintele Psalmistului: „Prea sfântă Biserică a lui Hristos, de te voiu uita pe tine, de voiu uita învăţăturile tale, de voiu uita datorinţa mea sacră de a le vesti pe ele poporului tău, uitată să fie dreapta mea. Şi limba mea de gâtlejul meu să se lipească de nu-mi voiu aduce aminte de tine, de nu voiu lucra pentru strălucirea ta, de nu voiu osteni pentru mântuirea sufletelor fiilor tăi, şi de nu te voiu înălţa pe tine, noule Ierusalime, peste cea mai de frunte din bucuriile mele, de te voiu uita pe tine, uitată să fie dreapta mea!“

Cu astfel de gânduri şi simţeminte înalte s'a înscăunat episcopul Lugojului la 16 Maiu 1897, ţinând a doua zi consistor plenar.

Ceva mai înainte (la 14 Maiu) a trimis, tot dela sfânta mitropolie a Blajului, o epistolă pastorală de toată frumuseţea către noii săi credincioşi din eparhia Lugojului. Rar ceteşti şi în literaturile mari ale Apusului, cu tradiţii creştineşti mai puternice decât la noi, o apologie mai frumoasă a creştinismului şi a moralei sale sfinte, ca aceasta, datorită episcopului Radu. De aceea merită să stăruim puţin asupra ei.

Dupăce arată cât de multe şi de mari sunt rătăcirile oamenilor din zilele noastre cari „alăturatu-s'au vitelor celor fără de minte, şi asemenea lor s'au făcut" prin învăţăturile şi morala lor greşită, proclamă cu evanghelistul (Mateiu 10, 27) că astăzi „vestitorii evangheliei cu atât mai tare trebue să strige de pe acoperiş".

In haosul rătăcirilor, singurul învăţător şi îndreptător adevărat al vieţei e bunul Dumnezeu, care a arătat lumei calea mântuirei: Eu sunt calea, adevărul şi viaţa" (Ioan 14, 6). El nu numai ne-a zis: „Veţi cunoaşte adevărul şi adevărul vă va elibera pe voi" (Ioan 8, 32), ci ne-a dat şi mijloace puternice să ne ridicăm, din stricăciunea în care ne aflăm, la viaţa sfântă a fiilor lui Dumnezeu prin darurile şi tainele sale sfinte. Aceasta e deosebirea cea mare între creştinism şi alte sisteme filosofice, care încă au propovăduit, poate, multe adevăruri, dar n'au îndreptat pe nime. Invăţăcelul filosofului stoic Seneca, împăratul de tristă pomenire Nero a dat foc Romei şi atâţia ucenici de ai lui Epicur au pierit în mocirla plăcerilor nemăsurate. Pe când creştinismul, cu învăţăturile lui sfinte şi morala lui sănătoasă, a fost în stare să facă din un Saul, prigonitor cumplit al creştinilor, un sfânt apostol Pavel pe drumul Damascului, un apostol al tuturor neamurilor pământului; dintr'un Augustin păcătos, destrăbălat, cufundat în maniheism şi în alte rătăciri, un Sfânt Augustin, un episcop de Hippo cu nume nepieritor ca însăşi biserica romană; ori, în zilele noastre, din scriitori necredincioşi scriitori cu credinţă mai puternică decât granitul ca *François Coppée*, *Ferdinand Brunetière*, *Ioan Iörgensen*, *Oscar Wilde*, *Henri Lavedan* ş. a. ş. a.

Citām din această frumoasă epistolă pastorală o asemănare, deşi ea ar merita să fie citată în întregime: „Precum după asprimile îngheţului de iarnă, la ivirea binefăcătoarelor raze de lumină şi de căldură ale soarelui de primăvară, se deşteaptă din amorţire fiinţele văzute, reînviează şi răsar din recele pământ, reînnoindu-şi, ori dobândindu-şi forţele pentru conservarea vieţei, pentru creşterea şi reproducerea lor, astfel la ivirea lui Isus Hristos, soarele inteligenţelor şi al inimelor, în ordinea morală,

împreună cu individul s'a deşteptat din letargia seculară şi societatea omenească, părăsind întunecimea idolilor, şi cu paşi măreţi îndreptându-se spre o viaţă nouă, vrednică de menirea ei. Istoria de două mii de ani cu mândrie dovedeşte, că ori unde a străbătut dumnezeeasca Lui evanghelie cu strălucirea învăţăturilor Lui, cu sfinţenia poruncilor Lui, cu perfecţiunea sfaturilor Lui, cu blândeţa, tăria şi adâncimea simplităţii admirabile a maximelor Lui, acolo în scurtă vreme, fără de sguduirea formelor de ocârmuire, fără de comploturi, fără de măgulirea patimilor, ba chiar în ciuda violenţei focului, ferului şi a tot felul de persecuţiuni din partea tiranilor, — a schimbat faţa pământului, împrăştiind cu îmbelşugare printre oameni germenii sănătoşi ai unei renaşteri sociale, ca şi care nu s'a mai văzut, şi punând bazele unei civilisaţiuni puternice şi glorioase, care n'a întârziat a se ridica pe ruinele barbariei mai mult ori mai puţin împodobită cu nişte aparenţe culturale".

Mai reţinem şi aceste rânduri caracteristice pentru sentimentele de iubire frăţească, pe care le avea şi episcopul Radu, ca toţi bunii Români uniţi, faţă de fraţii lor neuniţi sau ortodocşi. Ele mai arată şi profitul, pe care l-a avut autorul lor, petrecând zece ani între fraţii săi de un sânge şi de-o limbă, dar de altă credinţă religioasă. Iată aceste rânduri: „Zece ani petrecuţi în ţinuturi, unde cei de o credinţă cu mine erau într'o mică minoritate, m'au deprins poate îndeajuns, ca curajul neînfricat al credinţei mele şi tăria neînvinsă a sentimentelor religioase, şi cele mai scumpe ale inimei mele, să le ştiu împreună cu prevenirea şi cu dragostea faţă de cei ce sunt de alte păreri şi de alte credinţe. Şi aceasta, pentrucă dragostea creştinească, al cărui foc sacru m'am silit şi mă silesc a-l aprinde în inima mea, necunoscând margini, ne impune să iubim pe toţi oamenii, măcar că a iubi greşelile lor nu putem, şi nici nu este iertat a le iubi. Fiind apoi dragostea aceasta bine orânduită, dreptul la sinceritatea sentimentelor noastre, dictate de dânsa, îl au mai de aproape, o, prea iubiţilor mei credincioşi, concetăţenii noştri, fii ai aceleiaşi patrii iubite, şi în deosebi aceia dintre ei, cari ne sunt totodată şi fraţi adevăraţi, cu noi având aceeaşi limbă, acelaş neam şi acelaş nume românesc, şi cari încă se roagă Domnului pentru încetarea despreunărilor şi pentru unirea tuturor bisericilor (Vezi Liturghierele). Insufleţit de aceste sentimente, şi mai ştiind din evanghelie, că la mântuire vor ajunge cei ce *fac voia Tatălui ceresc* (Mateiu 7, 21), care este ca toţi, câţi prin cuvintele Apostolilor cred întru Fiul său, Isus Hristos, să fie desăvârşiţi întru una (Ioan 17, 23), rugându-mă voiu lucra, şi lucrând mă voiu ruga, unirea credinţei şi împărtăşirea Spiritului Sfânt cerând (Liturghier)".

La o lună după întronarea în scaunul episcopal al Lugojului, Demetriu Radu luă parte la conferenţa episcopilor români uniţi din Blaj la 23 Iunie 1897, când s'a hotărît ca Românii să nu ia parte la congresul Maghiarilor pentru autonomia bisericei lor catolice.

In anul 1900, când s'au împlinit 200 de ani dela unirea religioasă a Românilor cu Roma, a sărbătorit şi episcopul Radu cu toată demnitatea acest jubileu. El a fost încredinţat să scrie în numele tuturor episcopilor *„Epistola pastorală pentru jubileul sfintei uniri dată de episcopatul provinciei mitropolitane gr.-catolice române de Alba-Iulia şi Făgăraş în anul Domnului 1900. Dela sfânta unire anul 200"*.

Ca tot ce a ieşit din pana arhiereului Radu, e şi această epistolă: luminoasă, avântată şi temeinică. Despre ea spunea regretatul episcop dela Orade şi mare binefăcător al Românilor, Mihail Pavel, că ar trebui să o ştie toţi copii noştri pe din afară. In deosebi e bine înfăţişată istoria unirei, explicarea punctelor de deosebire între uniţi şi neuniţi şi rezultatele binefăcătoare pentru cultura morală şi naţională a neamului românesc, provenite din această unire.

Dar să lăsăm „cuvântările" şi „epistolele pastorale" şi să vedem faptele.

Jubileul unirei s'a încheiat în eparhia Lugojului în primăvara următoare (1901) la mănăstirea Prislopului, zidită pe vremuri de doamna Zamfira, aproape de Haţeg. Graţie obolului creştinesc, strâns prin colectă publică, precum şi interesului ce i-a arătat episcopul Radu, acest sfânt locaş a putut fi scos pe atunci din ruinele sub care zăcea de atâta timp. In 18 Maiu 1901, aşa dar, la hramul mănăstirei, episcopul a condus pelerinajul, compus din mai multe mii de credincioşi, şi acolo, biserica fiind prea mică, la umbra istoricului sanctuar, sub cerul liber, a slujit sfânta leturghie, înconjurat de o strălucită asistenţă de preoţi.

A stăruit apoi cu mult succes pentru ameliorarea sorţii materiale a clerului prin regularea aşa numitei „congrue".

Cauza şcoalelor noastre poporale, fiind una din cele mai însemnate, a stăruit pentru ridicarea de locale corespunzătoare cerinţelor timpului, şi-a organizat inspectoratul şcolar în feliu, ca controlarea învăţământului să se facă dela centrul eparhiei nemijlocit.

Tot pentru o mai bună administrare a fondurilor şi fondaţiilor diecezane a înfiinţat „cassa centrală diecezană".

In vara anului 1897 cu bani împrumutaţi, în sumă de 44.000 coroane, a cumpărat casele de lângă reşedinţa episcopească. La sfârşitul anulni 1901 datoria pe aceste case era numai de 25.684 cor. Dar şi această datorie s'a plătit în timpul cel mai scurt.

Sup păstorirea episcopului Radu s'au făcut şi o mulţime de fondaţiuni nouă cu scopuri culturale şi religioase. Astfel fondaţiunile Ştefan Moldovan, Ioan Boroş ş. a. Apoi fondaţiunile Iova Popovici, Braia şi Munteanu s'au mântuit de procese prin unele transacţiuni norocoase încheiate la timp potrivit. Din fondaţiunea Iova Popovici s'a putut întemeia şcoala de fete din Lugoj, care funcţionează şi acum spre mulţumirea tuturor.

Catedrala, fiind cam învechită, s'a zugrăvit din nou, afară de boltitură, auritura iconostasului şi a altor părţi, s'a reînoit ori s'a curăţit; cele două uşi laterale s'au prevăzut cu portale acomodate, iar pe dinafară întreg edificiul s'a reparat şi colorit asemenea din nou.

Casele cele mici, care sub episcopul Mihalyi s'au fost adaos la reşedinţa episcopală şi în care s'a aşezat cancelaria diecezană şi casa centrală, fiind foarte vechi, scunde şi nesănătoase, s'a simţit trebuinţa de a se edifica din nou. Primind în scopul acesta 41.451 cor. dela guvern, s'a şi început zidirea. Cu începutul lunei Septemvrie 1903 noul edificiu cu etaj avea să fie terminat şi predat destinaţiunei sale. Astfel reşedinţa episcopală a fost adusă în cea mai bună rânduială.

Asemenea s'au reparat şi casele parohiale din Lugoj.

Activitatea episcopului Radu nu s'a mărginit însă la centrul eparhiei sale.

Sub păstorirea lui s'au zidit şi sfinţit din nou 17 biserici, 25 şcoli şi 19 case parohiale, aşa încât în „Şematismul istoric" al diecezei Lugojului, publicat sub auspiciile P. S. S. Dr. Demetriu Radu la Lugoj în 1903, cetim aceste îmbucurătoare cuvinte: „Cu şcoalele stăm mai bine, dupăce numai în 17 parohii nu sunt edificii proprii sau corespunzătoare legei".

Episcop la Orade.

— Clădirile mai de seamă —

Implinindu-se în 1903 o jumătate de veac dela înfiinţarea canonică a eparhiei Lugojului, episcopul a orânduit sărbătorirea demnă a acestui eveniment. Curând după aceea episcopul Radu e transferat la Orade în scaunul marelui Mecenat Mihail Pavel, iar în locul său urmează iscusitul diplomat, Dr. Vasile Hossu, întâiu episcop la Lugoj, pe urmă la Gherla. Inainte de a se despărţi de eparhia Lugojului, a făcut o fondaţie jubilară de burse în sumă de 30.000 cor., pentru mănăstirea Prislopului una de 675 cor., iar pentru internatul de băieţi una de 9400 cor.

In 16 August 1903 s'a aşezat în scaunul arhieresc al Orăzii.

Abia sosit la Orade, a şi început să lucreze şi să clădească în stil mare, cu mijloacele materiale frumoase, care îi stau la îndemână.

Inainte de toate a ridicat un palat demn de reşedinţa arhiereilor români din metropola Crişanei, în locul casei scunde şi întunecoase, în care au locuit înaintaşii săi până atunci.

In 1905, fiind terminat măreţul edificiu, admirabil şi ca exterior, a fost sfinţit şi predat „destinaţiunei sale“ cu mare alaiu, fiind de faţă o mulţime de notabilităţi bisericeşti şi lumeşti.

Cine a văzut foyerul de marmură şi saloanele elegante ale acestui palat, a rămas încântat.

In el a putut fi primit, după vrednicie, însuşi M. Sa Regele tuturor Românilor, Ferdinand I, care aici a şi fost primit în neuitata sa călătorie din Maiu 1919.

El poate fi numit cu mândrie din partea clerului şi poporului credincios „palatul strălucirei diecezane“.

La doi ani după aceea (1907), terminase altă clădire imposantă, şcoala normală de lângă catedrala română unită din Orade. Era nevoie şi de acest edificiu, deoarece cursurile bieţilor normalişti se ţineau înainte vreme pe unde da Dumnezeu, când într'o încăpere, când în alta a Seminarului, în lipsa unui local propriu.

Par'că şi acum ne răsună în urechi frumosul cuvânt al Scripturei, citat şi comentat aşa de potrivit de episcopul Radu, care arăta ce a făcut şi, în urmare, ce aşteaptă dela vechiul institut de cultură românească, aşezat, în sfârşit, în edificiu propriu. Acest cuvânt era: „Şi acum... judecaţi între mine şi între viea mea. Ce voiu face încă viei mele şi nu i-am făcut ei? Că am aşteptat să facă struguri, şi a făcut spini“. (Isaia 5, 3—4).

Nu peste mult a clădit o aripă nouă la vechiul seminar românesc din Orade, moştenit dela Iezuiţi în 1792, dar edificat în forma de acum ceva înainte de 1848, de oare ce în forma de atunci nu putea cuprinde pe toţi tinerii Români, cari cereau să fie găzduiţi în el.

In anii din urmă a zidit apoi în aceeaşi curte a seminarului un edificiu şi mai măreţ, cu două etaje, cu menirea să servească de internat pe seama studenţilor în teologie şi elevilor şcoalei normale din loc. Din pricina răsboiului şi a scumpetei celei mari pricinuite de el, edificiul abia a putut fi pus sub acoperiş, dar încă nu e gata de ispravă.

Acestea în Orade, la centrul eparhiei.

Activitatea constructivă a episcopului Radu s'a extins însă şi afară de centru, în diferite puncte ale eparhiei.

Incendiind nişte mâni blestemate curtea episcopală din Beiuş, care e a doua reşedinţă a episcopilor români uniţi dela Orade,

poate, ca o răsbunare pentru alegerea deputatului naţionalist român, în camera ungară, părintele Dr. Vasile Lucaci, episcopul Radu fu nevoit să clădească şi aici un nou palat, care să-i servească lui şi urmaşilor lui de reşedinţă demnă.

Tot în Beiuş a clădit o aripă nouă la internatul bunului şi milostivului episcop, înaintaş al său, Mihail Pavel, pentru ca să poată adăposti cât mai numeroşi elevi români cari veniau din mari depărtări să se lumineze la liceul întemeiat de Samuil Vulcan şi mărit de acelaş Mihail Pavel.

A mai cumpărat apoi nişte case, pe care are să le lase tot diecezei sale. Astfel una în nemijlocită apropiere de liceul de băeţi, alta lângă şcoala de fete din Beiuş.

Asemenea a clădit case şi acareturi economice, vrednice de o gospodărie episcopală, la Holod, unde episcopia unită din Orade posedă şi o podgorie. Apoi la Stâna de vale, staţiunea climaterică cea mai de seamă în munţii Bihorului.

Biserica Sfintei Uniri din Rădeşti.

„In biserica mărirei Tale stând,
în ceriu a sta mi se pare".

(Cântare bisericească).

Chiar şi afară de eparhia sa, pe teritorul arhiepiscopiei de Alba-Iulia, în satul naşterei sale, Tâmpăhaza-Uifalău (astăzi Rădeşti) a ridicat un strălucit monument artistic, care va vesti multă vreme mărirea ctitorului ei: biserica sfintei uniri, importantă, fiindcă posedă cea mai desăvârşită pictură murală, datorită marelui pictor român, Octavian Smighelschi.

Stilul e cel obişnuit la bisericile din Ardeal; fundamentul e în forma unei cruci cu braţe neegale.

Mai neobişnuită şi mai puţin cunoscută e însă pictura acestei biserici, făcută de Smighelschi în anii săi din urmă, după experienţele dobândite la pictarea catedralei din Sibiiu; de aceea ea merită o atenţiune deosebită. In urmare, ne luăm voie să transcriem aci impresiile şi reflexiile ce le-am avut altă dată, în vara lui 1915, când am văzut întâia dată această biserică.

Cum intri în biserică, ceva misterios te impresoară.

E numai atâta lumină, câtă e necesară să desluşeşti chipurile. Nici mai multă, nici mai puţină.

Faptul acesta de fericită realizare artistică mi se pare un simbol al revelaţiunei divine însăşi, care încă ne împărtăşeşte în lumea aceasta numai atâta lumină, de câtă e nevoie să ne atingem scopul. Nici mai multă, nici mai puţină.

Mai întâi îmi rămân ochii la chipul *Sfintei Treimi,* zugrăvit pe a treia boltă a bisericei. (Boltitura cea mare a bisericei are cu totul cinci bolţi mai mici. Prin urmare, bolta cu misterul Sfintei Treimi e tocmai în mijlocul bisericei). Şi e foarte bine, că chiar misterul acesta e reprezentat la mijloc, fiindcă acesta e sâmburele întregei religiuni creştine. Din acesta se desfac toate celealalte mistere: întruparea, răscumpărarea, coborârea Duhului Sfânt ş. a. Cu cât bun simţ şi cu câtă chibzuială e aşezat deci chipul acesta la mijloc! Şi ce perspectivă minunată are! Nu trebue să te forţezi de loc, ca să poţi privi cele trei feţe ale Sfintei Treimi; te poţi uita aşa de comod la ele! Par'că n'ar fi zugrăvite sus pe boltă, ci le-ai vedea cum stau undeva pe tronurile lor, puţin mai înălţate decât celealalte figuri. Atât e de mare iluziunea artistică! Cum e, Doamne, şi arta aceasta! Fiind de origine cerească, nu-i mirare că înalţă sufletele la ceriu...

Dincolo de chipul Sfintei Treimi vedem zugrăvit pe bolta cea dintâi chipul *Pantocratorului,* a doua persoană din Treime, întrupată, Domnul nostru Isus Hristos. Şi în jurul lui sunt îngerii: Cheruvimi, Serafimi, Scaune, — iar în patru colţuri, cei patru scriitori ai vieţei lui: evangheliştii cu simboalele lor. Cât e de frumos, de maestos, de sublim, de divin!... Suntem în nemijlocită apropiere de sanctuar, de sfânta sfintelor!...

Iar sanctuarul însuşi?...

Cu cerul acela minunat, ţintuit de miriadele de stele, îţi dă senzaţia infinitului. Par'că n'ai fi într'un altar, zidit din pietre şi din cărămizi, ci într'o gură de raiu... In partea din jos a semicupolei altarului sunt zugrăviţi cei 12 Apostoli — câte doi la olaltă — la mijloc cu Domnul Hristos, care ţine pânea şi păharul cu sfânta împărtăşanie euharistică. Chipul acesta pare un simbol al însăşi împărtăşirei celei veşnice, un simbol al vederei faţă la faţă...

Incă ceva. Altarul şi aici e despărţit de restul bisericei prin iconostas. Dar iconostasul aici nu constituie întreaga decoraţie, cum în mod greşit e în atâtea biserici ale noastre, ci corespunde întru toate ideei liturgice primitive: de a servi numai ca un văl, care să acopere dinaintea vederei oamenilor taina cea mare a prefacerei. Şi iconostasul acesta par'că de fapt e un văl. Atât e de diafană şi de discretă pictura şi întreagă înfăţişarea lui.

E, neapărat, o capodoperă artistică şi iconostasul, dar nu e lucrul principal, ci ceva accesoriu. Lucrul principal sunt celelalte chipuri mari de pe bolţile şi de pe păreţii bisericei: Pantocratorul, Sfânta Treime, despre care a fost vorbă deja, şi în acelaşi şir, pe bolta din urmă, chiar de-asupra tinzii muierilor, chipul *Preacuratei Fecioare Maria.* Se putea alege oare un loc

mai potrivit pentru acest chip? Nu! Maica pururea fecioară trebue să planeze doar ca un ideal ceresc de-asupra maicelor şi fecioarelor noastre...

Icoanele de pe păreţi înfăţişează scene din istoria mântuirei neamului omenesc. Naşterea Domnului de o parte, şi răstignirea de altă parte, învierea şi înălţarea la ceriu, apoi schimbarea la faţă şi coborîrea Duhului Sfânt pe cele două pătrare de bolţi sferice ale celor două firide de deasupra stranelor cantorale.

In partea dinapoi a bisericei sunt zugrăviţi cei patru proroci mari: Isaia, Ieremia, Ezechiil şi Daniil, cari te primesc îndată ce intri în biserică şi-ţi prevestesc par'că taina cea mare a mântuirei.

Nu pot intra, de astă dată, în amănunte, să arăt frumuseţile fiecărui chip în particular. Pentru aşa ceva se cere timp şi observaţie mai îndelungată. Atâta însă putem, şi chiar trebue să spunem şi cu prilejul acesta: că *tot ce vezi în biserica aceasta, e artă adevărată*. Te reconfortează sufleteşte, deşteptându-ţi uimirea. Uimirea plăcută naşte iubire, iar iubirea trezeşte puteri nouă, avânturi nebănuite în suflete.

Pictorul Smighelschi, care a făcut toate aceste minuni, a fost doar artist adevărat. Aici, mai mult decât ori unde aiurea, a întruchipat el cu desăvârşire frumosul său ideal de pictură bisericească românească: dând vieaţă nouă venerabilelor forme ale vechei picturi bizantine, care este adevărata pictură creştină primitivă.

Uitaţi-vă numai la Hristoşii, la Fecioarele, la Ingerii lui! Par'că sunt vii! Par'că la fiecare privire a noastră iau alte şi alte înfăţişări, şi îţi descopere lucruri veşnic nouă, — un secret, acesta, al adevăratelor opere de artă, — nu ca în cele mai multe biserici româneşti pictate de câţi nechemaţi, unde sfinţii par'că au înţepenit cu feţele sarbede, cu membrele sleite şi fără de nici o expresiune deosebită.

Uitaţi-vă şi la icoanele, care înfăţişează coborârea Duhului Sfânt! Ce concepţie originală! Cei 12 apostoli nu sunt grupaţi după tipicul lui Leonardo da Vinci, ori după alt tipic cunoscut Ei stau drepţi şi înţelepţi, *dându-şi mânile în semn de legătură sfântă*, că vor propovădui legea cea nouă, pentru care au primit duh nou, în unire şi iubire frăţească.

De ar privi şi de s'ar cuminţi cât mai multă lume românească din acest tablou!

Că a costat cam multişor ridicarea bisericei acesteia, — ce are de a face? Caşi cum bunurile spirituale s'ar putea măsura cu cele materiale! Dar întrebăm: unde şi când s'a făcut vre un lucru de seamă fără de cheltuială mare? Nu s'a înălţat oare chiar şi minunatul San-Pietro din Roma — „Si parva licet componere magnis“, vorba latinului — cu jertfe mari din partea

întregei lumi creştine, şi mai ales din partea Papei aceluia iubitor de arte, Leon X?

Ieşind din biserică, m'a întrebat un sătean:

— Ce zici despre biserica noastră?

Ce să zic? — i-am răspuns. — Aşa podoabă de biserică eu n'am mai văzut.

— Te cred! făcu săteanul. Nici vlădică, ca al nostru, nu mai este; de aceea nici biserică, ca cea zidită de el, nu vei mai găsi.

Şi săteanul avea toată dreptatea să fie atât de mândru de biserica şi de vlădica lor. Pentrucă întrebăm: Care arhiereu român a făcut mai mult pentru arta noastră bisericească ca episcopul Demetriu Radu? Anastasie Crimca, — va zice cineva, — ctitorul frumoasei mănăstiri Dragomirna din Bucovina. Admitem, că mănăstirea zidită de el e mănăstire înaltă, cum nu mai e altă, vorba cântecului, decât — vorbesc de mărime şi de grandiositate — a sfinţilor trei ierarhi din Iaşi şi mănăstirea Argeşului. Dar unde sunt în acestea podoabele cele din lăuntru? Unde e minunatul graiu în culori al unui Octavian Smighelschi? Unde vei găsi o pictură bizantină pătrunsă de avântul spontan al unei inspiraţiuni mai personale, ca în biserica aceasta din Rădeşti? Unde vei afla, în măsură mai mare, acel ceva mişcător de suflete ce zace în fondul ori cărei adevărate opere de artă? Unde?... *(Vezi articolul meu din „Cultura Creştină“ Blaj Nr. 13 din 10 Sept. 1915 pag. 392—395).*

* * *

Nu putem vorbi de biserica din Rădeşti fără ca să amintim rugăciunea, scrisă şi rostită de episcopul Radu, la 17 Iulie 1910, cu prilejul sfinţirei acestei biserici.

Transcriem în întregime, pentru deosebita ei frumuseţe.

Rugăciunea Episcopului Radu.

Şi acum, Doamne Dumnezeul părinţilor noştri, zice-vom după împăratul Solomon, să fie ochii tăi deschişi spre casa aceasta ziua şi noaptea, şi să asculţi cererea robului tău şi a poporului tău, şi oricâte vor cere în locul acesta, tu să auzi în locul locuinţei tale în ceriu, şi să faci, şi milostiv să fii.

Când, greşind ţie şi aproapelui, vor veni şi se vor pocăi înaintea altarului şi se vor întinde mânile sale spre casa aceasta, tu să asculţi toată rugăciunea şi toată cererea care va face oricare om, cum va cunoaşte fiecare rana inimei sale, tu să

cauţi nu la mulţimea păcatelor lor, ci să cauţi în faţa Hristosului tău, şi să ierţi, şi să auzi şi milostiv să fii.

Când cerul se va închide şi nu va ploua, sau când vijeliile, grindinea şi norii îngreuiaţi se vor năpusti cu îngrozire, ca să pustiească ţarinele muncite întru sudoarea feţelor lor, şi vor veni şi se vor ruga, tu, Doamne, cela ce stăpâneşti vânturile, porunceşti adâncurilor şi răsari iarbă animalelor şi legumă spre hrănirea oamenilor, tu să auzi şi rodnice să faci ţarinele lor, ca din belşug şi cu inimă bună să poată aduce pânea şi vinul de lipsă pentru taina cea sfântă şi mare a Fiului tău; şi să auzi şi milostiv să fii.

Când dela maicele creştine se vor aduce aci tinerele lor odrasle spre a le întări cu spiritul Hristosului tău, tu pe acelea să le răsădeşti în casa ta, şi ca finicului, înflorire să dai lor; iar când mai târziu gingaşele fiinţe vor veni înseşi împreună cu maicele lor în casa ta şi spre tine vor îndrepta glasul nevinovăţiei lor şi vor cere darul tău peste părinţii săi, tu, Doamne, cela ce din gura pruncilor şi a celor ce sug, ai săvârşit lauda pentru vrăjmaşii tăi, să auzi şi milostiv să fii.

Când tinerele fecioare vor păşi peste pragul casei tale şi vor veni cu aleşii inimei lor ca să încheie taina căsătoriei creştine şi să ceară darul tău, tu, Doamne, cela ce ai poruncit ca aşa să fie pentru dăinuirea neamului omenesc, tu cela ce prin Apostolul tău ai zis că mare este taina aceasta, tu cu prisosinţă să verşi darul tău, vieaţă lină să le faci, ca întru bucurie să vadă pe fiii fiilor lor: tu să auzi şi milostiv să fii.

Când voinicii poporului tău, chemaţi să-şi ducă sângele şi vieaţa pentru apărarea patriei străbune, la plecare vor veni ca să se închine ţie, şi când maicele lor cu glasul înduioşat suspinând se vor ruga pentru ei, tu, Doamne, cela ce împutereşti braţul şi gata ai făcut pe Macabei spre luptă, cela ce împarţi biruinţa pe câmpul de răsboiu, cu ei să fii apărându-i, scutindu-i şi reîntorcându-i cu armele învingătoare la vetrele părinţilor lor: şi să auzi şi milostiv să fii.

Când bărbatul, copleşit de grijile, de necazurile şi de greutăţile vieţei va veni să caute la tine dar, ajutor şi mângâiere, tu cela ce ştii lipsurile, suferinţele şi durerile fiecăruia, bogat să fii întru mila şi îndurarea ta, binecuvântând sudorile feţei sale în care trebue să câştige pânea de toate zilele fiilor săi, întărind inima lui cu virtute, cu cinste şi cu evlavie, şi înarmând sufletul lui cu sentimente de dreptate, de frăţietate şi de libertate fiilor tăi: tu său auzi, Doamne, şi milostiv să fii.

Când bătrânii, cei în drumul vieţei mai aproape de părinţii ca de nepoţii lor, gârboviţi sub sarcina vieţei trecătoare, vor veni mai mult târâindu-se până la casa ta şi se vor ruga, tu, Doamne, cela ce sprijinitorul celor neputincioşi eşti, lor să le

ajuţi sarcina uşurându-li-o şi mai cu seamă să nu-i lipseşti de merindea vieţei de veci pentru înfricoşatul moment când ei se vor arăta înaintea scaunului judecăţii tale: şi să auzi şi milostiv să fii.

Chiar şi dela cei streini, cari trecând pe aici îşi vor îndrepta privirile spre casa aceasta, tu să nu întorci faţa ta dela ei, ci vărsând şi peste ei darul tău cel bun, să grăeşti în inimele lor, ca să cunoască cum că numele tău s'a chemat peste casa aceasta care am zidit: şi să auzi şi milostiv să fii.

Iar acum, când umilitul tău servitor îşi ridică glasul către tine, toate acestea cerând pentru poporul tău, şi laudă şi mulţumită aducându-ţi pentru toate binefacerile ce i le-ai făcut şi când milă şi iertare, iertare şi milă cerşeşte pentru multele sale greşeli, tu să auzi, Doamne, şi milostiv să fii. Mai vârtos însă, o Doamne al meu Doamne, să auzi şi milostiv să fii peste el, peste mine, nevrednicul tău servitor, atunci, când clopotul cel mare dela acest sfânt lăcaş, va da vestea că l'ai chemat pe el la soarta şi la locul de odihnă al tatălui său şi când din gură în gură va răsuna creştinescul cuvânt „Dumnezeu să-l ierte": atunci, o, Doamne Sfinte, tu să auzi, şi să auzi şi milostiv să fii! Amin.

Simţim că am săvârşi o impietate rostindu-ne într'un fel sau într'altul asupra acestei rugăciuni.

Astfel de creaţiuni rare ale sufletului omenesc nu se laudă şi nu se hulesc; ele se admiră în tăcere.

Admiraţia în tăcere e singura atitudine demnă în faţa lor.

Atitudinea aceasta s'o avem şi noi!

Ştim că i s'au adus învinuiri grele pentru toate câte a făcut, mai ales pentru zidirile lui pompoase. Astăzi însă aşa credem că numai nepricepuţii şi răutăcioşii mai pot ridica vre-o învinuire împotriva lui pentru aceasta. Ce bine a fost, că a zidit el atât de mult şi atât de trainic şi frumos atunci. Astăzi când, după îngrozitoarele pustiiri ale răsboiului, ne dăm seama mai bine, ca ori şi când, de însemnătatea reconstrucţiei şi refacerei noastre naţionale, nu putem decât să binecuvântăm gândurile şi faptele lui de atunci, pentru care unii îl huleau. Pentrucă astăzi nici cu sume de bani înzecit ori însutit mai mari nu am putea face ceeace a făcut el. Parecă un geniu bun l-a inspirat să clădească, să clădească incontinuu, şi să nu şovăească o clipă, cu toate cârtelile şi bârfelile ce l-au ajuns. Nenorocul lui de atunci — dacă poate fi nenoroc judecata atât de schimbăcioasă a oamenilor asupra cuiva — este norocul urmaşilor săi de acum.

De alte învinuiri, fiind lipsite de orice temeiu serios, nici nu merită să ne ocupăm.

Alte fapte ale episcopului dela Orade.

„Cine răsplăteşte binele cu rău, e în mod necesar inamicul omenirei întregi; de aceea nerecunoştinţa e un păcat capital.“.

(Swift)

Fiind vorba de faptele episcopului Radu, nu trebue uitat pelerinajul condus de el şi de prietenul său, episcopul Dr. Vasile Hossu dela Lugoj, la Roma în primăvara (luna Maiu) anului 1908. A fost cel din urmă şi cel mai frumos pelerinaj românesc la Roma, la care au luat parte peste o sută de persoane în frunte cu venerabilul preşedinte al partidului naţional român din Ardeal, Gheorghe Pop de Băseşti (badea Gheorghe, cum îi ziceam toţi); secretarul general al acestui partid, părintele dela Şişeşti, Dr. Vasile Lucaci; protopopul Clujului Dr. Elie Dăianu; protopopul Dr. Nicolae Brînzeu ş. a. ş. a.

Insemnătate deosebită are acest pelerinaj, fiindcă cu prilejul acesta s'a celebrat cea dintâi leturghie românească, în cea mai frumoasă biserică creştinească din lume, în San-Petro din Roma. Răspunsurile le-au dat studenţii români în teologie la Roma, ajutaţi de colegii lor streini. Sub durata acestei leturghii s'au cuminecat aproape toţi pelerinii români în frunte cu venerabilul „badea Gheorghe“.

In ziua a şaptea a petrecerei lor la Roma, pelerinii români, conduşi de cei doi episcopi, au fost primiţi într'o audienţă mai lungă la Sfinţia Sa Papa *Pius X*, pe care episcopul Radu l-a salutat în limba latină, maica limbei noastre şi limba oficială a bisericei catolice, cu următoarea cuvântare:

Prea fericite Părinte,

Dela sfântul Ioan Gură de aur, a cărui sărbătorire ai celebrat-o acum de curând Sfinţia Ta, în aplausul întregei lumi catolice [1]), am învăţat că deja din timpurile cele mai depărtate mulţimea credincioşilor şi chiar şi împăraţii, consulii şi conducătorii armatelor au alergat spre veşnica cetate, Roma, ca aci, la mormintele principilor apostolilor, venerând moaştele lor cele sfinte, să dea dovadă vie despre adevărata credinţă ce o mărturiseau cu mândrie în sufletele lor. După o asemenea povăţuire şi la lumina acestei evlavioase tradiţiuni venit-am şi noi arhierei, preoţi şi credincioşi din diecezele provinciei bisericeşti gr.-cato-

[1]) E vorba de sărbătorile aranjate la Roma în 1907, când s'au împlinit 1500 de ani dela moartea Sfântului părinte Ioan Gură de aur, arhiepiscopul Constantinopolei.

lice de Alba-Iulia şi Făgăraş a Românilor, încurajaţi de binecuvântarea mitropolitului nostru şi a episcopului din Gherla, precum şi petrecuţi de dorinţele fraţilor noştri rămaşi acasă, spre a ne închina la aceleaşi morminte glorioase şi spre a Ţi aduce Ţie, Prea fericite Părinte, cu prilejul fericit al jubileului Tău sacerdotal, ca următorului sfântului Petru, prinosul prea umilitelor noastre sentimente de felicitare.

Şi am venit, Prea fericite Părinte, mişcaţi şi de gândul aşişderea nobil, că noi aici, în Roma, suntem la leagănul străbunilor noştri, la sânul scumpei noastre mame, a cărei fiinţă o păstrăm cu scumpătate în noi înşi-ne, a cărei limbă o cultivăm cu dragoste, al cărei nume îl purtăm ca cea mai frumoasă din podoabele noastre, şi ale cărei sentimente susţin viaţa în piepturile noastre şi astfel, legaţi fiind cu dânsa prin adevăratele legături ale firei, mult foarte ne mândrim repeţind şi noi marile cuvinte ce l-a îndreptat într'un moment aşişderea înălţător împăratul Ioaniţiu către pontificele Inocenţiu III: „nos genere et sanguine Romani“ (noi Romani după neam şi după sânge), şi facem aceasta cu atât mai vârtos, căci ne simţim aprinse inimele şi de acea mai mare recunoştinţă pentru deosebita dragoste, care, tot de aci dela înălţimea catedrei sfântului Petru s'a revărsat mereu peste biserica noastră în fel şi fel de forme, iar mai pe urmă prin întărirea din nou a drepturilor şi privilegiilor care după rânduiala bisericei greceşti şi în sensul decretului unirei a fost vestit de conciliul ecumenic din Florenţa şi a actelor unirei noastre. Aceste privilegii au fost şi vor fi totdeauna (conc. III, pag. 72) nu piedecă, ci ajutor, pentru menţinerea supunerei noastre prea credincioase, şi ascultărei noastre fireşti către sfântul scaun apostolic şi pentru întărirea unităţii de credinţă cu întreaga biserică catolică şi cu păstorul ei cel mai înalt şi cap văzut, Pontificele Roman, vicarul lui Hristos pe pământ.

Binevoieşte a privi, aşadar, Prea fericite Părinte, cu iubire părintească peste această mică ceată a pelerinilor români cuprinşi de nespusa bucurie că s'au putut prezenta înaintea augustei Tale feţe, de vreme ce s'au putut delecta, între zidurile Romei, la contemplarea monumentelor străbunilor lor, păstrate până acum prin îngrijirea pontificilor romani. Binevoieşte a primi cu clemenţă şi graţie suverană modestul prinos al sincerităţii sentimentelor noastre fieşti ca un semn al credinţei noastre catolice, al devoţiunei şi nestrămutatei noastre alipiri către sfântul scaun apostolic, ale cărui glorii sunt gloriile noastre, ale cărui amărăciuni sunt amărăciunile noastre, şi ale cărui speranţe de învingere sunt speranţele noastre. Binevoieşte a ridica ochii Tăi spre cer şi dreapta Ta peste noi spre a ne întări în credinţă şi a ne mângâia conform însărcinărei ce ai primit-o prin fericitul Petru dela Domnul între greutăţile cu care are la se lupta viaţa creştinească pe

pământ: iar în semnul tuturor acestora binevoieşte a împărtăşi binecuvântarea apostolică peste biserica noastră, peste naţiunea noastră română, peste iubita noastră patrie, peste noi toţi şi peste cei ce ne aşteaptă la vetrele noastre, ca să ducem veste bună dela Prea iubitul nostru Părinte, pe care Dumnezeu să-l păzească întru mulţi ani cu fericire! *(Vezi „Unirea“, Blaj No. 22 din 6 Iunie 1908,* pag 192—193.)

Răspunzând la acest discurs de felicitare al episcopului Radu, pentru care întreagă pressa din ţară şi străinătate n'a avut decât cuvinte de laudă şi de admiraţie, *Papa Pius X* a spus, între altele:

„Mă bucur şi vă felicit, că vă văd într'un număr atât de frumos, adunaţi aici în numele poporului român din prilejul jubileului meu sacerdotal, venind din mare depărtare pentru a arăta alipirea poporului vostru faţă de acest sfânt scaun apostolic.

Nu m'am îndoit un singur moment că din şirul celor ce îmi vor aduce urările lor de bine din ocaziunea acestui pentru mine atât de fericit moment, nu vor lipsi bunii Români, cari şi în trecut au dat dovezi numeroase despre alipirea lor credincioasă către scaunul Romei.

Adevărat este ceeace a accentuat veneratul nostru frate despre legăturile, care pe voi vă leagă de Roma, prea bine fiindu-ne nouă cunoscut, că Românii sunt de două ori Romani; Romani prin originea lor şi Romani prin credinţa mărturisită în botez.

Străbunii voştri, de aici, din Roma, au dus cu sine în noua lor patrie sămânţa credinţei lui Petru, pe care au păstrat-o părinţii voştri şi despre care chiar ieri aţi dat la altarul catedrei aceluiaş sfânt Petru o strălucită dovadă, edificând cu pilda evlavie voastre pe Romanii de azi. (*Aluzie la sfânta liturghie românească celebrată în basilica San Piedro, sub care mai toţi pelerinii s'au cuminecat.* Nota Redacţiei.)

De aceea încă odată vă felicit, mă bucur şi vă mulţumesc, că făcând însemnate jertfe aţi venit aci, ca venerând leagănul neamului vostru să mărturisiţi, ca nişte fii evlavioşi ai părinţilor, şi despre credinţa voastră, şi rog pe Dumnezeu, ca să vă păstreze şi să vă întărească întru mărturisirea acestei credinţe străbune.

Ştiu prea bine, că precum peste tot viaţa creştinului aici pe pământ este viaţă de neîncetată luptă, aşa şi viaţa voastră se petrece între mari greutăţi; fie-vă însă de întărire revederea urmelor gloriosului vostru trecut, iar de altă parte ocrotirea, care totdeauna aţi avut-o la scaunul apostolic, şi care ocrotire nici pe viitor nu vă va lipsi, să vă fie isvor de cele mai bune mângâieri, şi ajutor întru ajungerea isbândei dorite.

Ca o chezăşie despre aceasta vă împărtăşesc cu mulţumitoare inimă binecuvântarea mea apostolească.

Binecuvântaţi să fiţi voi toţi, cei de aici şi toţi ai voştri, cari vă aşteaptă acasă cu dor.

Reîntorşi la vetrele voastre, duceţi salutul meu părintesc şi spuneţi iubiţilor mei Români, fraţilor voştri, că Papa ne iubeşte; şi vă rugaţi şi voi pentru Papa, ca să poată purta, nu zic crucea, ci întreg calvarul, pe care Domnul nostru Isus Hristos l-a încărcat pe slabii săi umeri, precum şi Papa zilnic se roagă pentru toţi şi îndeosebi pentru scumpii şi iubiţii săi Români". *(Vezi „Drapelul" Lugoj No. 63 din 4/17 Iunie 1908, pag. 3.)*

Chiar dacă n'ar fi lăsat pelerinajul Românilor la Roma, conduşi de episcopii Radu şi Hossu, alte urme decât aceste dulci şi mângâietoare cuvinte ale Sfinţiei Sale Papa Pius X şi totuşi ar fi vrednic de amintire.

Rar ni s'au adresat din străinătate cuvinte mai frumoase şi mai încurajatoare decât acestea. De aceea neamul nostru, care e cunoscut că „ţine minte", va ţinea, de bună seamă, în minte toate câte s'au spus şi cu acest prilej memorabil.

Murind în 1915 mamă-sa, episcopul s'a gândit numai decât să facă o fondaţiune culturală întru pomenirea ei, fondaţiunea Paraschiva Radu, născută Maior, care astăzi trebue să reprezinte o valoare considerabilă.

Fiind apoi în mare primejdie şcolile româneşti din fosta Ungarie, în anii 1917 şi 1918, dar mai ales liceul din Blaj, care, fiind cel mai vechiu şi mai intransigent în spiritul său românesc, era şi cel mai urgisit înaintea stăpânirei de atunci, episcopul Radu, pe vremuri elev al acestui liceu a fost acela care, împreună cu Gheorghe Pop de Băseşti, i-a asigurat existenţa, ferindu-l de umilirea ce l-ar fi ajuns, dacă ar fi primit condiţiunile puse de guvernul maghiar. Aceasta nu trebue să se uite, precum nu e iertat să se uite nici faptul că, — dacă conferinţa episcopilor români uniţi a respins în 1918 propunerea guvernului maghiar de a ceda statului şcolile româneşti din aşa numita zonă culturală, preferind să le susţină, cu oricâte mizerii, din propriile mijloace, — episcopul Radu, al cărui cuvânt apăsa greu la aceste conferinţe, îşi are partea sa de merit în această hotărâre, de o neîntrecută demnitate naţională, hotărâre ce trebue reliefată cu atât mai mult, fiindcă alţii au hotărât să cedeze statului 300 de şcoli româneşti din aceeaşi zonă culturală.

Când s'au început apoi colectele pentru orfelinatul dela Blaj, cel dintâi orfelinat la Românii ardeleni, înfiinţat în Septemvrie 1918, tot episcopul Radu a contribuit, alături de mitropolitul Victor Mihalyi, cu suma cea mai mare de bani. Acesta cu 20.000 cor., iar el de două ori atâta (40.000 cor.).

Rolul său politic.

„Cu cât se adaogă experienţa vieţii, cu atâta pun caracterul mai pre sus de ştiinţă şi talent."

(Titu Maiorescu.)

Paginile acestea fragmentare ar fi defectuoase dacă n'am adăoga câteva cuvinte şi despre rolul său politic.

Când contele Ştefan Tisa a voit să împăciuească pe Români, făgăduindu-le unele drepturi politice, cu condiţia să înceteze de a mai exista ca partid naţional independent, fuzionând cu oricare dintre partidele maghiare, s'a adresat mai întâi episcopului Radu. Acesta, după ce l-a ascultat cu bunăvoinţă şi răbdare până la sfârşit, i-a spus limpede, că el nu poate primi un steag, pe care nu-l urmează nimeni dintre credincioşii lui. Şi numai când s'a isbit de refuzul categoric al episcopului Radu, l-a amăgit apoi pe nenorocitul vicar dela Orade, Vasile Mangra, mitropolitul de tristă pomenire de mai târziu al Sibiiului.

Neavând actele hotărâtoare la îndemână, e greu să vorbim despre rolul politic al episcopului Radu. Când se vor publica odată toate actele privitoare la luptele noastre politice din ultimii ani ai stăpânirei ungureşti şi când vor vedea lumina zilei şi memoriile episcopului, atunci se va face lumină deplină şi în această chestiune.

Şi până atunci rămâne hotărâtoare sentinţa ziarelor româneşti, rostită acum cu prilejul morţii sale, că criteriul, după care avem să judecăm pe arhiereii români din timpul stăpânirei maghiare, este gradul de resistenţă pe care l-au ştiut dovedi faţă cu stăpânirea aceea vrăjmaşă; şi episcopul Radu, judecat din acest punct de vedere, e unul din cei mai mari arhierei ai noştri, fiindcă a avut să resiste celor mai crâncene atacuri ce s'au îndreptat împotriva fiinţei noastre naţionale. (Vezi „Gazeta Transilvaniei", „Patria", „Unirea" şi toate ziarele româneşti).

La fel se pronunţă şi d-l *N. Iorga* care, înfierând atentatul căruia i-a căzut jertfă episcopul Radu, îl pomeneşte ca pe un „prelat, a cărui viaţă întreagă a fost strâns legată de luptele noastre naţionale". (Vezi „Neamul Românesc" Nr. 272 din 12 Decemvrie 1920), iar în scrisoarea de condoleanţă adresată fratelui episcopului, canonicului Dr. Iacob Radu, aduce laudă şi recunoştinţă „acelui suflet de caldă iubire pentru neamul său şi de intransigenţă faţă de drepturile lui".

Fiind vorba de rolul său politic, nu trebue să uităm că intransigenţa episcopului Radu în chestiuni de politică bisericească se confundă cu intransigenţa faţă de drepturile politice

ale neamului nostru, de care vorbeşte d-l N. Iorga în scrisoarea din urmă. Ce luptă a purtat el împotriva episcopiei maghiare de Hajdudurog, la care au fost alipite cu sila 42 de parohii fruntaşe şi din eparhia lui! Adevărat că soarta i-a hărăzit norocul să vadă desfiinţat Hajdudurogul şi chiar el să fie delegatul apostolic, care să vestească credincioşilor Români, cotropiţi pe un moment de urgia ungurească, că de acum sunt iarăşi liberi, iarăşi alipiţi la sânul dulce al eparhiei-mame! Rar noroc!

Sub raportul acesta, nu trebue uitat, că episcopul Radu folosia tot prilejul binevenit, să verse curaj la luptă şi nădejde de mai bine în inimile credincioşilor Români.

Când a fost hirotonit întru episcop P. S. Sa *Dr. Valeriu Traian Frenţiu* al Lugojului în ziua de anul nou 1913 (la o jumătate de an după înfiinţarea Haidudorogului, — episcopul Radu a electrizat inimile tuturor, însufleţindu-i până la delir, cu un discurs, din care reţinem şi noi aci câteva crâmpeie.

Două sorioare — a zis P. S. Sa Radu — se coboară de pe' deal.

— Cântă-mi o dulce doină românească! a zis o soră către ceealaltă.

— Aş cânta, dragă sorioară, a răspuns ea, dar sunt în mare jale.

Aşa este acum şi sufletul meu într'o mare durere! urmă mai departe episcopul Radu. Ar trebui să cânt, căci doară suntem la nuntă, dar jalea copleşeşte sufletul meu şi lacrimile întunecă vederea mea. O singură rază de speranţă mai este pentru mine, pentru biserica mea, pentru poporul meu. E trăinicia acestui neam românesc şi credinţa nestrămutată, că sângele tot sânge rămâne.

Adresându-se apoi noului episcop, a zis:

— Iubite frate, grea este astăzi poziţia unui episcop român. Să fii mijlocitor între un popor obidit şi sărac şi între Atotputernicul Dumnezeu; să fii mijlocitor între popor şi între tron . . . Şi nu uita, iubite frate... să cultivi buna înţelegere şi solidaritatea dintre cei patru episcopi uniţi în cadrele provinciei noastre mitropolitane, căci în chipul acesta noi suntem o cetate neînvinsă!

Aceasta era scurta, dar bine gândita, bine simţita şi admirabil rostita cuvântare.

Fiecare cuvânt, rupt din sufletul mulţimei, a stârnit furtuni de aplause, scrie raportul ocasional al ziarului, iar la cele din urmă involuntar s'a ridicat toată asistenţa în picioare, aplaudând frenetic pe oratorul distins şi pe Românul de inimă.

Astăzi în vremea abuzului libertăţilor publice şi a celui mai sălbatic materialism sună aşa de straniu astfel de accente,

atunci însă, precum a notat şi raportorul ocazional al ziarului, fiecare cuvânt al lui venia dela inimă şi mergea direct la inimă. *(Vezi „Unirea“ Blaj Nr. 3 din 16 Ianuarie 1913).*

In aceasta stă însemnătatea istorică a atâtor cuvântări şi fapte ale episcopului Radu.

Personalitatea Episcopului.

„De aceea ne-a dat Dumnezeu limba, ca să spunem cu ea lucruri plăcute“.

(H. Heine, Confesiuni).

Pe cât era serios şi de întransigent episcopul Radu în chestiunile mari principiare, când era vorba de interesele superioare ale neamului şi ale bisericei sale, pe atât era de vioiu, de glumeţ şi de plăcut în contactul social dela om la om, mai ales între prietenii săi intimi.

Figura lui, de o rară frumuseţe bărbătească, încă era din cele mai plăcute.

Când a intrat mai întâi în sala festivă a liceului din cu ocaziunea jubileului unirei, în toamna anului 1900, privirile tuturora erau atrase de figura lui înaltă şi robustă, de ochii lui scânteietori, de faţa lui luminoasă, încadrată de o frumoasă barbă neagră; iar când a luat mai apoi cuvântul şi a vorbit ceva potrivit publicului asistent, toţi erau fascinaţi de personalitatea lui excepţională. In anii din urma ai bătrâneţelor, când barba lui, neagră odinioară, se albise deabinele şi înfăţişa un amestec de culori foarte frumos, am auzit pe un pictor zicând: „Ce cap de studiu minunat!“

Decât figura lui frumoasă, mai simpatic era însă spiritul lui, inepuisabil în anecdote, istorioare, întâmplări hazlii, observaţii juste, jocuri de cuvinte ş. a.

Insemnăm aci, la întâmplare, vreo câteva.

Când voia să arate, la administraţie, ca să meargă lucrurile bine, trebue pus fiecare om la locul său, el amintea cuvântul atât de nemerit al Papei *Benedict* XIV, unul din cei mai mari jurisconsulţi ai lumei: „cine e sfânt, să se roage pentru noi; cine e învăţat, să ne înveţe; cine e înţelept, să ne conducă“ (Qui sanctus est, oret pro nobis; qui doctus est, doceat nos; qui prudens est, regat nos).

Tot despre acest papă, care avea patima fumatului, povestea, că odată a primit în audienţă pe un călugăr făţarnic. Papa l-a îmbiat şi pe el cu tutun. Călugărul refuză, zicând:

— Sfinte Părinte, nu am viţiul acesta!

— Fiule, dacă ar fi viţiu, l-ai avea de bună seamă! încheie Benedict XIV.

Despre papa *Pius* IX, unul din cei mai mari democraţi şi binefăcătorul nostru cel mai de seamă, căruia se datoreşte în rândul întâi înfiinţarea provinciei mitropolitane de Alba-Iulia şi Făgăraş, cu cele două episcopii nouă (Gherla şi Lugoj), la 1853, încă povestea lucruri interesante.

Astfel, discutându-se odată în consistorul papei, dacă trebue să se dea drepturi poporului în conducerea afacerilor publice ale statului sau nu, s'a pus chestiunea la vot. Cei mai mulţi cardinali au votat cu bile negre (contra), numai puţini erau cu bile albe (pentru). Atunci Papa *Pius* IX îşi ia „tichia" albă din cap şi acopere bilele negre cu cuvintele.: „Faceţi-vă şi voi albe!" Şi s'au făcut.

Tot din vremea Papei Pius IX povestea o întâmplare foarte caracteristică pentru Evrei. Era vorba de un cardinal, care a fost Evreu convertit. (Numele pentru moment îmi scapă). Prietenii lui, ceilalţi cardinali, ca să-l pună la încercare, fac o glumă. Intr'o zi frumoasă de primăvară, pe la orele 2 după amiazi când în Roma toată lumea doarme şi nu se aude glas de clopot, nici dacă ar muri Papa, cardinalii pun pe clopotarii dela biserici din apropiere să tragă ca de sărbătoare, iar pe cardinalului evreu convertit îi învaţă ce să-i spună.

— Ce-i asta? întrebă el, auzind clopotele sunând.

— A venit Mesia! răspund servitorii lui.

— Da! Ştiam eu bine, că încă n'a venit! zise Evreul convertit, trântindu-şi tichia roşie pe masă.

Istorioara e la tot cazul caracteristică. Vorba Italianului: „Si non è vero, è ben' trovato"...

Despre marele poet *Dante Alighieri* încă spunea un interesant joc de cuvinte în legătură cu călătoria ce avea s'o facă el din Florenţa la papa. Jocul de cuvinte e: „Dacă merge Dante la papa, cine rămâne în Florenţa? Dacă rămâne Dante, cine merge la papa?"

In Pipistrello (un sat italian neînsemnat; numele înseamnă liliac) de câte ori începea preotul să predice, credincioşii ieşiau cu grămada afară. Preotul vorbia mai mult numai pereţilor.

Odată preotul, necăjit, le spune:

— Staţi, că astăzi nu predic! Vă spun numai o vedenie a mea de astă noapte: Se făcea că am murit şi am plecat să-mi caut credincioşii. Mă duc mai întâi la raiu şi întreb de Sfântul Petru: Nu sunt pe aici oameni de-ai mei, credincioşi din Pipistrello? Nu! nici de pomană! fu răspunsul sfântului. Mă dusei deci, mai la vale, în purgator, şi întreb la fel. Acelaşi răspuns! Doar într'un ungher depărtat s'au rătăcit câţiva bătrâni şi babe, care n'au uitat cu totul calea bisericei şi frica de Dumnezeu.

Pleç apoi numai decât la iad. Nici nu mi-am pus bine piciorul pe talpa iadului şi, iată, din toate părţile resună strigătul: „Trăească popa nostru!" (Eviva il nostro curato!) Erau numai poporeni de ai noştri din Pipistrello. Aceasta e vedenia mea de astă noapte! încheie preotul amărât. Judecaţi acum înşi-vă, cum au ajuns oamenii noştri acolo? Eu vă pun numai întrebarea. Răspunsul daţi-vi-l fiecare în adâncul sufletelor voastre.

Destul că vedenia şi curajul moral al preotului a avut efect. Oamenii au început să se înţelepţească, temându-se de Dumnezeu şi ascultând de aleşii Lui.

Reminiscenţe italiene, ori spicuiri din colecţii de anecdote! va zice cineva.

Poate să fie unele şi aşa, dar e sigur că episcopul Radu ştia şi avea o mulţime de glume şi scăpărări curat româneşti.

Iată vreo câteva şi de acestea!

Invitând la un prasnic (Sfânt Neculai), mi se pare în 1915, pe toţi profesorii din Beiuş, la un prânz, unul dintre ei, doctor în teologie dela Viena, întârzie cu câteva clipite. Când intră, unul dintre colegii mai răutăcioşi îl apostrofează:

— De ce întârzii? Ori vrei să venim toţi după D-ta, ca după Vlădica? Incă nu eşti aşa domn mare!

— Cum să nu? se amestecă alt profesor în vorbă. Nu vezi ce brâu frumos albastru are? Aşa brâu doar numai Papa dela Roma are! (Era brâul albastru frumos al membrilor institutului Sfântului Augustin din Viena).

— Da de unde! interveni episcopul. Papa are brâu alb, nu albastru! lămuri el mai departe. Nu vă place că colegul D-Voastră are brâu deosebit de al celorlalţi? Atunci sunteţi şi D-Voastră, ca naţionaliştii Lugojeni cu popa Mafteiu de acolo, care ţinea totdeauna cu guvernul, de aceea a şi fost decorat cu o cruce frumoasă pentru merite patriotice, pe care popa Mafteiu o purta cu fală, pe piept, la toate ocaziunile. Odată a şi interpelat un deputat naţionalist pe episcopul Caransebeşului, zicând: „Are S. S. Sa episcopul cunoştinţă, că unii preoţi ai noştri sunt distinşi cu insignii bisericeşti pentru merite streine de biserică? Are cunoştinţă P. S. Sa că aceste distincţii se dau de multe-ori de persoane şi autorităţi streine de biserica noastră? Are?"... Când interpela deputatul mai vehement, intră popa Mafteiu în sală şi auzind despre ce e vorba, zise pur şi simplu:

— Taci, că ţi-e ciudă, de ce n'ai şi tu! Cu aceasta s'a încheiat orice interpelaţie. I-a amuţit popa Mafteiu, — precum au amuţit şi bârfitorii dela Beiuş, cari au priceput numai decât lecţia episcopului.

In acelaş an mi se pare, sau ceva mai înainte, hirotonindu-se întru preoţi profesorii mai tineri ai liceului din Beiuş: com-

pozitorul Francisc Hubic-Vertileanu, Dr. Gheorghe Hetcou, astăzi directorul liceului Şincai din Baia-Mare, Dr. Ioan Ossian, astăzi directorul liceului Bărnuţiu din Şimleul Silvaniei şi Paul Voştinariu, astăzi directorul liceului de fete din Oradea, episcopul Radu stăruia să se hirotonească şi tânărul doctor în teologie dela Viena cu ocaziunea aceea. Dar el hesita. Văzând şovăiala lui, episcopul i-a amintit de cazul vestitului scriitor bisericesc, *Leo Allatius*, fost bibliotecar la Roma, autorul cunoscutei lucrări „Despre conglăsuirea perpetuă a bisericilor orientală şi occidentală“ (De ecclesiae occidentalis et orientalis perpetua consensione, Coloniae 1648). Papa întrebă odată pe Allatius:

— Bine, fiule, de ce nu te hirotoneşti odată, să fii preot adevărat şi la Altarul Domnului, nu numai la altarul ştiinţei, de care te ocupi?

— Nu mă hirotonesc, Prea Sfinte, ca să mă pot căsători, când voiu dori! fu răspunsul lui Allatius.

— Şi pentru ce nu te căsătoreşti? replică Papa.

— Ca să mă pot hirotoni, când îmi va plăcea! încheie Allatius.

Un cerc viţios, observă episcopul cu multă dreptate, din care trebue să ieşi odată!

Despre un anumit politician maghiar, care promitea marea cu sarea la toată lumea, încă povestea o întâmplare hazlie.

Cineva îşi pierduse răbdarea ascultând făgăduinţele cele multe ale ministrului şi ne mai văzând nici o ispravă.

— Ce-mi tot făgădueşti şi de făcut nu se mai face nimic?

— Altora nici nu le făgăduesc măcar! observă politicianul.

Despre un fruntaş Sârb istorisia odată că, încrezut cum era în bogăţia lui, a pus rămăşag, că vlădica lor, pentru bani, îi face şi ţapul popă, atât e de iubitor de argint.

— Am venit, făcu fruntaşul Sârb, Prea Sfinte, să-mi faci feciorul popă! Are barbă minunată şi glas bun. Ce mai popă se poate alege din el!

— Să-l vedem! grăi vlădica.

Ţapul intră. La gât în loc de clopot avea o pungă cu galbeni. Vlădica observă numai decât.

— Ia'să văd clopotul acela! zise vlădica şi, punând mânile pe capul ţapului, a mai adaos, luând punga cu galbeni:

— Să fii şi tu popă în neamul tău!

Alta despre un cazac şi sfântul Petru.

Un cazac făgădueşte sfântului Petru preţul unui cal, dacă-l ajută să-şi împlinească dorinţa. Implinindu-i-se dorinţa, i s'a părut prea mult preţul unui cal şi atunci, ce face? Duce la

târg un cal şi un cocoş. Acestea două le vând numai împreună: calul cu 2 ruble; cocoşul cu 200. Şi le-a vândut aşa, dând preţul calului (2 ruble) sfântului Petru.

Despre bătrânul popă *Tatar din Tulgheş* încă ştia o întâmplare ciudată din vremea episcopului Ioan Bob. Zice că veniseră nişte nuntaşi să cunune o tânără păreche. Fiind însă Trotuşul mare, umflat de ploi şi de ninsori, n'au putut trece de partea ceealaltă, unde era biserica. Ce-a făcut atunci popa Tatar? Nu şi-a perdut cumpătul, ci i-a binecuvântat de pe ţermurele cellalt al râului. Fiind mai apoi pârât la episcopul Bob că nu ţine rânduiala bisericei, popa s'a apărat, precum urmează:

— Bine, Prea Sfinte, eu n'am crezut că darul ce mi l-ai dat, când mai făcut popă, e atât de slab, încât să nu poată trece nici râul, ci să aibă nevoie de punte ca toţi neputincioşii!

Dar episcopul Radu ştia o mulţime de lucruri hazlii nu numai din trecut, ci şi din prezent.

Auzind odată vorbind pe nişte intelectuali de un plagiat literar, de care s'a făcut mare caz în „Românul" dela Arad şi în revista „Pagini Literare", din care au apărut câteva numere tot acolo, a spus cam acestea:

Sunt trei feluri de plagiate. Plagiază albina, fiindcă mierea n'o face dela sine, ci din sucul cel dulce al florilor. Plagiază capra, care de aici culege o frunză, de dincolo alta, dar cotoarele le lasă neatinse. Plagiază, în sfârşit, şi măgarul, care, dacă-l laşi în grădina cu zarzavat, îţi mâncă nu numai căpăţinele de varză, ci şi cotoarele. Aşa sunt şi autorii. Sunt unii, cari aud, cetesc, meditează, experiează diferite lucruri, şi din tot ce văd, aud şi învaţă, ne dau numai nectarul ştiinţei lor. Aceştia sunt ca albinele. Sunt iarăşi alţii, cari dela unul împrumută o idee, dela altul alta şi mai pun câte ceva şi dela ei, dar aşa că se vede, din citate sau din alte semne, ce este propriu şi ce este strein. Aceştia sunt ca nişte capre. Şi sunt, în sfârşit, şi de cei cari nu aleg nimic, ci îşi însuşesc pe dea întregul lucrările altora, fără ca să pună ceva dela ei. Aceştia sunt ca măgarii în grădina cu zarzavat.

Ei bine, întreabă episcopul, cum e cazul din chestiune?

Răspunsul nu era greu de dat, fiind aflat pricinaşul cu ocaua cea mică.

Voind apoi să ilustreze nepotrivirile multe, mari şi adeseori supărătoare, ce le-au adus schimbările noastre sociale în România întregită, ajungând de multe ori oameni fără de nici o pregătire şi pricepere în posturile cele mai însemnate şi mai cu răspundere ale vieţei noastre publice, episcopul Radu povestea de un cioban, cu numele Lica, dela Stâna de vale, cum l-a

pus odată bucătarul lui să mestece la un tort de care el nici habar nu avea ce este.

— Ce faci Lică? îl întrebă episcopul.

— Da, eu mă rog, nu ştiu ce fac!

Aşa sunt mulţi oameni ai noştri: mestecă, mestecă, dar nu ştiu ce fac! observă episcopul.

Incheiere.

„Totul ne vesteşte, că mergem spre o unitate, pe care trebue s'o salutăm din adâncul inimelor noastre."

(I. de Maistre)

Va fi vremea însă să încheiem, căci prea s'ar spori aceste pagine, dacă am voi să însemnăm toate cuvintele şi faptele mai de seamă ale acestui vrednic arhiereu.

Vieţei acesteia, concepute şi trăite în stil mare, îi trebuia un sfârşit grandios, un magnific acord final.

Si a venit.

Bomba criminală, care i-a răpit vieaţa tocmai când voia să rostească cuvântarea sa în discuţia asupra răspunsului la mesajul regal şi înmormântarea lui de o măreţie rară, învălue cu o aureolă triumfală figura lui neuitată.

Mica biserică unită din Bucureşti, în slujba căreia el a stat cel dintâi, s'a făcut în zilele acelea adevărat loc de pelerinaj — zice unul din panegiriştii săi, părintele Dr. Elie Dăianu, după care dăm aceste informaţiuni — şi la prohodul ce i s'a slujit în preajma acestei biserici a Sfântului Vasile, neputând ea cuprinde mulţimea de popor, au asistat cei mai înalţi demnitari ai ţării. Insuşi Maiestatea Sa Regele Ferdinand, pe care regretatul episcop l-a găzduit în casa şi la masa sa cu ocaziunea călătoriei făcute în Maiu 1919, a îngenunchiat şi s'a rugat lângă sicriul său din rotonda Ateneului, iar buna noastră Regină Maria a împrăştiat cu mâna sa flori pe sicriul vlădicului din Ardeal, ca şi pe sicriul ministrului Dimitrie Greceanu, boerul bun din ţara Moldovei.

Dintre demnitarii bisericei i-au dat cinstea cea mai de pe urmă Primatul României cu mitropoliţii Moldovei şi Ardealului alături de Nunţiul Sanctităţii Sale Papa dela Roma.

A fost, precum bine zice acelaş panegirist al său, privelişte ne mai văzută şi nevisată încă, de a vedea alături, lângă sicriul Vlădicului unit, pe toţi Mitropoliţii şi Vlădicii bisericei române de dincoace şi de dincolo de Carpaţi, uniţi întru aceleaşi rugăciuni şi slujbe evlavioase pentru sufletul celor ce în slujba ţării s'au săvârşit.

Şi credem că nu putem încheia mai nemerit această descriere a vieţei episcopului Radu, decât exprimând dorinţa, care trebue să fie în adâncul tuturor sufletelor româneşti şi creştineşti, ca nu numai odată, la astfel de prilejiri dureroase şi trecătoare, ci de a pururi şi pretutindeni să vedem repetându-se priveliştea înălţătoare a înfrăţirei tuturor Românilor şi Creştinilor adevăraţi în acealeaşi rugăciuni către Dumnezeu şi în aceeaşi muncă pentru binele de obşte.

Ce plăcut trebue să atingă pe toţi Românii şi Creştinii adevăraţi această rugăciune a bisericei noastre, pe care o cităm în întregime: „Ocoleşte ne pe noi, Hristoase Dumnezeule, cu sfinţii tăi îngeri, ca, cu mijlocirea lor fiind păziţi şi conduşi, să ajungem la unirea credinţei şi la cunoştinţa mărirei tale celei neapropiate!“ (Orologeriul dela Blaj 1890, pag. 20).

Dea Dumnezeu să se înfăptuiască de grabă acest gând creştinesc şi românesc, care l-a îndemnat şi pe regretatul episcop să înalţe zidirea sa cea mai frumoasă: biserica Sfintei Uniri.

Ioan Georgescu

BALADA ZEFIRULUI

(fragment din „Bufonii", piesă de MIGUEL ZAMACOIS)

Uşorul vânt ce mişcă în seara viorie
Glycinele 'nflorite lâng 'un butuc de vie,
E un zefir, un suflet, a cărui vieţuire
Cu drag i-am slovenit-o când-va într'o psaltire...
Aşa hoinar, zefirul, visând, încetinel
Pe-un vânt uşor pătrunse într'un bătrân castel!
Şi-a desmerdat zefirul cu dulcea lui suflare,
O tânără copilă, suavă ca o floare!
Albaştri-i erau ochii ca adormitul lac,
Pe-a cărui faţă 'n treacăt largi unde se desfac.
Copila, îl vrăjeşte cu-a ei cochetărie;
Ondulătoarea buclă de păr bogat, ea ştie
Cu-un gest de braţ molatic şi-aşa de mlădios,
Pe umeri s-o resfire în aur mătăsos.
Zefirul care sburdă şi face nebunii,
E beat de-amor şi sboară în salt de ciocârlii.
El minte şi împarte şegalnici mărturii.
Văzându-i mâna albă prin firele-aurii,
Şi-a zis: îmi fac regină din ea... căci visătoare
E tânăra copilă suavă ca o floare!
Şi de atunci, iubirea mereu i'ngenunchia
Amantul beat, pe care, ea însă nu-l vedea;
Şi-i fericit zefirul, că'n sine-a cunoscut,
Amantul care trece, mereu necunoscut!
Iar când seninu'n ochii ei calzi se întrista,
După cântări prin cuiburi neobosit sbura;
De nu-i putea aduce în jerbă orice floare,
Prin iarbă, după fluturi, se furişa să-i sboare

Spre ea, din orice crânguri, câmpii, păduri, boschete,
Şi după ce-şi făcuse superbele-i buchete,
Din aur şi din ambră, sidefuri şi rubine,
I le-arunca'n odae, în zâmbete senine!
Iar când era ca fânul să'l culce'n valuri coasa,
El căuta miresme să-i parfumeze casa:
Parfumuri delicate să-i de aşi măghirani,
Suavei copiliţe de şaisprezece ani.
Până'n Provence, adesea, zefirul rătăcea;
Mai încărcat de miros de portocali, venea.
La orice rău, zefirul, leac repede-i găsea:
De noaptea era rece, mai caldă o făcea;
De s'aprindea văzduhul, iar cerul s'agita,
El de pe culmi, ninsoarea, în fulgi o scutura;
Iar când citea'n vre-o carte şi cugeta copila,
Sufla'ntr'adins zefirul, ca să-i întoarcă fila.
De câte ori în patul ei drăgălaş, dormea,
Zefirul da'ntr'o parte a patului perdea;
Şi pentru ca să simtă parfumul cărnei ei,
Ii respira a gurei suflare mai întei,
Şi-apoi privea estatic contururile-i vii,
Mânuţele ei albe pe sâni trandafirii,
Şi'nnamorat nebunul, ca să-şi aline dorul,
Pe buzele ei roşii, îşi săruta amorul!
Dar, vai! un crai sosise, în haină somptuoasă
Pe care nimeni încă nu-l mai văzuse'n casă;
Era aşa de mândru... venea dintre-Aquitani,
Să ceară mâna fetei de şaisprezece ani...
Frumos era, şi nobil... venea'ncărcat de daruri!
Şi i-au sortit copila ce-avea atâtea haruri!
După adânci saluturi şi complimente goale,
Inelele se schimbă şi pun nunta la cale!...
Or cât ar fi zefirii de parfumaţi, ei oare
Ce pot? când cavalerii, safiruri dau pe-o floare,
Şi perle şi rubinuri?!... Atuncea, mâniat,
Zefirul, pe castelul bătrân s'a'nviforat;
Şi nopţi de nopţi şi zile, cu jalnicul lui cânt,
Izbea, urlând în ziduri... Să-l surpe la pământ!...

Şi'n ziua'n care-alaiul cu mirii se adună,
El a stârnit grozave vârtejuri şi furtună;
Şi ca să nu se-arunce în calea lor cu flori,
A scuturat prin parcuri toţi trandafiri'n zori!
Şi, ultima-i speranţă, în timpul slujbei sfinte,
A mai cercat din cupe, chiar vinul să li-l zvinte;
Trăgea şi clopotarul de nu-şi dădea nici pas,
Dar totuşi, trist în clopot, plângea un singur glas!

Dăduse-apoi zefirul o raită'ngrozitoare,
Ca să-şi mărească suflul şi totul să doboare.
A spulberat în cale tot ce venea spre el...
Cam la doi ani, se'ntoarse spre-acelaş vechiu castel.
Ar fi putut să-l sufle ca pe un fir de pai:
Dar, lâng'un zid, zefirul zărind pe flori de mai,
Un prunc, ce l-ar răpune aşa cum stinge-o floare,
L-a'nduioşat privirea lui galeş-rugătoare...
In ochii calzi ai mamei speranţe dulci citi,
Şi se'ntrebă: putea-voi aşa de crunt lovi?...
Şi'nvins de simţimântul iubiri'nvingătoare,
Pe aripa moriştei copilului, să-şi sboare
Se hotărî destinul, şi sufletul să-şi dea,
Spre fericirea mamei ce zile'ntregi torcea!

George Duma

NOILE NUMIRI DE SATE DIN DOBROGEA-VECHE

de Dr. C. BRĂTESCU, profesor universitar

Nu este o chestiune nouă aceea a botezării satelor din Dobrogea cu nume româneşti. Pentru întâia oară, după ştiinţa noastră, ea s'a pus în judeţul Tulcea, pe timpul neuitatului prefect Ioan Neniţescu, fără însă a se fi ajuns la un rezultat mulţumitor. De atunci, sau mai dincoace, datează unele nume rămase până azi, date în cinstea membrilor Familiei Regale, sau a unor bărbaţi reprezentativi în politica şi cultura noastră, însă trecuţi din viaţă, precum: *Regele Carol, Carmen Sylva, Principele Ferdinand, Domniţa Maria, Principele Carol, Principele Mircea, Principele Nicolae, C. A. Rosetti, Mihail Cogălniceanu, Ion Brătianu, Vasile Alexandri,* etc. In deosebire de aceste nume, destul de dificile de rostit pentru populaţia rurală şi nu tocmai adaptabile, — mai fericit alese, tocmai fiindcă sunt mai aproape de spiritul limbei populare, sunt celelalte numiri aşa de fireşi, precum: *Floriile, Fântâna Dulce* etc. şi chiar denumirile date după vechii Domnitori, precum: *Mircea Vodă, Mihai Viteazul* etc.

In judeţul Constanţa s'a lucrat mai puţin în această direcţie. In afară de vechea toponimie românească de lângă Dunăre, rămasă din vremea Turcului, puţine sate au avut fericirea să-şi vadă schimbate numele odată cu schimbarea caracterului lor etnografic. S'ar putea cita: *Carol I, Dorobanţul, Satu Nou, Carmen Sylva* etc.

Vina pentru întârzierea acestei prefaceri nu trebue căutată deloc în o oarecare ipotetică rezistenţă sau antipatie a unei populaţii creştine, care nu are de apărat nici o tradiţie naţională de veacuri, fiindcă o asemenea tradiţie nu există şi nici a populaţiei musulmane în proces de dispariţie, ci în nepăsarea conducătorilor şi chiar în sofismele de gândire ale unor intelectuali. Poporul, la rândul său, cu mici excepţii onorabile, nu devenise conştient de necesitatea unor atari schimbări, el, de felul lui, fiind conservativ şi păstrând cele apucate din părinţi. Din mijlocul acestui popor însă, în ultimele decenii, s'au ridicat tot mai mulţi cărturari, cari socot că, a mai persista în menţinerea unor nume barbare, fără sens pentru viaţa lor sufletească, este de-a dreptul o ruşine şi culturală şi naţională.

Când, în războiul ruso-turc de la 1828, aceste două popoare ne-au prefăcut în ruină şi cenuşe atâtea sate româneşti, cu nume aşa de frumoase, precum: *Crucea*, *Straja*, *Martina*, *Mangina*, *Stâncile*, *Fântâna Nedelii* etc., pentru ca apoi, după războiu, pe ruinele lor să se ridice alte sate cu nume păgâne, ca într'o ţară turcească cum era Dobrogea pe atunci, — poate că Turcii au fost în dreptul lor să şteargă caracterul românesc al acestor locuri, potrivit tendinţei fireşti a oricărei naţiuni de a imprima teritoriului ei politic caracterul etnic, specific firii sale. Că n'au făcut-o în chip civilizat, aceasta este altă chestiune. — Dar când, în anul 1924, în urma unui proces natural de expansiune a elementului românesc către Marea Neagră, s'a ajuns în acel stadiu de progres naţional, care echivalează cu o adevărată „schimbare la faţă" etnografică a unei întregi provincii, aşa încât chiar sate vecine cu ţărmul Mării să fie curat româneşti (ex. Caracicula, Cicârâcci etc.), — oare noi, Românii, nu suntem în drept a şterge caracterul mongol al toponimiei acestei provincii, potrivit tendinţei fireşti a oricărei naţiuni de a imprima teritoriului ei politic caracterul etnic, specific firii sale? Că o putem face în chip civilizat, fără ca cineva să aibă dreptul a se supăra, aceasta nu poate fi de cât spre norocul şi cinstea noastră. Dar cum se poate califica renunţarea la o reformă devenită o necesitate de conştiinţă şi ce argumente sofistice se mai pot aduce împotriva ei?

Am arătat, încă din timpul războiului celui mare, în coloanele „Neamului Românesc" al d-lui N. Iorga, ce discordanţă există între procentul populaţiei româneşti în Dobrogea veche, 57 la sută în 1913, şi procentul numelor topice româneşti, abia 33 la sută. Am revenit asupra chestiunii şi în paginile „Analelor Dobrogei", prin care ceream să se pună capăt acestei anomalii, şi de nicăieri n'am auzit decât cuvinte de aprobare. Işi poate închipui oricine mulţumirea noastră când, în timpul guvernărei averescane, un ordin dela centru, trimis prefecturii de Constanţa, cerea să se proceadă la alegerea noilor denumiri de sate şi socoteam că ruşinea în care am trăit până acum va avea un sfârşit. Preocupările de altă natură însă au împiedicat pe politiciani să vadă în toată frumuseţea şi însemnătatea ei, noua reformă. S'a procedat fără nici un criteriu şi fără pricepere şi tocmai cei interesaţi în cauză, locuitorii fruntaşi ai satelor, tocmai aceia nu au fost consultaţi. Au sosit, în schimb, dela primării propuneri, dintre care unele purtau pecetea adulaţiei politice, iar altele înotau de-a dreptul în ridicol. Nu mai puţin de şapte sate au cerut să se numească *General Averescu*; vre-o trei *Tache Ionescu*; altele au cerut numele d-lui *Argetoianu*; ba chiar unui sat i se hărăzise pentru veşnicie ne mai auzita denumire de *„Dă-te jos şi te plimbă"*.

In multe rânduri m'am întristat de uşurinţa şi nepregătirea cu care unele persoane dispun asupra societăţii întregi, dispun de noi, cetăţenii cinstiţi ai acestei ţări şi de sufletul nostru; dar niciodată mâhnirea mea nu s'a impregnat de mai mult desgust ca atunci. Era serios ceea ce se făcea? Şi noi, cari în ceasurile de restrişte dela Iaşi meditaserăm şi asupra acestei chestiuni cu toată durerea pe care ne-o coborâse în suflete o cotropire inamică, noi nu aveam nici măcar puterea de a interveni în potriva unei batjocuri ca aceasta. Socoteam aşa: se vor chema bătrânii din sate şi cineva le va comunica ordinul dela centru; se va alege un nume firesc, isvorât din sufletul popular şi din inspiraţia locală; consiliul comunal apoi va încheia cuvenitul proces-verbal; se vor centraliza apoi rezultatele, care se vor supune unei comisiuni alcătuite dintr'un arheolog, un istoric şi un geograf, pentru a corecta abaterile dela bunul simţ şi, ici colo, a face noui propuneri; se va trece apoi proiectul prin parlament şi, în urmă, cu slujbă dumnezeească în biserici, se va boteza creştineşte în fiecare sat pământul pângărit atâtea veacuri...

Nu s'a făcut aşa, dar nici despre proiect nu s'a mai auzit nimic.

A venit apoi guvernarea liberală. Problema a fost scoasă din nou la lumină şi, actualul prefect al judeţului Constanţa, punându-mi la dispoziţie procesele verbale ale comunelor spre consultare, mi-a cerut să studiez chestiunea şi să fac propuneri. M'am simţit, nu măgulit, ci fericit că mi s'a dat mie prilejul a spune un cuvânt acolo unde, prin cercetările mele anterioare, eram în măsură a aduce un serviciu real şi desinteresat. M'am achitat de obligaţia ce mi-am luat-o, iar tablourile cu nouile numiri precum şi harta judeţului le-am înaintat prefecturii spre a fi trecute prin consiliul judeţean. Cu câteva modificări, aceste tablouri au fost trimise apoi mai departe, la centru, spre a căpăta întărirea prin Parlament.

De oarece în afară de un nume, schimbat de consiliul judeţean şi de alte câteva, schimbate de d-l I. N. Roman, celelalte au fost admise aşa precum au fost propuse pe tablourile pe care le-am înaintat prefecturii de Constanţa, socot necesar, pentru cititorii dobrogeni, a face aici o dare de seamă asupra criteriilor de care m'am călăuzit în alegerea nouilor nume de sate, precum şi asupra acestor nume, pentru ca toţi oamenii de bun simţ să-şi poată da seama de valoarea lucrării şi să-şi poată face o convingere faţă de critica ce se va aduce.

Aşa dar:

1. Acolo unde inscripţiile pe monumente şi pe stânci, sau mărturiile scriitorilor vechi ne dovedesc că a existat un sat cu nume frumos antic, acest nume a fost reînviat şi dat satului

actual cu nume barbar. Exemple: Caranasuf s'a numit *Istria*, după numele cetăţii vecine; Şeremet s'a numit *Casian*, după inscripţia grecească ce se păstrează şi astăzi pe un perete de stâncă într'o vălcică din apropierea satului; Pantelimonul de sus s'a numit *Ulmetum* după numele cetăţii desgropate în apropiere; Adam Clisi — *Traian*, după cetatea şi Trofeul lui Traian de lângă sat; Cara Murat — *Clementina*, după inscripţia care pomeneşte aici un sat antic „Vicus Clementinus"; Cogealia — *Valea Neagră*, după numele Mavro-Vale pomenit aci de scriitorul Procopios; Cala-chioi — *Capidava*, după numele cetăţii vecine, etc.

2. Vechile nume româneşti, rămase din vremea Turcului, s'au păstrat. Exemple: *Oltina, Mârleanu, Satu-Nou, Gârliţa, Pârjoaia, Ostrov, Cochirleni, Seimenii Mari, Ciobanu, Gârliciu, Băltăgeşti, Peştera*, etc.

3. S'au păstrat, evident, şi numirile româneşti mai noui, date la înfiinţarea satelor după 1878. Exemple: *Viile Noi, I. C. Brăteanu, Carmen Sylva, Traian, Ştefan cel Mare, Pantelimonul de jos, Carol I, Dorobanţul, Mircea Vodă, Satu Nou*, etc..

4. S'au păstrat şi câteva nume turceşti care prezintă valoare documentară istorică precum: *Beilicul*, Vlah-chioi sub forma *Vlahii, Saraiu*, Cerchez-chioi sub forma *Cerchezul, Coslugea* (un sat cu numele Coslogeni e pe malul Borcei, în Ialomiţa), *Dulgheru, Tortoman*, Facria sub forma *Făclia, Mamaia*, etc.

5. Numele turceşti, care în traducere ne arată o caracteristică a locului, au fost traduse întocmai sau apropiat, cu condiţia ca numele românesc cel nou să fie frumos şi firesc. Exemple: Horozlar — *Cocoşii*, Taşaul — *Piatra*, Agigea — *Amara*, Laz-Mahale — *Laza*, Tuzla — *Sărata*, Duingi — *Nunta*, Inancişme — *Fântânelele*, Tariverde — *Dorotea*, Ceamurlia — *Nămoloasa*, Gargalâcul — *Corbul*, Pazarlia — *Târgovişte*, Ghelengic — *Mireasa*, Hamamgia — *Baia*, Casimcea — *Sân Dumitru*, Sarighiol — *Galbena*, Acbaşi — *Albeşti*, Hoşcadân — *Cadâna*, Başpunar — *Şipotul Mare*, Cavaclar — *Plopenii*, Merdevenli punar — *Scărişoara*, Chertic punar — *Scripetele*, Enişenlia — *Măcieşul*, Armutlia — *Periş*, Cartalu — *Şoimul*, Biulbiul — *Ciocârlia* (mai bine decât Privighetoarea, care nu e caracteristică locului), Chiostel — *Castel* (fiind lângă ruinele a două castele romane), Parachioi — *Banul*, Teche deresi — *Valea Ţapului*, Bugeac — *Ungheni*, Dauluchioi — *Darabani* etc. etc.

6. Numirile frumoase cerute de locuitori sau comună, s'au păstrat. Exemple: Caciamac — *Podgoreni*, Sofular — *Plopul*, Docuzol — *Cuza Vodă*, Agi Cabul — *Golea*, Murfatlar — *Basarabi*, Alibeiciair — *Remus Opreanu*, Idriscuius — *Valea Veteranului*, Mamut cuius — *Isvorul mare*, Polucci — *Valea adâncă*, Seimenii mici — *Domneasca*, (şi balta de lângă lac se numeşte

astfel), Muslubei — *Horia*, Muslu — *Cloşca*, Capugiu — *Crişan*, Palazul mic — *Adunaţii*, Toxof — *Călugăreni*, Potur — *Pandurul*, Casicci — *Chiriaceşti*, Ascilar — *Vanători*, Ghiuvenlia — *Porumbele*, Carachioi (pl. Mangalia) — *Ghioceii*, Baeramdede — *Independenţa*, Cealmagea — *Veterani*, Baccuius — *Floriile*, Cazil Murat — *Feteşti*, Başpunar — *Tătarul*, etc.

7. Dacă un sat are nume turcesc, însă valea, dealul sau, în genere, locul de lângă sat are un nume românesc mai vechiu, din vremea Turcului, sau chiar şi mai nou, atunci s'a reînviat acest nume. Exemple: Nazarcea — *Valea Ciobanului*, Geabacu — *Valea Ţibrinului*, Seimenii mici — *Domneasca*, Cadicâşla — *Bălăceanu* (după numele văii Bălăceanului), Erchesec — *Valea Stupinei*, Hasancea — *Valul lui Traian*, Mangea Punar — *Berindei*, Chirişlic — *Clisura*, (cu sensul de defileu), Caugagia — *Dealu Mare*, Ester — *Gura Dobrogei*, Calfachioi — *Valea Vinului*, etc. etc.

8. O seamă de sate s'au numit apoi după caracteristica geografică a locului, după ocupaţia locuitorilor, după provenienţa coloniştilor, după aspectul vegetal, după nume istorice, sau chiar şi după impresie, acolo unde nici unul din criteriile mai sus pomenite nu se puteau aplica. Exemple: Velichioi — *Porumbacul*, Câşla — *Luminişul*, Agemler — *Mioriţa*, Defcea — *Gherghina*, Derinchioi — *Văiuga*, Boasgic — *Dunărea Mare*, Chiorcişmea — *Ţepeş Vodă*, (şi după cererea comunei), Ivrinezul — *S-ta Maria*, Azizia — *Domniţa Ileana*, Saragea — *Dumineca*, Balgiu — *Albina*, Satişchioi — *Crucea*, Erchesec — *Valea Stupinei*, Topalu — *Hăsăneşti*, Cicârâcci — *Sibioara*, Caracoium — *Năvodari*, Hasiduluc — *Cumpăna*, Osmanfacâ — *Bărăganul*, Mohametcea — *Dropia*, Abdulah — *Potârnichea*, Techirghiol — *Tămăduirea*, Casapchioi — *Bogaţi*, Cavargic — *Crăiţa*, Cogelac — *Domneşti*, Şahman — *Luminiţa*, Caraharman — *Vadul Sinoei*, Caraomer — *Găvanele*, Caracicula — *Limanul* (d-l I. N. Roman propune: *Oltenii)*, Ilanlâc — *Vama veche*, Hagilari — *Cheiţa*, Chiragi — *Intorsura*, Valalâ — *Vălcele*, Docuzaci — *Măgura*, Mamuzlia — *Căscioarele*, Amzacea — *Gemenea*, Haidarchioi — *Singureni*, Alibeichioi — *Strachina*, Mustafaci — *Comana*, Azaplar — *Apa adâncă*, Popucci — *Călţunul*, Cherim cuius — *Vârtoapele*, Demircea — *Mirceşti*, a doua Demirce — *Mircea Ciobanul*, Caugagia — *Unirea*, Borungea — *Poeniţa*, Becter — *Furca*, Enigea — *Burebista*, Asarlâc — *Pădureni*, Sevendic — *Bucuria*, Hairanchioi — *Dumbrăveni*, Schender — *Furnica*, Caraaci — *Ulmul*, etc. etc.

In *judeţul Tulcea* încercările de naţionalizare a toponimiei sunt de dată mai veche şi întâiele începuturi cad înainte de anul 1900. Ele s'au continuat apoi şi după această dată. Astfel s'a ajuns ca astăzi să fie încetăţenite, cu întrebuinţare zilnică, o

sumă de nume topice, în a căror alegere se vede spiritul vremii, un spirit dinastic şi de tradiţie istorică. Nu mai puţin de 16 sate s'au numit precum urmează: *Regele Carol, Carmen Sylva, Principele Ferdinand, Domniţa Maria, Principele Carol, Principele Nicolaie, Principele Mircea*, sate înfiinţate din nou, în afară de Domniţa Maria, care se numia mai înainte Prislav. Apoi *Lascar Catargiu* în faţa Ismailului; *C. A. Rosetti*, fost Satu Nou, în grindul Letea; *Mihail Cogălnicean*, fost Enichioi; *Traian*, fost Satu Nou, ridicat şi acesta pe ruinele vechiului sat românesc Fântâna Nedelii; *Vasile Alexandri*, fost Testemel; *Neatârnarea*, fost Caildere; *Mircea Vodă*, mai înainte Acpunar; *Dorobanţul*, numit mai înainte Aiorman şi *Romula*.

Tot printre satele nou înfiinţate trebue să cităm; *Fântâna Dulce, Floriile, Ilganii de sus, Ilganii de jos*, şi mica aşezare pescărească *Ivancea nouă*.

Evident că toate aceste numiri, la o schimbare a toponimiei judeţului, trebuesc păstrate. Ele au trecut în graiul zilnic şi şi-au câştigat dreptul la viaţă.

2. De asemenea se vor păstra numirile româneşti de sate, care datează din timpul stăpânirei turceşti, precum: *Pisica Jijila, Luncaviţa, Văcăreni, Rachel, M-rea Tichileşti, M-rea Cocoş, Niculiţel, M-rea Saona, Greci, Ţiganca, Sarica, Parcheş, Somova, Pârlita, Chilia veche, Letea, St. George, Poşta, Frecăţei, Satu-Nou, Ostrov, Dăeni, Râmnicul de sus, Râmnicul de jos, Colilia;* apoi acele denumiri care ne duc până în vremea invaziilor barbare, precum *Peceneaga;* sau care cuprind în ele forme arhaice româneşti, cum e *Turcoaia;* sau numirile populare mai noui, precum: *Piatra Roşie, Făgăraşul nou, Topologul*; sau cele care cuprind amintiri istorice mai vechi, precum: *Măcin*, a cărui etimologie trebueşte cercetată (poporul zice *Mecin), Tulcea* (poate dela vorba tule, cărămizi), *Malcoci, Cataloi, Sulina, Babadag* (sub forma Babadava ?), Isaccea sub forma *Isacea* (cu un c), ca un fel de amintire a voevodului Sacea, pomenit de scriitoarea bizantină Ana Comnena aci în Dobrogea şi despre a cărui naţionalitate românească s'au pronunţat d-nii N. Iorga şi I. Bănescu.

3. Vor trebui reînviate câteva numiri antice, care sună frumos şi se pot rosti uşor de popor, precum: *Dinogeţia* pentru Garvan, *Salsovia* pentru Beştepe, *Graţiana* pentru Morughiol, *Sarmatica* pentru Caraorman din deltă, *Naracium* pentru Uzlina, *Ibidava* pentru Slava Rusă, *Salcia* pentru Caramanchioi, *Eracleea* pentru Enisala (după numele cetăţii ruinate, care domină satul) şi *Conopa* pentru Litcov, un cătun în deltă, nume pomenit atât de scriitorul Plinius cel Bătrân, cât şi de împăratul Constantin Porfirogenitul în această parte. Alături de aceste numiri vechi, reînviate, s'ar mai putea denumi satul Paşa Câşla — *Valenţia*, în

cinstea împăratului Valens, care s'a luptat pe aci, iar Sarighiol — *Domiţiana.*

4. Frumoasele numiri româneşti, dispărute după distrugerea satelor în zăzboiul dela 1828, de asemenea vor trebui reînviate. Aşa, ar fi bine ca satul Cerna să se numească *Martina*, cu atât mai mult, cu cât râul ce trece prin sat se numeşte în pădure „izvorul Martina“, Hasanlar — *Crucea*, Coiumpunar — *Straja*. De asemenea satul Aigâr Amet s'ar numi mai frumos, după vechiul nume al văii în care se află, *Valea Roştii*, Orumbei — *Romanul* şi Igliţa — *Cetăţuia.*

5. Unele numiri streine, cu o uşoară modificare, ar căpăta aspecte simpatice româneşti: Dunavăţul de sus şi de jos ar deveni *Dunăriţa de sus* şi *de jos*, Zebil — *Zambila*, Nalbant — *Nalba*, Trestenic — *Trestiana*, Cârjelari — *Cârja*, Slava Cercheză — *Cercheza.*

6. S'ar mai putea păstra unele nume streine prea încetăţenite şi greu de modificat, precum: *Jurilofca*, *M-rea Uspenia*, o mânăstire de sectari ruşi; *Pardina* şi *Periprava* din deltă, deşi acest sat ar putea căpăta numele medieval de gura Lupului, Licostomon; apoi *Mahmudia.*

7. Urmează apoi un întreg cortegiu de nume turceşti care, prin caracterul etnic al populaţiei din sate, nu mai au nici o îndreptăţire a fi menţinute. Multe, foarte multe pot da, *în traducere*, frumoase nume româneşti, care au o semnificaţie şi astăzi, întrucât pot fi puse în legătură cu anumite aspecte ale locului. Exemple: Beibugeac — *Ungheni*, Agighiol — *Amara*, Armutlia — *Periş*, Başchioi — *Sătmar* (Satu Mare), Atmagea — *Vultureşti*, Başpunar — *Izvorul Mare*, Casimcea — *Sân-Dumitru*, Sarighiol — *Galbena* (Sarighiolul de lângă Beidaud), Ceamurlia — *Nămoloasa* şi Iaila — *Poiana;* la acestea s'ar putea adăogi şi Sfiştofca — *Fluereasca* (în deltă), nume propus încă din timpul prefectului I. Neniţescu, Camena — *Piatra*, Canlâ-Bugeac — *Roşia.*

8. In sfârşit, un ultim şir de sate, care n'ar suna frumos în traducere, trebuesc denumite după caracteristica geografică a locului: Ceatalchioi — *Grindul verde*, Pătlăgeanca — *Furca*, Carasuhatul de sus — *Lebăda*, Carasuhatul de jos — *Bâtlanul*, Gorgova — *Nufărul*, Câşla (de lângă Mare) — *Sărăturile*, (toate acestea în deltă); apoi Caraibil — *Câmpeni*, Sarinasuf — *Sărata*, Congaz — *Valea Mării*, Cineli — *Consul* (după numele piscului care-l domină), Meidanchioi — *Valul lui Traian,* Dautcea — *Curmătura*, Homurlar — *Pădureni*, Teliţa — *Codreni*, Cuciucchioi — *Valea Morilor*, Camber — *Valea Neagră*, Ceauşchioi — *Dumbrava;* sau după aspectul vegetal ori frecvenţa cutărui animal: Geaferca rusă — *Albina*, Hamgearca — *Prisaca*, Taiţa — *M-rea Teiului* (regiunea fiind vestită în tei, albine, prisăci), Visterna — *Nucet*, Islam Geaferca — *Mistreţul*, Balabancea — *Şoimul*, Ciucurova — *Căpri-*

oara, Calfa — *Sulfina*, Hagiomer — *Bujorul*, Mohametcea — *Greerul,* Eschi Baba — *Arama* (după mina de aramă din apropiere); sau după populaţie: Sabangia — *Moldoviţa*, Calica — *Basarabeni*, Sarichioi — *Lipovana,* Carcaliu — *Băltăreţii;* sau după numirile topice din vecinătate: Canat Calfa — *Fântâna Lupului*, Alifac — *Nistoreşti*, Haidar — *Ţârcă*, (după numele cunoscutului Mocan Ţârcă, care reprezinta pe vremuri guvernul austriac faţă de Turci în chestiunea oieritului Transilvănenilor în Dobrogea), Doeran — *Siliştea*, Caceamac — *Roşculeţ;* în fine, dupa alte criterii: Beidaud — *Davideşti*, Alibeichioi — *Cantemir* (însuşi fostul Domn al Moldovei povesteşte despre popasurile lui în acest sat, în drumul spre Constantinopole, la un turc bogat, prietenul său), Rahman — *Rândunica*, Curugea — *Chitila*, Accadân — *Domniţa Ileana*, Ortachioi — *Basaraba*, Hagilari — *Gherghina* şi M-rea Cilicu — *M-rea S-ta Maria* (după hram).

Transpuneţi acum pe o hartă a Dobrogei toate numirile noui înşirate mai sus şi veţi vedea ce simpatic aspect toponimic câştigă provincia întreagă! Dacă azi, după topică, te simţi în Dobrogea ca în inima Anatoliei, — botezând satele în sensul propus de noi, te-ai simţi în cel mai neaoş pământ românesc. Şi nu e puţin lucru şi acest sentiment pentru consolidarea Statului român!

Nu ştiu ce va fi făcut Prefectura de Tulcea cu tablourile ce i le-am trimis. Prefectura de Constanţa însă le-a raporta. Ministerului, îndeplinind formalităţile prescrise de art. 7 din legea pentru organizarea comunelor şi administraţia plăşilor. Dacă nu mă înşel, calea aceasta e cam lungă şi, pentru aceea, unul dintre deputaţii judeţului nostru, d-l C. Alimăneştianu, culegând semnăturile altor 21 deputaţi, a înfăţişat Parlamentului un proiect de lege, în a cărui *„expunere de motive“* citim următoarele:

„Numeroase comune şi sate din judeţul Constanţa poartă denumiri turceşti, bulgăreşti, sau tătăreşti, care nu au nici o legătură cu pământul Dobrogei româneşti“.

Cea mai mare parte din înşişi locuitorii lor dorind schimbarea numelor acelor comune şi sate, d. prefect al judeţului a şi raportat Ministerului şi a îndeplinit formalităţile prescrise de art. 7 din legea pentru organizarea comunelor şi administraţia plăşilor“.

„Pentru aceste motive, subsemnaţii, avem onoare a propune următorul proiect de lege:

Articol unic: Comunele şi satele din judeţul Constanţa se vor numi în viitor după cum urmează“.

Şi urmează lista numelor pe două coloane; într'una cele turceşti, în cealaltă cele româneşti. *Notez:* în listă figurează numai nume turceşti şi româneşti.

Toate bune până aci. Aş avea însă de observat următoarele: mai întâi se face o afirmaţie falşe: anume că în judeţul Constanţa sunt numeroase sate cu nume şi bulgăreşti! Care sunt acelea? In afară de numirile *slave* Cernavoda şi Dobromirul, aş dori să mi se citeze un singur, dar un singur nume bulgăresc. Această afirmaţie greşită şi chiar primejdioasă, ar putea să lipsească. Apoi „Proiectul de lege" s'a tipărit cu o neglijenţă condamnabilă, pe o simplă fiţuică de hârtie proastă, cu *foarte multe greşeli de tipar*, şi *fără motivarea nouilor denumiri*. De aceea multe sate au ajuns de nerecunoscut. S. ex.: în loc de *Imamcişme*, citim *Inaneismul!*; în loc de *Cicârâcci*, vedem *Cierăeci;* în loc de *Iustiniana*, *Iustimana;* în loc de *Cucuruzu*, *Cucuruziu*, etc. Şi tocmai, fiindcă e vorba de schimbarea unor nume, trebuia să se dea o atenţie deosebită transcrierii corecte a lor. Dacă apoi s'ar fi spus în proiect, pe scurt, aşa cum era şi'n tablouri, că s. ex. satul *Cucuruzu* s'a numit astfel după cererea sătenilor, colonişti dintr'un sat cu aceeaşi denumire, nimănui nu i s'ar mai fi părut curios. Dacă s'ar fi adăogit la numele *Casian* că s'a ales după inscripţia antică din vălcica vecină, unde se pomeneşte o localitate în această parte, cu acest nume, iarăşi toată lumea ar fi rămas mulţumită. Dacă s'ar fi adăogit că *Nunta* (numire pe care o mai găsim în pământul locuit de Români), sau *Mireasa* şi altele, nu sunt decât traducerile numelor topice turceşti, — cui i s'ar mai fi părut caraghioz şi fără noimă? Şi, în definitiv, dece Nunta şi Mireasa ar fi nume mai caraghioase decât Flămânzi, Rupţi, Tupilaţi, Vai-de-ei, Şocarici (Doamne, ce însemnează pe ţigăneşte!) etc.? Dacă s'ar fi spus că *Clementina* nu e decât reînvierea numelui antic „vicus Clementinus", iar nu că s'ar fi dat în glumă sau în chip uşuratec după vre-o modernă şi mondenă Clementină, iarăşi, cine ar mai fi făcut vre-o obiecţie? Dacă, în fine, s'ar fi citit criteriul după care un sat s'a numit *Strachina*, la fel cu omonimul său din Ialomiţa, dar aci cu mai mult temei, satul fiind aşezat pe marginea unei depresiuni fără scurgere, întocmri ca o farfurie sau strachină, cine ar mai fi hulit ceva?

Dar, când se tipăreşte *Pocniţa* în loc de *Poeniţa*, *Soroicu* în loc de *Saraiu*, *Suiera* (?!) în loc de *Asăneşti*, *Justimana* în loc de *Iustiniana*, *Tibrinul* în loc de *Valea Ţibrinului* (după numele vechiu al văii), *Nămăloasa* în loc de *Nămoloasa*, *Năvădari* în loc de *Năvodari*, *Vârtoasele* în loc de *Vântoasele* etc., şi când acelaş sat cum e *Tatlâgeacul-Mare* apare tipărit cu numele de *Mănăstireni* de două ori în tablou, ca şi când ar fi două sate diferite (a nu se confunda cu Tatlâgeacul Mic — Schitul) înţelegem că s'a lucrat cu nepăsare, fără supraveghere şi fără destul suflet Nu înţelegem apoi dece s'a schimbat frumosul nume de *Ciocârlia* în *Coţofeni*, când ciocârlia e o pasere mult mai sim-

patică şi, de sigur, mai caracteristică stepelor acoperite de semănături de cât coţofana. De asemenea, nu înţelegem dece nu s'a păstrat pentu cele două *Gargalâce* denumirile de *Corbul de sus* şi *Corbul de jos*, când aceleaşi frumoase denumiri le găsim şi între Carpaţii dintre Moldova şi Transilvania? Intrucât *Stanca* e mai frumos? etc. etc.

Toată recunoştinţa noastră pentru d-l C. Alimăneştianu, fiindcă şi-a luat asupra-şi sarcina (plăcută) de a trece prin Parlament acest proiect de lege; însă, aşa cum se prezintă el, nu merge. Trebue neapărat revăzut. Iată, dacă d-sa e dispus, sunt gata a-i oferi munca mea gratuită.

Şi, fiindcă s'au desfigurat prin tipar atâtea nume, înţelegem dece s'a ridicat în Parlament d-l Iorga împotriva unora dintre ele, calificându-le drept „caraghioaze şi fără noimă", după cum relatează ziarele, deşi, o mărturisim sincer, nu înţelegem deci şi proiectul întreg a fost calificat drept „bizar". Bizar? Dece? Dacă noi, Dobrogenii, îl voim? Dacă îl simţim ca necesar? Dacă el a devenit o chestiune de conştiinţă? Am stat de vorbă şi cu ţărani de prin unele sate şi i-am întrebat ce ar zice de cutare nume cu care s'ar boteza satul lor? Erau încântaţi! Insuşi numele *Nunta* a plăcut foarte mult. Cât despre tineret, el este deadreptul însufleţit de această premenire a toponimiei (o, tinerimea generoasă!), alăturându-se sufleteşte acelor intelectuali cari privesc nu cu puţină repulsiune actualul bizar şi caraghioz şi fără noimă aspect anatolic al toponimiei dobrogene.

Parlamentarii noştri au datoria *să intervie* şi *să convingă*.

Ceeace am avut de spus.

C. Brătescu.

RECENZII.

Ionescu Dobrogianu: *Spicuiri şi tălmăciri din Herodot.* [In Bulet. Soc. R. R. de geografie Tom. XLII, 1923, pag. 235—241].

In acest articol autorul încearcă să reconstruiască, după datele lui Herodot, înfăţişarea deltei dunărene şi a ţărmului M. Negre la S. de deltă în sec. V a. Cr. După d-sa lagunele de azi: Razim, Goloviţa, Smeica şi Sinoe, precum şi grindurile ce le despart, ca şi perisipurile dintre lagune şi Mare nu existau pe atunci, ci peste tot, până la coasta continentală a Dobrogei, era tot o apă: apele M. Negre, din luciul cărora răsăriau trei insule: Istria, Bisericuţa şi Popina (am adăogi şi Grădiştea); în locul lagunelor era un golf; iar ţărmul mării în deltă se afla la o linie ce ar uni Grindul Chiliei cu marginea de răsărit a peninsulei Dunavăţului, deci cu mult mai la apus de insulele actuale Letea şi Caraorman.

Pentru evoluţia deltei dunărene şi, în genere, a ţărmului dobrogean, o descoperire ca aceasta este într'adevăr foarte interesantă. Ce minunat lucru este să putem şti cum se înfăţişa ţărmul nostru românesc cu cinci secole înainte de Cristos! —

Afirmarea autorului însă trebuie dovedită. —

1. In locul lagunelor, un golf de Mare. Dovada? Autorul o află în următorul pasaj din Herodot IV, 99: „Sciţia începe de unde coasta formează un golf; în acea parte de loc se şi varsă Istrul cu gura întoarsă spre răsărit". S'ar putea însă obiecta că acest pasaj în traducere corectă nu sună cum îl dă autorul, ci cu totul altfel: „Inainte de ţara Scythiei se întinde pe lângă Mare Thracia; iar după ce această ţară formează un golf, se întinde şi Scythia; şi Istros se varsă *în ea* (în Scythia), îndreptându-şi gura spre vântul Eurus". — Vezi comentarul la acest pasaj în Analele Dobrogei II 3 pag. 381. Autorul nefolosind originalul grec, s'a lăsat ademenit de o traducere slabă. Aci noi nu voim să arătăm dacă pe vremea lui Herodot era în locul lagunelor un golf sau nu, ci numai să menţionăm că, din nefericire, autorul se contrazice dela pagină la pagină.

Să admitem, prin urmare, că argumentul luat din Herodot e bun; că pe vremea aceea, deci, nu erau nici lagune, nici grinduri, nici perisipuri în această parte a ţării, ci tot o apă,

vorba autorului, adecă un golf deschis spre Mare. Să admitem de asemenea, înpreună cu autorul, că d-l Pârvan n'are dreptate când afirmă existenţa unei guri meridionale a Halmyrisului (l. Razim şi continuarea spre S.), deoarece golful lui Herodot ne sileşte la aceasta. Bun. Dar nu înţelegem atunci dece autorul nu rămâne consequent cu aceste afirmări; căci mai departe, când vorbeşte de gura dunăreană Peuce, iată ce scrie:

„Geografii vechi nu socotiau gura unui fluviu, *care se varsă într'un liman*, de cât *la gura limanului;* aşa a fost cu gura lui Tiras; şi chiar a Tanaisului era socotită la Bosporul Cimmeric, unde M. Azovului (Palus Maeotis) comunică cu M. Neagră. Aşa că citatul lui Herodot e foarte la locul lui: *Istria la gura Istrului*".

Apoi! Sus nu se admit lagune şi grinduri, iar jos se admite o lagună cu gura aproape de Istria, unde deci, după concepţia antică, s'ar fi socotit şi gura Istrului? Dar, dacă se admite un „*liman*", atunci trebuie să se admită şi un grind, ori un perisip care să-l despartă de Mare şi atunci limanul rămâne destul de bine limitat. In acest caz cum rămâne cu golful lui Herodot, susţinut de autor mai sus şi cum rămâne cu încercarea de a frânge o suliţă în d-l Pârvan? — Prima contrazicere! —

2. A doua contrazicere!

Autorul afirmă că într'o lucrare anterioară (care?) *a arătat* (cu ce dovezi?) că delta aluvionară a Dunărei *nu* se întindea dincolo de o linie ce ar uni grindul Chiliei cu capătul peninsulei Dunavăţului. Consecinţa ar fi că orice grind sau serie de cordoane litorale dela răsărit de această linie nu existau pe vremea lui Herodot, ci s'au format mult mai târziu. Prin urmare şi insulele Letea şi Caraorman, care nu-s decât o serie de cordoane litorale alăturate, nici ele nu existau atunci, fiind la răsărit de această linie de ţărm a autorului.

Dar iată că, mai departe, autorul, vorbind de „Drumul lui Achile" şi de pădurea „hylaea", crede că „fără îndoială" trebuesc identificate „cu insula Şerpilor, în dreptul căreia, pe coasta (sic) Scitiei, sunt cele două *grinduri* mari păduroase, *acum ca şi atunci:* Letea şi Caraorman". (? !)

Dar, dacă aceste *grinduri* existau pe vremea lui Herodot, cum afirmă autorul, atunci ţărmul Mării cu necesitate trebuie să fi fost la răsărit de ele, iar nu unde îl pune d-sa, la apus! Dacă Letea şi Caraorman ar fi nişte insule continentale, atunci da, am putea admite existenţa lor cu mult înainte de formarea deltei; dar aşa, fiind nişte grinduri nisipoase, formate din alăturarea cordoanelor litorale născute din nisipul vărsat de Dunăre în Mare şi întins spre S. de curentul litoral, nu se poate admite existenţa lor în momentul când ţărmul era la linia Chilia—Dunavăţ. Autorul a rămas strein de convingerea ce ne-o lasă studiul cordoanelor litorale din deltă. Ii recomandăm lectura atentă a

capitolului privitor la ele din lucrarea noastră „Delta Dunărei“ (Bulet. Soc. geogr. XLI), urmărindu-l pe harta alăturată.

Păcatul, prin urmare, stă în aceea că se afirmă o ideie fără a produce dovezi ştiinţifice, iar peste o pagină două se cade în contraziceri.

3. Identificarea Drumului lui Achile cu Insula Şerpilor şi a pădurii Hylaea cu pădurea din Letea sau Caraorman e falşe. Drumul lui Achile nu e decât lungul şi îngustul perisip dela apus de Perecop, care se termina la capătul de E cu capul Tamyraca, iar la cel de W cu Eona, după cum se vede din Periplul lui Arrian şi cel Anonim. Acestea-s isvoarele care trebuesc citate, iar nu poetul Euripide. Vezi traducerea periplelor şi harta M. Negre cu acest drum al lui Achile în *Arhiva* Dobrogei an II. Hylaea, toţi scriitorii vechi, cari vorbesc de ea, o pun în vecinătatea Drumului lui Achile, tot în Ucraina de azi.

4. Autorul scrie: „se întindeau apele unui golf al Pontului, despre care vorbeşte Herodot IV 99 şi pe care geografii posteriori lui îl numesc Halmyris“. — Geografii posteriori nu dau numele de Halmyris unui golf, ci unei *lagune* izolate de mare, căreia îi dau şi dimensiunile. Vezi pentru aceasta textul din Plinius!

5. Autorul vrea cu ori ce preţ să susţie că datele lui Herodot asupra Dunărei, chiar cele din văzute, sunt precise şi ne pot servi la reconstituirea deltei dunărene în vremea aceea. Dar nu vrea să folosească afirmarea scriitorului grec că flota greacă a mers pe Dunăre, dela ţărmul Mării până la puntea lui Dariu (Isaccea), două zile. In două zile de drum cu corabia, pe *un fluviu*, Herodot afirmă că se pot străbate 1080 stadii. Dacă un stadiu ar fi de 157·50 m (cum spun unii autori; după alţii e mai mare: 185 m), — ar urma că dela Mare la Isaccea ar fi fost atunci 170 km! Măsuraţi acum pe hartă unde ar cădea ţărmul lui Herodot după asemenea calcul! Mult mai în Mare decât cel actual. Şi totuşi, alt isvor din literatura antică, afară de acesta, pentru a preciza întinderea deltei pe vremea lui Herodot nu avem. Se poate pune temei pe asemenea date? Este aceasta preciziune ştiinţifică? Aşa că afirmarea d-lui Pârvan că Herodot vorbeşte cu foarte mare aproximaţie despre gurile Dunărei, o subscriem şi noi, nu numai cu privire la aceste date, dar şi la celelalte.

6. La pag. 238 autorul deschide o paranteză *„pentru a demonstra a nu ştiu câtea oară“*, că *lacul Babadag este o rămăşiţă a unui braţ de Dunăre*, numit de geografii vechi Peuce sau Hieron. Oare de unde nevoia de a *demonstra pentru a nu ştiu câtea oară?* Reproşul de neatenţie ce ni-l face autorul nu-l merită nici un geograf. Complotul tăcerii în jurul unei opere valoroase ni se pare o prostie. Dacă într'adevăr s'ar fi *demonstrat* ştiinţificeşte

aşa ceva, ştiinţa noastră ar fi înregistrat cu mulţumire acest... mare adevăr. Dar ce dovadă aduce autorul? Dovada o ia, *acum întâia oară,* din Ptolemaeu? Intr'adevăr Ptolemaeu pune Pterum Promontorium (capul Dolojman de azi) la o longitudine mai răsăriteană decât gura Peuce, care deci ar veni la capătul lacului Babadag.

Ca *identificare*, da, aşa este; şi noi am afirmat-o unde-va prin Analele Dobrogei. Dar de aci şi până la a crede într'adevăr că lacul Babadag este un rest din braţul dunărean Peuce, mai e o distanţă. Ar trebui mai întâi să se facă dovada morfologică a existenţei unei albii de Dunăre între Isaccea şi Babadag, ceea ce e o imposibilitate, căci ar trebui să urci această albie peste cumpăna apelor din nord, peste dealuri!

Afară de aceasta, cât temei se poate pune pe Ptolemaeu când e vorba de lucrări precise de amănunt, am arătat-o în deajuns şi în Bulet. Soc. geogr. XLI şi în Analele Dobrogei IV 4. După acest geograf grec Istria şi Tomis, în loc să vie la S. de capul Dolojman sunt puse la apus! Cotul Vidinului e pus aproape pe acelaş paralel cu Constantinopolea! Nistrul curge în lungul unui paralel! Iar la gurile Dunărei nici urmă nu găsim la Ptolemaeu de laguna Razim, deşi ea exista cu aproape un secol mai nainte, căci doar o menţionează şi Plinius, dându-i chiar şi dimensiunile! Ori autorul a reprodus harta lui Ptolemaeu (fără lagune) ca să întărească afirmarea golfului lui Herodot? Greşala geografilor antici de a desface un braţ de Dunăre dela Noviodunum (Isaccea) şi a-l deschide în lac. Babadag îşi are pur şi simplu originea în ignoranţa lor asupra topografiei regiunii. Apoi unii au împrumutat greşala dela alţii, vorba cronicarului „cesta l-au fătat pre celălalt cu basnele lui". Ce? Dacă s. ex. geograful turc Hagi Calfa, care a umblat sat cu sat prin Dobrogea, afirmă că Dunărea se varsă în Mare pe valea Carasu şi că Dobrogea de N. rămâne ca o insulă, — înseamnă că trebuie să ne lăsăm înbrobodiţi de minciunile lui Hagi Calfa? Sau dacă un mare geograf modern, călătorind prin Niculiţel, afirmă că acest sat e alcătuit în majoritate din Ţigani, înseamnă că a spus adevărul? *Amicus Plato, sed magis amica veritas.* Dece dar afirmarea că „nu putem atribui lui Ptolemaeu o greşală aşa de mare?". Ba bine că nu! Nu este el acela care suprimă laguna Halmyris deja existentă înaintea lui?

7. Autorul, în fine, înţelege (cel puţin pe schiţa deltei, pe care o dă) prin insula Peuce, atât delta Dunărei cât şi partea peninsulară a Dobrogei dintre Dunăre, Razim, Babadag şi valea Teliţei. pe unde d-sa crede (fără dovadă) că a curs Dunărea. — Nu! Peuce e numai partea peninsulară, dacă ţinem seama de izvoarele antice care o descriu (s. ex. Apollonius din Rhodos şi alţii) ca fiind *triunghiulară*, *muntoasă* (mai corect: deluroasă)

şi *mare cât Rhodos.* Atâta numai că nu era insulă, ci *aproape insulă* = peninsulă. —

In scurt, „Spicuiri şi tălmăciri din Herodot" — un articol mai mult literar decât ştiinţific — dă dovada că autorul încă n'a ajuns la convingeri clare şi puse în concordanţă unele cu altele. Pentru studii ca cel recenzat se cere: 1. cunoaşterea temeinică a literaturii geografice antice, folosită în original; 2. folosirea rezultatelor arheologice; 3. studii de morfologie pe teren. Dupăce se adună tot materialul, vine apoi elaborarea şi argumentarea logică, care să producă certitudinea. Nădăjduim însă că autorul, care este un îndrăgit de chestiunile geografice dobrogene, va relua pentru încă o ultimă oară acest subiect şi-l va trata într'adevăr după toate cerinţele ştiinţei şi ale spiritului critic. — **Sals**

Ion Neicu: *O infiltrare românească în Dobrogea-Veche. Colonizarea Dobrogei-Noi cu Macedo-Români.* (Bulet. Soc. R. R Geogr. XLII. 1923).

Autorul e student, iar lucrarea este o conferinţă ţinută în seminarul de geografie şi antropogeografie al D-lui Mehedinţi, în anul 1923. Articolul e însoţit de o hartă care dă *„Răspândirea elementului românesc băltăreţ în sud-vestul Dobrogei"*. Se citează un număr de sate de pe malul Dunării şi Borcei, care au denumiri identice sau asemănătoare: Coslogea, Oltina, Satu-Nou, Beilic, Mărleanu, Cocargea, Vaidomir, în Dobrogea, iar altele: Coslogeni, Sat-Noeni, Oltina, Beilic, Mârleanu, Vaidomir dincolo, în Muntenia, aproape toate pe Borcea. Era bine dacă s'ar fi pus şi acestea pe hartă, unindu-se numele asemănătoare cu drumul dintre ele prin baltă. Despre ele am vorbit şi noi în Neamul Românesc şi în publicaţia „La Dobrogea roumaine", apărută imediat după războiu. Probabil că autorul n'a cunoscut această publicaţie, căci lipseşte la bibliografie. In acel studiu noi trăgeam concluzia că o parte din elementul românesc al Dobrogei s'a revărsat în trecut, din pricina evenimentelor, în Muntenia, pe malul Borcei, unde a fundat un număr de sate; şi întemeiam această afirmare pe faptul că formele primitive ale numelor topice sunt în Dobrogea, iar cele derivate la Borcea. Aşa: Satu Nou în Dobrogea, Sat-Noeni pe Borcea; Coslogea în Dobrogea, Coslogeni pe Borcea. La aceeaşi concluzie ne duc şi numele turceşti ori slave: Vaidomir (sau Vaidemir), Beilic şi Cocargea. La aceeaşi concluzie ne duce şi Oltina, care în Dobrogea continuă pe vechiul Altinum, sau Altena. Migrarea s'a petrecut la o dată anumită, nu tocmai îndepărtată (poate sfârşitul sec. XVIII sau începutul sec. XIX), de sigur în legătură cu un războiu ruso-turc. Inainte de această dată şi după această dată curentul de migrare a fost mai puternic din spre Muntenia spre Dobrogea.

Autorul însă se opreşte la altă concluzie, destul de nefirească: *„avem deoparte şi alta (a Bălţii Ialomiţei) numai colonii ale unor metropole, care nu mai există. Aceasta pentru că toate aceste sate au fost aşezate în cuprinzătoarea baltă a Dunărei, unde se mai pot constata urmele lor în parte“*. Şi mai departe: *„putem afirma că balta Dunărei, cel puţin dela Silistra până la Cernavodă, a fost un radiator de populaţie românească pentru Dobrogea“* (pag. 93).

Nu e bine în ştiinţă să se sacrifice adevărul pentru frumuseţea imaginei ori expresiei sau de dragul originalităţii. Concluzia, aşa cum e formulată, e forţată şi nefirească. Rolul antropogeografic al Bălţii a fost altul de cât cel ce i se atribuie. Aşezările omeneşti fug de obiceiu de şesurile aluvionare inundabile şi se retrag pe margine, pe terase ori pe coaste. Balta a fost în toate timpurile un loc de păşunat pentru turmele păstorilor şi un loc de pescuit pentru locuitorii de lângă ea; în toate timpurile a fost şi un loc de trecere al turmelor din Carpaţi spre Dobrogea şi Bulgaria; *temporar* numai, a fost *un loc de refugiu* al satelor de pe margini pe grindurile mai înalte ale ei, unde, până la trecerea primejdiei, oamenii îşi puteau asigura viaţa cu turmele şi vitele, folosindu-se de peştele, stuful salcia şi iarba din baltă. *Dar ţinut cu metropole, din care să radieze colonii în Muntenia şi Dobrogea, n'a fost nici odată.* Abia în timpul din urmă s'au înfiinţat câte-va cătune prin balta Brăilei; mai multe şi mai vechi în Delta Dunărei. In trecut, când oamenii erau refugiaţi pe grinduri (câţi erau!) plugăria o făceau tot dincolo de baltă. Secerau acolo şi se retrăgeau în baltă. Dar traiul acesta a fost vremelnic şi destul de greu. Trai de silnicie. Mai veneau inundaţiile! De aceea, de'ndată ce se liniştea lumea de războiu, balta rămânea din nou fără de bordeie. De ce nu se trage folos din cercetarea celor întâmplate în actualul războiu?

Ideea antropogeografică justă, neforţată, este că *balta a înlesnit foarte mult şi în toate vremurile viaţa satelor de pe marginea ei:* în timp de pace ea a hrănit lumea şi i-a dat tot felul de material util; în timp de primejdie a servit drept adăpost vremelnic.

Partea a doua a studiului are vederi foarte juste. Intr'adevăr nu e loc în Dobrogea-Nouă pentru o colonizare cu păstori Macedoneni. Negustori, meseriaşi, intelectuali, da! Am spus-o şi noi în altă parte şi am cerut pentru această regiune colonizarea cu *români plugari din ţările vecine, unde sunt primejduiţi cu desnaţionalizarea*. Spuneam că din vechiul Regat e mai greu a-i aduce, deşi e mai avantajos, de oarece războiul a făcut multe goluri, iar împărţirea moşiilor fixează pe cei fără ogoare pe acele moşii. Plugarul se desparte cu greu de locurile copilăriei sale, de mormintele străbunilor, de rude, când nu e silit de

lipsă etc. Totuşi, unii se despart. In timpul din urmă s'a emis şi prin presă o ideie fericită: să se colonizeze hotarele cu *grăniceri* liberaţi din armată, (cari vor!), deci cu elemente tinere, viguroase, cu educaţie românească. Experienţa cu veteranii a fost destul de nenorocită.

Folosind o bogăţie şi mai mare de material, autorul ar ajunge la rezultate şi mai fericite, căci precât se vede, calcă bine şi are şcoală bună. Incepătorii însă trebuie să-şi satureze mai întâi spiritul cu fapte, cu *cât mai multe fapte bine stabilite,* care *ele* impun concluziile fireşti. Altcum acestea răsar anemice şi silite. — Urăm tânărului geograf izbândă în activitatea pe care o inaugurează destul de frumos. **Sals.**

Abbé Th. Moreux, *La science mysterieuse des Pharaons.*

Părerea generală este că toate piramidele erau morminte ale regilor Faraoni, ceea ce este şi fapt la toate piramidele, cu excepţie una, cea mai veche, cea mai mare şi cea mai perfectă dintre toate, piramida lui Cheops sau Chefren. Această piramidă nu se pare a fi fost un mormânt sau mausoleu pentru un rege, aşa cel puţin pretinde Piazzi Smith, care deja pe la mijlocul secolului al 19-lea a formulat o teorie a piramidei, mai bine zis a construit din dimensiunile piramidei o idee, după care piramida lui Chefren ar fi o monumentalizare a întregei ştiinţi exacte, de care dispuneau preoţii egipteni de pe timpul Faraonilor. Şi ne pune în mirare cât de exactă a fost această ştiinţă şi cu nedumerire ne întrebăm ce fel de mijloace le-au stat inginerilor egipteni la dispoziţie pentru a construi un astfel de monument cu atâta exactitate, încât mii de ani mai târziu nu se putea face un lucru asemenea de exact. D-l Moreux ne dă în cartea sa un rezumat foarte detailat despre combinaţiunile lui Piazzi Smith, după care piramida lui Cheops este monumentalizarea ştiinţei astronomice, fizice, geografice şi matematice, precum şi a măsurilor şi greutăţilor de pe timpul Faraonilor, adecă 4000 de ani înainte de timpul nostru.

Fapt este că în piramida numită, care s'a deschis cu forţa pe timpul domniei Arabilor, s'a aflat mai târziu întrarea adevărată, care este un canal oblic, foarte bine lucrat, ce duce în interior, se bifurcă apoi şi duce, iarăşi oblic, în sus, în două camere, una mai mică, aşa numita camera reginei şi una, cea mai de sus, mai mare, numită camera regelui. In nici una din aceste două camere nu s'a aflat o mumie, nu s'a aflat un sicriu sau alte obiecte, care se află de regulă în mormintele egiptene. Numai în camera regelui se află o ladă de granit adâncă.

Că piramida este situată pe meridianul care parcurge cel mai mult uscat dintre toate meridianele (după părerea D-lui Moreux meridianul zero ideal), precum şi paralela care trece prin piramidă este aceea care parcurge cel mai mult uscat; că un-

ghiul diagonalelor bazei (baza piramidei este un patrat cu laturea de 232,8 m) este exact unghiul pe care-l formează delta Nilului, ar fi unele din relaţiile geografice, pe care le aflăm la piramidă. Iar că canalul de intrare are direcţia exactă spre polul ceresc, şi anume acolo unde se afla el înainte de 4000 de ani, este o relaţie astronomică de mare însemnătate, rămânând pentru vecie fixată această direcţie, de altcum variabilă. Tot aşa aflăm în dimensiunile piramidei, eternizate, mărimea razei pământului, paralaxa pământului şi altele. Dacă împărţim perimetrul bazei la de două ori înălţimea piramidei, aflăm un cât de 3,14159, vrea să zică până la 5 zecimale exact numărul π. Şi aşa mai departe, ne conduce teoria lui Piazzi Smith prin toate ştiinţele şi vrea să ne convingă că într'adevăr piramida nu este alta nimic, decât monumentalizarea uriaşă a ştiinţei Faraonilor şi, deşi stăm la îndoială ori de este posibil aşa ceva, mai cu seamă că rezultatele acestei ştiinţe sunt atât de înaintate, încât întrec tezaurul de ştiinţă al Grecilor şi cel al popoarelor din evul mediu, totuşi citim cu plăcere cartea lui Moreux, admirând totodată fantaziile lui Piazzi Smith, precum şi posibilitatea că omenirea să fi posedat deja pe timpul Faraonilor un stoc atât de mare de ştiinţă.

Prof. **Alaci**

Tabla materiilor pe anii I—IV (1920—23)[1].

[1]) Cifrele romane arată anii revistei; cifrele arabe arată volumul, iar p. pagina.

G. Popa Lisseanu: Insula Şerpilor. IV, 3, p. 270.
M. Pricopie: Intoarcerea. I, 2, p. 225. — Intoarcerea. I, 3, p. 442. — Luna (Ed. Haraucourt) I, 4, p. 541. — Cântecul întoarcerii (Ed. Haraucourt) I, 4, p. 542. — Salonul. II, 1, p. 69 — In inima codrului. II, 1, p. 73. — Agonia soarelui (Ed. Haraucourt) II, 1, p. 76. — Scutitul. II, 2, p. 173. — Insulta; Câne rătăcitor (Ed. Haraucourt). II, 2, p. 177. — Reflux (Ed. Haraucourt). II, 2, p. 178. — Bătrânul; La fereastră; S'aştern pe inimi. II, 2, p. 225—226. — Atomii (Ed. Haraucourt). II, 3, p. 360. — Prin cinste. II, 3, p. 362. — Interior, Cinci cruci. II, 3, p. 370—371. — Flori de toamnă; In linişte (Eichendorff). II, 3, p. 392—393. — Schilozii II, 4, p. 538. — Avocaţii. III, 1, p. 92. — Oraşul Natal (Th. Storm). III, 2, p. 302. — Cântecul clopotului (Fr. Schiller). III, 3, p. 339. — Despărţire; De pe front. III, 3, p. 440. — Pegasus înhămat (Fr. Schiller). III, 4. p. 508. — Castelul. IV, 1, p. 87. Intoarcerea (W. Müller); Nava (Ed. Haraucourt). 4, 1, p. 100. — Intoarcerea (N. Lenau), Intoarcerea (H. Lingg), Bolnavul în grădină (N. Lenau). IV, 2, p. 135—137. — Inserare (Eichendorff). IV, 2, p. 205. — Verde e speranţa (Kielland). IV, 2, p. 207. — Vorbeşte tu (K. F. Mayer) IV, 2, p. 216. — La ferăstrae (Kerner). IV, 3, p. 269. — Sihastrul (Eichendorff). IV, 3, p. 301. — Cucul (Gellert); Sgârcitul (Gotthelf); In agonie (Chamisso). IV, 3, p. 305—308. — Pe ţărm (Goethe). IV, 3, p. 314. — Odihna morţilor (Chamisso). IV, 3, p. 336. — Peţitorii (Eichendorff). IV, 4, p. 37. — Asra (Heine). IV, 4, p. 64. — Rămâi (Eichendorff), Speranţa (Geibel). IV, 4, p. 103—104.
C. D. Pariano: Scrisori. I, 2, p. 216. — Scrisori. I, 3, p. 443. — Scrisori. I, 4, p. 616. — Veste bună: Românii emigrează în America. II, 1. p. 97.
V. Pârvan: In chestiunea etimologiei Dunărei. III, 2, p. 316. — Pentru Cailatis. III, 3, p. 317. — Dacia scythică. IV, 2, p. 129. — Buzăul. IV. 4, p. 46.
Protopopescu Dragoş: Băjenarii. I, 1, p. 110.
Şt. Popescu (comandor): Din graiul marinarilor. IV, 1, p. 121.
G. D. Petrescu: D. Onciul; Fazele desvoltării istorice a poporului şi statului român (recenzie). I, 2, p. 337. — V. Pârvan: Descoperiri nouă în Scythia Minor (recenzie). I, 4, p. 658. — Tudor Vladimirescu. Conferinţă. II, 2, p. 248.
Maria G. Petrescu: V. Pârvan: Gânduri despre lume şi viaţă la Greco-Romanii din Pontul stâng. (recenzie). I, 3, p. 506.
I. N. Roman: Către cititori I, 1, p. 1. — Proiecte, cuvinte şi gesturi bulgăreşti. I, 1, p. 117. — Notă. I, 2, p. 348. — Pagini din istoria culturii româneşti în Dobrogea înainte de 1877, I, 3, p. 355. — Colonel Ionescu M. Dobrogeanu: Năvălirea bulgarilor din 1916—18 în jud. Tulcea. (recenzie). I, 4, p. 650. — S. Mehedinţi: Politica de vorbe şi omul politic. (recenzie). II, 1, p. 151. — Drepturi ce trebuesc valorate. II, 2, p. 161. — O eroare ce nu pare a fi eroare. II, 2, p. 297. — Amintiri şi documente privitoare la Dobrogea, din anul frământărilor sufleteşti 1918. III, 1, p. 1. — Drepturile, sacrificiile şi munca noastră în Dobrogea faţă de pretenţiile Bulgarilor asupra ei. III, 4, p. 443.
Rozmarin (I. N. Roman): Rugăciune. I, 1, p. 101. — Un glas iubit. I, 1, p. 116. — Reverie. I, 2, p. 210. — Ochii (S. Prudhomme). I, 3, p. 354. — Inimă de mamă (J. Richepin). I, 3, p. 399. — Poezii. I, 3, p. 421. — Poezii. — I, 4, p. 567. — Bufniţele (Ch. Baudelaire). II, 1, p. 39. — Pipa (Ch. Baudelaire). II, 1, p. 40. — Binecuvântarea căsătoriei persane (H. Cazalis). II, 1, p. 44. — Brahm (H. Cazalis). II, 1, p. 45. — La Tervueren. III, 1, p. 22. — Roua (S. Prudhomme), Trei paseri (Fr. Coppée), Infinitul (Ed. Grenier). III, 1, p. 48—50. — Lasă lumea; In durere; Pe gânduri; Prietenoase rândunele. III, 4, p. 516—521. — Gândacul. IV, 1, p. 63.
N. Răiculeanu: Industria italiană în momentul actual şi perspectivele ei (trad.) I, 3, p. 458.

D. Stoicescu: Cuatrene de Omar Kaiam. III, 1, p. 51. — Omar Kaiam. III, 1, p. 54. — Cuza Vodă şi călugării III, 1, p. 65. — Negustorul de femei (Herondas). III, 2, p. 206. — Cuatrene de Omar Kaiam. III, 2, p. 211. — Insemnări III, 2, p. 222. — Azima III, 2, p. 292. — Serenada; Pe ţărmul mării. III, 3, p. 411—416. — Piatra din Prunt; In Bălţi-Basarabia. III, 4, p. 511—515. — A. Mândru: Grădina raiului (recensie) IV, 1, p. 127. — A. Pineta: Regimul bunurilor imobiliare rurale în Dobrogea nouă IV, 2, p. 256. — Episcopia Tomisului şi Durostorului IV, 3, p. 265. — Deltinii IV, 3, p. 302. — Fericirea e totdeauna aproape IV, 3, p. 309. — Macedonski în Dobrogea IV, 3, p. 315. — Noua pătimire a sf. Nepomuc; Şalul Negru şi A. Puşchin IV, 4, 39—45. — Insemnări juridice: Gereme, Invăţătură şi pedeapsă, Genealogie şi protimisis... more judaico, Haşdeu şi obiceele juridice, Mărul răzeşitelor IV, 4, p. 71—85. — T. Bălan: Suprimarea mişcărilor naţionale din Bucovina în 1914—1918. — IV, 4, p. 146.

Jean Stoenescu-Dunăre: The Roumanians and their Lands (recensie) I, 1, p. 185. — Criza cărbunelui şi electrificarea căilor ferate I, 2, p. 196. — Canalul navigabil Cernavoda—Constanţa III, 3, p. 388.

P. P. Stănescu: Sonet de Mart (P. Arene); Sonet (F. Arvere) II, 3, p. 434—435. — Din „Sites" (H. de Regnier); Epilog (H. de Regnier); Gând pierdut (S. Prudhomme); De-aş fi eu Dumnzeu (S. Prudhomme) II, 4, p. 541—544; Amor şi atomul II, 4, p. 593. — Amiaza (G. Falke) III, 1, p. 87. — Pe un câmp cu maci (G. Falke) III, 2, p. 236. — Mi-i sufletu-o infantă IV, 1, p. 102. — Cugetări de Chamfort IV, 1, p. 115. — Baladă IV, 3, p. 335. — Pe ţărmul mării (T. Storm) IV, 4, p.105.

Sălceanu (Sulcină): In amurg; Pe gânduri II, 3, p. 440—441. — Vieaţa II, 4, p. 556. — Visam II, 4, p. 557. — Dimineaţa IV, 1, p. 120. — Trăeşti, vorbeşti (V. Hugo) IV, 4, p. 38. — Până când IV, 4, p. 68. — Elefanţii (L. de Lisle) IV, 4, p. 120.

I. Simionescu: Dobrogea I, 3, p. 349. — Privelişti dobrogene I, 3, p. 477.

Ioan M. Sadoveanu: Toamnă târzie II, 1, p. 93.

G. N. Şerbănescu: Monografia comunei Topalu IV, 1, p. 104.

V. I. Sassu: Monografia satului Caranasuf IV, 3, p. 291. — Idem IV, 4, p. 131.

Th. D. Sperantia: Dobrogea în folklorul nostru II, 4, p. 578.

Mihail Straje: Cetatea; Corabia. II, 2, p. 278. — In zori de zi. II, 3, p. 439. — Toamna. II, 4, p. 555.

Stan Alexe: Legenda satului Tatar Atmagea. III, 3, p. 437. — O mână de Români în mijlocul Deliormanului. IV. 3, p. 376.

Al. S. Soare. Statuele albe. IV, 1, p. 88.

O. Tafrali: Apărarea României transdanubiene în străinătate. II, 1, p. 1.

G. Toma: Pagini alese din Ernest Renan I, 4, p. 622. — Judecata lui Socrate. II, 1, p. 83. — Visul lui Scipio. II, 2, p. 179. — Filosofia poetului Q. Horatius Flaccus III, 3, p. 442. — Un filosof poet din antichitate: Titus Lucretius Carus. II, 4, p. 495. — Marina la Romani III, 1, p. 58.

Dr. G. Ulieru: Marea şi efectele ei binefăcătoare. II, 1, p. 103. — Poeme de Rabnidranath Tagore. II, 1, p. 140. Lacul Techirghiol. II, 2, p. 192.— Ernest Renan: Cuvântare la mormântul lui Ivan Turghenieff. II, 2, p. 242. — La drum. II. 3, p 452. — Amintiri duioase. III, 1, p. 81. — La ţărmul mării. III, 1, p. 88.— Prin grădina lui Esculap. III, 2, p. 296.— Cântul LXVI din grădinarul lui Rabindranath Tagore. III, 3, p. 361.— Prin grădina lui Esculap. III, 3, p. 417. — Tăcere (Ed. Poë). IV, 3, p. 288

G. Vâlsan: Românii în Dobrogea, de pe o hartă din circa 1769—1774. I, 4, p. 582. — Bulgarii lui Boscovich. III, 3, p. 319. — Rectificări şi adaosuri la Bulg. lui Boscovich, III, 3, p. 442.

Kr. H. Zambaccian: Portul Constanţa şi România mare. I, 2, p. 310. — Activitatea portului Constanţa în 1922. IV, 1, p. 81.

C. Brătescu